

KOVARA LÊKOLÎN Û LÊGERÎNÊ

BÎR

ARAŞTIRMA-İNCELEME DERGİSİ

Ji Destspeka Sedsala Bistan (20.) Ber bi Sedsala Bistûyekan ve
Meseleya Neteweyî ya Kurdistanê: Rabihîrî, îro û Dahatû II

HEJMAR-SAYI 12 ZIVISTAN 2010



KOVARA LÊKOLÎN Û LÊGERÎNÊ

BÎR

ARAŞTIRMA - İNCELEME DERGİSİ

— BÎR —

KOVARA LÊKOLÎN Û LÊGERÎNÊ

BÎR

ARAŞTIRMA - İNCELEME DERGİSİ

Şertên abonetîyê

Bo nêva welat salek 60 YTL
Bo derveyê welat salek 80 Ş

Çapxane/Matbaa:

Berdan Matbaası
Davutpaşa cad. Güven Sanayi Sitesi
C. Blok No: 239
Topkapı/İSTANBUL
Tel : (0212) 6131211
Fax : (0212) 6131211

Cîyê Rêvebirinê/Yönetim Yeri:
İnönü caddesi Magül İş Merkezi
No: 49

Daðkapı /DIYARBAKIR

Tel: (0412) 2287828

Ji Sê Mehan Carekê Tête Weşandin
Üç Ayda Bir Yayınlanır

25ê Çileyê 2010

Bûha: 15 tl

BÎR Reklamcılık -Yayınclılık

Sahibi ve Sorumlu Yazışleri
Müdürü:
Mehmet KONUK

Redaktor:
Seîd VEROJ

Tîprêzî-Mîzanpaj: BÎR

Malper: <http://www.kovarabir.com>

e-mail: kovarabir@yahoo.com
kovarabir@hotmail.com

NAVEROK - İÇİNDEKİLER

Pêşgotin 5

Pirsên Ji Bo Dosyeya "Ji Destpêka Sed sala Bîstan(20.) Ber bi Sed sala Bîstûyekan(21.) ve Meseleya Neteweyî Ya Kurdistanê: Rabihûrî, Îro û Dahatû" 13

"20. yüzyıldan 21. Yüzyıla Kurdistan Ulusal Sorunu: Geçmiş, Bugün ve Gelecek Değerlendirmesi" Dosyasının Soruları 27

Mehmet Emin ASLAN

Ulusal Kurtuluş Mücadelesi Sürecinde Kürdistan Toplumunun Yeniden Üretiminin Öznesi Siyaset, Nesnesi de Kültürel Değerlerdir II 47

Recep MARAŞLI

PKK "Öcalan Bağımlısı" Bir Yapı Olarak, Kendi Kendine politika Üretemeyen, Düşünemeyen, Düşünse Bile Bunları Hayata Geçirme Olanağı Olmayan Atıl Bir Bürokratik Kast Olmayı Kabullenmiş Durumda 75

İbrahim GÜÇLÜ

"Divê Em Tu Dem Bêhêvî Nebin, Serxwebûn û Azadîya Kurdistanê Di Destê Me De Ye" -II 125

Musafa FISLI

Rewşa Heyî, Ne Ji Bêkêrîya Rêxistinên Din e û Ne Jî Ji Zîrekîya PKKê ye - II 163

Nacî KUTLAY

20. yy. Başlarındaki Gelişmeleri Bir Kürt Milli Hareketinin Başlangıcı Kabul Etmek Olanaksız 185

Tosinê REŞÎD

Kurdên Yekîtiya Sovyetê: Berê û Niha 206

Lokman POLAT

Di Pêkanîna Nasnameya Neteweyî deBandora Ziman û Edebîyatê 222

Metin AKTAŞ

Kültür Bir Ulusu, Halkı Oluşturan, Onu Diğer Uluslardan, Halklardan
Farklı Kılan Temel Niteliklerden Biridir..... 228

Dr. Ömer Uluçay

İSLAMİYET VE ALEVİLİK 237

Pîrê KAL

Gotinên Bijare237

Pêşgotin

Xwendevanên hêja, kovara BÎR, bi hejmara duyemîn (II.) a dosyeya ***"Ji destpêka sed sala bîstan(20.) ber bi sed sala bîstûyekan(21.) ve meseleya neteweyî ya Kurdistanê: Rabihûrî, îro û dahatû"*** digehîje ber destê we. Di vê hejmarê de, digel berdewamîya nivîsên hejmara bihûrî, hun dê nivîsên nû yên cîyawaz jî bi kêfxweşî bixwînin.

Pêşgotina hejmara me ya yanzdehan, bi têkiliya Rusya Sovyetî-Komara Turkiyê, sîyaseta wan a derbarê meseleya mafê neteweyên bindest, damezrandin û hilweşandina Kurdistanê Sor û helwesta wan a li hemberê Tevera Agirî bi dawî hatibû. Di pêşgotina vê hejmarê de jî, em dê bi kurtayî behsa pêvajoyê û hinek bûyerên girîng ên di pey wê re bikin.

Bi tevî ku "Mafê Çarenûsiya Netewan" di teorîya sosyalîzm-komînîzmê de wek prensîbeke esasî hatiye qebûlkirin û di Kongireya Xelkên Rojhelatê (Kongireya Bakû) de, di derbarê meseleya miletên bindest de biryarên girîng hatibûn girtin jî, rêvebirîya Sovyetê, tenê qîma xwe bi piştgirî nedana tevgera kurd neanî, berevajî daxwaza vî gelê bindest, sîyasetek pragmatîst ajotin û piştgirî dan dewletên dagirker. Û tevgera neteweyî ya kurd, "Bi hevkarîya dewletên emperyal tawanbar kirin û wek tevgereke dijî-şoreşî ya Sovyet û Turkiyeyê îlankirin." Herweha sîyaseta Komînternê (Enternasyona III.) jî bû berdewamîya sîyaseta derva ya Sovyetê û rêxistina wê jî bû wekî broyên derveyî yên Rusya Sovyetî. Em dikarin bêjin ku bi vê rewşa hanê Şoreşa Oktobirê, encama di şiklekî federatîf de ji nû ve rêxistinbûna Împeratorîya Rusya derxistiye holê û bûye unsûrekî herî girîng ê statûquya nû ya piştî Şerê Cihan ê Yekem.

Çawa ku me berê jî behs kiribû, li hemberî hikumeta Komara Turkiyê tevgerên wekî Qoçgirî (1919), Şêx Seîd (1925), Agirî (1930), Dêrsim (1937-38) pêk hatin. Dema ku bi pêşengîya sîyasî ya Xoybûnê Tevera Agirî û Dêrsimê dest pê kir, êdî statûquya encama Şerê Yekemîn bicî bibû. Sovyetê, çavên xwe ji hemû polîtîka û kirinên dagirker ên Turkîye û Îranê re girtin. Ji ber vê yekê, rêvebirên Komara Turkîyê bi wesîleya Tevera Agirîyê, bi giştî li hemberî xwestinên neteweyî û demokratîk ên grubên etnîkî yên li ser baqîyeya dewleta osmanî û bi taybetî jî li hemberî xwestinên neteweyî yên kurdan sîyaseta xwe ya nû wisa aşkera kirin: *"Di vî welatî de tenê neteweya turk dikare mafên etnîkî û qewmî bixwaze, ji xeynî wê mafê tu kesekî nîne."*

Wekî daxuyanîyên li jorê, di pêvajoya serhildana Dêrsimê de û pey wê re jî gelek caran hatine aşkerekirin. Ev daxuyanîyên ku ji devê kesên di dereca yekemîn de hatine aşkerekirin, li hemberî xwestinên neteweyî yên gelê kurd polîtîkaya asîmlasyon, înkarkirin, tune kirin û qetilkirina hikumetên Komarê bi awayekî pir aşkera dide nîşandan. Jixwe hem di tevgera Agirîyê û hem jî ya Dêrsimê de pratîka vê sîyasetê hate tetbîqkirin.

Li vê derê tenê bi bîrxistina beşekî pirr piçûk ê bîranînên mesûlekî leşkerî yê wê demê û wê herêmê, ji bo têgehîştina tiştên pêkhatî û çêbûyî mînakekî gelek aşkere û balkêş e. Îhsan Sabrî Çaglayangîl di bîranînên xwe de ji bo çalakî û kirinê li herêma Dêrsimê weha dibêje *“Wan(kurda) di şikeftan de xwe veşartibûn. Artêşê gazên jehrîn bikaranîn. Wan wekî mişkan di devê deriyên şikeftan de jehr kirin. Ji heft salî bigre hetanî heftê salî ew kurdên Dêrsimê hemû serjêkirin. Tevgerêkî bixwînî bû û Doza Dêrsimê xelas bû.”*

Îro jî partiya M. Kemal û serokên wê yên wekî Baykal û Oymen, parastina wan kiryarên kirêt ên bav û kalê xwe dikin. Lê mixabin wek paradoksekî merivên kolonîyan, sêwîyê tevkujiya Dêrsimê Kemal Kiliçdaroglu jî, digel wan parastina wan kiryanan dike.

Tenê ne Kemal Kiliçdaroglyê Dêrsimî, raya giştî û sazîyên navneteweyî jî li hemberê wan kiryanan bêdeng mane. Kurdan bi daxwaza lêkolîna van bûyeran, çendek carî serdana sazîyên hiquqî û siyasî yên navneteweyî kiribin jî, daxwaza wan nehatîye qebûlîkirin û neketîye rojeva gengeşîyan. Ev jî paradoks û nakokîya siyaseta navneteweyî ye.

Di dîroka Komara Turkîyê de her çiqas ku kurdan mafê xwe yên neteweyî-demokratîk anîne ziman, ji bo vê yekê dest bi rêxistin û têkoşînê kirine, her carê ev xwestinên wan bi mefhûmên wekî "paşvemayîn", "feodalîzm", "dijberîya modernîzmê/dijberîya medenîbûnê", "eşqîyatî" û wd. hatine îzahkirin û ji aliyê desthelatdarî û hikumetên wê demê ve bi tûnderewî hatine serkûtkirin. Hemû tetbîq û qetlîamên wan ên di pêvajoya serkûtkirinê de bi mefhûmên wekî "tehçîr", "tenkîl", "mubadele", "îslehat" û wd. hatine îzahkirin. Naveroka van mefhûman, ji wê rojê û vir ve, hinek îstîsna ne têde, ji aliyê pirranîya roşinbîr, akademîsyen û siyasethedarên turk ve erênî û "pêşverû" hatine wesifandin/nîşandan. Bi vê têgehîştinê înkâr, asîmlasyon, jenosîd û qetlîamên ku li hemberî netewe û komên etnîkî yên din hatine kirin, di wijdana civakê de hatin meşrûkirin. Bi taybetî jî komele û raya giştî ya turk, 80ê salan li hemberî wan kirinan(bûyeran) dramaya kerr û koran leyztin.

Di pêvajoya têkbirina tevgerên kurd de, wekî her caran Turkîyê li hemberî mesela kurd ji xwe re hevpeymanên herêmî û navneteweyî gerîyane. Ji xwe di serî de jî armanca Kemalîstan ew bû ku tevgera kurd ji zemîna têkilîyên navneteweyî dûr bixe. Di vê çarçovê de Temûza sala 1937ê di navbera Tirkîye, Iraq, Îranê û Afxanîstanê de li Koşka Sadabadê peymanek hate çêkirin. Sedemê herî girîng ê pêkhatina Peymana Sadabadê meseleya Kurdistanê bû. Lewra di benda 7mîn a vê peymanê de weha hatibû gotin: *“Her layekî(terafekî) beşdarbûyî yê vê peymanê, teahûd dike, ku ew dê di nav sînorên xwe de, bibin asteng li hemberê avakirin û xebata rêxistinî, yekîne û çeteyên çekdar ên ku dixwazin sazî, sazûman, ewlekarî û rejîma polîtîk a dewletên beşdarbûyî yê vê peymanê têk bibin.”*

Piştî Şerê Cîhan ê Duyem, di sîyaseta navneteweyî de giranîya Amerîkayê zêdetir bû. Amerîka ji bo ku tehdîd û pîlana Yekîtiya Sovyetê li ser Rojhelata Navîn bişikîne û belav bike, xwest di ser Turkîyê re kontrola herêmê bidest bixîne. Ji bo vê armancê jî, di sala 1955an de bi teşwîq û hewldana DYA (Dewletên Yekîtiya Amerîka)yê, Pakta Bexdayê hate îmzekirin. Heke em îro di derbarê herêma Rojhelata Navîn de armanc û projeyên sîyaseta navneteweyî, têkilîyê wan ên bi dewletên herêmî re û her weha têkilîyên navxweyî yê Turkîya, Îran, Iraq(bi taybetî alîyê ereb) û Suryeyê bînin ber çavê xwe, mimkune ku wekî Pakta Sadabad û Bexdayê li ser meseleya neteweyî ya kurd paktekî veşartî ya nû pêk were.

Di salên 1938an de piştî ku tevgera Dêrsimê têkçû, pêvajoya dagirtin û parçebûna bakûrê Kurdistanê temam bû. Her çi qas encama parçebûna Kurdistanê bûye sedemê trajedîyên dîrokî, heman demî wek paradoksekî bandorek erênî jî li têkoşîna neteweyî ya kurd kirîye; carna tevgera kurd li parçeyekî darbe girtiye, pêşkevtinên li parçeyên din, bûne wesîleyê kewandina birîna wan û çavkanîya moralgirtina milletê kurd. Mînak; sala 1946an damezrandina Komara Mahabadê û ji Sovyetê vegera BARZANÎ, peymana otonomî ya 11yê Adara 1970ê, di pêvajoya bêdengîya civaka kurdên bakur de qewimîne û gelek bandorên erênî li ser pêşketina hişyarbûna civakî-neteweyî û şikandina tirsê li ser civakê kirine.

Damezirandina Komara Kurd a Mahabadê, tecrube û hewldana herî nêzîk a dewletbûna milletê kurd e. Komara Mahabadê di 22yê Kanûna 1946an de bi Serokatîya Qazî Mihemed hate damezirandin û nêzîkê salekî hebûna xwe berdewam kir. Piştî ku yekîtiya Sovyetê û Brîtanyayê li ser neft û qada desthilatîya cografya Îranê lihevhatin, piştgirîya sîyasî û aborî ya ji bo Komara Mahabadê hate qutkirin, lawazbûna ji alîyê aborî-sîyasî ve û bi êrîşkirina hêzên leşkerî yên Îranê Komar têkçû. Lêbelê divê wek tecrube û destkevtineke dîrokî-sîyasî ya milletê kurd, damezrandina Komara Kurdistan a Mahabadê neye jibîrkirin.

Piştê têkçûna Komara Mahabadê, Serokerkanê Komarê Barzanî û hevalên wî mecbur man ku ji xaka Kurdistanê Rojhelat hilkişin. Barzanî, bi tevî pênsed hevalên xwe berê xwe dan Yekîtiya Sovyetê û li wê derê diwanzdeh sal wekî penaber(multecî) man. Di 27 Temmûza 1958an de li Iraqê bi serokatîya General Abdulkerîm Qasim, derbayeke leşkerî çê bû û monarşî hate hilweşandin. Mistefa Barzanî ku wê demê li Rusya Sovyetî penaber bû, di 6ê Çirîya Pêşîn a sala 1958an de vegeriya Kurdistanê û Qanûna Esasî ya nû hate amadekirin. Di bendê 3yê Qanûna Esasî de hatibû nivîsandin ku "*Ereb û kurd li ser xaka dayika niştiman wekhev in û mafê wan ên neteweyî, di çarçova Iraqê de tête nasîn.*" Lê belê ji demekî kurt şûn de, rejîma nû ya Iraqê, pêngavên hatine avêtin û gotinên ku hatibûn kirin jibîr kirin û êrîşên xwe yên li ser gelê kurd zêdetir kirin. Li ser vê yekê, sala 1961ê bi serokatîya Barzanî Tevera

Rizgarîya Neteweyî ya Kurd "Şoreşa Eylûlê" da destpêkirin. Destpêkirina Şoreşa Eylûlê, di serî de li ser komela kurdên başûr û pê re jî li ser çar parçeyên din (Turkîya, Îran û Surye) tesîreke pirr erênî(pozîtîv) û girîng kir.

Dagirkerên Kurdistanê wek sîstemeke bi hev ve girêdayî dixebitin. Li ser darbeya Abdulkerîm Qasim hîn du sal derbas nebibû, li Turkiyeyê jî yekemîn darbeya leşkerî ya 27ê Gulana 1960î çêbû. Her çî qas polîtîkayên hikumeta Menderes û qaşo pêkhatina "Dîktatorîya sîvîl" wek sedemê bingehîn ê çêbûna darbeya leşkerî ya 27ê Gulana 1960î bête nîşandan jî, armanca herî girîng a darbeyê, şikandina bandora tevgera BARZANÎ û peymanî wî ya bi Abdulkerîm Qasim re bû. Digel vê yekê armançekî darbekaran jî, di nav sîstema sîyasî ya Turkiyê de ji nû ve birêxistinbûn û bihêzkirina cî û rewşa xwe bû. Lewra bi hîlbijartinên azad desthilatdarbûna Menderes, sînoren tehamûla partîya şefê ebedî M. Kemal û şefê duyemîn Îsmet İnönî gelek bihûrandibû. Ji ber vê yekê İnönî digot, "wê darbeya leşkerî çêbe, ez bi xwe jî nikarim we xelas bikim." Roja çêbûna darbeya leşkerî: Meclîs hate betalkirin û endamên kabîneya hikumetê jî hatin hepiskirin; endamê CHPê jî derketin ser tanqên eskeran û çêbûna darbeya leşkerî pîroz kirin.

Di encam de em dikarin bêjin ku di derbarê mesela mafên neteweyî yê kurd de, têgehîştina hevpar û alîyê wekhev ên Cuntaparêz-Kemalizma desthilatdarîya turk, dîktatorîya Beassîzm û dîktatorîya teokratîk a Humeynîzma Îranê pir nêzîkê hev in û berdewamî bi hev guherîna tecrube û tedbîrên xwe yên di derbarê tevgera kurd, bi hev ra bûne alîkar. Îro jî em dikarin bêjin ku alîyekî herî girîng ê armanca xweşkirina têkilîyên Turkiya bi dewletên hawîrdor re, ji bo dorpêçkirina Kurdistanê Başûr e.

Dema ku em 40-50 salên dawî yên dîroka sîyasî ya Turkîyayê binin ber çavên xwe, em dibînin ku îdeolojî û mentalîteya CHPê qet negûherîye. Lewr wê rojê jî meclîsa darbekaran ji wan pêk hat û îro jî heman rêbaz û îdeolojîyê diparêze. Lêbelê paradoksa herî girîng jî, darbeya leşkerî ya 27ê Gulana 1960an, ji alîyê piranîya sosyal-demokrat û çepgirên turk ve, wek mudaxeleyeke pêşverû tête qebûlkirin. Dema em li encamên wê darbeyê binêrin: Sazîya Ewlekarîya Neteweyî, damezirandina Mahkemeya Bilind a Eskerî, maddeyên neguhêr ên Qanûna Esasî, rêxistinên dewleta kûr û wd. pêkanîna tiştên nedemokratîk bi vê darbeyê çêbûn. Her weha bi guman û tawanbarîya neteweparêzîya kurd, 485 şexsiyetên kurd hatin dîrxistin ji bo bajarê Sêwazê. Heman demê, ji alîyê darbekaran ve Gruba Rojhelatê hate damezrandin û ji bo çareserîya meseleya kurd ji alîyê wan ve raporteke hate amadekirin, di vê raporê de ji bo asîmîlekirina kurdan, pêşniyarên wisan hatin kirin ku rasterast wekî kopîyekî "Pîlana Îsleheta Şarqê" yê sala 1925an bû. Îro jî pîlan û reşnivîsên ku ji bo çêkirina darbeyên leşkerî hatine amadekirin dîyar dikin ku mejîyê wan qet negûherîye.

Nûha ku em cardin vegerin ser rewş û pêşkevîna tevgera kurd, piştî

têkçûna Tevera Dêrsimê, li bakurê Kurdistanê, nêzîkî bîst salan bêdengîyek dûrûdirêj hukum kir. "Doza 49"an û bûyerên di pey wê re, vî bêdengîyê xera kirin û di sala 1965an de Partîya Demokrat a Kurdîstana Turkiyê (PDKT) bi veşartî(îlegal) hate damezrandin, paşê jî DDKO hatin damezrandin. DDKO bûn çavkanîya/ dayika gelek rêxistinên çepgir ên ku piştî salên 1970ê hatine avakirin. Piştî damezirandina PDKT, bi piştgiriya kadroyên vê partî û kadroyên kurd ên di nava TÎPê de Mitîngên Rojhelatê hatin saz kirin. Mitîngên Rojhelatê, gelek tesîr li ser hişyarbûna neteweyî ya miletê kurd û şikênandina tirsê li ser civakê kir. Di navbera salên 1965-1970ê de Tevera Neteweyî ya Kurdên li Bakurê Kurdistanê, dikeve pêvajoyeke nû; di vê pêvajoyê de li ser tevergera neteweyî ya kurd, fikir û îdeolojîya çepgir bi bandor e.

Her wekî ku me li jorê jî dîyar kir, di 11ê Adara 1970yê de li Kurdistanê Başûr, di navbera desthilatîdarîya Beas û serokê PDKIê Barzanî de, îmzekirina Peymana Xûdmuxtarî(Otonomî) tesîrek pir erênî li ser hemû kurdan kir û bû çavkaniya moralek bilind û sedemê teşwîqa ji nû ve rêxistinbûnê. Yek ji sedemê herî girîng ê çêbûna darbeya leşkerî ya 12ê Adara 1971ê li Turkiyeyê, pêkhatina Otonomîya başûrê Kurdistanê bû. Dewleta Turkiyê ji bo ku rê li ber rêxistinbûna kurdan bigre û morala wan bişikîne dest bi girtina kurdan kir. Li hember rêxistinên legal û îlegal ên kurdan operasyon dest pê kirin. Di vê pêvajoyê de gelek kurdên rewşenbîr û siyasetmedar ên serbixwe û yên di nav TKDP, DDKO û TÎPê de hatin girtin û hepiskirin. Li hepisxaneyê Dîyarbekir ji herêm û bajarên cihê yên Kurdistanê berhev kirina siyasetmedar û roşnabîrên kurd, bû sedemê destpêka pêvajoyeke nû. Di encama gengeşîyên dijwar û dirêj ên navbera wan kadroyên hepiskirî de, grubên nû yên siyasî derketin holê. Ji nivê salên 1970ê şûnde rêxistinên wekî Rizgarî, Ala Rîzgarî, Rêya Azadî (PSKT), KÎP(DDKD), KAWA, KUK(PDKT), PKK û wd. Hatine damezrandin. Di berîya salên 1980 û piştî wê, di encama jihevbûna rêxistinên heyî de, grubên siyasî yên ku navê wan li jorê nehatîye nivîsandin jî çêbûn. Di vê pêşgotinê de ne mimkun e, ku em yek bi yek behsa bername û falîyetên wan grub û rêxistinên bikin, lêbelê hun dikarin bersîva hinek pirsan di nav rûpelên vê kovarê de bibînin.

Dema ku em li bûyerên qewimî û pêvajoya ber bi darbeyên leşkerî yên 27ê Gulana 1960an, 12yê Adara 1971ê û 12yê Îlona 1980yê binêrin, wan bi têkilî û bûyerên heta îro re muqayese bikin, gelek bi aşkereyî xuya dibe ku hedef û armanca herî girîng a darbeyên leşkerî, tevergera neteweyî kurd bûye.

Îro kurd digel ereb, faris û turkan li ser cografya Mezopotamya û Rojhelata Navîn, bi nifûsa xwe grubek etnîkî ya herî qelebalix e. Ev milletên ku me navê wan anî ziman, di cemîyeta Miletên Yekgirtî de bi dewletek an jî çend dewletan tene temsîl kirin. Digel ku ev dewletan gelek ji wan bi nifûsa xwe ji kurdan kêmtir in jî, bi raya xwe di cemîyeta NY de tesîr li ser qedera miletê kurd dîkin. Dîyar e ku cemîyeta Miletên Yekgirtî mafê temsîl kirinê nade milletên bê

dewlet Ji ber vê, em dikarin bêjin ku cemîyeta NY, wekî cemîyeta dewletên yekgirtî tevdigere.

Dema ku mesele were ser dewletbûna kurdan, divê em pirr bi dîqet bala xwe bidin helwesta rêxistinên demokratîk ên fermî, nîv-fermî û nefermî yên neteweyî û navneteweyî. Bêguman miletekî bindest ku ji bo rizgarî û bidestxistina mafên neteweyî têkoşîn bike, ji bo wan piştgirîya hêz û rêxistinên demokratîk ên navneteweyî, pirr girîng e. Lê belê dema ku têkoşîn û daxwazên neteweyî yên kurdan têne rojevê helwesta roşinbîr, sîyasetmedar û akademîsyenên neteweyên serdest û hinek sazîyên navneteweyî balkêş e. Ev ên em behsa wan dikin, bi sedemê xeletî û nebaşîya netewetîyê, dixwazin naveroka netewetîya miletên serdest û bindest wekhev nîşan bidin. "Mafê çarenûsîya neteweyên" bindest tête jibîrkirin. Wekî miletekî bindest, ji bo kurdan wateya netewetî; daxwazên meşrû û rewşa yên neteweyî-sîyasî û demokratîk in. Ji ber vê yekê muqayesekirina netewetîya turk, ereb, faris û kurdan ne rast e. Bi giştî ji aliyê piranîya çepgir, demokrat, lîberal û îslamîyên turk û ereb û farisan de mafê dewletbûna gelê Filîstînê û serxwebûna Kosovayê (ku bi mudaxeleykî navneteweyî hate çareserkirin) tête parastin û kesî negotîye bila Kosovayî nebin dewlet. Lêbelê maf û daxwaza dewletbûna gelê kurd, ji ber gelek sedemên bêbinyat û teorîyên reng bi reng tête redkirin. Bi vê awayê helwesteka paradoksî tête nîşandan. Ne "çepgir" û ne jî "îslamî" û "lîberal"ên dewletên serdest, xweragirtin û helwesteka pêdivî nîşan nedane; "çepgir"an daxwazên neteweyî yên kurdan bi navê "birayetîya gelan û birayetîya çînî"; yên "îslamî" jî bi navê "ûmmet û birayetîya îslamî", yên "lîberal" jî bi navê "bazara serbest û entegrasyonê" bûne alîkarê berde-wamîya statukoya dagirkerîya dewletên serdest.

Em dikarin bêjin ku ev helwest û lênêrînên wan, gelek tesîr li ser rewşenbîr û sîyasetmedarên kurd jî kirîye. Piranîya roşinbîr û sîyasetmedarên kurd ji aliyê ramanî/fikrî, îdeolojî û dînî ve, rasterast yan jî nerasterast di bin tesîr û rênîşandana fikr û raya giştî ya dewletên serdest de dimînin. Ji ber vê yekê, bi giştî rojeva sîyaset û raya giştî ya kurd, rasterast yan ne rasterast, ji aliyê serdest û dagirkerên welatê wan ve tête dîyarkirin.

Dema ku em li rojeva çapemenî û raya giştî ya kurd binêrin, ev gelek bi aşkerayî dîyar e. Derbarê çareserîya meseleya kurd de, di çarçova mefhûmên/têgehên wekî daxwazên neteweyî-daxwazên kulturî, mafê mirovî-daxwazên kulturî, mafê federalî-dewleta neteweyî ya serbixwe û her weha bi referansên Kemalîzmê di nav dewleta unîter de ji "civaka ekolojîk" bigre heta "hemwelatîya makezagonî", "konfederalîzma demokratîk", "komara demokratîk" û wd. têne gengeşîkirin.

Gelê başûrê Kurdistanê jî, di encama sîyaseta 80ê salan a hevkarîya dagirk-

erîya îngiliz-panerebîzm û desthelatdarîya Baasî de êş û xusareke mezin dîtin. Bi tevî mudaxaleya Şerê Giravê û encama têkoşîneke dijar a nod(90) salan, li başûrê Kurdistanê damezrandina Hikumeta Federal a Herêmi, bi taybetî ji aliyê siyasî ve de qasê damezrandina Komara Mahabadê û bi destxistina peymanê 1971an tesîr li ser tevgera kurdên Turkîya, Îran û Sûrîyeyê bike.

Dema ku em di çarçova pêkhatina hinek bûyerên siyasî yên di Rojhelata Navîn û Dinayayê de; Projeya Gewre ya Rojhelata Navîn, Şerê Giravê, Mudaxaleya Afxanîstan û Iraqê û wd. bifikrin, ji aliyê kurdan ve di statukoya sîstema dagirker û kolonyalist a herêmi de, ji çar lingên sîstema dagirkerî yek li Başûrê Kurdistanê bi qismî şikestîye. Lê belê bi giştî di siyaseta kurdan de nezêlali û nediyarîyek heye. Divê kurd di vê pêvajoya ji nû ve parvekirinê de, pêkhatina bûyerên herêmi û dinyayê rast têbigîjin û li gor berjewendîyên xwe yên neteweyî helwesta xwe diyar bikin. Îro di navbera partî û rêxistinên ciyawaz de, li ser bingeha diyalog û rêzgirtinê, pêkanîna "konseptê neteweyî û demokratîk" mimkun e û divê ev yek ji bo hemû alîyan bibe armanceke bingeîn.

Di vê demê de meseleyek herî girîng jî, rewşa nediyar a bajarê Kerkûk û herêmên kurdnişîn ên dervayê îdareya Hikumeta Herêma Kurdistanê ye. Bi tevî ku kurd û ereban li ser benda 140. a Makezagona (Destûra Bingeîn) a Iraqa Federal de, pêkanîna referandomek ji bo çareserîya mesela Kerkûkê, wek rêbazeke bingehîn qebûl kiriye jî, her çî hîkmet e ku referandom pêknayê û meseleya Kerkûkê jî heta vê gavê çareser nebûye. Wisa tete dîtin ku meseleya Kerkûkê ne tenê meseleya ereb û kurda ye, heman demê meseleyeke herêmi û navnetewî ye jî. Di salên 1920î de, îngiliz li Iraqê desthelat bûn û ji bo wan kontrola li ser cografîya ereban girîngtir bû. Îro jî li vê herêmi DYA desthelat e û derbarê meseleya Kerkûkê helwesta xwe bi aşkerayî diyar nake. Ji aliyekê din ve jî di meseleya Kerkûkê de mudaxilbûna Neteweyên Yekgirtî(NY) di rojevê de ye. Di vê rewşa hanê de; ji alîkî ve mudaxeleya siyaseta dewletên dagirker ên herêmi, ji aliyê din ve jî bi awakî rasterast yan jî ne rasterast mudaxeleya hêzên navneteweyî heye. Û em dizanin ku kurd wek mileteke bêdewlet, ne endamê rêxistina Neteweyên Yekgirtî ye. Ji ber vê yekê derbarê meseleya Kerkûkê de mudaxeleya NY, tete wê wateyê ku de giraniya senga mêzînê li aliyê daxwaza dewletên endamê NY be. Ji ber vê, divê serkirdayetîya siyasî ya başûrê Kurdistanê, mesela Kerkûkê û herêmên mayî nexer bazara cemiyeta Neteweyên Yekgirtî. Destûra Bingeîn a Iraqa Federal, peymanê siyasî û hiquqî ya navbera kurd û erebên Iraqê ye û di vê Destûrê de rêbaza çareserîya mesela Kerkûkê jî tê de hatiye diyarkirin. Divê mesela Kerkûkê û herêmên kurdnişîn ên mayî, li ser vê bingeha meşrû û bê dirêjkirina wextê bête çareserkin.

Dema mesele tê ser mafê(heqê) kurdan, bêguman em behsa 35-40 mîlyon mirovên binecî û niştêcî yên vê herêmê dikin, ku warê wan ê dîrokî û nifusa wan di navbera çar dewletên herêmî(Turkiya, Îran. Suriye û Iraq) de hatiye parçekirin û parvekirin. Ji ber vê parçebûnê, mutleqa di rojeva siyaseta dewletên herêmî û dinyayê de behsa kurdên parçeyekî tete kirin. Li vê derê wek encam, em dixwazim hinek behsa bûyerên ku van demên dawî li Turkiya diqewimin bikin.

Berê her tiştî dixwazim prensîbeke siyasetê bînim bîra we; di siyasetê de bûyer rasterast û tenê bi serê xwe ve nayin lêkolînkirin û şîrovekirin, divê her bûyerke siyasî bi têkilîyê xwe yên pîralî û encamên xwe ve bête dîtin û lêkolandin. Dema ku em di vê çarçovê de li bûyerê van demên dawî binêrin; li ser hev de pêkhatina bûyera Reşadiye û girtina DTPê ne tesadûf e, her çiqas faîlê her yek bûyerê wekî aliyên dijberî hev xuya bin jî, encama herdu bûyeran hev temam dike. Armanca kiryarên ev çalakîyan, rêbaz û çareserîya mesela mafê kurda, ji zemîna siyasetê dîrxistin û terorîzekirina civaka kurd û turk e. Lewra dema ku di civakekî de şiddet û alozî serdest be, li wê derê hêzên çekdar û fehma wan serdest dibe. Eger em pîlan û bûyerên tarî yên ku di van demên nêzîk de çêdibin bînin ber çavê xwe û bala xwe bidin têkilî û pevgirêdanîya wan, bi aşkerayî xuya dibe ku li Turkiyê di navbera siyaset û wesayeta eskerî de pevçûnekî diwar heye. Di vê pevçûnê de, divê bi giştî siyaseta kurd û bi taybetî jî PKK û rêxistinên bi wî ve girêdayî nebin keresteyê(malzemeyê) kevneşopa siyaseta Îttîhad Teraqî û wesayeta eskerî. Her weha divê hikumeta AKPê jî siyaseta xwe ya li ser mesela mafê kurdan û helwesta xwe ya li hemberê wesayeta eskerî zelal bike û dev ji rêbaza siyaseta "du gav pêş ve, gavê paş ve" berde. Di vê pevçûna diwar de ji paş ve gav avêtin wendakirin e.

Ji ber vê yekê wek aliyê siyasî, li ber hikumeta AKPê pir rê û tercîh nîn in: Yek, divê derbarê maf û hiquqê miletê kurd de helwesta xwe bi pêngavên şênber aşkera bike; ya duyem jî, divê doza Ergenekon û cuntakarên eskerî sist neke; ya sisê jî, divê Yasa Bingehîn bi referandomekê ji binî ve bête guherandin. Nexwe hikumet AKPê yek û yek çî qanun derxînin, dê Mehkema Bilind hukma wan betal bike û wan qanûnan ji holê rake.

Em cardin dibêjin bi hêvîya hevdîtina hejmareke nûh ya BÎRê, di nav xêr û xweşîyê de bimînin.

BÎR

Pirsên Ji Bo Dosyeya
"Ji Destpêka Sedsala Bîstan(20.) Ber bi Sedsala
Bîstûyekan(21.) ve Meseleya Neteweyî Ya
Kurdistanê: Rabihûrî, Îro û Dahatû"

Berêz:

Em bi navê kovara BÎRê, dixwazin ji hejmara yanzdehan(11.) pêve bi navê **"Ji Destpêka Sedsala Bîstan(20.) Ber bi Sedsala Bîstûyekan(21.) ve Meseleya Neteweyî Ya Kurdistanê: Rabihûrî, Îro û Dahatû"** rêzedosyekê amade bikin. BÎR, ji sê mehan carekê tête weşandin û kovareke lêkolîn û lêgerînê ye. Zimanê nivisîna kovarê bi kurdî-tirkî ye û cîyê weşandina wê jî Diyarbekir e. Derbarê zimanê nivîsînê de tercîha me kurdî ye, lê belê nivîskar bi çî zimanî karibe xwe îfade bike, dikare wî bi kar bîne. Dema ku em dibêjin rêzedosya **"Ji Destpêka Sedsala Bîstan (20.) Ber bi Sedsala Bîstûyekan (21.) ve Meseleya Neteweyî Ya Kurdistanê: Rabi- hûrî, Îro û Dahatû"**, armanc ew e ku em

nirxandin û analîzên we yên li ser sedsala rabihûrî, lênêrînên we yên derbarê îro û projeyên we yên derbarê dahatûyê(paşerojê) de bigehînin xwendevanan, raya giştî ya kurd û dinyayê. Bi gotineka din, em dixwazin dîroka tekoşîna siyâsî-netewî ya sedsala dawî ya Kurdistanê, bi lênêrîn û analîzên lêkolîner, serok û kadroyên sereke yên rêxistinên siyâsî bigehînin nivşên nûhatî.

Rêbaza me ya ji bo amadekirina vê dosyayê: Di şiklê pirs-bersîvê de ye. Her çî qas me pirsên li jêr diyarkirî amade kirine jî, bêguman bi tenê ev pirs, têrî analîzkirina bûyer û pêşketinên sedsalekî ne bes in. Armanca amadekirina van pirsan, balkişandina li ser hinek xal û bûyeran, diyarkirina çarçova vê dosyayê ye. Ji bo dewlemendkirin û bêkêmaniya vê dosyayê, hûn çî qas pirsan ji xwe bikin û bersî-

va wan di nivîsa xwe de dîyar bikin, ev dosye dê ew qas bigîje armanca xwe.

1- Berêz hûn dikarin bi kurtayî behsa jîyana xwe ya bihûrî bikin?

2- Tirkên Oxuz di sedsala 11. de hatin Anatolyayê. Gelo dema ku oxuzan, turkmenan derbasê Anatolyayê bûn çend kes bûn? Berîya ku tirk werin vê cografayê, kurd li vê derê cîwar(binecî) bûn. Digel vî qasî, tirkan li ser cografya Anatolya û Mezopotamyayê dewlet û împêratorî damezirandin. Gelo kurd çima bi ser neketin yan jî nekarîn vê yekê pêk bînin? Hûn dikarin bi kurtayî sedemên bingehîn ên vê yekê ji me re îzah bikin?

3- Gelo naveroka Dewleta Osmanî û mantîqa Împeratoriyyetîyê û ew pêvajo û şertên ku bûn sedema têkçûna wê çi bûn? Û her wekî ku bi fermî têtê îddîa kirin, ji împêratoriyyetê veqetandin, "ji nû ve vejîna" tirkîtiyê ye?

4- Bîrewerîya neteweyî û rêxistinbûna ji bo vê armancê di nav Împeratoriya Osmanî de, bi taybetî pêşîyê, di nav komeleyên etnîkî yên herêma Balkanan de dest pê kir û jê veqetiyên. Li ser peyda bûna bîrewerîya neteweyî û rêxistinbûna ji bo vê armancê di nav kurdan de, fikrên cûda(ciyawaz) hene: Ew ên ku meseleyê wek meseleke dîrokî-kulturî dibînin, vê pêvajoyê ji serhildana Kawa didine destpêkirin; hinek ji *Mem û Zîna* Ehmedê XANÎ didin destpêkirin; û hinek jî vê pêvajoyê bi bûyerên dawîya 1800î û destpêka 1900î didine dest-

pêkirin. Ku em netewetî wekî terzeke siyasetê bifikrin, di nav kurdan de fikra netewetî û neteweparêzî kengê peyda bûye?

5- Di bihara sala 1907an de bi beşdarbûna beşeke girîng ên serokeşîrên kurdan di bin serokatîya Şêx Evdilselam Barzanî de komcivînek têtê lidarxistin. Di vê komcivînê de biryarên ku têtê girtin bi belêkirina/ erêkirina hinek şexsiyetên navdar ên kurdan jî, wek daxwazên mîletê kurd ji bo rêvebirîya Babê Alî têtê pêşkêşkirin: "1-Divê zimanê kurdî di herêma kurdan de wek zimanê fermî bête qebûlîkirin. 2- Divê hînkari û perwerdeyî bi zimanê kurdî bête kirin. 3- Divê qaymeqam, mudirê nehiyê û memurên din ji kesên ku zimanê kurdî baş dizanin bête bijartin."

Dema ku em van daxwazan û bûyerên di pey wan re derketine holê bînin ber çavên xwe, gelo em dikarin bêjin ev daxwaz bûne destpêka peyda bûna tevgera neteweyî ya kurd a serê sedsala 20.?

6- Berîya ku Şerê Yekemîn ê Cihanê dest pê bike, piranîya mîletên Balqanî û Afrîkayî ji Împeratoriya Osmanî veqetiyabûn. Gelek komelên etnîkî yên din jî di pêvajoya Şerê Yekemîn de veqetiyên û dewletên xwe yên neteweyî damezrandin. Di vê pêvajoyê(Şerê Yekem ê Cihanê) de, ji ber çi kurdan jî nekarîn wekî komelên etnîkî yên din dewleta xwe damezrînin?

7- Divê em armanc û faalîyeta weşana (Kurdistan-1898, rojnameya

Teavûn û Terakkî ya Kurd, Rojî Kurd-1913, Jîn-1918, wd.) û rêxistinên (Cemîyeta Azm-î Kavî ya Kurdistanê, Cemîyeta Hêvî ya Xwendekarên Kurd, Cemîyeta Tealî ya Kurdistanê û wd.) kurdî yên ku di destpêka sedsala 20. de hatine damezirandin di kîjan çarçovê de binirxînin?

- 8- Serokê Dewletên Yekîtiya Amerîkayê (DYA) Wîlsonî, 8ê Kanûna 1918 çardeh(14) prensîb derbarê sazûmana nû ya piştî Şerê Yekemîn ê Cihanê de pêşkêşî Kongreya DYAyê kir: *"Bend 5- Divê dekolonî- zasyon were pêkanîn û di welatê kolonîkirî de mafê diyarkirina çarenû- siya neteweyan bête qebûlkin. Bend 12: Li ser xaka Împeratorîya Osmanî, herêmen ku piraniya wan tirk in divê mafê serwerîyê(hakîmyetê) ji bo wan bête dayin, lê belê xelkê ku ne tirk e divê ji bo wan jî mafê serxwebûnê bête dayin..."*

Digel ku kurd jî yek ji xelkên di nav Împeratorîya Osmanî de bûn, di çarçova **Prensîbên Wîlsonî** de nikarin deweleta xwe damezrînin, yan jî ew xelkê ku ji bo vê yekê jê re piştgirî nehate dayin tenê kurd bûn. Ji bo çi yan jî ji ber çi, prensîbên Wîlsonî ji bo kurdan nehatin tetbîqkin?

- 9- Di 30ê Çirîya Pêşîn a 1918an de **Peymana Mondrosê** hate îmzekirin û di 17ê Berfenbara 1918an de bi serokatîya Seyîd Evdîlqadir Cemîyeta Tealî ya Kurdistanê hate damezirandin. Dema ku em li armanca damezi-

randina KTK (KTC) û li qereqtera civakî û çînî ya kadroyên wê binêrin, em dikarin bêjin ev rêxistin yekemîn rêxistina modern a kurd e? Nexwe rêxistineke rewşen- bîrî ya ku xwestinên wê nedîyar û ji xelkê dûr e?

- 10- Hêzên eskerî yên îngilîzan 7ê Nisana 1918an di bin serokatîya General Marshall de bajarên Kerkûk û Silêmaniyeyê dagîr kirin û bi vî dagirtinê Kurdistanê Başûr hemû kete bin bandora îngilîzan. Ji bo nirxandina/helsengandina vê rewşa nû, roşinbîr û alim û serok- eşîrên wê herêma bi serokatîya Şêx Mehmûd civînek girêdan. Di encama vê civînê de biryareke hevpar hate girtin û ji bo mesûlê eskerî yê Kerkûkê jî hate verêkirin, ku tê de hatibû daxwazkirin: *"Divê Hikumeta Kurdistanê bête damezirandin û Şêx Mehmûd jî bibe serokê vê hikumetê."* Îngilîz bersîveke erênî didine kurdan, di destpêka sala 1919an de yekemîn Hikumeta Kurd tête damezirandin û Şêx Mehmûd jî wekî Kralê (melîkê) Kurdistanê tête ragehandin. Lê belê ji ber nakokîyên di navbera Şêx Mehmûd û îngilîzan de, jîyana yekemîn Hikumeta Kurdistanê jî pir kurt dibe. Di encama şerê di navbera Hikumeta Kurdistan û hêzên îngilîz de, Şêx Mehmûd di roja 19/06/1919an de ji alîyê hêzên eskerî yên îngilîz ve bi birîndarî tête girtin. Ji vê pêve, geh baş û geh xerab, peywendiyên/têkilîyên îngilîz û kurdan berdewam bikin jî qet li hev nayin. Di dawiyê de Kurdistanê Başûr, bi biryara

Cemîyeta Miletan ku tê de têtê gotin *"Divê zimanê kurdî bibe zimanê fermî, rêvebirên dadgeh û dibistanan, kurd bin û helwesta li hem-ber kurdan baş be."* Iraq, ji bo manderîya îngiliz têtê hiştin û paşê îngiliz jî Başûrê Kurdistanê bi rêvebirîya Iraqa Erebe ve girê didin. Lê belê çawa ku biryara Cemîyeta Miletan nehate tetbîqkirin, xerabûna têkilîyên îngiliz û kurdan jî bi piranî bi mutaasibîya Şêx Mehmûd ve têtê girêdan û herweha têtê gotin, kurd qasê ku karibin dewletekî damezrînin pêşketî nebûn. Dema ku em seyra rewş û bûyerên wê demê bikin, ma erebên ku bi desteka îngilîzan bûn dewlet ji kurdan pêşkevîtîr bûn, ferqa/ ciyawazîya kurd û ereban çi bû? Di Rojhelata Navîn de pêwistîyên bingehîn ên siyaseta îngiliz çi bûn û li gor vê siyasetê, damezirandina dewletekî kurd di rojevê de bû?

- 11- **Konferansa Aştî ya Parîsê**, ji bo amadekirina peymanên bi dawîanîna Şerê Yekemîn ê Dinyayê, ji aliyê dewletên Îtilaf ve hatibû amade- kirin. Şerîf Paşa jî, ji bo temsîlkirina kurdan tevî vê konferansê bûbû. Ev konferans, yekemîn konferansa navneteweyî bû, ku tê de kurd jî ji aliyê Şerîf Paşa ve hatibûn temsîl- kirin. Di vê Konferansê de ji bo çareserîya nakokîyên navbera miletê kurd û ermenan, peymanek di navbera nûnerên her du alîyan têtê îmzekirin. Piştî ku M. Kemal bi çêbûna vê peymanê dihesa, ji bo ku Şerîf Paşa ji konferansê bête azilki- rin, ji alîkî ve bi wesîteya

hinek serokeşîrên kurd bi navê kurdan têlgirafan dişîne rêvebirîya konfe-ransê da ku Şerîf Paşa wan temsîl nake, ji aliyê din ve jî dest bi hewldanan dike ku dewletên sazker ên konferansê rê nedin ku Şerîf Paşa tevî konferansê bibe. Konferansa Aştî ya Parîsê, ji bo çareserîya mesela kurd zemîneke çawa bû û di encama kîjan têkilîyan û tawîzan de kurd ji konferansê hatin dûr-xistin?

- 12-Li hemberî Hikumeta Komara Tirkîyê tevgerên wekî Qoçgirî (1919), Şêx Seîd(1925), Agirî (1930), Dêrsim(1937-38) pêk hatin. Digel ku berdêleke giran hate dayin jî, lê belê ev tevgerên ha bi ser neketin. Sedemên navxweyî û derveyî yên têkçûna van tevgeran çi bûn? Ger di pêvajoya Şerê Yekemîn de û ger jî di pey wî re, di hizra wan dewletên ku wan dixwest herême ji nû ve saz bikin de statuyeke nû ji bo kurdan hebû gelo?

- 13- Rêvebirên Komîteya Îstiqlal a Kurdistanê(Azadî) û serokê tevgera başûrê Kurdistanê Şêx Mehmûd Berzencî, ji bo ku Dewleta Sovyetê piştgirî bide tevgera kurd, bîzatîhî ji Lenîn re nameyan bi rê dikin û di nameya xwe de dibêjin *"Em amade ne ku qedera gelê kurd bi qedera gelê Sovyetê ve girê bidin."* Lê mixabin rêvebirên Sovyetê, tenê qîma xwe bi piştgirî nedana tevgera kurd nayînin, berevajî daxwaza vî gelê bindest, piştgirî didin dewletên dagirker. Û tevgera neteweyî ya kurd, "Bi

hevkarîya dewletên emperyal tête tawanbarkirin û wek tevgereke dijî-şoreşî ya Sovyet û Tirkîyeyê tête îlankirin." "Mafê Çarenûsîya Netewan" di teorîya sosyalîzm-komînîzmê de wek pren- sîbeke esasî hatîye qebûlkirin û di Kongireya Xelkên Rojhelat (Kongireya Bakû)ê de jî, di derheqê meseleya mîletên bindest de biryarên girîng hatibûn girtin. Di rastîyê de jî helwesta sîyasî û pratîk a Bolşevîkan û Sovyetê, derbarê tê- koşîna rizgarî ya mîletên bindest de li ber çavan e. Nîrxandina we ya derbarê vê helwesta Sovyetê de çi ye?

- 14- Piştî Şerê Yekemîn, di navbera Dewletên Îtîlaf û Osmanîyan de 10ê Tebaxa 1920î **Peymana Sevrê** hate îmzekirin. Di **Peymana Sevrê** de hatibû dîyarkirin ku: *"*Demekê ji tetbîqkirina Peymanê şûn de ku kurd bi- xwazin li rojhelata Anatolê de sazîyeke serbixwe ava bikin û ev xwestina wan ji aliyê "Cemîyetê Akwam" ve bête qebûl- kirin û ji bo Osmanîyan jî bête pêşnîyar- kirin, divê ev pêşnîyar ji aliyê Osmanîyan ve tête bicîanîn. *Di herêma wîlayetên Wan, Erzirom, Bedlîs û Trabzonê de dewleteke Ermenîstanê tête damezirandin. Sînorên vê dewletê, dê ji aliyê serokê Dewletên Yekgirtî yê Amerîkayê ve bête destnîşankirin."* Li gor van her du bendên di **Peymana Sevrê** de, di bin hîmayeya DYAyê de îhtîmala da- mezrandina dewleteke Ermenîstan û Kurdistanê dertê holê. Bi rastî jî ku em rewş û senga

sîyasî ya wê demê bînin ber çavê xwe, ji bo mîletê kurd wateya/mana Peymana Sevrê çi ye û çima nehat tetbîqkirin? Digel vê yekê kîjan bûyer û pêşkevîna sîyasî bûn sedemên peydabûna **Peymana Lozanê** (24ê Temmûza 1923), ku DYA vî peymanê erê nekir?

- 15- Ew milleta ku bibe hedefê parvekirin û parçekirinê, kêmanî û zeafên wê hene, ev kêmanî û zeaf çi ne?
- 16- Di 22yê Kanûna 1946an de damez- randina Komara Kurd a Mahabadê hate îlankirin û hebûna xwe nêzîkê salekê domand. Damezirandina Komara Mahabadê, ji bo dewletbûna mîletê kurd, îrade û pêngava herî girîng a dîroka nêzîk a kurd e. Wek destkevtî û tecrubeyeke dîroka nêzîk a mîletê kurd, dînamîkên navxweyî û derveyî yên damezrandina Komara Mahabadê çi bûn û di çarçova sîyaseta navneteweyî de divê çawa bête nîrxandin?
- 17- Di 27 Temmûza 1958an de li Iraqê bi serokatîya General Abdulkerîm Qasim, derbayera eskerî çê bû û monarşî hate hilweşandin. Mistefa Barzanî ku wê demê li Sovyetîstan penaber bû, di 6ê Çirîya Pêşîn a sala 1958an de vegeriya Kurdistanê û Qanûna Esasî ya nû hate amade- kirin. Di bendê 3yê Qanûna Esasî de hatibû nivîsandin ku *"Ereb û kurd li ser xaka dayika niştiman wekhev in û mafê wan ên neteweyî, di çarçova Iraqê de tête nasîn."* Lê belê ji demekî kurt şûn

de, rejîma nû ya Iraqê, pêngavên hatine avêtin û gotinên ku hatibûn kirin jibîr kirin û êrîşên xwe yên li ser gelê kurd zêdetir kirin. Li ser vê yekê, sala 1961ê di bin serokatîya Barzanî de Tevergera Rizgarîya Neteweyî ya Kurd "**Şoreşa Eylûlê**" da destpêkirin.

Li gor vê, ew şert û dînamîkên ku Darbeya Eskerî ya 1958an peyda kir çi bûn? Û destpêkirina **Şoreşa Eylûlê**, di serî de li ser komela kurdên başûr û pê re jî li ser parçeyên din (Turkiye, Îran û Suryeyê) tesîrek çawa kir?

- 18-Bi wesîleya Tevergera Agirîyê, li hemberî xwestinên demokratîk û netewî yên kurdan, helwesta Dewleta Komarê di rojnameya *Komarê (Cumhuriyetê)* ya roja 16yê Temmûza 1930yê de wiha tête aşkîrekirin: *"Di serê girên Agirîyê de 1500 eşqiyayên ku di kûn û şikeftan de man e, teyareyên me bi awayekî tundrew ev eşqiyayan bombebaran dikin. Çiyayê Agirî her gav di nav agir û înfilaqê de dinale. Şûna eşqiya û asêyan ji aliyê heyloyê hesinî yên tirkan ve tête pak- kirin. Ew gundên ku xwe sipartine eşqiyayan bi temamî têne şewitandin. Ew ên ku di Tevergera Zîlanê de hatine înhakirin hejmara wan nêzîkê 15.000an ne. Gelîyê Zîlanê heta ber dev bi cesedan tije bûye."* Û di pey wê re di hejmara roja 31ê Tebaxa 1930 yê rojnameya *Millîet* de, bi giştî li hemberî grubên etnîkî yên din û bi taybetî jî li hemberî xwestinên neteweyî yên kurdan polîtîka Dewleta Komarê wisa tête aşkîrakerin: *"Di vî welatî de tenê*

nete- weya tirk dikare mafên etnîkî û qewmî bixwaze, ji xeynî wê mafê tu kesekî nîne."

Wekî daxuyanîyên li jorê, di pêvajoya Serhildana Dêrsimê de û pey wê re jî hatine aşkîrekirin. Ev daxuyanîyên ku ji devê kesên di derca yekemîn de hatine aşkîrekirin, li hemberî xwestinên neteweyî yên gelê kurd polîtîkaya asîmlasyon, înkarkirin, tunekirin û qetilkirina hikumetên Komarê bi awayekî pir aşkera dide nîşandan. Kurdan bi daxwaza lêkolîna van bûyeran, çendek carî serdana Neteweyên Yekgirtî û sazîyên hiquqî û siyasî yên navneteweyî kir, lê belê daxwa- za wan nehatiye qebûlkirin û neke- tiye rojeva gengeşîyan. Gelo em dikarin di çaçoveyeke çawa de tarîfa van qetlîam û tevku- jîyên li ser gelê kurd bikin? Gelo ji ber çi ji aliyê van sazîyên navneteweyî ve daxwazên kurdan nehatine qebûl- kirin û mudaxale ji bo dewletên tawanbar nehatiye kirin?

- 19-Piştî têkbirina Tevergera Dêrsimê, li bakurê Kurdistanê, nêzîkî bîst salî, bêdengîyekê hikum kir. **"Doza 49"an** û bûyerê di pey wê re vî bêdengîyê xera kirin. Gelo kîjan bûyer û qewimandinên navxweyî û derveyî bûn sedemê van pêşkevtinan?

- 20-Li Turkiyeyê Darbeya Leşkerî ya 27ê Gulana 1960an, ji aliyê piranîya çepgirên turk ve, wek mudaxaleyeke pêşverû tête dîtin. Lê belê Sazîya Ewlekarîya Neteweyî, damezrandina Mahkemeya Bilind a Eskerî,

maddeyên neguhêr ên Qanûna Esasî, rêxistinên dewleta kûr û wd. pêkanîna tiştên nedemokratîk bi vê çêbûn. Her weha bi guman û tawanbarîya neteweparêzîya kurd, 485 şexsîyetên kurd hatin dûrxistin ji bo bajarê Sêwazê. Heman demê, ji aliyê darbecîyan ve Gruba Rojhelatê hate damezirandin û ji bo çareserîya meseleya kurd ji aliyê wan ve raportekek hate amadekirin, di vê raportê de ji bo asîmîlekirina kurdan, pêşniyarên wisan hatin kirin ku rasterast wekî kopîyekî **"Pîlana Îsleheta Şarqê"** yê sala 1925an bû. Dema ku em di vê çarçovê de lê binêrin, şertên ku darbeya eskerî ya 1960an peyda kir çî bûn û armanca darbeyê çî bû?

21-Di navbera salên 1965-1970yê de Tevgera Neteweyî ya Kurdên li Bakûrê Kurdistanê, dikeve pêvajoyeke nû; ku di vê pêvajoyê de li ser tevgera neteweyî ya kurd, fikir û îdeolojîya çepgir bi bandor e. Rêxistin û grubên çepgir ên kurd di çarçova îdeolojîya çepgirî de xwe dijî-empêryalî, dijî-kapîtalî, dijî-feodalî, dijî-eşîrî, ... didan nasandî û tarîfkirin. Ev termên/mefhûmên li jorê, di çareserîya meseleya neteweyeke bindest de çî îfade dikin? Ew rêxistinên ku dibêjin em ji bo rizgarî û azadîya miletekî ku xaka/erdê wê dagirtî û hebûna wê tête înkarkirin tevdigerin, di têkilîyên/peywendîyên neteweyî û navneteweyî de xwe bi van "dijî"tîyan tarîf bikin, ev yek çawa tête tegehîştin?

22-Li pey sikûnet û bêdengiyekî dûr-ûdirêj, di sala 1965an de **Partîya Demokrat a Kurdîstana Tirkîyê (PDKT)** tête damezrandin. Weke pêngaveke yekemîn a piştî demeke dûr û dirêj a bêdengîya kurdên bakûr, gelo çî tesîra wê li ser civaka kurd û rewşenbîran çêbû?

23-Piştî damezirandina PDKT, bi piştgiriya kadroyên vê partî û kadroyên kurd ên di nava TÎPê de **Mitîngên Rojhelatê** hatin sazkirin. Gelo van çalakiyan çî tesîr li ser hişyarbûna neteweyî-sîyasî ya civaka kurd kir?

24-Bo çî kurd di nav TÎPê de rêxistin bûn û derbarê pirsgrêka neteweyî ya kurd de lênêrîna TÎPê çî bû û TÎPê çî bandor li ser tevgera neteweyî ya kurd kir?

25-DDKO bûn çavkanîya/dayika gelek rêxistinên çepgir ên ku piştî salên 1970ê hatine avakirin. Ew şertên sîyasî yên ku DDKOyan peyda kirin çî bûn û armanca damezirandina DDKOyan çî bû?

26-Di destpêka salên 1900î de û di pey wê re jî gelek rêxistin bi navê kurd û Kurdistanê hatin damezirandin. Di sala 1965ê de jî PDKT hate damezrandin. Digel vê qasê bi tevî damezrandina **DDKOyan**, hem di nav çepgirên tirk de û hem jî di nav çepgirên kurd de minaqeşekirina **"mafê rêxistinbûna cûda"**, ji nû ve dest pê kir. Di rastîyê de jî bi tevî ku kurdan di şêst salên bihorî de hem ji aliyê rêxistinî ve û hem jî di pratîkê de rêxistinên cûda pêk anî-

bûn, di salên 1970yan de armanca ji nû ve minaqeşekirina vê mijarê/babetê çi bû?

27-Li Kurdistanê Başûr, di 11ê Adara 1970yê de di navbera desthilatîya BAAS û Barzanî de peyman *Xûdmuxtarî* hate îmzekirin. Li Turkîyeyê jî di 12ê Adara 1971ê de Darbeya Eskerî ya duyemîn çêbû. Bi tevî pêkhatina Darbeyê, operasyonên li hember rêxistinên legal û îlegal ên kurdan jî dest pê kirin. Di vê pêvajoyê de gelek kurdên rewşenbîr û siyasetmedar ên serbixwe û yên di nav TKDP, DDKO û TÎPê de hatin girtin û hepiskirin. Di pêvajoya hepisxaneyê de gelek gengeşî li ser mijara "*Em parastina siyasî bikin yan na?*" hatin kirin. Ew gengeşî û parastinan bi giranî li ser kîjan babetan bûn? Bûyerên vê pêvajoyê tesîreke çawa li ser kurdên bakûr û tevgera neteweyî ya kurd kir?

28-Têgehîştina hevpar û alîyê wekhev ên Cuntaparêz-Kemalîzma çepgir ên tirk, Baassîzm û Nasirî çî ye? Û çî tesîra wan li ser tevgera rizgarî û azadîya neteweyî ya kurd çê bûye?

29-Di berîya salên 1980 û piştî wê de, di encama jilhevbûna tevgera neteweyî ya kurd de grubên siyasî yên cûda derketin holê. Eger ku em îro vegerin û seyra pêvajoya wê demê bikin, cûdahiya siyasî û îdeolojîk a grubên wê demê binêrin, cîyawazîyeke wisa, mîsoger bû gelo? Û hûn dikarin bi kurtî behsa bingeha wekhevî û cûdayî ya wan bikin?

30-Di dîroka Komara Tirkîyê de her

çiqa ku kurdan mafê xwe yên netewî-demokratîk anîne ziman, ji bo vê yekê dest bi rêxistin û têkoşînê kirine, her carê ev xwestinên wan bi mefhûmên wekî "paşvema-yîn", "feodalîzm", "dijberîya modernîzmê/dijberîya medenîbûnê", "eşqîyatî" û wd. hatine îzahkirin û ji alîyê desthelatî û hikumetên wê demê ve bi tûnderewî hatine serkûtkirin. Hemû tetbîq û qetlîyamên wan ên di pêvajoya serkûtkirinê de bi mefhûmên wekî "tehçîr", "tenkîl", "mubadele", "îslehat" û wd. hatine îzahkirin. Naveroka van mefhûman, ji wê rojê û vir ve, hinek îstîsna ne têde, ji alîyê pirranîya roşinbîr, akademîsyen û siyasetmedarên tirk ve erênî û "pêşverû" hatine wesifandin/nîşandan. Bi vê têgehîştinê înkâr, asîmlasyon, jenosîd û qetlî- amên ku li hemberî netewe û komên etnîkî yên din hatine kirin, di nik/cem civakê de hatin meşrûkirin. Li gor we, sedemên bingeîn ên ku bûne çavkanîya têgehîştin û fehmekî wisa çî ne? Û ew Komara ku bi pêşengîya van kadroyan hatîye damezirandin, divê çawa bête nîrxandin?

31-Dema ku em li bûyerên qewimî û pêvajoya ber bi Darbeyên Eskerî yên 27ê Gulana 1960an, 12yê Adara 1971ê û 12yê Îlona 1980yê binêrin û wan bi têkilî û bûyerên bi Ergenekonê ve girêdayî muqayese bikin, wêneyekî çawa derdikeve pêşîya me?

32-Eger ku em ji alîyê sosyo-polîtîk ve Dewleta Osmanî û Komara Tirkîyê rûberî hev bikin, ji alîyê kurdan ve

çi guherîye?

33-Kurd digel ereb, faris û tirk di cografya Mezopotamya û Rojhelata Navîn de, bi nifûsa xwe grubek etnîkî ya herî qelebalix e. Ev milletên ku me navê wan anî ziman, di cemîyeta **Miletên Yekgirtî** de bi dewletek an jî çend dewletan têne temsîlkin. Digel ku gelekî wan bi nifûsa xwe ji kurdan kêmtir in jî, bi raya xwe di cemîyeta MY de tesîr li qedera milletê kurd dikin. Dîyar e ku cemîyeta Miletên Yekgirtî mafê temsîlkinê nade milletê kurd. Ma ev cemîyet, cemîyeta milletan e yan a dewletan e? Bi vî awayê cemîyeta Miletên Yekgirtî, parastina mafê milletê kurd dewrê kê dike? Rewşeke wisa, tesîreke çawa li ser meşrûîyet û bêterafîya sazîyên nav- neteweyî wekî Miletên Yekgirtî dike.

34-Hûn têkilîyên navneteweyî yên Hikumeta Federal a Kurdistanê çawa dinirxînin?

35-Li başûrê Kurdistanê damezrandina Hikumeta Federal a Kurdistanê, dê bandoreke çawa li ser têza "kolonîya navnetewî Kurdistan" bike? Û rewşa başûrê Kurdistanê, dê tesîreke çawa li ser kurdên Tirkîye, Îran û Sûryeyê bike?

36-Derbarê çareserîya meseleya kurd de, di çarçova mefhûmên/têgehên wekî daxwazên neteweyî û daxwaz- ên kulturî, mafê mirovî û daxwaz- ên kulturî, mafê federalî û dewleta neteweyî ya serbixwe; her weha bi referansên Kemalîzmê di

nav dew- leta unîter de ji "civaka ekolojîk" bigre heta "hemwelatîya makezagonî", "konfederalîzma demokratîk", "komara demokratîk" û wd. tête gengeşîkin. Bi dîtina we, ev têgehên ha, di îzahkirin û çareserîya meseleya neteweyî ya kurd de çi îfade dikin? Meseleya kurd çi ye û kurd çi dixwazin?

37-Rojgara ku PKK derketîye, ji bo ku rêxistinên kurd û serokên herêmî yê civaka kurd bigre bin bandora xwe, wê, bikaranîna şiddeta sîyasî, wek rêbazeke bingeîn qebûl kirîye. Bi vî awayî, di encama ew şiddeta/dijwarîya ku hem li hemberê xelkê siwîl û muxalefeta/ oposyona nava rêxistina xwe, hem jî li hember grub û rêxistinê din bi kar anî, tahrîbatên/xusarên mezin di civaka kurd de peyda kirin. Ji xeynî vê, hemû rêxistin û grubên dervayê xwe jî bi xayîntî û hevkarîya dijmin sûcdar kirin. Di vê çarçoveyê de, divê çêbûn-karkirin- têkilîyên rêxistinî yên PKKê, nedîyarî û nezelalîya daxwazên wê yên sîyasî çawa bêne nirxandin?

38-Li gor dîtina we rêxistinên sîyasî yên dervayê PKKê, ji ber çi nekarîn wek subjekteke/kirdeyeke sîyasî, wezîfeya xwe bînin cî. Kêmanî û qisûrê wan ên rêxistinî, sîyasî û îdeolojîkî çi bûn?

39- Hûn yek ji wan kesan in ku pevçûna di navbera PDK û YNK ya herêma Hekarîyê baş dizanin. Vê pevçûnê çawa dest pê kir, mesulîyetîya hinek grub û şexsî-

yetên Kurdistan Bakûr di pevçûnê de çi bû? Ger ku em ji îro ve seyra wan rojan bikin, hûn bûyerên pêkhatî çawa şirove dikin?

40-Gelo em dikarin bibêjin ku piranîya roşinbîr û siyasetmedarên kurd ji alîyê ramanî/fikrî, îdeolojîk û dînî ve, rasterast yan jî nerasterast di bin tesîr û rênîşandana fikra dewletên serdest de dimînin?

41-Bêguman bi taybetî miletekî bindest ku ji bo rizgarî û bidestxistina mafên neteweyî têkoşîn bike, ji bo wan piştgirîya hêz û rêxistinên demokratîk ên navneteweyî, pîr girîng e. Lê belê dema ku têkoşîn û daxwazên neteweyî yên kurdan tête rojevê, bi giştî ne "çepgir"an û ne jî "îslamî"yan xweragirtin û helwesteka pêdivî nîşan nedane. "Çepgir"an daxwazên neteweyî yên kurdan bi navê *"birayetîya gelan yan jî birayetîya çînan"*; yên "îslamî"yan jî bi navê *"ûmmet û birayetîya îslamî"*, bûne alîkarê berdewamîya statuko- ya dewletên dagirker û serdest. Ku em îro ji alîyê tekoşîna neteweyî-demokratîk a gelê kurd ve li rewşa berçav a herêm û navneteweyî binêrin, divê em *"meseleya mûtefîkî"* yê çawa binirxînin?

42-Piranîya çepgir, demokrat, lîberal û îslamîyên tirk û ereb û farisan di vê cografya ku em li ser dijin de, bi taybetî mafê dewletbûna gelê Filîstînê diparêzin, lê belê maf û daxwaza dewletbûna gelê kurd jî, ji ber gelek sedemên bêbinyat û teorî- yên reng bi reng red dikin.

Gelo meriv bi çi awayî dikare tarîfa vê nakokî û vê durûtîyê bike?

43-Bi tevî ku kurd û ereban di maddeya 140. a Makezagona (Destûra Bingehîn) a Iraqa Federal de, pêkanîna referandomek ji bo çareserîya mesela Kerkûkê, wek rêbazeke bin- gehîn qebûl kiriye jî, her çi hîkmet e ku referandom pêk nayê û meseleya Kerkûkê jî heta vê gavê çareser nebûye. Wisa tête dîtin ku meseleya Kerkûkê ne tenê meseleya ereb û kurdan e, heman demê meseleyeke herêmî û navnetewî ye jî. Dema ku meseleya girêdana Kerkûkê bi Hikumete Federal a Kurdistanê re tête rojevê, li Tirkîyê qismek hene ku dibêjin: *"Me Musil jibîr nekirîye"*, *"Eger ku Tirkîyê Musilê negre, dê mecbur bimîne ku di nêzîk de Dîyarbekirê jî bide, divê yan em mezin/gewre bibin, yan jî piçûk-teng bibin!"* Di salên 1920î de, îngiliz li Iraqê desthelat bûn û ji bo wan kontrola li ser cografya ereban girîngtir bû. Îro jî li vî herêmê DYA desthelat e û helwesta xwe derbarê meseleya Kerkûkê dîyar nake. Ji alî- yekê din ve jî di meseleya Kerkûkê de mudaxîlbûyina Neteweyên Yekgirtî(NY) di rojevê de ye. Di vê rewşa hanê de; dema ku em ji alîkî ve polîtîkayên dagirkerî yên dewletên herêmî, ji alîyê din ve jî bi awakî rasterast yan jî ne rasterast mudaxaleya hêzên navneteweyî bifikrin, dê meseleya Kerkûkê çawa çareser bibe? Û em dizanin ku kurd wek miletekî ne endamê rêxistina Neteweyên Yekgirtî ye, ji ber vê yekê derbarê meseleya

Kerkûkê de mudaxeleya NY têtê çî wateyê û dê çî encam derxîne holê?

44-Dema ku daxwazên neteweyî yên kurdan têne rojevê, ji alîyê roşinbîr, sîyasatmedar û akademîsyenên neteweyên serdest ve xisûsiyeta "ew ê din kirin" a paradîgma netewetîyê têtê pêşxistin, netewetîya mîletên serdest û bindest wekhev têtê nîşandan. Wekî mîletekî bindest, ji bo kurdan wateya netewetî çî ye? Û bi rastî jî naveroka netewetîya turk, ereb û farisan û netewetîya kurdan wek hev e gelo?

45-Ji bê ku em, *yê din* bişibînin xwe, di navbera partî û rêxistin û raman û bawerîyên cûda de, li ser bingeha diyalog û rêzgirtinê, pêkanîna "konseptêke neteweyî û demokratîk" mimkun e? Û li gor we divê prensîbên bingeşîn ên "konseptêke neteweyî û demokratîk" a ku daxwazên asgarî yên neteweya kurd bîne ziman çî ne?

46-Bi tevî ku kurd xwedî nifûsek gewre û xakek fireh in, ji ber çî nebûne xwedî statuyekî sîyasî?

47-Îro, di konjoktûra heyî ya herêma û dinyayê de, mesela kurd (ji alîyê dîrokî, sîyasî, aborî, civakî, kulturî û sîyasî ve) çî ye? Pêşnîyar/projeyên we yên ji bo çareserîyê çî ne?

48-Dema ku em di çarçova pêkhatina hinek bûyerên sîyasî yên di Rojhelata Navîn û Dinayayê de;
Projeya Gewre ya Rojhelata

Navîn, Şerê Giravê, Mudaxaleya Afxanîstan û Iraqê û wd. bifikrin, di statukoya sîstema dagirker û kolonyalist a navnetewî de, ji alîyê kurdan de ji çar lingên sîstema dagirkerî, yek jê, li parçeyê Başûr bi qismî şikestîye. Lê belê Kurdistanê Bakûr, bi tevî ku ji alîyê potansiyela sîyasî, pêş-kevtina civakî, dînamîk, nifûs û cografya xwe ve ji parçeyên din gelek pêşkevtîtir e jî, nezela û nedîyarîyek heye. Divê kurd di vê pêvajoyê de pêkhatina bûyerên herêma û dinyayê çawa têbigîjin û çî bikin?

49- Cenabê we yek ji pêşengên pêvajoya *Rizgarî* ye. *Rizgarî* tenê navê kovarekî bû yan jî grubeke sîyasî-îdeolojîk jî îfade dikir? Hûn dikarin behsa pêvajoya peydabûna *Rizgarî* û armanca wê bikin? Û ji bo vê armacê bi navê *Rizgarî* çî hate kirin?

50-Eger ku *Rizgarî*, wek pêvajoya pêkhatina grubekî sîyasî bête nirxandin, fikra wê ya derheqê meseleya neteweyî ya kurd, fehma wê ya rêxis-tinbûnê, modêla wê ya rêxistinbûn û rêbaza xebata wê çî bû?

51-Dema kovara *Rizgarî* hate weşandin, bi rastî jî hinek mijarên girîng anîn rojevê û belav kirin. Mijara ew her dosyeyekî û rojeva wan, li gora kîjan esasan dihate destnîşankirin? Eger *Rizgarî* di şertên îro de bihata weşandin, we dê cardin pêdiviya gengeşikirina van mijaran pêwîst bidîta?

52- Bingeşa îdeolojîk-maddî ya jihev

bûna **Rizgarî-Ala Rizgarî** û jihev bûnên di pey wê re çi bûn?

53-Cenabê we di damezirandin û rêve- birina grubên Rizgarî-Ala Rizgarî de cî girtiye, çêbûna ev herdu gruban di tekoşîna rizgarîya nete- weyî ya Kurdistanê de çi tesîr û zêdeyî kirîye?

54-Ji bo amadekarîya şerê çekdarî, hûn beriya Darbeya Eserî ya Îlona 1980ê digel grubek hevalên xwe derbasê Binê Xetê bûn û paşê jî hûn di wextên cîyawaz de derbasên parçeyên din ên Kurdistanê bûn. Wexta ku hûn li Binê Xetê bûn, bi tevî ku mîsyona sîyasî û rêxistinîya PKKê dihate gengeşîkirin, we li ser navê Ala Rizgarî bi PKKê re peymanekî îmze kirin. Muhteva peymanê we û PKKê û aqîbeta wê çi bû? Paşê hûn jî Sûryeyê derketin û bi tevî grubeke hevalên xwe derbasê rojhelat û başûrê Kurdistanê bûn û dawîyê we dev ji tekoşîna çekdarî berda. Di encama kîjan şert û çêbûnan de we biryara devjêberdana şerê çekdarî girt? Dema ku di navbera çar parçeyên Kurdistanê de çûn û hatina we hebû, çi pirsgirêk derdiketin pêşîya we, hûn dikarin hinek behsa wê pêvajoyê bikin?(Î. G.)

55-Hûn yek ji wan kesan in, ku pevcûna di navbera PDK û YNK ya herêma Hekarîyê baş dizanin. Vê pevcûnê çawa dest pê kir, mesulîyetîya hinek grub û şexsîyetên Kurdistan Bakûr di pevcûnê de çi bû? Ger ku em ji îro ve seyra wan rojan bikin, hûn bûyerên pêkhatî

çawa şirove dikin?(Y. G.)

56-**Kawa** li ser kîjan prensîbên binge- hîn û kengî hate damezirandin, ji alîyê fikra neteweyî, sîyasî û felsefî ve cudayîya di navbera Kawa û rêxistinên kurd ên din de çi bû?

57-Kawa, di bihara 1978an de jihev bû; alîkî navê xwe danîn **Dengê Kawa** û alîyê din bû **Kawa Red**. Sedemên sîyasî û fikrî yên jihev- bûnê çi bûn?

58-Piştî kuştina Ferîd UZUN, bi ser- nivîsa "*Siwêrek: Destpêka Kîjan Dawîyê ye?*" belavokekî hate belav kirin. Di vê belavokê de bi giştî bûyerên di Kurdistanê de û bi tay- betî jî bûyerên Siwêrekê têne analîzkirin, di encama provakasy- onên têne kirin de çarçoveya rewşa aloz a paşerojê tête dîyarkirin, lêbelê derbarê qetilkirina Ferîd UZUN de agadariyek zelal nayê dayin. Ferîd UZUN ji ber çi hate qetilkirin û li paş vê kuştinê de kî hebû/hebûn?

59-Meseleya serxebûna Kosovayê bi mudaxaleyeke navneteweyî hate çareserîkirin. Derbarê "*Mafê Çarenûsîya Neteweyan*" de, em dikarin vê yekê weke şiroveyeke nû qebûl bikin? Şiklê çareserîya meseleya Kosovayê, di polîtîka "*Mafê Çarenûsîya Neteweyan*" de kon- septeke nû têne rojevê? Ji bo çare- serîya meseleya kurd, mimkun e ku mudaxale- yeke navnetewî ya wekî Kosova, Qeredax û Yugoslawayê çê bibe?

60-Di malpera Serwextê de bi navê "netewe û lêkolîna çareserîyê", li ser tecrubeya Îskandînavya û welatên bakûr, rêzenivîseke we, derbarê ça- reserîya meseleyên zimanê netewe- yî, kêmnwetewetî, pirsgirêkên ziman û pêvajoya netewebûnê hate belav- kirin. Ku em ji alîkî ve nakokîyên herêmî, ziman-lehce û dînî yên nav kurdan binêrin û ji alîyê din ve li nakokîyên wan ên bi dewletên dagirker re binêrin, di navbera çareserîya meseleya neteweyî ya kurd û modêl-pratîka Îskandînavya û welat- ên bakûr de nêzîkayî û têk- ilîyêke çawa em karin weke mînak nîşan bidin? Û ji bo çareserîya meseleya neteweyî, em ji vê tecrubeyê dika- rin çawa îstîfade bikin?(N. A)

61-**KUK**, bi giştî wekî rêxistina ciwan- ên **PDKT** têtê zanîn. Di navbera KUK û PDKT de têkilîyêke çawa hebû û KUK çî wext bû rêxistineke serbixwe?

62-Alîyê PDKT, ji ber nakokîyên Kongreya 1977an û encamên der- ketine holê, alîyê KUKê bi dar- becîtiyê tawanbar dikin. Hûn Kongreya 1977an û tawanbarkiri- na bi "darbecîtiyê" çawa dinirxînin?

63- Piştî jihevbûna PDKT û KUKê, têk- ilîyên we yên digel PDKIê baş bûn. Gruba we di pevçûnên herêma Hekarya yê sala 1978an ku di navbera PDKI û YKN de çê bûn, wek terafdarekî PDKI beşdar bû. Bûyerên herêma Hekariyê çawa

qewimîn û ku îro em li wan bûyer- an vegerin, hûn bûyerên 1978an çawa dinirxînin?

64- Di pevçûna navbera KUK û PKKê de bi sedan meriv hatin kuştin. Armanç û sedemên li paş vê pev- çûnê çî bûn? Pevçûnê çawa dest pê kir û li kîjan herêman belav bûn?

65-KUKê tekoşîna çekdarîyê binge- qebûl dikir û şerê pêşmergatiyê diparast û rêxistina xwe jî li gor vê çêkiribû. Gelo KUKê ji ber çî teko- şîna çekdarî neda destpêkirin?

66-PDKTyê xeta netewî ya kevneşopî temsîl dikir, KUK ku ji PDKT veqetya ji alîyê îdeolojî ve xeta çep- girî pesend kir. Digel ku KUK ji xetekî neteweyî û kevneşopî hatiye, ji ber çî xeta çepgirîyê tercîh kir?

67-Wekî KDP (PDK), KUK, KUK- Yekîtiya Sosyalîst, KUK-Meyla Sosyalîst, KUK- Merkez û wd. ew xêza siyasî ya ku hûn jê hatin, bingeha îdeolojîk-siyasî û maddî ya jihevbûna wan çî bûn?

68-Piştî Konferansa sala 1982 KUK jî parçe bû. Binge- û sedemên siyasî- îdeolojîk ên parçebûna KUKê çî bûn? Ku em ji îro ve seyra pêvajoya bihûrî bikin, KUKê li ser tekoşîna rizgarî ya neteweyî çî zêde kirîye? Û hûn dikarin tecrube û encamên pratîka KUKê bi me re parve bikin?

69-Berêz BURKAY, di hejmara 28an a kovara *Rêya Azadî* ya Eylûla 1977an de ku ji alîyê gruba we ve

dihate weşandin, bi awayekî tûndrew rexnekarîya nameya Barzanî ya ku di dîroka 9ê Sibata 1977 de ji bo Serok Carter hatibû şandin û herweha nameya ku wek bersîv ji aliyê Wezîrê Derve yê DYA H. Kissinger ve di 22yê Sibata de ji bo Barzanî hatibû verêkirin, bi ser-nivîsa **“Belgeyên Îxanetekî: Nameyên Barzanî ji bo Carter û yê Kissincerî ji bo Barzanî”** di rûpelên kovara we de hatin belavkirin. Ger hûn îro ji nû ve wê pêvajoyê û bûyeran bînin ber çavan, hûn dê wê demê çawan binirxînin? Herweha hûn îro tê- kilîyên DYA û Tevgera Neteweyî ya Kurdistanê Başûr çawa dinirxînin?

70-Em wisa dizanin ku têgehîştina sosyalîzma Partîya Sosyalîst a Kurdistanê(PSK) nêzîkê ekola sov-yetîk e. Cenabê we 29 salan sekre-terê giştî yê PSKê bû, partîya we hîn jî îdeolojîya sosyalîzmê diparêze û herweha dixwaze di çarçova prog-rameke sosyalîst de “meseleya nete- weyî ya kurd” çareser bike. Sala 2002an di nav weşanên Deng de bi navê **“Belge û Bîranîn, Cild-1”** pirtûkeka we hate belavkirin. Cena- bê we di pirtûka navbihûrî de, hil- weşîna sîstema Sovyetîk a di sala 1992 de wisa şirove dike: “Digel hinek faktorên (kartêkerên) din, sedemê sernekevtina vê ceribandina gewre ya sosyalîst, li gorî guherîna şertan xwe nûjen nekirin, demok- ratîze nebûyin; berevajî wê di nav pêdeçûnê de dejenerebûyina dîkta- torîya yek partîti û dûrketina ji girseyên xelkê ve” ye.

Berêz dema ku hûn sedemên ser- nekevtina ceribandina Yekîtiya Sovyetê şirove dikin dibêjin “digel faktorên din, li gor guherîna şertan xwe nûjen nekirin”, gelo hûn bi gotina “digel faktorên din û şertên guherî” dixwazin çi bêjin? Û her- weha cenabê we sedemê “demok- ratîze nebûyina” sîstema Sovyetîk, “di nav pêdaçûnê de bi dejenere- bûyina dîktatorîya yek partîti û dûrketina ji xelkê ve” girê dide. Gelo fehm û têgehîştina “dîkta- torîya yek partîti”yê bi xwe antîdemokratîk nîn e?(K.B)

71-13yê Kanûna 1980ê hêzên ewlekarî yên Dewleta Tirkîyeyê avêtin li ser gundê Cîrnik a qeza Qamişlo ya Kurdistan Suryeyê, di vê operasyonê de bi tevî hemû rûnişt- vanên malê û şeş(6) jê endamên Kawa-Red, li ser hev 15 kes hatin kûştin. Piştî jihev- bûna Kawayê, rewş û çalakîya wê demê ya Dengê- Kawayê, operasyo- nekî wisa îcab dikir? Heke na, ar- manca sîyasî ya vê operasyonê çi bû?

72-Tekoşîna neteweyî û civakî, dem- eke dûr û dirêj e ku berdewam dike, di nav pêvajoyê de geh pêl bilind dibin û geh jî dadikevin, her weha mimkun e ku ev tekoşîn neslek yan çend neslan jî berde- wam bike. Hûn qet bêhêvî bûn di pêvajoya tekoşînê de?

73- Em ji bo vê hevpeyvînê gelek sipas dikin. Di dawîyê de, bi kurtayî hûn dixwazin mesajeke/peyameke çawa bigehînin xwendevanên xwe.

"20. yüzyıldan 21. Yüzyıla Kurdistan Ulusal Sorunu: Geçmiş, Bugün ve Gelecek Değerlendirmesi"

Dosyasının SORULARI

Sayın:

BÎR dergisi olarak onbirinci(11.) sayıdan itibaren **"20. yüzyıldan 21. yüzyıla Kurdistan Ulusal Sorunu: Geçmiş, Bugün ve Gelecek Değerlendirmesi"** başlığı altında yeni bir dosya açıyoruz. **BÎR**, Kürtçe-Türkçe olarak yayınlanan, üç aylık inceleme-araştırma dergisi olup merkezi Diyarbakır'dadır. Yazı dili tercihimiz Kürtçedir, ancak yazar fikirlerini hangi dilde kolay anlatabiliyorsa, o dili kullanabilir.

"20. yüzyıldan 21. yüzyıla Kurdistan Ulusal Sorunu: Geçmiş, Bugün ve Gelecek Değerlendirmesi" derken ama- cımız:Kürt liderleri, siyasi kadroları ve Kürt ulusal hareketiyle ilgili araştırma-incele yapan akademisyen ve yazarların geçmiş yüzyılla ilgili tespit ve değerlendirmelerini, bugünkü durumla ilgili düşüncelerini ve gelecekle ilgili öngörülerini, pratik deneyimlerini, özelde yeni nesil Kürt gençlerine ve genelde de ilgili okurlara aktarmaktır.

Bu dosyayı hazırlarken, sorduğumuz sorularla dosyanın çerçevesini belirleme ve bazı önemli olay ve noktalara dikkat çekme yöntemini izledik ancak

gerekli gördüğünüz her yerde kendiniz de sorular ekleyip yazınızın çerçevesini genişletip derinleştirebilirsiniz.

Şimdiye kadar soruların gönderildiği veya dosyayla ilgili olarak telefonla bilgilendirilen şahsiyetler:

Ahmet ZEKE OKÇUOĞLU

Azad ASLAN(arş.)

Chris KUTSHERA(arş.)

Faruk ARAS

Fikret BAŞKAYA(arş.)

Fuad ÖNEN

Hamid KILIÇARSLAN

Hasan YILDIZ(arş.)

Hatice YAŞAR

Ibrahim GÜÇLÜ

Ibrahim Küreken

Ismail BEŞİKÇİ(arş.)

Kemal BURKAY

M. Emin ASLAN

Mustafa FISLI

Murat CIWAN

Mümtaz KOTAN

Nezir AKAD

Nurettin ELHUSEYNI

Eyup ALACABEY

Ömer ÇETİN

Recep MARAŞLI

Rojhat AMEDI

Ruşen ARSLAN
Said AYDOĞMUŞ
Sinan ÇİFTYÜREK
Şakir EPÖZDEMİR
Şerafettin ELÇİ
Vildan TANRIKULU

1- Kısaca kendinizden bahsedebilir misiniz?

2- Oğuz Türkleri 11. yüzyılda Anadolu'ya geldiler. Acaba Oğuzlar, Türkmenler Anadolu'ya geçerken kaç kişiydiler? Türkler bu coğrafyaya Kürtlerden çok sonra gelip yerleşmelerine rağmen, Türkler Mezopotamya'yı da içine alan Anadolu'da İmparatorluk ve devlet kurdukları halde Kürtler bunu neden yapamadılar veya başaramadılar? Başlıca nedenleri ile kısaca izah edebilir misiniz?

3- Osmanlı Devleti'nin niteliği ve İmparatorluk mantığı neydi? İmparatorluğu'nun dağılmasını hazırlayan süreç ve koşullar nelerdi? Ve resmi söylemin iddia ettiği gibi İmparatorluktan kopuş ve Türklüğün "yeniden doğuşu" muydu?

4- Osmanlı İmparatorluğu bünyesindeki ulusal toplulukların çoğu ve özellikle de Balkan'lardaki ulusal topluluklarda ulus bilinci ve bu amaç doğrultusundaki örgütlenmeler daha erken dönemde oluştu ve bir kopuş süreci başladı. Kürtlerde ulus bilinci ve buna paralel örgütlenmelerin oluşumuyla ilgili farklı düşünceler vardır: bazıları sorunu tarihsel-kültürel bir sorun olarak tanımlayıp bu süreci Kawa'nın

başkaldırısına; bazıları Ahmedê XANî'nin *Mem û Zin*'ine; bazı görüşler de bu süreci 1800'lerin sonu ve 1900'lerin başındaki gelişmelere dayandırmaktadır. Milliyetçilik, bir siyaset tarzı olarak düşünüldüğünde, Kürtlerde millet bilinci ve milliyetçiliğin oluşması hangi zamana denk geliyor?

5- Şeyh Abduselam Barzani öncülüğünde 1907 yılı baharında önemli bir kısım Kürt aşiret liderlerinin katılımıyla ve önde gelen bazı Kürt şahsiyetlerinin de onayıyla Babıali yönetimine aşağıdaki istekleri içeren bir telgraf gönderilmiştir:

"1- Kürt bölgelerinde Kürtçe'nin resmi dil olarak kabul edilmesi. 2- Eğitimin Kürtçe yapılması. 3- Kaymakamların, nahiye müdürlerinin ve diğer memurların Kürtçe'yi iyi derecede bilenlerden tayin edilmeleri. ..."

Yukarıda belirtilen talepler ve daha sonraki gelişmeler dikkate alındığında, bu talepler 20. yy. başındaki Kürt milliyetçi hareketinin oluşumunun başlangıcı olarak değerlendirilebilir mi?

6- I. Dünya Savaşı başlamadan önce, Afrika ve Balkanlardaki birçok millet Osmanlı İmparatorluğundan kopmuştu, diğer etnik toplulukların birçoğu da I. Dünya Savaşı sürecinde ayrılıp kendi ulusal devletini kurdu. Bu süreçte (I. Dünya Savaşı), Kürtler de Osmanlı bünyesindeki diğer etnik topluluklar gibi neden kendi devletini kuramadı?

7- 20. yy. ilk çeyreğinde yayımlanan

dergi ve gazeteler (*Kurdistan*-1898, *Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi*, *Rojî Kurd*-1913, *Jîn*-1918, vb.) ve kurulan Kürt örgütlerinin (*Kurdistan Azm-i Kavi Cemiyeti*, *Cemiyeti*, *Kürt Talebe Hêvî Cemiyeti*, *Kurdistan Teali Cemiyeti* vb.) amaç ve faaliyetlerini hangi çerçe- vede değerlendirmek gerekir?

- 8- ABD başkanı Wilson, I. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmasını istediği dünya düzenine ilişkin ABD Kongresi'nin 8 Ocak 1918 tarihindeki oturumunda açıkladığı 14 ilkenin 5. ve 12. ilkesinde: "5. *Dekolonizasyon sağlanmalı ve sömürge top- raklarında uluslara kendi kaderini belirleme hakkı verilme- lidir.* 12. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk olan kısımlarına egemenlik hakkı tanın- malı, fakat Türk olmayan halklara bağımsızlık verilmelidir...."* denilmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu bünyesindeki halklardan biri olduğu halde, Wilson'un ilkeleri uyarınca ulus- devletini kuramayan, ya da buna destek verilmeyen tek halk Kürt halkıydı. Neden Wilson ilkeleri (prensipleri) Kürt halkı için uygulanamadı/uygulanmadı?

- 9- **Paris Barış Konferansı**, Itilaf Devletleri tarafından hazırlanan ve I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren antlaşmaların hazırlandığı uluslar- arası bir konferans olup, Kürtlerin de Şerif Paşa tarafından temsil edildiği uluslar arası toplantıdır. Bu konferans sürecin- de Kürt ve

Ermeni temsilcilerinin iki millet arasındaki çelişkileri çözüme bağladıkları bir antlaşma da yaptık- larını öğrenen M. Kemal, başta Kürt aşiretlerine telgraflar çekti- rek Şerif Paşanın kendilerini temsil etmediğini, konferansı düzenle- yen Itilaf Devletleri nezdinde çeşitli girişimlerde bulunur ve Şerif Paşa'nın konferanstan çekil- mesi- ni sağlar. Paris Barış Konferansı, Kürt meselesinin çözümü için nasıl bir zemindi, hangi ilişkiler ve vaatler sonucunda Kürtler konferanstan dışlandı?

- 10-30 Ekim 1918'de **Mondros Mütarekesi** imzalandı ve 17 Aralık 1918'de de Seyid Abdulkadir başkanlığında *Kurdistan Teali Cemiyeti* kuruldu. **Kurdistan Teali Cemiyeti**'nin ku- ruluş amacına kadrolarının sınıfsal kökenine ve toplumsal bileşenleri- ne bak- tığımızda, bu örgütün modern anlamda milliyetçi ilk Kürt örgütü olduğunu söyleyebilirmi- yiz? Yoksa ne istediklerine henüz karar vere- memiş, tabandan kopuk bir aydın hareketi niteliğinde midir?

- 11-İngiliz askeri güçleri General Marshall komutasında 7 Nisan 1918'de Kerkük ve Süleymaniye'ye şehirlerine de girerek Güney Kurdistan'ın tümünü denetim altına aldılar. Yeni durum değerlen- dirmesi yapmak üzere, bölgenin ileri gelen aşiret reisleri, din adam- ları ve aydınları Şeyh Mahmut Berzenci'nin öncülüğünde top- landılar. Bu toplantıda alınan ortak karar gereğince, Kerkük'te bulu-

nan İngiliz askeri yetkilisine, *"Kürdistan hükümetinin kurulması ve bu hükümetin başına da Şeyh Mahmud'un getirilmesi"* talebinde bulunulur. Kürtlerin bu talebi olumlu karşılanır ve Şeyh Mahmud 1919 yılı başında ilk Kürt hükümetini oluşturarak kendini Kürdistan kralı olarak ilan eder. Ancak İngilizlerle var olan çelişkiler nedeniyle Şeyh Mahmud'un birinci hükümetinin ömrü çok kısa olur. İngiliz kuvvetleriyle Kürtler arasında başlayan savaş, 19/06/1919'da Şeyh Mahmud'un İngilizler tarafından yaralı olarak yakalanmasıyla son bulur. İnşilçikışlı da olsa, bundan sonra Kürtlerle İngilizlerin yıldızı hiç barışmadı. Sonuç olarak Güney Kürdistan, Milletler Cemiyeti *"Kürtlere iyi davranılması, mahkeme ve okullarda yöneticilerin Kürtlerden olması ve Kürtçe'nin resmi dil kabul edilmesi"* kararıyla İngiliz mandasına bırakılır ve İngilizler de bölgeyi Irak-Arap yönetimine bağlar. Ancak Milletler Cemiyeti tarafından Kürtlerle ilgili alınan kararlar uygulanmadığı gibi, Kürt-İngiliz ilişkisinin bozulması, genel olarak Şeyh Mahmud'un mutaasıplığına bağlanarak, Kürtlerin bir devlet kurmaya yeterli olmadıkları dile getirilir. Bu çerçevede baktığımızda; İngilizler tarafından devletleşmesi desteklenen Arapların Kürtlerden farkı ne idi? İngilizlerin Ortadoğu politikasının öncelikleri nelerdi ve bu politikada Kürtlerin de devletleşmesi gündemde miydi?

12-Cumhuriyet Hükümetine karşı gerçekleşen Koçgiri(1919), 1925 Hareketi(Şeyh Said Hareketi), Ağrı (1930) ve Dersim(1937-38) hareketlerine baktığımızda, büyük bir bedel ödenmesine rağmen başarıya ulaşılammış. Bu hareketlerin yenilgiyle sonuçlanmalarının iç ve dış nedenleri nedir? Birinci Dünya Savaşı sürecinde ve sonrasındaki dönemde, bölgeyi yeniden düzenleyen devletlerin programlarında Kürtlerin bir statüye kavuşturulması var mıydı?

13-Kurdistan İstiklal Komitesi yöneticileri ve Şeyh Mahmut Berzenci bizathi Lenin'e gönderdikleri iki mektupta 'Kürt halkının kendi kaderini Sovyet halkının kaderiyle birleştirmeye hazır olduğunu' bildirerek Sovyetler Birliği'nden yardım talebinde bulunurlar. Ancak beklenen karşılığı bulamadıkları gibi, tam tersine karşıt bir duruş sergilenerek işgalci güçler desteklenir. Kürt ulusal mücadelesinin *"Emperyalist devletlerin ajanları tarafın- dan idare edilen ve yalnız Türkiye'ye değil, SSCB'ye de karşı yönelmiş anti-devrimci bir mahiyette"* olduğu belirtilmektedir. Sosyalist-Komünist teoride ***"Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı"*** olmazsa olmaz bir temel ilke olarak kabul edilmesine rağmen ve aynı zamanda Doğu Halkları Kongresi'nde (Bakû Kongresi) ezilen uluslarla ilgili alınan kararlara rağmen, Bolşeviklerin ve Sovyetlerin ulusal kurzuluş müca- deleleriyle ilgili siyaseti ve pratiği nasıl değerlendirebilir?

14-Birinci Dünya Savaşı sonucunda İtilaf devletleri ile Osmanlı Devleti arasında 10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşması imzalandı. Sevr Antlaşması'nda yer alan:"*Antlaşmanın uygulanmaya başlamasından bir süre sonra Kürtler, Doğu Anadolu'da bağımsız bir kuruluş meydana getirmek isterlerse ve onların bu istekleri "Cemiyet-i Akvam" tarafın- dan kabul edilip, Osmanlılara tavsiye edilirse Osmanlılar, bu tavsiyeyi yerine getireceklerdir.

* Van, Erzurum, Bitlis ve Trabzon illerinin bulunduğu alanda, bir Ermenistan Devleti kurulacak, sınırlarının tayini Amerika Birleşik Devletleri Başkanı'nın hakemliğine bırakılacak." iki maddeye dayanılarak ABD'nin himayesi altında, Ermenistan ve Kürdistan devletlerinin kurulması ihtimali ortaya çıkar.

Gerçekten o dönemin siyasal dengelerini göz önünde bulundurduğumuzda, Sevr Kürtler için ne ifade ediyordu ve neden uygulanmadı? Ve bunun yanı sıra hangi siyasi gelişmeler ve dengeler ABD'nin içinde yer almadığı Lozan Antlaşması'nı(24 Temmuz 1923) ortaya çıkardı?

15-Cumhuriyet Devleti'nin, Ağrı Dağı Hareketi vesilesiyle Kürt ulusal demokratik taleplerine yönelik tutumu, 16 Temmuz 1930 tarihli Cumhuriyet gazetesinde şöyle ifade edilmektedir: "Ağrı Dağı tepelerinde kovuklara iltica eden 1500 kadar şaki kalmıştır.

Tayyarelerimiz şakiler üzerine çok şiddetli bombardıman ediyorlar. Ağrı Dağı daimi olarak infilak ve ateş içinde inlemektedir. Türkün demir kartalları asilerin hesabını temizlemektedir. Eşkıyaya iltica eden köyler tamamen yakılmaktadır. Zilan hareketinde imha edilenlerin sayısı 15.000 kadardır. Zilan Deresi ağzına kadar ceset dolmuştur." Ve akabinde Milliyet gazetesinin 31 Ağustos 1930 tarihli sayısında da İsmet İnönü'nün ağzından genel olarak diğer etnik grupların ve özel olarak da Kürt ulusal taleplerine yönelik Cumhuriyet Devleti'nin politikası şöyle özetlenmektedir: "Bu ülkede sadece Türk ulusu etnik ve ırksal haklar talep etme hakkına sahiptir. Başka hiç kimsenin böyle bir hakkı yoktur"

Yukarıdaki açıklamaların benzeri Koçgiri, 1925 Şeyh Said ve Dersim Hareketi sürecinde ve sonrasında da yapılmıştır. Birinci ağızdan yapılan bu açıklamalar, Cumhuriyet hükümetlerinin Kürtlerin ulusal taleplerine yönelik izlenen asimilasyon, inkar, imha, katliam ve jenosid politikalarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Kürtlere yönelik yapılan bu soykırım ve katliamlar nasıl bir çerçevede tarif edilebilir? Bu olayların incelenmesi talebiyle Kürtler çeşitli dönemlerde Birleşmiş Milletler vb. uluslar arası siyasi ve hukuki kurumlara başvurmalarına rağmen, neden Kürtlerin talepleri kabul edilip gündeme alınmamış ve bu kurumlar tarafından ilgili devletlere gerek- li müdahalede bulunul-

mamıştır?

16-Bölünmenin, parçalanmanın ve paylaşılmanın hedefi olan ulus zaaf içinde olan, zaaf yaşayan bir ulus-tur, bu zaafılar nelerdir?

17-22 Ocak 1946'da kuruluşu ilan edilen ve yaklaşık olarak bir yıl yaşayan Mahabad Kürt Cumhuriyeti, Kürtlerin devletleşme yönündeki iradelerini ortaya koyan yakın dönem Kürt tarihinin en önemli olaylarından biridir. Yakın dönem Kürt ulusal hareketinin en önemli tecrube ve kazanımlarından biri olan Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluş ve yıkılışının iç dinamiklerini, o dönemin büyük güçlerinin bölge ve dünya politikaları çerçevesinde nasıl değerlendirilebilir?

18-Dersim Hareketinin bastırılmasından sonra, Kuzey Kürdistan'da yaklaşık 20 yıllık bir sessizlik dönemi hüküm sürdü.... Barzani'nin 1958'de Sovyetler Birliği'nden dönüşü ve oluşturulan yeni Irak Anayasası'nda Kürt halkının varlığının kabul görmesi, kuzey Kürtlerini nasıl etkiledi? **"49'lar Davası"** ve sonrasındaki gelişmelerde bu- nun etkisi neydi?

19-Irak'ta 27 Temmuz 1958'de General Kasım liderliğinde gerçekleşen askeri darbeyle monarşi yönetimi- ne son verildi, Sovyetler Birliği'nde sürgünde olan Mustafa Barzani 6 Ekim 1958'de geri döndü ve oluşturulan yeni Anayasa'nın 3. maddesinde, **"Araplarla Kürtler**

anavatanda eşittirler ve Onların ulusal hakları Irak çerçevesinde tanınır" deniyordu. Ancak yeni Irak rejimi kısa bir süre sonra attığı adımları ve verdiği sözleri unuttu ve bunun yanı sıra Kürt halkına karşı saldırılarını da artırdı. Bu gelişmeler üzerine, Kürt ulusal kurtuluş ve özgürlük hareketi, Barzani'nin liderliğinde 1961'de "Şoreşa Eylûlê-Eylül Devrimi"ni başlatı. General Kasım liderliğindeki 1958 Askeri Darbesi'ni oluşturan iç ve dış dinamikler ve Şoreş'in başlaması başta Güney Kürt toplumu olmak üzere diğer paçalardaki(Türkiye, İran, Suriye) Kürtler üzerine nasıl bir etki yaptı?

20-Türkiye'deki 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi, sol kesim tarafından genel olarak ilerici bir müdahale olarak değerlendirilir. Oysa Milli Güvenlik Kurulu, Askeri Yargı, Anayasanın değiştirilemez maddeleri, derin devlet yapılanması vb. antidemokratik uygulamalar bu darbeyle birlikte oluşturuldu. Ayrıca Kürt milliyetçisi şüphesiyle 485 Kürt şahsiyetinin Sivas'da sürgün kampında tutulması ve darbecilerin Kürt meselesini çözmek için oluşturdukları Doğu Grubu'nun gizli raporundaki asimilasyon önerileri âdetâ 1925 tarihli **"Şark Islahat Planı"**ndaki önerilerin kopyasıydı. Bu çerçevede baktığımızda, 1960 Askeri Darbesi'ni oluşturan koşullar ve Darbe'nin amacı neydi?

21-1965-70'lerden sonra Kuzeyde Kürt ulusal hareketi yeni bir döneme girer; bu dönem, sol düşünce-

nin ve ideolojinin ağırlıkta ve ege-
men olduğu bir dönemdir. Sol
düşünceyi savunan Kürt grupları
kendini ideolojik olarak anti-
emperyalist, anti-kapitalist, anti-
feodal, anti-faşist, anti aşiretçi,
olarak tanımladılar. Ezilen bir ulus
sorununun çözümünde bu kav-
ramlar neyi ifade eder? Varlığı
inkar edilen ve toprakları işgal
edilmiş bir ulusun kurtuluş müca-
delesini verdiğini söyleyen hare-
ketlerin, kendilerini ulusal ve ulus-
lararası düzlemde bu "anti"lerle
tanımlamaları nasıl açıklanabilir?

22-Kuzey Kurdistan'da uzun bir sükû-
net ve durgunluktan sonra 1965
yılında Türkiye Kurdistan Demokrat
Partisi(TKDP) illegal olarak kurulur.
Uzun bir sessizlik dönemin- den
sonra böyle bir adım Kürt toplumu
ve aydınları üzerinde nasıl bir etki
yaptı?

23-TKDP'nin kuruluşu, TIP içerisinde
örgütlenen Kürtlerin ve TKDP
kadrolarının da desteğiyle düzenle-
nen Doğu Mitingleri, Kürt toplu-
munda ulusal-siyasal bilincin geliş-
mesini nasıl etkiledi?

24-Kürtlerin TIP'e yönelmesinin ne-
deni ve TIP'in Kürt Ulusal soru-
nuna bakışı neydi? Ve TIP Kürt
ulusal hareketine nasıl bir etki
yaptı? TIP, geleneksel Kürt siyasi
hareketine Kemalizm ile hesaplaş-
mayan "sol" argümanlı bir müda-
hale miydi?

25-1970'lerin ikinci yarısından itiba-
ren ortaya çıkan sol eğilimli siyasi

Kürt gruplarının çoğunun anası
DDKO'lar dır. DDKO'lar hangi siyasi
gelişmeler sonucunda ortaya çıktı,
kuruluş amacı neydi?

26-1970'lerdeki Komando operas-
yonları neyi amaçlıyordu ve
DDKO'nun komando operasyonları
ile ilgili ne tür faaliyet ve çalış-
maları oldu?

27-1900'lerin ilk çeyreğinden
başlayıp cumhuriyet sonrasında da
devam eden, Kürt ve Kürdistan
kimliğiyle çok sayıda örgüt kuruldu.
1965 yılında da TKDP kuruldu,
buna rağmen DDKO'ların kurul-
masıyla birlikte Kürtlerin "ayrı
örgütlenme hakkı", hem Türk solu
çevrelerin- de ve hem de sol eğil-
imli Kürtler içerisinde yeniden
tartışılmaya başlandı. Aslında altmış
yıllık bir süreç boyunca Kürtler
teorik ve pratik olarak ayrı
örgütlenmiş olduğu halde, 1970'li
yıllarda böyle bir tartışma nasıl ve
neden gündeme getirildi? Böyle bir
konuyu yeni- den gündeme getir-
menin amacı neydi?

28-11 Mart 1970'de Güney Kurdistan'da
Baas iktidarıyla Barzani arasında
Otonomi antlaşması imzalandı.
Türkiye'de de 12 Mart 1971'de
ikinci Askeri Darbe oldu. 12 Mart
Askeri Darbesiyle birlikte, legal ve
ilegal Kürt örgütlerine karşı
operasyonlar da başladı. Bu
süreçte başta TKDP, DDKO ve TIP
içeri- sinde çalışan kadrolar olmak
üzere, çok sayıda Kürt siyasetçisi
ve aydını tutuklandı. Cezaevinde
Kürt kadroları arasında siyasi

savunma yapıp-yapmamakla ilgili yoğun bir tartışma süreci yaşandı. Bu tartışmalar ve savunma süreci esas olarak hangi temel konular üzerinde yoğunlaşmıştı? Bu süreç kuzey Kürt toplumunu ve Kürt ulusal mücadelesini nasıl etkiledi?

29-Nasır, Baas çizgisi ve Türkiye'deki cuntacı-Kemalist sol çizginin kavrayışı nedir? Ve Türk solunun kendine esas aldığı "Milli Demokratik Devrim" ile "Sosyalist Devrim" tezleri, düşünsel ve pratik olarak Kürt ulusal hareketi nasıl etkiledi?

30-1980 öncesi ve sonrası yaşanan ayrışmalar sonucu, farklı Kürt siyasal gurupları ortaya çıktı. Bugün dönüp geriye baktığımızda, bu guruplar arasındaki siyasi ve ideolojik-felsefi farklılık, bu tür bir ayrışmayı zorunlu kılıyor muydu? Ve kısaca bu gurupların temel ayrılık ve ortak noktalarını özetleyebilir misiniz?

31-1975'te DDKO'ların devamı ve çizgisi doğrultusunda DDKD'ler kuruldu. Ancak DDKD'ler süreci fazla sürmedi, yaşanan ayrışmalar ve gruplaşmalar sonucu, DDKD'ler birer çizgi örgütüne dönüştü. DDKD'ler neden DDKO'ların misyonunu sürdüremedi?

32-1970-1980 yılları arasında Kuzey Kurdistan'da çok sayıda siyasal guruplar ortaya çıktı, ancak 1970'lerin sonunda bu gurupların çoğu bir ayrışma sürecini yaşadı. Bu ayrışmalar siyasal ve ideolojik

olarak gerçekten kaçınılmaz mıydı? Yoksa bu ayrışmaları teşvik eden ve Kürt kamuoyunun bilmediği yeni bir proje mi vardı?

33-27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 Askeri Darbelerine doğru giden süreci ve o dönemlerde gerçekleşen önemli olaylara baktığımızda ve bugün Ergenekon bağlamında ortaya çıkan ilişkilerle karşılaştırdığımızda, nasıl bir tablo ortaya çıkar?

34-Ulusal demokratik hakların mücadelesini veren Kürt örgütleri gerek kendi kadrolarına ve gerek halka karşı bir demokrasi geleneği oluşturabildi mi?

35-Cumhuriyet tarihi boyunca Kürtler ne zamanki ulusal-demokratik hak taleplerini dile getirmiş ve bunun için örgütlenip mücadele etmişse, bu talepler her seferinde "geri kalmışlık", "feodalizm", "medenileşme karşıtlığı", "eşkıyalık" vb. kavramlarla tanımlanarak dönemin iktidarı ve hükümetleri tarafından en şiddetli bir şekilde bastırılmıştır. Bu bastırma sürecindeki bütün uygulamalar ve katliamlar "tehcîr", "tenkil", "mübadele", "islahat" vb. kavramlarla izah edilmiş. Bu kavramların içeriği, bazı istisnalar hariç, o zaman da bugün de Türk aydınları ve siyasetçilerinin büyük çoğunluğu tarafından olumlu ve "ilerici" olarak nitelendiriliyor. Bu kavrayış diğer ulusal ve etnik topluluklara karşı yapılan asimilasyonu, inkarı ve katliamları toplum nezdinde

meşrulaştırdı. Böyle bir düşünce ve kavrayışa kaynaklık eden parametreler nedir? Ve bu kadroların öncü kurucusu olduğu Cumhuriyeti nasıl değerlendirmek gerekir?

36-Eğer sosyo-politik açıdan Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet Türkiye'si arasında kısaca bir karşılaştırma yaparsak, Kürtler açısından ne değişmiştir?

37-Gerek kendi örgüt arkadaşların ve gerekse diğer gruplarla olan ilişkilerle ilgili olarak dönüp geçmişe baktığınızda, "keşke bu olmasaydı", "keşke bunu yapmasaydık" yada "bunu yanlış yaptık" dediğiniz olmuş mu? Olmuşsa bunlardan bazılarını bizimle paylaşır mısınız?

38-Kürtler, Ortadoğu ve Mezopotamya coğrafyasında yaşayan Araplar, Türkler ve Perslerle birlikte bölgenin en kalabalık nüfuslu etnik topluluklarından biridir. Saydığımız bu milletlerin tümü Birleşmiş Milletler'de(BM) bir yada daha fazla devletle temsil edilmektedir ve bu devletlerin birçoğu Kürtlerden çok daha az nüfusa sahip olduğu halde, BM kullandığı oylarıyla Kürt milletinin kaderini etkilemektedir. Bu durumda Kürt milletine temsil hakkını tanımayan Birleşmiş Milletler örgütü, sadece devleti olan milletleri mi temsil ediyor? BM'ler Ortadoğu'daki en büyük devletsiz milletlerden biri olan Kürtlerin haklarını savunmayı kime havale etmiş oluyor? Ve bu durum BM'ler gibi uluslararası kurumların meşruiyetini ve tarafsızlık ilkesini zedelemeyebilir mi?

39-Kürt Federe Hükümeti'nin uluslararası ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

40-Güney Kürdistan'da kurulmuş olan Kürt Federe Hükümeti, "*uluslararası sömürge Kürdistan*" tezini nasıl etkileyecektir? Ve Güney Kürdistan'daki bu yapı Türkiye, İran ve Suriye Kürtlerini nasıl etkiler?

41-Kürt meselesinin çözümüyle ilgili milliyetçi taleplerle kültürel talepler, kültürel taleplerle insan hakları, federal haklar ve federal haklardan esnetilmiş üniter devlet, üniter devletten Kemalizm'i referans alan "ekolojik toplum", "anayasal vatandaşlık", "demokratik cumhuriyet" yada "demokratik konfederalizm" ve bundan "bağımsız ulus-devlete" kadar giden kavramlarla tartışılmakta. Kürt ulusal meselesinin tanımlanmasında ve çözümünde bu kavramlar neyi ifade eder? Size göre Kürt meselesi nedir ve Kürtler ne istiyor?

42-Ekseriyeten Kürt siyasetçileri ve müneverlerinin siyasi, ideolojik ve dini fikir alanında egemen devletlerin direk yada dolaylı fikir yönlendirmesinin etkisinde kaldığını söyleyebilir miyiz?

43-Kürt siyasetçi ve müneverlerinin siyasi, ideolojik ve dini fikirler konusunda ekseriyetle egemen devletlerin direk ya da dolaylı yönlendirmesinin etkisinde kaldığını söyleyebilir miyiz?

44-Şüphesiz ki ulusal kurtuluş mücadelesini veren bir ulus için bölgesel ve uluslar arası demokratik örgütler ve güçlerle dayanışma çok önemlidir. Ancak Kürtlerin ulusal talepleri ve mücadelesi sözkonusu olunca, genel olarak pratikte ne "sol" ne de "islami" kesim olması gereken bir duruşu ve tavrı sergileyememiştir. Sol, Kürt ulusal taleplerini "halkların kardeşliği veya sınıf kardeşliği" adına; Islami kesim de "ümme ve islam kardeşliği" adına işgalci-egemen devletlerin mevcut statükosunun devamına katkı sağlamış. Bugün Kürt ulusal-demokratik mücadelesi açısında yaşadığımız uluslararası ve bölgesel pratiği göz önünde bulundurduğumuzda, "mütefikler sorunu"nu nasıl değerlendirmemiz gerekiyor?

45-Türk, Arap ve Fars solcuları, demokratları, liberalleri ve Islami kesimin büyük çoğunluğu özellikle yaşadığımız bu coğrafyada Filistin halkının devletleşmesini savunurken, aynı kesimler Kürtlerin devlet olma taleplerine ise binbir teorik kılıf uydurarak karşı çıkıyor. Bu çelişki ve çifte standart nasıl açıklanabilir?

46-Federal Irak Anayasasının 140. maddesi gereğince, yapılacak referandumla **Kerkük**'ün kaderinin belirlenmesi konusunda Kürtler ve Araplar anlaştığı halde, bir türlü referandum yapılamıyor ve dolayısıyla Kerkük meselesi de çözülüyor. Kerkük meselesi öyle görünüyor ki yalnız Kürt-Arap meselesi

değil, aynı zamanda bölgesel ve uluslar arası bir meseleye dönüşmüş. Kerkük'ün Kurdistan Federal Hükümetine bağlanması gündeme gelince, Türkiye'de bazı kesimler "*Musul'u unutmadık*", "*Türkiye Musul'u alamaz ise yakında Diyarbakır'ı vermek zorunda kalacak, ya büyüyeceğiz, ya küçülmek zorunda kalacağız!*" diyerek yayılmacı hayallerini ifşa etmiş oldular. 1920'lerde İngilizler Irakta egemen iken, onlar için öncelik Arap coğrafyasıydı. Bugün de bölgede ABD egemen ve Kerkük meselesinde tavrını net olarak belirtmiyor. Diğer yandan da BM'in Kerkük sorununa müdahil olma durumu sözkonusu. Bu durumda; bir yandan bölgesel devletlerin Kerkük'e yönelik yayılmacı emelleri, diğer yandan da uluslar arası güçlerin Kerkük meselesine direkt ya da dolaylı müdahaleleri düşünüldüğünde Kerkük meselesi nasıl çözülebilir? Ve Kürtlerin bir millet olarak temsil edilmediği Birleşmiş Milletler örgütünün Kerkük'e müdahalesi ne anlama gelir ve nasıl bir sonuç doğurabilir?

47-Kürtlerin ulusal talepleri sözkonusu olunca, ezen ulusların aydınları, siyasetçileri ve akademisyenleri tarafından milliyetçi paradigmanın "ötekileştirici" özelliği öne çıkartılarak, ezen ve ezilen ulus milliyetçiliği aynı kefeye konulmaktadır. Ezilen bir ulus olarak Kürtler açısında "milliyetçilik" ne anlama geliyor? Ve gerçekten de Türk milliyetçiliği, Arap milliyetçiliği ve

Fars milliyetçiliğiyle Kürt milliyetçiliği aynı şey mi?

48-PKK, çıkışından itibaren kendi dışındaki Kürt örgütlerini ve yerel toplumsal liderleri sindirip kendi egemenliği altına almak için, siyasal şiddetti, temel ve vazgeçilmez bir yöntem olarak kabul ederek, gerek örgüt içi muhalefete ve gerekse diğer gruplara karşı uyguladığı şiddetle Kürt toplumunda ve ulusal kurtuluş mücadelesinde büyük tahribatlar yarattı. Ayrıca kendi dışındaki bütün Kürt gruplarını işbirlikçilik ve hainlikle suçladı. Çıkışından bugüne PKK'nin örgütsel yapısı-işleyişi ve siyasal taleplerindeki belirsizliği nasıl değerlendirmek gerekir?

49-Sizce PKK dışındaki diğer Kürt örgütlerinin siyasal bir özne olarak rolünü oynayamamasının nedeni olan örgütsel, siyasal ve ideolojik kusurları neydi kısaca açıklayınız?

50-Farklı düşünce, inanç, parti ve gruplar arasında ötekini kendimize benzetmeye zorlamadan işbirliği, diyalog ve saygı temelinde "ulusal demokratik bir konsept" oluşturmak mümkün müdür? Ve size göre Kürt ulusal istemlerini içeren "ulusal demokratik bir konsept" oluşturmanın asgari temel ilkeleri neler olmalıdır?

51-Dünya ve Ortadoğu'daki siyasal gelişmeleri; *Büyük Ortadoğu Projesi*, Körfez Savaşı, Irak ve Afganistan müdahale vb. gelişmeler çerçevesinde

düşündüğümüzde, Kürtler açısından uluslararası sömürgeci-işgalci sistemin statükosunda bir kırılma görülmektedir; işgalci sistemin dört ayağında biri kısmi kırılmıştır. Ancak siyasal potansiyeli, sosyal gelişim, dinamik, nüfus ve coğrafyasıyla diğer parçalardan daha gelişkin olan Kuzey Kurdistan'da büyük bir belirsizlik yaşanmaktadır. Bugün Kürtler dünya ve bölgedeki gelişmeleri nasıl okumalı ve ne yapmalı?

52-Kürtler büyük bir nüfusa sahip olmalarına, geniş bir toprağa sahip olmalarına rağmen neden bir siyasal statüye sahip olamamışlardır?

53-Kosova meselesinin uluslararası bir müdahale ile çözülerek bağımsızlığına kavuşması, "*Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*" ilkesinin yeni bir yorumu şeklinde değerlendirilebilir mi? Kosova ulusal meselesinin çözüm şekli, BM'lerin UKKTH ilkesindeki politikasında bir konsept değişimini mi gündeme getiriyor? Kürt meselesinin çözümüne yönelik Kosova, Karadağ, Yugoslavya vb. yerlerde olduğu gibi uluslararası bir müdahale olabilir mi?

54-Yakın Kürt tarihinde "*49'lar Davası*" olarak bilinen operasyonda tutuklularından biri olarak, bu süreci nasıl değerlendiriyorsunuz? Resmi makamların bu operasyon ve tutuklamalarla ilgili iddialarına ve o dönemdeki çıkan haberlere bakıldığında, "49'lar Davası" çok büyük bir olay gibi yansıtılmak-

tadır. Bugünden geriya doğru baktığımızda, bu operasyon, iç politikaya dönük bir manevra mıydı yoksa Kürtleri korkutmaya ve sindirmeye dönük bir operasyon muydu?(Ş. E)

55-Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemindeki biçimlenişi ve Kemalist rejimin niteliğiyle ilgili farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Siz de Kemalizm'i "orijinal bir Bonapartizm" olarak değerlendiriyorsunuz. Tarihsel koşulların farklılığını ve özgünlüğünü dikkate aldığımızda, Kemalist rejim hangi noktalarda Bonapartist bir nitelik taşımakta, başlıca özellikleri nelerdir ve Türkiye Cumhuriyeti'ne damgasını vuran Bonapartizm'in ayırddedici yönleri nelerdir?(F. B)

56-Sayın Başkaya, "*Paradigmanın İflası*" dediniz ve 20 ay hapis yatınız. Hangi Paradigma ve neden iflas etti?

57-"*Paradigmanın İflası*" adlı kitabınızda, Türk "sosyalistlerini", genel olarak bürokratik, devletçi, halka yukarıdan bakan ve bağınaz birer Stalinist olarak değerlendirirken, bu tespitlerinizi neye dayandırıyor-sunuz?

58-Osmanlıdan Cumhuriyete geçiş süreci ve olayları, emperyalizme karşı verilmiş bir "Milli Mücadele" olarak tanımlanır. Gerçekten de "Milli Mücadele", anti-emperyalist bir hareket miydi? "Milli Mücadele" ya da "Kurtuluş Savaşı" sürecinde Ermenilere, Kürtlere, Lazlara vd.

milletlere karşı geliştirilen tutum ve pratiğe bakıldığında, bu bir ulusal kurtuluş hareketi niteliği taşıyor muydu?

59-Kominter(III. Enternasyonal)'de alınan kararlara baktığımızda, Kominter'in genel olarak Milli Meseleye bakışı, özel olarak da "Milli Mücadele"ye destek vermesi ve "Milli Mücadele"nin anti-emperyalistliği sorununa yaklaşımı nasıl değerlendirilmelidir?

60-Osmanlı Devletinin niteliği ve İmparatorluk mantığı neydi? Ve resmi söylemin iddia ettiği gibi, 1923, İmparatorluktan kopuş ve Türklüğün "*yeniden doğuşu*" muydu?

61- Sayın BURKAY, 1980 öncesinde grubunuz tarafından çıkarılan *Özgürlük Yolu* dergisinin Eylül 1977 tarihli 28. sayısında, dönemin ABD Dışişleri Bakanı H. Kissinger'in, Barzani'nin 22 Şubat 1975 tarihli mektubuna verdiği cevap ve aynı zamanda Barzani'nin Başkan Carter'e yazdığı 9 Şubat 1977 tarihli mektupları şiddetli bir şekilde eleştirerek "*Bir İhanetin Belgeleri: Barzanin'nin Carter'e ve Kissinger'in Barzani'ye yazdığı Mektuplar*" başlığı altında yayınladınız. Bugün geriye dönüp o zamanki gelişmeleri ve süreci yeniden gözden geçirirseniz, o zamanki değerlendirmeniz için ne diyebilirsiniz? Aynı zamanda bugünkü ABD ve Güney Kurdistan ulusal hareketinin ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

62-Kurdistan Sosyalist Partisi'nin sosyalizm anlayışı, sovyetik ekole yakınlığıyla bilinir. 29 yıl PSK'nin genel sekreterliğini yaptınız, partiniz halen sosyalist ideolojiyi savunmakta ve "Kürt ulusal meselesi"ne sosyalist bir program çerçevesinde yaklaşmaktadır. 2002 yılında Deng yayınlarında çıkan "*Anılar Belgeler, Cilt-1*" adlı kitabınızda, 1992'de Sovyet sisteminin çöküşüyle ilgili olarak "bu büyük sosyalist deneyimin başarısızlığının nedeni, diğer etkenlerin yanı sıra, değişen koşullara uyum sağlayamaması, demokratikleşmemesi; tersine tek parti diktatörlüğünün giderek yozlaşması, kitlelerden kopmasıdır." şeklinde değerlendiriyorsunuz.

Boşeviklerin Sovyet deneyiminin başarıya ulaşmamasını "diğer etkenlerin yanı sıra, değişen koşullara uyum sağlayamaması" olarak değerlendirirken, "diğer etkenler ve değişen koşullar"la neyi anlatmak istiyorsunuz? Ve ayrıca Sovyet sisteminin "demokratikleşmemesi"nin nedenini, "tek parti diktatörlüğünün giderek yozlaşması, kitlelerden kopması" olarak değerlendirirken, "tek parti diktatörlüğü" anlayışının kendisi anti demokratik değil midir?(K. B)

63- Özgürlük Yolu, KIP ve KUK olarak 1978'in sonlarında UDG'yi (Ulusal Demokratik Güçbirliği) oluşturdunuz. 1987 yılında sekiz Kürt örgütünün bir araya gelmesiyle TEVGER adındaki birlik oluştu ve bu birlik üç yıl sürebildi. Ulusal cephe ya da güçbirliği için daha

sonraları da çeşitli girişimler oldu ve başarılı olmadı. En son olarak farklı gruplar ve şahsi- yetlerin girişimiyle, Mayıs 2007'de TEVKURD kuruldu. UDG, TEVGER, Avrupa Kürt Platformu, TEVKURD vb. birlik örgütlenmeleri hangi temel ilkeler üzerinde oluşturuldu, amac neydi ve neden bir kurumsal süreklilik sağlayıp başarıya ulaşamadı/ ulaşamıyor?

64-PKK 1984 yılında silahlı mücadeleyi başlattı ve yaklaşık 25 yıldır silahlı mücadele devam etmektedir. Bu sürenin 15 yılı Suriye'de devlet güvencesi altında geçirildi, Suriye Kürtleri tarafından da örgüte büyük destek verildi ve çok sayıda katılım oldu. Kendi Kürtlerine vatandaşlık ve hüviyet hakkını dahi vermeyi reva görmeyen Suriye devleti, neden PKK'ye bu desteği verdi ve Suriye Kürtleri bu ilişkilerin sonucunda ne kazandılar, hangi demokratik ve ulusal haklarını elde ettiler?

65-PKK "önderliği", diğer lider kadroları ve örgüte yakın legal kuruluşların yöneticilerinin yayınladıkları deklarasyon ve yaptıkları açıklamalarla ne istediğini belirtmese de, ne istemediğini açık bir şekilde belirtmektedir: "bağımsız Kürt devleti"ni asla istemediğini, Misak-ı Milli sınırlarına saygılı olduğunu, bayrağa saygılı olduğunu, toprak talebinin olmadığını, otonomi ve federasyon gibi siyasal bir talebinin olmadığını her vesileyle açıklamaktadır. Aynı zamanda silahlı mücadele sürmektedir ve

her vesileyle de "Barış" dil-
lendirilmektedir. PKK ve ona yakın
legal-ilegal kuruluşların talepleri
ortadayken, sürdürülen silahlı
mücadele nasıl açıklanabilir?
"Muhatapsız Savaş ve Muhatapsız
Barış" nereye kadar? (H. Y.)

66-Iran, IKDP'nin dünyaca saygın lid-
eri Kasemb'yu ve örgütün diğer
üst düzey yöneticilerine karşı ulus-
lararası yasaları ve oluşabilecek
tepkileri hiçe sayarak, Avrupa
kentlerinde suikastlar düzen-
lerken, neden Doğu Kurdistan kay-
naklı olmayan PJAK'ın kendi
siyasal egemenliği altındaki
bölgede örgütlenmesine göz yum-
makta ya da yol vermektedir?

67-Abdullah ÖCALAN, "İsmail Beşikçi
Kürtlerin Ziya Gökalp'idir. Ziya
Gökalp Türkler için neyse İsmail
Beşikçi de Kürtler için öyle-
dir. Beşikçi Durkheim sosyolojisinden,
Marksizmin en katı halinden ve
Ziya Gökalp'ten etki-
lenmiştir. Kendisi katı bir pozitivisttir." di-
yerek sizi eleştirdi. Öcalan'ın bu
eleştirilerini nasıl değerlendiriyor-
sunuz?(I. B.)

68-Hocam, Yaklaşık yarım asırdır
Kürtlerle ilgili çalışmalar yapma-
tasınız. Bugüne kadar yaptığınız
araştırmalardan ve yazdığınız yazı-
lardan dolayı 18 yıl cezaevinde yat-
tınız. Kürdistan'ın dört parçasında-
ki Kürtler nazarında çok değerli-
siniz; her zaman saygıyla anılıyor-
sunuz. Sizin de çok iyi bildiğiniz
üzere, toplumsal ve ulusal müca-
deleler uzun soluklu mücadeleler

olup; bir nesil ya da birkaç nesil de
devam edebilen inişli-çıkışlı bir
süreci kapsar. Hocam, bu mücade-
le sürecinde umutsuz olduğunuz
dönemler oldu mu?"(I. B.)

69-TKDP'nin kuruluşundan kısa bir
süre sonra Genel Başkanı Faik
Bucak'ın öldürülmesiyle ilgili farklı
düşünceler vardır. Faik Bucak'ın
öldürülmesi, ailesel bir iç çelişki
miydi yoksa bir suikast mıydı?

70-Genel olarak TKDP'nin Kürt aydın
ve gençlik kesimini örgütleyemediğine dair yaygın bir düşün-
ce vardır. TKDP, en çok Kürt
toplumunun hangi kesimi içerisinde
örgütlenmişti, neden Kürt top-
lumunun en dinamik ve bilinçli
kesimini örgütleyemedi?

71-Kuzey Kurdistan'da uzun bir sükû-
net ve durgunluktan sonra, 11
Temmuz 1965 yılında Türkiye
Kurdistan Demokrat Partisi (TKDP),
Diyarbakır'da illegal olarak kuru-
lur. TKDP'nin kuruluş amacı,
örgütlenme ve mücadele tarzı
neydi? Uzun bir sessizlik döne-
minden sonra böyle bir adım Kürt
toplumu ve aydınları üzerinde nasıl
bir etki yaptı?

72-Sayın ELÇİ, 12 Mart Askeri
Darbesi'nden sonra sizde TKDP
davasından tutuklandınız. Bize
biraz TKDP operasyonu ve mah-
keme sürecindeki gelişmelerden
bahsedebilir misiniz?

73-Sayın ELÇİ, 1977 yılında AP'den
milletvekili seçildiniz ve kısa bir

süre sonra istifa ederek CHP'ye geçtiniz. 5 Ocak 1978'de kurulan Ecevit hükümetinde Bayındırlık Bakanı olarak kabinede yer aldınız. Bakanlığınız döneminde "*Türkiye'de Kürtler var, ben de Kürdüm*" şeklinde bir açıklama yaptınız. 12 Eylül Askeri Darbesi'yle birlikte tutuklandınız ve hakkınızda açılan davadan dola- yı 2 yıl 3 ay cezaya mahkum edildiniz. Bakanlığınız döneminde neden böyle bir açıklama yapma ihtiyacı duydunuz, bu açıklamanız gerek kabinede ve gerekse Türkiye'deki siyaset sahnesinde nasıl bir etki yaptı?

74-Sayın ELÇİ, siyasal yaşamınızdan da anlaşılmaktadır ki legal örgütlenme ve mücadele tarzını esas almaktasınız. Bu doğrultuda Kürt Demokratik Platformu (1994), Demokratik Kitle Partisi (DKP-1997), Katılımcı Demokrasi Partisi (KADEP-2006)'nin oluşumunda ve kuruluş çalışmalarında aktif olarak yer aldınız ve aynı zamanda da bu örgütlere başkanlık yaptınız. Yaşadığınız pratik tecrübe itibariyle, legal mücadelenin pozitif ve negatifleri nedir? Kürt ulusal meselesi, sadece legal mücadele tarzıyla bir çözüme ulaşabilir mi? Ve halen genel başkanlığını yapmış olduğu- nuz KADEP'in programında, Kürt ulusal meselesinin ancak "Federasyon"la çözülebileceğini söylemektесiniz. Dünyada birçok farklı Federal modeller var, sizin öngördüğünüz federal modelin temel ilkeleri nedir?

siyasi hareketi tarihinde, TKDP'nin yeri ve önemi nedir?(Ş.E.)

76-KUK, genel olarak TKDP'nin gençlik kolu olarak bilinir. KUK ile TKDP arasında nasıl bir ilişki vardı ve KUK ne zaman bağımsız bir örgüte dönüştü?

77-TKDP tarafı, KUK ve TKDP ayrışmasının olduğu 1977 Kongresi'ndeki gelişmelerden dolayı, KUK tarafını darbecilikle suçlamaktadır. Siz 1977 Kongresini ve "darbecilik" suçlamasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

78-TKDP ve KUK ayrışmasından sonra da, IKDP'le ilişkilerinizin oldukça iyi olduğu bilinmektedir. 1978 yılında IKDP ile YNK arasında Hakari bölgesinde yaşanan çatışmalarda IKDP'den yana tavır koyarak bir taraf olarak yer aldınız. Hakari'deki olaylarının gelişimi nasıl oldu ve bugün baktığınızda olayları nasıl değerlendiriyorsunuz?

79-KUK ve PKK çatışmasında, iki taraftan da yüzlerce insan öldü. Bu çatışmalara kaynaklık eden sorunlar ne idi? Bu çatışmalar nasıl gelişti ve hangi bölgelerde yoğunlaştı?

80-KUK silahlı mücadeleyi esas alıp pêşmerge savaşını savunduğu ve yapılanmasının da buna uygun olduğu halde neden silahlı mücadeleyi başlatmadı?

81-TKDP geleneksel ulusalcı bir çizgiyi temsil ederken, TKDP'den ayrılan

75-Türkiye'deki yakın dönem Kürt

- KUK ideolojik olarak sol düşünceyi benimsedi. Aslında gele- neksel ulusalcı bir çizgiden gelen KUK, neden sol çizgiyi tercih etti?
- 82-İçerisinden geldiğiniz siyasi çizginin KDP, KUK, KUK-Sosyalist Birlik, KUK Sosyalist Eğilim, KUK-Merkez vb. ayrışmalar ile daha sonraki ayrışmaların maddi temeli neydi?
- 83-1982 yılında yapılan konferans ve sonrasında, KUK'da meydana gelen bölünmelerin ideolojik-siyasal bir temeli var mıydı? Bugünden geriye doğru baktığınızda, KUK'un kürt ulusal mücadelesine katkısı ve bu tecrübe- beden çıkartığınız sonuçları bizimle paylaşır mısınız?
- 84-Serwext sitesinde "*ulus ve çözüm araştırması*" başlığı altında, İskandinav ve kuzey ülkelerinde ulusal dil, ulusal azınlık sorunları ve çözümü, dil sorunları ve ulusallaşma süreçleri üzerinde bir dizi yazınız çıktı. Bugün Kürdlerin hem kendi içindeki bölgesel, dil-lehçe ve dinsel çelişkileri ile Kürdistanı işgal eden devletlerle olan çelişkileri karşılaştırdığında, İskandinav ve Kuzey ülkeleri modeli ve pratiği, Kürt ulusal sorununun çözümü konusunda bir benzerlik var mıdır ve bize nasıl bir tecrübe sağlayabilir?(N. A.)
- 85-*Rızgarî* sadece bir dergi adı mıydı, yoksa aynı zamanda siyasal-ideolojik bir grubu da mı ifade ediyordu? *Rızgarî*'nin çıkış amacı ve oluşum sürecinden bahs edebilir misiniz? Ve bu amaçlar doğrultusunda neler yapıldı?
- 86-*Rızgarî* süreci aynı zamanda bir siyasal grup yapılanması olarak değerlendirildiğinde, Kürt ulusal sorunu tanımı, örgüt anlayışı, yöntemi, sorunu çözme yaklaşım/model ve önerileri nelerdi?
- 87-*Rızgarî* dergisi çıkarken gerçekten dosya şeklinde önemli konuları tartışmaya açtı, dosya konuları bu şekilde gündemleştirilirken, gündemi belirleyen esas neydi? Eger *Rızgarî* dergisi bugünkü şartlarda çıkmış olsaydı, tekrar bu konuları tartışmaya açma gereğini duyar mıydınız?
- 88-*Rızgarî-Ala Rızgarî* ve daha sonraki ayrışmaların maddi temeli neydi?
- 89-Kuruluşunda yer aldığınız ve yöneticisi olduğunuz *Rızgarî*'nin Kürdistan ulusal mücadelesine nasıl bir katkı sağlamıştır, olumlu veya olumsuzluklarıyla özetleyebilir misiniz?
- 90-1966 yazında Malatya'da yapılan TIP Kongresinin en genç delegesiydiniz. Bu Kongre, TIP içerisindeki siyasal eğilimlerin saflaştığı ve hesaplaşma sürecine girdiği bir kongre oldu. Bu Kongre'de Milli Demokratik Devrim ve Sosyalist Devrim çizgileri ile Doğulular Grubu'nun(yani Kürtler) ayrışması nasıl gerçekleşti ve tarafların dayandığı temel tezler neydi?(R. A)
- 91-Diyarbakır Sıkıyönetim Mahkemeleri'nde hem sanık konumunda yargılandınız, hem de bir grup avukat

olarak birçok Kürt siyasi tutuklunun davasını takip edip savunmasını yaptınız. Biraz o dönemin Diyarbakır Sıkıyönetim Mahkemeleri, girmiş olduğunuz davalardan ilginç anekdotlar ve siyasi tutuklu Kürtlerin durumundan bahsedebilir misiniz?(R. A)

92-1978'de Hakari bölgesinde yaşanan PDK ve YNK çatışmasını yakından bilenlerden birisiniz. Bu çatışmalar nasıl gelişti ve Kuzey Kürdistan'daki bazı grupların ve şahsiyetlerin bu çatışmadaki sorumluluğu ne idi? bugünden baktığınızda olanları nasıl yorumluyorsunuz?

93-1980 Askeri Darbesi'nden önce silahlı mücadele hazırlığını yapmak üzere bir gruba arkadaşınızla Sürye'ye geçtiniz ve daha sonra da farklı zaman dilimlerinde Kürdistanın diğer parçalarında da bulundunuz. Sürye'de iken, PKK'nin örgütsel ve siyasi misyonunu tartışıldığı halde, Ala Rızgari adına PKK ile bir anlaşma imzalayan gruplardan birisiniz. O zaman PKK ile imzalamış olduğunuz anlaşmanın muhtevası neydi ve akibeti ne oldu? Ayrıca Sürye Kürdistanı'ndan ayrılarak farklı dönemlerde bir grup peşmerge arkadaşlarıyla birlikte doğu ve güney Kürdistan'da bulundunuz ve sonunda silahlı mücadeleden vaz geçtiniz. Hangi şartlar ve gelişmeler sonucunda silahlı mücadeleden vaz geçme kararı aldınız? Ve Kürdistanın dört parçası arasında mekik dokurken karşılaştığınız sorunlar nelerdi, biraz o süreçten

bahsedebilmisiniz? (I. G.)

94-PŞK(Partiya Şoreşa Kurdistan-1976), daha sonra KIP(Kurdistan İşçi Partisi-1978) olarak bilinen ve 1982'de de PPKK(Partiya Pêşeng a Karkerên Kurdistanê-1982) adını alan siyasal-örgütsel çizgi, Dr. Şivan'nın ya da Türkiye'de Kurdistan Demokrat Partisi'nin mirasçısı olarak bilinir. Şivan sonrası, bu yeni örgütlemenin siyasal-ideolojik, programatik ve yöntem olarak T-KDP'den farkı neydi? Ve neden böyle kısa zaman dilimi içinde sürekli ad(isim) değiştirme gereğini duydu?

95-PŞK-KIP çizgisine yakınlığıyla bilinen DDKD'ler, legal olarak büyük bir Kürt kitlesini örgütlemeyi başardılar, ancak bu potansiyel değerlendirilemedi. Geriye dönük bir muhasebe yapılırsa, neden bu potansiyel değerlendirilemedi?

96-Başta rahmetli Nejmettin Büyükkaya ve arkadaşları olmak üzere, 1980 öncesi KIP'deki ayrışmaların siyasal ve örgütsel nedenleri neydi? Ve Necmettin'in Hakkari olaylarındaki rolü neydi?

97-12 Eylül Askeri Darbesi'yle birlikte bütün Kürt siyasi gruplarında olduğu gibi, sizin grubunuzun da kadrolarının büyük çoğunluğu yurtdışına çıkmak zorunda kaldı ve siz yurtdışına çıkmayıp ülkede kaldınız ve yakalanıp hapsedildiniz. Bize biraz yakalanma süreci- nize- den bahsedebilir misiniz? Ayrıca 1982'de Suriye'de yapılan

Kongrede, yaşanan örgütsel sorunlar ve farklı siyasal-ideolojik eğilimler nedeniyle örgütle organik bağınızın koptuğu söylenmektedir. Gerçekten böyle bir durum var mıydı ve bize bu süreci açıklarmısınız? (Ö. Ç.)

98-1978 yılında Hakkari bölgesinde, IKDP ile YNK arasında yaşanan çatışmalarla ilgili olarak, grubunuzun tutumu hakkında farklı yorumlar yapılmaktadır ve YNK tarafından da verdiğiniz sözü yerine getirmemekle imtihan edilmektesiniz. Hakkari'deki olayların gelişimi nasıl oldu? Ve bugünden geriye doğru baktığınızda olayları nasıl değerlendiriyorsunuz?

99-KIP, Özgürlük Yolu ve KUK olarak 1978'in sonlarında UDG'yi(Ulusal Demokratik Güçbirliği) oluşturdunuz. UDG, hangi temel ilkeler üzerinde oluşturuldu, amacı neydi ve neden başarıya ulaşmadı?

100-1982 yılında Suriye'de yapılan Kongre ve bu Kongre'de PPKK'nin çıkması, 12 Eylül 1980 Askeri darbesi'nin getirdiği bir hesaplaşma mıydı? Yoksa örgüt içi bir siyasal-ideolojik hesaplaşma mıydı?

101-Kawa hangi temel ilkeler üzerinde ve ne zaman kuruldu, Kawa'nın ulusal, siyasal ve felsefi düşüncesiyle diğer Kürt gruplarından farkı neydi?

102-Kawa, 1978 baharında Dengê Kawa ve Kawa-Red olarak ikiye bölündü. Bu bölünmeye kaynaklık

eden siya- sal ve düşünsel farklılık neydi?

103-Ferîd UZUN'a yapılan suikasttan sonra, "Siverek: Hangi Sonun Başlangıcı" başlığıyla bir bildiri yayımlanarak, genel olarak Kuzey Kürdistan ve özel olarak da Siverek olayları değerlendirilerek, yapılan provo- kasyonlarla beklenen kaos ortamının tablosu çizildiği halde, Ferid UZUN'nun katliyle ilgili net bir bilgi verilmemekteydi. Ferid UZUN neden katledildi ve bu suikastın arkasında kim/kimler vardı?

104-Oluşumu 1970-80'li yıllara giden bazı Kürt gruplarının ardılları ya da mirasçıları, geçmişten gelen grupsal mirasa dayanarak yeni bir atılım yapmak üzere girişimlerde bulundular ve halende bulunmaktadır. Siz de, DDKD yöneticiliğinden gelen ve bu çevreyi yeniden "**Devrimci Demokratlar**"ın çizgisinde toparlamaya çalışan merkezi kadrolardan birsiniz. Bugün ne 1970'lerin dünya şartları mevcut ve ne de Kürt toplumu 1970'lerin toplumdur. Bu çerçevede hem size ve hem de sizin gibi girişimleri olan diğer Kürt grupları için felsefi bir deyimle sormak istiyorum "aynı suda tekrar yıkanmak" mümkün müdür? Bu yönde şimdiye kadar ne tür çalışmalarınız oldu ve bu süreci aşmak için Kuzey Kürt toplumuna nasıl bir proje sunuyorsunuz?(V. T.)

105-Türkiye Devleti'nin güvenlik güçleri tarafından, 13.12.1980 ta-

rihinde Suriye Kürdistanı'nın Qamişlo kazasına bağlı Cırnık köyüne yapılan sınırötesi operasyonda, altısı(6) Kawa-Red üyeleri olmak üzere, ev sakinleriyle birlikte toplam 15 kişi öldürüldü. Ayrışma sonrasında, Kawa-Red'in o günkü durumu ve pratik faaliyeti böyle bir operasyonu zorunlu kılıyormuydu? Bu operasyonun siyasi amacı neydi?

106-Diyarbakır Zindanı'nda yaşananlar kitaplara, makalelere, filmlere, romanlara, şiirlere ve resimlere konu oldu, adeta bir "Diyarbakır Cezaevi Edebiyatı" doğdu. Siz de Diyarbakır Cezaevi vahşetini yaşayanlardan birisiniz ve bu vahşeti protesto etmek için diğer tutuklularla birlikte direnişler yaptınız, ölüm orucuna girdiniz ve **Rızgari Davası** adına siyasi savunma yaptınız. Bize kısaca Diyarbakır Zindanı'nda yaşananlardan, direnişlerden, ölüm oruçlarından ve yapmış olduğunuz siyasi savunmanın amacı ve temel çerçevesinden bahsedebilir misiniz? (R. M)

107-Diyarbakır Zindanı'nda yaşananlar kitaplara, makalelere, filmlere, romanlara, şiirlere ve resimlere konu oldu, adeta bir "Diyarbakır Cezaevi Edebiyatı" doğdu. Siz de Diyarbakır Cezaevi vahşetini yaşayanlardan birisiniz ve bu vahşeti protesto etmek için diğer tutuklularla birlikte direnişler yaptınız, ölüm orucuna girdiniz ve Rızgari Davası adına siyasi savunma yaptınız. Bize kısaca Diyarbakır Zindanı'nda yaşananlardan, dire-

nişlerden, ölüm oruçlarından ve yapmış olduğunuz siyasi savunmanın amacı ve temel çerçevesinden bahsedebilir misiniz? (R. M)

108-1975'te DDKO'ların devamı ve çizgisi doğrultusunda DDKD'ler kuruldu ve sizde bu sürece katılarak İz-DDKD(Izmir DDKD)'yi kurdunuz. Ancak DDKD'ler süreci fazla sürmedi, yaşanan ayrışmalar ve gruplaşmalar sonucu, bazı şehirlerdeki DDKD'ler birer çizgi örgütüne dönüştü, ancak siz **İz-DDKD** olarak çalışmalarınızı sürdürdünüz. Bize biraz o süreçten bahseder misiniz? Ve DDKD'ler neden DDKO misyonunu sürdürmedi?(F. Ö.)

109-TKDP geleneksel milliyetçi bir çizgiyi temsil ederken, TKDP'den ayrılan KUK ideolojik olarak sol düşünceyi benimsedi. Aslında geleneksel milliyetçi bir çizgiyi temsil eden TKDP'de de bazı dönemlerde sol eğilim öne çıktı ve sizde bu eğilimi temsil edenlerden birisiniz. Geleneksel milliyetçi bir çizgiyi ve tabana sahip olan bir örgütlemeye, sol eğilim olarak gelenekselcilerden farkınız neydi ve sol eğilim adına nasıl bir perspektif sunuyordunuz? (O. Ç.)

110-Bugün için Kürt meselesi (tarihsel, etnik, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal boyutları ile) mevcut bölgesel ve dünya konjonktürü içinde tanımlayarak çözüm önerinizi/projenizi anlatır mısınız?

111-Gerek kendi örgüt arkadaşların

ve gerekse diğer gruplarla olan ilişkilerle ilgili olarak dönüp geçmişe baktığınızda, "keşke bu olmasaydı", "keşke bunu yapmasaydık" yada "bunu yanlış yaptık" dediğiniz olmuş mu? Olmuşsa bunlardan bazılarını bizimle paylaşır mısınız?

112-Toplumsal ve ulusal mücadeleler uzun soluklu mücadeleler olup; bir nesil yada birkaç nesilde devam edebilen inişli-çıkışlı bir süreci kapsar. Bu mücadele sürecinde umutsuz olduğunuz dönemler oldu mu?

113-Bu röportajdan dolayı size çok teşekkür ediyoruz. Sonuç itibariyle genel olarak okurlarına ve özel olarak da Kürtlere vermek istediğiniz mesaj nedir?

Kürdistan Özgülünde Ulusal-Sosyalizm Ve Globalizm Azınlık Siyasetinin Bir Aracına Dönüşmüştür

II

Mehmet Emin ASLAN

Bu bölüm ağırlıklı olarak kuzey Kürdistan siyasi akımlarıyla ve özellikle 1970-80'li yıllarla ilgilidir. O dönemde RIZGARİ, ALA RIGARİ, KAWA, PSK, PPKK(T-KDP), PKK, TKDP (KUK) siyasi kimliğini "Marksist-Leninist" olarak tarif etmekteydiler. O dönemde yeteri kadar ulusal-sosyalizm ile enternasyonal-sosyalizm ya da nesnelci siyaset ile amaçlılığa dayalı siyasetin ayrım çizgilerini çekemiyordum. O nedenle siyasi kimliğimi "Marksist-Leninist" olarak tarif etmekteydim. 1992'den beri siyasi kimliğimi Marksist-Leninist değil, Kürdistanlı komünist olarak tarif etmekteyim.

"Kürdistanlı komünistler kendilerini 'Marksist-Leninist' olarak tarif etmez. Marksizm-Leninizm olarak kendini tarif etmek, siyaseti doktrinleştirmektir. Bu durumda siyaset, ortak amaç ve temel ilkelerin rehber-

liğinin yönlendirmesinden, sömürülen ve ezilenlerin kurtuluş aracı olmaktan çıkar. Siyaset; işçi sınıfı ve ezilen uluslar için berraklığını, açıklığını kaybeder ve rehberlik niteliğinden mahrum kalır. Dolayısıyla siyaset; işçi sınıfı ve ezilen uluslar için belirsiz ve istikrarsız bir duruma dönüşür. Bu da kitlelerin siyasete yabancılaşmasını ve nesnelleşmesini sağlamaktan başka bir şey değildir.

Zira Marksizm-Leninizm tanımlanabilen kavramlar değil, belirsiz ve istikrarsız kavramlardır. *Marksizm-Leninizm* kavramlarından anlaşılması gereken nedir? Belli değildir. Kendini Marksist-Leninist olarak tarif etmek; Marks ve Lenin'in bütün yazılarını ve siyasi faaliyetlerini doğru kabul etmek anlamına gelir. Bu anlayış kişileri tabulaştırma, siyaseti doktrinleştirme ve nesneleştirir. Çünkü bu durumda

siyasetin işi artık yazılan ve yapılanların birbirine olan tezatlarına gerekçe yaratmaya dönüşür. Herkes kendine göre gerekçe yaratacağı belidir. İşçi sınıfının ve ezilen ulusların sorunlarının çözümü bu gerekçelere muhtaç olmadığı gibi tersine zorlaştırmaktadır. Bilerek ya da bilmeyerek kendini *Marksizm-Lenizm* olarak tarif etmek, siyaseti burjuva sınıfına terk etmenin yoludur. Çünkü komünist devrimci siyasetin süreklilik-kopuş diyalektiğini devreden çıkarmaktadır. Kürdistanlı komünistler olarak kendimizi amaç ve sabit ilkelerle tarif ediyoruz.”^[1]

Weşanên Ray'ın yayınladığı *Materyalist Felsefenin-Siyasetin Eleştirisi ve Komünist Siyaset* adlı kitabın önsüzündeki siyasi kimlik tarifine katılıyorum ve BÎR dergisinin soruları da Kürdistanlı komünist siyasi kimlik perspektifinde değerlendirmeye çalışılacaktır.

Cevap 19:

-Barzani yönetiminde ve KDP'nin önderliğinde Kürd ulusal hareketinin 1961'de Irak ezen-ulus devletine karşı anti-işgalci savaşının Kürd ulusunun ulusal siyasal bilincinin gelişmesine büyük bir katkısı olmuştur

Cevap 20:

-Cumhuriyet dönemi tüm askeri darbelerinin altında yatan asıl neden Kürdistan sorunudur.

1958'de General Kasım darbesiyle yapılan yeni Anayasa'da, "Araplarla Kürtler anavatanında eşittirler ve onların

ulusal hakları Irak çerçevesinde tanıılır" der.

Üçüncü Maddesinde de "Kürdlerin ulusal haklarını tanıyacağını" ilan etmiştir. Bir de Barzani ve yoldaşlarının Irak'a geri dönmesi ve KDP'nin yasal bir parti olarak serbest politika yapması vardır. TC, Irak'ın yeni tutumundan ziyade KDP'den rahatsızdır ve çekinmektedir. Çünkü Barzani ve yoldaşları, Şêx Mahmud Berzenci'nin hareketine sahip çıkan ve bu siyasi damarın takipçisi olarak 1943-45'de İngiliz ve Irak ordusunun müşterek güçlerine karşı verdiği anti-işgalci savaş sonucunda Mehabad'a çekilirler. (Mehabad) Kürdistan Cumhuriyeti'nin korucuları arasında yer alırlar ve KDP de bu süreçte kurulur.

Kürdistan Cumhuriyeti'nin yıkılışı sürecinde Barzani ve yoldaşları ulusal inisiyatifle direnirler, ardından Irak'a buradan da uzun yürüyüş ile SSCB'ye çekilirler. Burada geçirdikleri 11 yıllık dönemden sonra, 1958'de General Kasım darbesi ile Güney Kürdistan'a dönerler.

TSK ya da TC, Güney Kürdistan'daki gelişmelerden ürkmüş ve Kuzey Kürdistan'ın bu gelişmelerden etkilenmesini önlemek, devletin yeniden yapılanmasına yönelik tedbirler almak için 27 Mayıs askeri darbesini yapmıştır. Nitekim 1961 Anayasası, Hükümet ve Parlamento'nun denetim altına alınmasını sağlayan Milli Güvenlik Kurulu(MGK), Devlet Planlama Teşkilatı(DPT), Anayasa Mahkemesi gibi kurumlarla Türkiye'de yeni bir dönem başlatmıştır.

KDP'nin önderliğinde Kürd ulusal hareketi, 1961'de Irak ezen-ulus dev-

¹ M. Emin Aslan, *Materyalist Felsefenin-Siyasetin Eleştirisi ve Komünist Siyaset*, s. 45 Weşanên Ray

letine karşı anti-işgalci direniş savaşı başlatması, Kuzey Kürdistan'da ulusal uyanışın yükselmesi, 12 Mart 1970'de KDP ve Irak devleti arasında anlaşma sağlanması ve Güney Kürdistan'a otonomi tanınması, 12 Mart 1971 askeri darbesinin en önemli nedenidir. 1979'da İran'da Şah rejiminin yıkılması ve Doğu Kürdistan'da Kürd ulusalcılarının fiili güç durumuna gelmesi ve Kuzey Kürdistan'da ulusal uyanışın ve akımların boyutlanması da 12 Eylül faşizminin nedenlerindedir. Elbette bu darbeler, askeri vesayetin sürdürülmesi ve ekonomik sorunlar gibi nedenleri de olmakla birlikte, öncelikli nedeni, Kürdistan sorunudur. Çünkü vesayet rejiminin sürdürülmesi ve ekonomik sorunların çözümü için askeri darbeler gerekli değildir.

Cevap 21:

-1970'lerde Kürd sol siyasi akımları, kendilerini anti-feodal, anti-emperyalist, anti-sömürgeci ilkelerle tarif ettiler. Sorun olan kendini anti-feodal, anti-emperyalist, ilkelerle tarif etmeleri değil, içeriğinin hangi perspektifle tanımlanmasındaydı. Bunu belirtmeye çalışacağız.

A- Bu "anti" etiketlerini amaç ve temel ilkelerle değil, sosyo-ekonomik tahlillerle tanımladılar. Böylelikle bağımsız birleşik Kürdistan'a ilişkin siyasal hedefini ve buna giden mücadele yöntemi, aracı ve ittifak siyasetinin tartışılması tali bir duruma geldi. Tartışmanın Kürdistan devriminin sorunlarına yöneleceğine Kürdistan

sömürge mi, değil mi? Feodal ya da yarı-feodal mi, değil mi? Sorularına yönelecektir. Asıl konu olan örgütlenme ve strateji sorunları tartışılacağına, ülkenin ve ezen-ulus ülkelerinin sosyo-ekonomik durumunun saptanmasına ilişkin tartışmaya yöneldi.

Örgütlenme sorununu, tespit edilen bu sosyo-ekonomik tahlillere göre yaklaşıldı ve tartışıldı. Buda ezen-ulus solu ile "birlikte mi ya da ayrı örgütlenme mi? konusuydu. Örgütlenmeden maksat ayrı ülkelerin komünist partilerinden oluşan enternasyonal çatı değil, Türk ve Kürd sosyalistlerinin tek bir partide örgütlenip ya da örgütlenmemeleridir. Bu nedenledir ki Kürdistan toplumunu, ezen-ulus toplumundan ayrı ve Kürdistan kimlikli kitle örgütlerinde örgütlendirilmesi konusu ise hiç tartışılmadı ve halen tartışılmıyor. Kendi bağımsız kitle örgütlerinden mahrum bir toplum nesnel manada bile Kürdistan toplumu değil, ezen-ulus toplumunun bir parçası konumuna gelir. Bu koşullarda özne-nesne etkileşimin yönü; ulusal siyasete değil, azınlık siyasetine doğru olur. Böylelikle siyasetin yönünü, siyasal bağımsızlık amacından ve bu amaca giden stratejiden saptırarak, teoriye ve sosyo-ekonomik analizlerin saptamalarına ilişkin sorunların tartışmasına çevirerek, siyaseti nesnel-leştirdiler.

Nesnelci siyaset, Kürdistan devrim sorununu; aşamalı devrim teorisinin içinde aradı. Aşamalı devrim teorisi; devrimin nereye kadar ilerleyeceği ve hangi aşamada kalacağını ilgili somut ülkenin sosyo-ekonomik gelişme düzeyinden hareketle belirler. Böylelikle

somut ülkeyi, dünya kapitalist üretim ilişkilerinden soyutlayarak tek bir ülkenin sosyo-ekonomik ve teknik gelişmesine bağlı kılar. Bu durumda devrimin nereye kadar ilerleyeceği sorununun, nesnel koşulların verilerinden hareket ettiğinden, nesnel koşulların belirleyiciliğinde arar. Her ülkenin nesnel koşullarının farklılığından hareketle işçi sınıfının ve ezilen ulusların mücadelesini evrensel ve enternasyonal nitelikte değil, ülke sınırları içinde ve birbirinden kopuk olarak ele alır. Böylelikle sömüren-sömürülen toplumsal sınıflar ve ezen-ezilen uluslar arasındaki egemenlik ilişkileri nesnelleştirilir. Hatta Kürd nesnelci siyasal akımları, Kürdistan ülkesinin nesnel koşullarından değil, Kürdistan parçalarının nesnel koşullarından hareket ettiler.

Bu durumda devrimin öznesi; Kürd ulusal hareketi ve Kürd ulusu değil, ekonomik yasalar yani nesnel koşullar olur. Devrimin sorunu nesnel koşullara havale ettikleri için artık bağımsız birleşik Kürdistan hedefine ve bu hedefin hangi araçlarla gerçekleşireceğinin belirlenmesine de gerek kalmıyor. O nedenle Kürd ulusunu devletleşme amacının doğrultusunda örgütlenme ve yönlendirme yerine, örgütün çıkarına göre örgütlenme ve yönlendirme siyasetini esas alırlar.

Komünistler, her ülkenin özgün koşullarına dayalı orijinal bir strateji bulma gibi bir arayış içinde olamaz. Emeğin ve ezilen ulusların kurtuluş hareketi, siyasi bir sorundur ve siyasi bir sorun olarak bir devletin parçalanmasına, yıkılmasına, yerine yeni bir devletin kurulmasına ilişkindir. Ezi-

len-ulus; siyasi, ekonomik, hukuki, askeri, kültürel ve her yönden ezen-ulus devletinin mutlak egemenliği altındadır. Ezilen-ulusların ya da sömürgelelerin sorunu; demokrasi, ekonomi, askeri, kültürel, vb sorunu değil, siyasi bir sorundur. Yani, kendi coğrafyasında siyasi egemen olma sorunudur. Ekonomi, demokrasi, askeri, kültürel vb. öğelerin fonksiyonu bu siyasi hedefe göre biçimlenir. Kürdistan ya da Kürd ulusu; siyasal, hukuksal, ekonomik, askeri, kültürel ve her yönden ezen ulus devletlerinin mutlak egemenliği altındadır. Bugün Güney Kürdistan'da bu egemenlik nispi durumdadır.

Kürd ulusal sorununun çözümü; ulusal birliğinin sağlanmasıdır. Bu da Kürdistan'ın bağımsızlığı ve Kürdlerin devletleşmesiyle olur. Kürdistan'da karşılığını bulamayan anti-emperyalizm ve anti-feodal söylemleri (bugün de demokrasi, evrensel insan hakları söylemleri), Kürdistan'daki komünistlerin ve ulusalcıların basiretini bağlayan birer gözbağı işlevini üstlenmiştir. Anti-emperyalizm, anti-feodalizm gerekçesiyle üretilen teorik-politik, pratik-politik faaliyetler; Kürd ulusal hareketinde hem zihinsel ve hem de pratik anlamda tahribatlara neden olmuştur. Kürdistan sorunu; nesnel koşulların sorunu değil, siyasi koşulların sorunudur.

B- Anti-sömürgeci bir mücadelenin anti-emperyalist bir mücadeleyle ilişkilendirilmesini bir zorunluluk olarak idrak ettiler. Esasında bu anlayışın kaynağı, III. Enternasyonal'in anti-emperyalizm perspektifidir. Bu nedenle

III. Enternasyonal'in anti-emperyalizmini kısaca belirtmede fayda var..

III. Enternasyonal'in II. Enternasyonal'den önemli bir farkı, ilk dört kongresinde ezilen ulusların ve sömürgelerin temsilcilerinin bulunması ve sorunun çözümüne ilişkin teorik-politik bir arayışa girmesi ve bu doğrultuda kararlar alabilmesidir. Bu siyasi perspektifini; "emperyalizm çağı, proleter devrimler ve ulusal kurtuluş mücadeleleri çağı" olarak belirlemiştir.

Bununla birlikte ulusal sorun konusunda istikrarlı bir teorik-politik, pratik politik duruşa varılmadı. Ulusal sorun kararlarının muhatabı sömürge ülkeleri mi? Mali bakımdan emperyalizme bağımlı olan az ya da orta düzeyde gelişmiş kapitalist ülkeleri mi? Belli değil. Ezilen-ulus ve sömürgeler ile siyasal olarak bağımsız olan ulus devletler arasında ayrım çizgileri çekilmemiştir. Komintern'in ilk dört kongresinde egemen anlayış, mali bakımdan emperyalizme bağımlılık ilişkilerini sömürge ilişkileri olarak idrak etmiştir. Az ya da orta düzeyde gelişmiş ülkeleri yarı- sömürge olarak değerlendirmiştir. Az ya da orta düzeyde gelişmiş ülkelere de ulusal kurtuluş mücadelesi önerilmektedir. Ulusal kurtuluş sorununa çözüm olarak "anti-emperyalist birleşik cephe" tezi önermiş ve karar altına almıştır. Anti-emperyalist birleşik cephe tezi; hem sömürgelere hem de ulus-devletini kurmuş ve siyasal bağımsızlığa sahip, mali bakımdan emperyalizme bağımlı az ya da orta gelişmiş ülkelere aynı siyasi hedef ve tutumu önermektedir.

Peki, mali bakımdan emperyalizme bağımlı, az ya da orta gelişmiş

ulus-devletin egemenliğindeki ezilen ulusların ya da sömürgelerin sorununa yönelik çözüm ne olmalıdır. Bu tür ezilen ulusların kurtuluş mücadelesi Komintern'in ilk dört kongresinde gündeme getirilmedi ve tartışılmasından kaçınıldı. Türkiye, İran ve İngiltere ezen ulus devletlerine karşı kurtuluş savaşını veren Kürd ulusal hareketi bu konuda önemli bir örnektir. Bu tür ezilen ulusların ulusal bağımsızlık mücadelesine anti-emperyalist cephe birliğini yapıyor diye karşı çıkmıştır. Bu, ulusal sorunun çözümünü, ezen ulus devletlerinin demokratik reformları içinde görmüştür. Bu tür ulusların sorununu, ulusal bir sorun olarak değil, azınlık sorunu olarak benimsemiştir. Tam da aynı dönemde I. Paylaşım Savaşı'nın galip cenahı, çıkarları icabı bu tür ulusları azınlık mertebesine indirmişlerdi. Bu nedenledir ki Komintern; hem ezilen-ulusların hem de ulusal bağımsızlık mücadeleleriyle siyasal bağımsızlığını kazanmış, ancak mali bakımdan emperyalizme bağımlı az ya da orta gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi-emekçi kesimlerin mücadelesinin siyasal hedeflerine, örgütsel ve stratejik perspektifine yönelik çözümler ortaya koyamamıştır.

Emperyalizme karşı mücadele etmek, dünya düzeyinde kapitalist sömürüye karşı proleter-devrim hedefiyle mücadele etmek demektir. Yani burjuva devletin yıkılması ve yerine işçi-emekçi devletin kurulması sorunudur. Emperyalizme yani kapitalist sömürüye karşı mücadele, sömürge ülkelerin işçi-emekçi kesimlerinin olduğu kadar, hata daha fazla

sıyla az ya da orta gelişmiş kapitalist ve emperyalist ülkelerin işçi-emekçi kesimlerinin de ortak sorunudur. Öyleyse Komintern'in III. Kongresi (Haziran-Temmuz 1921), emperyalist ülkelerin işçi-lerine, "birleşik işçi cephesi", IV. Kongresi (Kasım-Aralık 1922), sömürge ve "yarı sömürge" ülkeler için "anti-emperyalist birleşik cephe" tezleri, ezilen ulusların ve işçi sınıfının kurtuluş mücadelesinin çözümüne değil, çözümsüzlüğüne hizmet etmektedir. Bu, iki nedenden ötürü böyledir. Birincisi, ulusal sorunda siyasal bağımsızlığını kazanmış az ve orta gelişmiş ülkeler ile sömürge ülkeleri aynı kefeye koymaktadır. İkincisi, Komintern'in "anti-emperyalist birleşik cephe" ve "birleşik işçi cephesi" tezleri, proleter-devlet hedefinden kopartılmıştır. Gerçi Hindistan delegesi Roy'un öncülüğünde bazı delegeler ulusal ve sömürgeler sorununu proleter-devlet hedefi temelinde ele aldılar. Bu temelden hareketle Roy, "Mustafa Kemal Paşa, esas olarak İngiliz emperyalizminin bir aletiydi" ve "Bu zümre, kendini bir grup emperyaliste satmayı çıkarlarına uygun gördü; bir emperyalist gruba karşı öteki ile birleşmeyi ise, çıkarlarına daha da uygun görmektedir." Mustafa Kemal Paşa ve çevresini gerici bir "feodal askeri klik"² olarak tanımlar. Böylelikle Roy, Sovyet Rusya politikasını da teşhir etmiş oluyordu. IV. Kongre ardından Kürd ulusunun boynuna uluslararası ezilen ulus zincirini geçiren Lozan emperyalist kirli barışın öznelerinden biri

olarak SSCB, Türkiye'yi Kemalist'lerden daha fazla savunacak ve Roy'un öncülüğündeki eğilimi de tasfiye edeceklerdir. Sovyet Rusya rejimi; iç savaş süreciyle başlayan ve giderek gelişen despotik-bürokratik diktatörlüğe dönüşecektir. Bu despotik-bürokratik diktatörlüğün ideolojisi de ulusal-sosyalizmdir. II. Kongresi'nden sonra Komintern, ulusal-sosyalizm politikasının aletine dönüştürülecektir.

Anti-emperyalist cephenin örgütsel-stratejik perspektifi ezilen ulusların ya da sömürgelerin işçi-emekçilerini devrimin öznesine değil, nesnesine dönüştürmüştür. II. Paylaşım savaşı sürecinde ve sonrasında kendini ortaya koyan anti-emperyalist halk savaşı mücadele yöntemi; Yugoslavya, Arnavutluk, Çin, Küba, Vietnam örneklerinde somutlaşan devrimlerdir. Bu devrimler; işçi-emekçi kitlesinin hegemonyasında bir Sovyet cumhuriyetine değil, ulusal kalkınmacı bir ulusal-sosyalizm anlayışı üzerinde birer ulus-devlete dönüşmüştür. Bu ulus-devletler de komünist partilerin hegemonyası altında despotik-bürokratik bir diktatörlük biçiminde yapılandı. Bu despotik-bürokratik rejimler tarihi süreç içinde kapitalizme yönelmişlerdir. Çünkü ulusal-sosyalizm akımları; işçi-emekçi kesimlerin mücadelelerini; işçi-emekçi devrimci hegemonyasının ifadesi olan işçi demokrasisinin(Sovyet) hedefi doğrultusunda değil, kendini "işçi sınıfının siyasal temsilcisi" gören ve kendini işçi sınıfının yerine ikame eden komünist partilerin önderliklerinin hege-

² Komintern Belgelerinde Türkiye Kurtuluş Savaşı, Kaynak yayınları, 1985 s.134-135

monyası altında yönlendirildi, biçimlendirildi.

C-Kürd sol siyasi akımları, farklı kategorilerde olmak kaydıyla Kürdistan'ın feodal ilişkilerinde de mutabıktılar. Bundan dolayı da anti-feodal söylemde de hemfikirdiler.

BÎR'in onbirinci(11.) sayısında belirttiğimiz gibi tarihin hiçbir döneminde Asya'da ve dolayısıyla Kürdistan'da feodalizm var olmamıştır. Anti-feodalizm, Kürdistan toplumsal yaşamında gerçek karşılığı olmayan ve bilim dışı bir düşünce ya da teoridir. Her ne kadar Kürdistan toplumunda feodalizmin öznel ve nesnel koşulları bulunmuyorsa da, o zaman icat edilmeliydi. Bunun için önce feodalizmi siyasal yapılanmasından soyutlandırarak sosyo-ekonomik analiz konusuna evirdiler. Bu ameliyattan sonra sosyo-ekonomik analizlerin yönünü feodalizme doğru büktiler. Böylelikle Kürdistan'da feodal kurum ve ilişkileri "bilimsel" ölçütlere göre tespit ettiler. Bunlar büyük toprak sahipleri, aşiret reisleri, tarikat şeyhleri ve feodal yargı değerleri idi. Büyük toprak sahipleri, aşiret reisleri ve tarikat şeyhlerini de ezen ulus devletinin egemen burjuva sınıflar ittifakının ortağı olarak ilan ettiler. Bu "feodaller"in, ezen ulus egemen sınıfların iktidar ortağı olduğu gerekçe- sinden hareketle işbirlikçiler olarak tanımlandı ve Kürd ulusal kurtuluş hareketinin hedeflerinden biri olarak ilan edildiler.

Türkiye burjuva cumhuriyetinin tek parti diktatörlüğü döneminde egemen sınıflar ittifakı içinde olan Türkiye büyük toprak sahipleri hızlı bir

şekilde tarım burjuvazisine dönüştürüldü. Kürdistanlı büyük toprak sahiplerini ise eski konumunda tutmuştur. Kürdistan'daki büyük toprak sahiplerinin tarım burjuvazisine dönüşmesine yol verilmemiş ve eskiden gelen mevcut toprak ağalığında tutulmuştur. Egemen Türk burjuva sınıflar ittifakı, Kürdistan'daki toprak ağaları, şeyhleri, aşiret reislerini kendi siyasal iktidarına ortak etmemişler, çıkarları gerektirdiği zaman bunlarla çeşitli işbirliği ilişkilerine girmişlerdir. 1950'lerden sonraki gelişmelerde ise Kürd burjuvazisinin tekelci burjuva ya da mali sermaye grupları katına çıkacak kadar büyümesine yol vermemişler. Bu dönemde de egemen Türk burjuva sınıflar ittifakı, çıkarlarına geldiği zaman Kürd burjuva sınıflarla çeşitli işbirliği yapmakta, ancak kendi siyasal iktidarını Kürd burjuva sınıflarla paylaşmamaktadır. Kuzey Kürdistan'da egemen sınıf, Türk burjuva sınıfıdır. Kuzey Kürdistan'ın Kürd burjuvazisi egemen sınıf değil, ezilen Kürd ulusunun bir kesimi olarak sömürücü sınıftır.

D - Kürd sol akımları; kendi dışındaki Kürd siyasi akımlarla ittifakı ya da eylem birliğini anti-emperyalist siyasi koşuluna bağladılar. Ulusların kurtuluş mücadelesinde bu doğru bir siyasi tutum değildir. Nihayet Kürd sol siyasi akımları, ilkelere sosyo-ekonomik analizlerle yani nesnelci siyaset perspektifiyle yaklaştıklarından, anti-sömürgeci, anti-emperyalist, anti-feodal ortak ilkelerini ortak bir siyasi tanıma ulaştıramadılar. Böylelikle hem kendi aralarından da ve hem de ken-

dilerinin dışında kalan Kürd siyasi akımlarıyla bir ittifak siyasetini oluşturamadılar.

Komünistler, kendileri dışındaki örgütlerle propaganda ve ajitasyonda serbestlik ve eylemde birlik zemininde ortak faaliyetler örgütler ve katılır. Komünist siyasi özne; Kürdistan siyasetin teorik-politik ve pratik-politiğini üretmekle kendi dışındaki bağımsızlıkçı hareketlerin ulusal siyasal bilinçle donanmasına katkı sağlar ve önünü açar. Elbette her siyasi akım kendi siyasi kimliğine uygun olarak bağımsız birleşik Kürdistan'ı sloganlaştırır. Örneğin bağımsız birleşik demokratik ya da sosyalist ya da islami Kürdistan olarak tarif edebilirler. Komünistler, bağımsız birleşik Kürdistan'ı Kürdistan Sovyet Demokrasisi hedefiyle tanımlar. Komünistler kendi dışında bağımsızlık mücadelesini veren akımlara desteği de dört siyasi koşulla ilişkilendirir. 1- Kürdistanlıların bağımsız birleşik Kürdistan mücadelesine katılması için siyasi faaliyet yapmaları. 2- Kürdistan'daki diğerk ulusal azınlıklar üzerinde baskı kurma siyasetine karşı açık tavır almaları. 3- Diğerk siyasi örgütlere karşı mücadelesini siyasi mücadele yöntemiyle sürdürölmesi; iftira, komplo ve şiddet gibi siyasal olmayan yöntemlere karşı açık tavır almaları. 4- Komünistlerin örgütlenme, propaganda ve ajitasyon faaliyetlerine karşı olmamalı ve engellememelidir. Komünistler, kendi dışında bağımsızlık mücadelesi veren akımlara olan desteğini ya da eylem birliğinde anti-emperyalist ilkeyi dayatmaz. Emperyalizmden bağımsızlık sorunu, devlet hedefiyle ilişkili bir sorun

olarak proleter-devrimin sorunudur.

Cevap 22:

-Mustafa Barzani yönetiminde Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) önderliğindeki Eylül 1961Kürd ulusal hareketi, Kürdistan'ın tüm parçalarında ulusal bilincin gelişmesinde ve moralin yükselmesinde büyük bir etkisi olmuştur. Bu etkileşimin sayesinde Dersim hareketinin yenilgisinden sonra Kuzey Kürdistan'da ilk defa 1965 tarihinde Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (TKDP) adında bir ulusal-siyasal örgüt kuruldu. Burada TKDP'yi kuran kadroların cüretkârlığını ve fedakârlığını teslim etmek gerekir. Nihayet hem parti kurucuları ve hem de parti başkanı ve sekreteri olan Faik Bucak ile Sait Elçi şehit edilmiştir. TKDP, Mustafa Barzani ve KDP'den etkilenen ulusal-demokrat nitelikli olup, Türkiye'nin bütönlüğü içinde Kürdlerin ulusal demokratik haklarının elde edilmesini amaçlanmaktaydı. Bu demokratik haklar içinde; "Türkiye Kürdistan'ında resmi dil Kürtçe olmalıdır", "Türkiye Kürdistan bölgelerinin hudutları belirtilmelidir" gibi tüzük maddeleri ile talepleri, Kuzey Kürdistan coğrafyasıyla ilintilidir.

TKDP'nin siyasi talepleri, Kuzey Kürdistan'a otonomi tanınmasına da irdir. Bu nedenle diğerk siyasetlerle ilişkisini bu esasa dayandırmıştır. Programında "Türkiye'nin diğerk siyasi kuruluşları ile ancak Kürd milli varlığının tanınması ve Kürd milli demokratik haklarının açıkça teslimi şartı ile fikir ve eylem birliğine girebi-

lir" diye belirlemiştir.

TKDP'nin programı; ulusal siyaset zemini üzerinde yükselen ulusalçı bir program değil, parça katında ve parçacı-ulusal siyasetin zemini üzerinde yükselen bir otonomi programıdır. Otonomi hedefine yönelik mücadele yöntemi, demokratik mücadele yöntemidir. Demokratik mücadelenin imkânı ve umudu kalmazsa serhıldana yöneleceğini belirtmiştir. Daha sonra TKDP, KUK döneminde bağımsız birleşik Kürdistan'ı ve silahlı mücadele yöntemini savunacaktır.

TKDP, Mustafa Kemal hareketini bir ulusal kurtuluş hareketi olarak değerlendirmektedir. Programında, "1920- 1923 müşterek kurtuluş müca-delesinin ilerici, haklı muhtevasına ihanet etmişler ve bu nedenle de meşruyetlerini yitirmişlerdir" sözü ile belirtmektedir. Bu söz; TKDP'nin parçacı siyasetinin farklı bir izahından ibarettir.

TKDP'nin özelliği, Mustafa Barzani hareketinden etkilenmesi ve ilişki içinde olmak istemesidir. Aynı ülkenin ayrı parçaların partileri olarak dayanışma içinde olmaları olumludur. Bu ilişki; ulusal siyaset üzerinde yükselen iki siyasi öznenin ortak siyaset üretme ilişkisine, yeteneğine dönüşemedi. İlişkilerinin düzeyi, parçacı-ulusal siyasetin çıkarlarının izin verdiği kadar olmuş- tur. Bu yanı da geri ve olumsuzdur.

TDKP, Kuzey Kürdistan ulusalçılarını, devrimcilerini ve gençliğini yeteri kadar etkileyip örgütleyemedi. Fakat bununla birlikte Kuzeyli Kürtlerde de bir ulusal idrak ve heyecan yaratmıştır.

Cevap 23:

-TKDP ve *Doğu Mitingleri*, Kuzeylilerin ulusal bilinçlenmesinde önemli kilometre taşlarıdır. Doğu Mitingleri, Dersim ulusal hareketinin yenilgisinden sonra Kuzey Kürdistan'da ulusal-siyasal anlamda yapılan ilk kitlesel eylemlerdir. Doğu Mitingleri, Kürdleri ulusal-bilinç anlamında etkilemiş, ulusal-duygu ve heyecan yaratmıştır.

Cevap 24:

-1960'larda Türkiye'de gecikmeli olarak nesnelci sol siyasi anlayıştan etkilenen sol akımlar basın-yayın hayatında ve üniversite çevresinde etkinlik kazandı. Bu potansiyelin ürünü olarak Türkiye'de sosyalist devrim ve milli demokratik devrim olmak üzere iki akım oluştu.

Milli Demokratik Devrim'i savunan akımlarına göre, "Milli Mücadele" asker-sivil zinde güçlerin öncülüğünde yürütülen "anti-emperyalist" bir "ulusal kurtuluş" mücadelesidir. Milli demokratik siyasi akımların çoğunluğu TSK ve Kemalistleri anti-emperyalist olarak ilan etmişlerdi ve halen öyle düşünmektedirler. Emperyalizmi, gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkeleri geri bıraktıran bir sistem olarak tanımlamaktaydılar. Böylelikle ezen ve ezilen uluslar ayrımı yerine "ezen ve ezilen ülkeler" ayrımı geçirmişlerdir. Milli demokratik devrim akımlarının "ezen ve ezilen ülkeler" stratejisi, proleter-devrim sorununu ve Kürdistan'ın siyasal bağımsızlık sorununu örten, gün- demleşmesini en-

gelleyen ve ezen-ulus milliyetçiliğinden etkilenen nesnelci bir siyasi anlayıştır. Ve dolayısıyla “ulusal-kapitalizm” hedefinde “anti-emperyalizm” mücadelesinde Kemalistleri ve TSK’nin desteğinin alınması gerektiğini söylemekteydiler.

Türkiye İşçi Partisi (TİP), sosyalist devrim çizgisinde olup ve sosyalist devrimi, demokratik mücadele yöntemiyle yapacaklarını savunmaktaydı. TİP; demokrat ve reformist muhtevalı bir parti olup, Kemalist değil ve TSK’ye güvenmiyordu. Üniversitelerde okuyan Kürd gençleri ve bir kısım Kürd çevreleri çoğunluğu sosyalist devrimcilere ya da Türkiye İşçi Partisi’ne destek verdiler. Türkiye İşçi Partisi, Kürdistan sorunu değil ama Kürd sorunu ile ilgilenmiş ve Kürd sorununu Kuzey Kürdistan coğrafyasıyla ilişkilendirerek önemli kararlar almıştır. O günün siyasal koşullarında bu kararlar; Kürdlerin ulusal-bilincinin, güven ve moral duygusunun gelişmesinde önemli katkı yapmıştır. TİP, Kürd sorununu programına aldığı için kapatılmıştır. Türkiye İşçi Parti’sinin kusuru, 12 Mart askeri darbesinin mahkemelerinde yeteri kadar programına aldığı Kürd sorununu savunamayışdır.

Cevap 25:

-Kürd sol çevreleri ve Kürd üniversite gençlerinin teorik-politik anlayışını biçimlendiren, Türkiye’de yaygınlaşan nedensellik ya da nesnelci siyasettir. Nesnelci siyaseti, TKDP’ini de etkisine almıştır. Türkiye’de sol çevreler dünyada oluşan farklı akım-

lardan etkilenecek ayrışırken, üniversitelerdeki Kürd gençleri, Kürd sol çevreleri, TİP ve TKDP’nin de etkinliği ile 1969’da Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) kuruldu. Bununla birlikte asıl etkinin kadın-erkek gençlik hareketinin dünya çapında yükselmiş ve devrimcileşmiş olması ve Türkiye, Kürdistan gençliğini etkilemesidir.

DDKO’nun siyasi varsayımları, Türkiye’deki sosyalist devrim çizgisinin kapsamı içindedir. Tüzüğün ikinci maddesinde “İnsan hak ve hürriyetlerini savunmak, halkımızın bütünlüğünü devrimci çizgide geliştirip yaşatmak, demokratik özlem ve ihtiyaçlara cevap verebilecek kültürel ve siyasal faaliyetlerde bulunmak, ırkçı, şoven ve anti-demokratik akımlara karşı, insani değerlere dayalı, toplumsal muhtevalı, bir Misak-ı Milli anlayışını hâkim kılmak amacını güder” der. Saptanan amaç ile siyasi muhtevası bir birine uyumluydu ve pratik faaliyet de bu idi. Bununla birlikte Kürdler, DDKO’ları bir ulusal örgüt olarak algıladılar ve öyle değerlendirdiler.

Cevap 27:

-Bu sorunun cevabı, 17. sorunun cevabında var.

Buna şunu da eklemek gerekir. Bu olumsuzlukların nedeni; Kürd ulusal hareketi, Kürdistan bir siyaseten mahrum olmasıdır. Sorunun kapsamını daha genişleterek cevap verilebilir. Kürdistan bir ülkedir. Kuzeyi, Doğusu, Güneyi, Batısı Kürdistan ülkesinin birer parçalarıdır. Bir parçasında ulusal mücadele durgunken

diğer parçasında hareket halindedir. Bu anlamda Kürdistan'da ulusal hareketin ve örgütlülüğün sürekliliği söz konusudur. Dersim yenilgisi ile Kuzey'de ulusal hareket durmuş, ama Güney'de başlamış ve Güney'de yenilgiye uğrayınca bu sefer Doğu'da Kürdistan(Mehabad) Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla taçlanmış. Örneğin 1960'larda KDP ve DDKO'nün kuruluşu, Doğu Mitingleri, Dersim yenilgisinden sonra ilk önemli gelişmeler olduğunu söylemekteyiz. Bu söylemin maksadı, Dersim yenilgisinden 1960'lara kadar Kuzey Kürdistan'daki siyasal hareketsizliği belirtmek içindir. Bununla birlikte bu söylem; Kürdistan siyasetin değil, parçacı siyasetin söylemidir. İşte örgüt sorunu da dâhil olmak üzere tüm sorunlarımızın kaynağı, azınlık ve/veya parçacı siyaset ile ulusal siyaset arasında istikrarsız ve belirsiz kalışımızdır.

Cevap 28:

-12 Mart yargılamalarında TİP (Kürd kesimi), TKDP(Sait Elçi) ve T-KDP (Sait Kırmızı toprak) siyasi savunma yapmadılar. DDKO davasında yargılananlardan iki grup siyasi savunma yapmıştır. Birinci grupta olanlar şunlardır. İ. Güçlü, M. Kotan, F. Şahin, N. Şemikanlı, A. Beyköylü, Y. Budak, Y. Balkaş, B. Bate, M. Kılıç idi. Birinci grubun savunması, kendileri böyle belirtmese de DDKO'nün özleştirisi olup, Türkiye sosyalist devrim muhtevalı muhalefetinden kopuştur ve Kürdistan bir siyasetin oluşturulmasına kapı aralamadır.

İkinci gruptakiler de N. Kılıçaslan,

Z. Kaya, S. Çepik, F. Uzun, F. Aras, H. Acar, N. Dönmez, İ. Aksoy, İ. Yavuztürk idi. İkinci grubun savunması ise Türkiye sosyalist devrim muhtevalı muhalefetinden kopamamıştır.

Bu savunmalar ve özellikle birinci grubun savunması Kürd ulusalcılarını ve sosyalistlerini etkilemiş ve moralini yükseltmiştir.

Cevap 29:

-TİP'in sosyalist devrim çizgisi, Avrupa sosyalizmi ya da sosyal demokrat çizginin takipçisiydi. TİP, Kemalist değildi. Milli Demokratik Devrim çizgisinin Doğan Avcıoğlu grubu, açık bir biçimde cuntacı-Kemalist idi. Milli Demokratik Devrim akımı içinde birçok farklı gruplar vardır. Evrensel boyuta devrim perspektifine sahip olan sosyalist devrimci akımların ve milli demokratik devrimci akımların asıl açmazı ulusal-sosyalizm ideolojisidir. Farklı mücadele yönteminden dolayı ulusal-sosyalizm; evrensel boyuta sosyalist-devrimciler ve devrimci-demokratlar olmak üzere iki çizgiye ayrılmıştır. Ezilen ulusların devrimci-demokratlar çizgisine ulusalcı-devrimciler olarak adlandırılır. Bu akımların; işçi-emekçilerin hegemonyasında bir Sovyet demokrasi mücadelesinin öznesine dönüşmeleri, ancak ve ancak kendilerini ulusal-sosyalizmden arındırıp enternasyonal-sosyalizme dönüşmeleriyle mümkündür. Ulusal-sosyalizm akımlarının Kürd sorununda değil ama Kürdistan sorunundaki tutumu, sosyal-şovenizmdir.

Cevap 30:

-1970'ler de Kuzey Kürdistan'da artık kitlesi olan birçok siyasi akımı vardır. Bu siyasi akımları siyasi hedef ve mücadele yöntemi anlamında iki gruba ayırabiliriz. PSK, siyasi hedef olarak federasyonu ve mücadele yöntemi olarak demokrasi ve parlamento savunmaktaydı. RIZGARİ, KAWA, KUK (TKDP), PKK siyasi hedef olarak bağımsız birleşik Kürdistan'ı ve mücadele yöntemi olarak partizan silahlı mücadeleyi savunmaktaydılar. DDK/PPKK (T-KDP) ise bu iki çizgi arasında belirsiz ve istikrarsız bir siyaset izlemiştir. Bu siyasi akımlar siyasi, ideolojik ve felsefi olarak nesnelci siyaset ve/veya ulusal-sosyalizm üzerinde yükselen yapılanmalardır. Farklı örgütlenmeler ve ayrışmalar siyasal ve ideolojik nedenlerden ziyade subjektif nedenlerle gerçekleşmiştir.

Cevap 35:

-İttihat-Terakki, 1908'de bir darbe ile iktidar oldu. İttihat-Terakki'nin ideolojisi Türk ırkçılığıdır. Birinci Paylaşım Savaşı'nda Almanya emperyalizminin müttefiki olarak savaşa katılan Osmanlı devleti yenilmiş ve yıkılmıştır. Yıkılan Osmanlı devletinin Türkiye Cumhuriyeti'ne dönüşüm sürecindeki mücadeleyi örgütleyen ve yöneten İttihat-Terakki mensuplarıdır. Bu İttihat-Terakki mensupları kendilerini Mustafa Kemal Paşa hareketi olarak takdim etmişlerdir.

Mustafa Kemal hareketi, ulusal-demokrat bir hareket olmadığı gibi, de-

mokratik ve emperyalizme karşı bir niteliği de yoktur. Mustafa Kemal hareketi, zor ve şiddetle Anadolu'da gelişen devrimci hareketin önünü keserek tasfiye etmiştir. Ermeni, Rum, Pontus halklarının imhası ve kurtulanların ülkelerini terk etmeleriyle vatansızlaştırılmıştır. Kuzey Kürdistan'ı zor ve şiddetle işgal ve ilhak edip Lozan'da Türk vatani olarak resmileştirmiştir. Bunu emperyalizme karşı bir duruş göstererek yapmış değil, emperyalizmin izni ve desteğiyle yapmıştır.

Türkiye Cumhuriyetinin parametrelerini şöyle sıralanabilir.

Ortadoğu'da emperyalizmin bekçiliğini üstlenmiştir. Kürdistan'ın kuzeyini işgal ve ilhak edip Kürdleri uluslararası ezilen ulus durumuna getirmede etkin bir rol üstlenmiştir. Kürdleri ve diğer halkları zor ve baskı yöntemleriyle asimile etmeyi hedeflemiştir. Asyatik-despotik ilişkileri tasfiye etmeden devlet eliyle işçi sınıfının aşırı sömürsü yoluyla sermaye birikimini sağlamıştır. Devlet eliyle tüccarları ve büyük toprak sahiplerini kapitalistlere dönüştürmüştür. Türkiye Cumhuriyeti yeni kurulmuş bir devlet değil, Osmanlı devletinin devamıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ideolojisi olan Kemalizm, tarihsel ve siyasal olarak İttihat-Terakki'den beri devam eden bir damar olarak Türk ırkçılığıdır.

Cevap 33:

-TC'nin siyasal ve hukuksal amacı Kürdleri Türkleştirmektir. İçinde geçtiğimiz süreçte Kürdleri Türkleştirme

yerine Kûdleri Türkiyelileştirmeyi ika- me etme hazırlığındadır.

Zor ve şiddetle Kürd ulusunu asimile etme hedefinden dolayı Türkiye'nin konjonktürel siyasi krizlerinden bağımsız olarak yapısal siyasi krizi vardır.

Türkiye'nin hukuk sistemi, yapısal siyasi krizi üzerinde inşa edilmiştir. Demokratik ve insan hakları, TC'yi tehdit eden bir terör faaliyeti olarak algılanır. Demokratik ve insan haklarının şiddetle bastırılması Türk hukuk sisteminin niteliğidir. Böyle bir hukuk sistemi ancak faşist devlet yapısı içinde kendini sürdürebilir. Ezen-ulus devleti olarak TC, olağan-üstü bir rejimle veya faşist devlet yapısıyla bu yapısal krizini yönetmektedir. O nedenle sadece darbe dönemlerinde değil, başından beri Türkiye Cumhuriyeti'nin rejimi olağan-üstü bir rejimdir.

Cevap 36:

-Kürdler, 1800'lerin başına kadar Kürd mirlerin yönetiminde özerk bir biçimde yaşamaktaydılar. Bu tarihten sonra Osmanlı devleti savaş yoluyla mirlik özerk düzenini yıkarak Kürdistan'ı işgal etmiş ve atadığı valiler aracılığıyla yönetmiştir. Ancak Kürdlerin varlığı inkâr edilmiyordu ve medreselerde Kürtçe dili ile eğitim ve öğretim yapılmaktaydı. 1908'de Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti'nin ve bu cemiyete ait bir gazetenin yayınlanması; 1912-13'ler de Kürd Hêvî Cemiyeti'nin kurulması ve cemiyete ait *Rojî Kurd* dergisinin yayınlanması vb. faaliyetler serbestçe sürdürülmekteydi.

Asyatik-despotik İmparatorlukları, ulus devleti olmadığından dolayı politikası; ulusal baskı ve ayrımcı ilişkisini taşır fakat ezen-ezilen ulus ilişkisini taşımaz. O nedenle Osmanlı döneminde Kürdler, ulusal baskı altında olmakla birlikte ezilen-ulus statüsünde değildir.

Ancak Emperyalist Lozan kirli barışı ile Kürdlerin boynuna uluslararası ezilen-ulus kölelik zinciri vurulur. Kürd toplumunda ulusalcılığın gelişimi ve kitleselleşmesi de Lozan Antlaşması'yla ya da Cumhuriyet dönemiyle başlar. Türkiye Cumhuriyeti ile Kürdistan ilişkisi, ezen-ezilen ulus politikasıdır. Cumhuriyet rejiminin Kürdistan politikası; ezen-ezilen ulus ilişkisini muazzam bir baskı ve şiddet politikasıyla bütünleştirerek inkâr ve imha etme politikasına dönüştürmüştür.

Cevap 38:

-Birleşmiş Milletle (BM), emperyalist güçlerin uluslararası örgütüdür. Emperyalist güçler; 1920'ler de Milletler Cemiyeti ve 1945'ten beri de BM aracılığıyla dünyayı şekillendirdiler/şekillendirmektedirler.

Kürdistan'ı aralarında paylaşan Türkiye, Irak, İran ve Suriye devletleri BM'nin üyesi olup sınırları BM tarafından onaylanmıştır. Dolayısıyla BM; Kürd sorununu, ulusal haklar olarak değil, etnik haklar olarak kabul etmiştir. Bu durumda Kürd sorunu, kültürel hakları kullanma perspektifi olarak insani ve demokratik haklar çerçevesinde, ilgili devletlerin demokratikleşmesiyle çözüleceği varsayılmıştır. So-

nuçta ezen ulus devletlerinin burjuva demokrasisi ile ilişkilendirilmiştir. Emperyalizm, ezen- ulus devletlerinin siyasetini bu yönde değiştirmek istemek- tedir. Tüm devletler ve dolayısıyla Birleşmiş Milletler, Kürd ulusunun devletleşmesine karşıdır. Kürd ulusu tüm devletlerin ve Birleşmiş Milletlerin ezilen ulusu konumundadır. Uluslararası ezilen ulus tanımlamasından anlaşılması gereken de Kürdlerin tüm devletlerin ve Birleşmiş Milletlerin ezilen ulusu oluşudur.

Cevap 39:

-Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin uluslararası ilişkileri yönetme biçimi ulusal siyasi perspektifle uyumludur. Çünkü Güney Kürdistan coğrafyasının mülkiyetini ve zenginlik kaynaklarının tasarruf hakkını pazarlık konusu yapmadan sürdürmektedir. Bu nedenle olumludur.

Cevap 40:

-Güney Kürdistan'ın federal statüsünün Irak devletinin anayasası tarafından kayıt altına alınmasından beri Türkiye, İran, Suriye ve BM'nin Kürdistan politikası iflas etmiştir. Irak Federal Devleti'nin anayasasına göre, Irak Federal Devleti, Kürd ve Arap ulusundan müteşekkil bir federal devlettir. Kürtçe ve Arapça Irak Federal Devleti'nin milli dilleridir. Irak Federal Devleti, BM'nin üyesidir ve anayasası BM tarafından kabul edilmiştir. Bu durumda BM; Kürd sorununu, ulusal haklar olarak değil, etnik haklar

olarak kabulünün sürdürebilmesi mümkün görünmemektedir.

Cevap 41:

-Bu durum siyasi istikrarsızlığın ifadesidir. Siyasi istikrarsızlığı şu şekilde belirtebiliriz.

Siyasi örgütlerin kitleselleşmesiyle birlikte siyasi talepleri, Kürd sömürücü sınıfların istemlerine dönüşmektedir.

Kürd sömürücü sınıfları, reformist sosyalistleri ve liberalleri; Kürd ulusal sorununu, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı yoluyla, çözümlerin yerine çeşitli uzlaşmalarla, kısmi reformlarla, işçi-emekçi kesimleri Kürdistan kimliği altında örgütlemekten ve fazla ayağa kaldırmadan ulusal kültürel özerklikle "çözümlemesini" isterler. Böylelikle Türkiye'nin siyasi krizlerini derinleştirmek yerine krizlerden çıkmasına yardımcı olurlar.

Kürd ulusal hareketi; sınıfsal bakımdan Kürd sömürücü sınıfların ve onların ideolojik etkisinden; siyasal bakımdan da emperyalist ve ezen ulus burjuva devletlerinden bağımsız bir siyasi özneye dönüşemedi. Bundandır ki Kürd ulusal hareketi, ulusal siyaset ile azınlık siyaseti arasında belirsiz ve istikrarsız bir siyaset izlemiştir. Bu durum Kürd ulusal hareketinin öznel siyasi koşulunu yani devrimci iradesini zayıflatmakta, pasifleştirmekte ve nesnel bir konuma getirmektedir. Bu siyasi koşullardan dolayı Kürd ulusal hareketi bağımsız ve birleşik Kürdistan siyasal perspektifi ve buna giden stratejiden yoksundur. Kürd ulusal hareketinin siyasi ufku bunu tartışma

seviye- sini bile yakalayamamıştır

Kürd ulusu, devletleşmeyi istemektedir ve yüz yıldan beri tüm baskı ve şiddete rağmen devletleşme müca- delesinden vazgeçmemiştir ve vazgeç- mez. Çünkü devletleşmeden vazgeçmek, ulus ve ulusal haklarından vazgeçmek demektir. Bunun anlamı da kendi rızası ile köleliği kabullen- mektir. Bu nedenle devletleşmek için tekrar ve tekrar iradesini ve tercihini ortaya koymuştur ve koymaktadır.

Cevap 42:

-Burada komünist ve İslami akım- ları eleştirmek gerekir.

Kürdistan'daki komünist ve İslamcı akımlar, Kürd ulusal hareke- tinde üstüne düşen tarihsel görevlerini üstlenmediler. Bu iki akım; komünizm ve İslamın muhtevasına uygun teori-politik, pratik-politik bir perspektif geliştiremediler. Bunu ba- şarabilseydiler, Kürd ulusal hareketi- nin birer siyasi öznesine dönüşebilirlerdi. Bu siyasi koşullar da Kürd ulusal hareketi, gerek nitelik ve gerekse nicelik olarak olumluluk anla- mında bugün daha farklı yerde olurdu. Bu iki akım, özellikle ezen-ulusların komünistlerin ve İslami akımların et- kisinde ve dolaylı yönlendirmesinden kendini arındıramadılar. Kürd ulusu- nun kendi kaderini tayin hakkını ba- ğımsız birleşik Kürdistan anlamında tanıyan ve savunan ezen-ulusların ko- münist ve İslami akımlarıyla enter- nasyonal ve ümmetçi bir çatı altında birlikteliği elbette olumluluktur. Ne var ki genel anlamında ezen-ulusların komünist ve İslami akımlarının Kür-

distan sorunu hakkındaki siyasi tu- tumu, şoven ve sosyal-şovendir. O ne- denledir ki Kürd ulusal hareketinin azınlık ya da parçacı siyasetinin etki- sinde kalmasının önemli bir siyasi ne- deni de, bu iki siyasi akımdır. Bu iki siyasi akım, kendi siyasi muhtevasının muhasebesini yapmalıdır.

Cevap 44:

Kürdistan dört ezen-ulus devleti arasında paylaşılmasından dolayı dostları azdır ve düşmanı da haddin- den fazladır. "Halkların kardeşliği veya sınıf kardeşliği", "ümmet ve İslam kardeşliği" anlayışının arka- sında duran ezen-ulus siyasetleri, ezen-ulus devletlerini parçalama, yıkma ve yerine hedefledikleri ya da ilan ettikleri devleti kurma gibi bir si- yasi amacı yoktur. Ezen-ulus devletle- rinin muhalefet akımı olarak, devletin siyasi ve coğrafi bütünlüğünün savu- nucularıdır.

Cevap 45:

-Çifte standartlının nedeni, şove- nist ve sosyal-şovenist olmalarından- dır.

Cevap 46:

-Konunun anlaşılması için ABD'nin Irak'a müdahalesinin nedenlerini kı- saca özetlemek gerekiyor.

3. Paylaşım mücadelesi, Güneybatı Asya'da hegemonya kurma mücadele- sidir. Güneybatı Asya olarak tanımla- nan yer Kuzey Afrika, Ortadoğu, Kafkasya, Orta Asya, Uzakdoğu ve Pa-

sifik'i içine alır. Bu geniş coğrafyada nüfuz alanları oluşturmak, pazarları kontrol altına almak yönünde hegemonya mücadeleleri yürütülmektedir. Emperyalist-kapitalizmin birbirini sarmalayarak derinleşen ekonomik ve siyasi krizini çözmek için pazarlar üzerindeki hegemonyanın netleşmesini zorunlu kılıyor. Güneybatı Asya; ucuz iş gücü, kapitalist ürünleri tüketek yüz milyonlarca insanı barındıran pazarları, petrol ve doğal gaz yataklarıyla emperyalist-kapitalizm için vazgeçilmez alanlardır. Hegemonya alanlarının jeo-politik stratejik noktası Ortadoğu oluşturuyor. Ortadoğu, Asya ile Afrika, Asya ile Avrupa, Akdeniz ile Hint Okyanusu'nun bağlantı alanıdır. Ortadoğu, Kuzey Afrika, Akdeniz ve Kafkasya'yı birbirine bağlayan yolun geçtiği alanıdır. Ortadoğu'da hegemonyasını kuramayan bir emperyalist güç Güneybatı Asya'da kendi denetimini kurması mümkün değildir.

Ortadoğu I. Paylaşım Savaşı'ndan bu yana çelişki ve çatışmaların yoğun olduğu bir bölgedir. I. Paylaşım Savaşı'nın galipleri ve onların yönlendirmesindeki uluslar arası örgütü olan Cemiyeti Akvam tarafından kurulan yapay devletlerin (Türkiye, İran, Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün, vb.) ve belirlenen yapay sınır çizgilerinin her an değişebilirliği, toplumsal patlamaların potansiyeli ile yüklü olarak orta yerde duruyor. Emperyalistlerin Ortadoğu'daki hegemonya savaşının akıbeti, Güneybatı Asya'daki hegemonya savaşının kaderini de belirleyecektir.

Ortadoğu'nun başlıca stratejik noktasını Kürdistan ve Irak oluştur-

maktadır. Kürdistan ve Irak'a egemen olacak herhangi bir emperyalist güç, Ortadoğu'da hegemonyasını rahatlıkla kurabilecektir. Güneybatı Asya'da hegemon-yanın yolu Ortadoğu'dan ve Ortadoğu'da hegemonyanın yolu Kürdistan ve Irak'tan geçer.

Demek ki sorun sadece petrol rezervlerini kontrol altına almak değil, Ortadoğu'nun kapitalist ilişkilere açılması ve kapitalizme entegrasyonunu sağlamaktır. İçine kapalı, dolaşıma girmeyen İslami sermayesi ve kapitalizmin ihtiyaçlarına cevap vermeyen tüketim geleneklerine sahip Ortadoğu'nun kapitalist ilişkilere açılması emperyalist-kapitalizm açısından bir zorunluluktur. Sermayenin dolaşımının engellenmesi ve kapitalizmin ihtiyaçlarına cevap vermeyen tüketim alışkanlıklarının sürdürülmesi emperyalist-kapitalizm açısından ciddi bir risktir. Ortadoğu'nun hem karmaşık siyasal yapısı ve hem de toplumsal yapısı sermayenin dolaşımına engel teşkil ediyor. Asyatik-despotik gelenekler toplumsal yaşamda kendini sürdürmekte ve siyasal yapılanmayı belirlemektedir. Emperyalist-kapitalizm açısından sermayenin dolaşımını engelleyen güçler ve geleneklerin tasfiye edilmesi bir zorunluluktur. ABD, hem bu zorunlulukların gereklerini yapmak ve hem de rakiplerine Ortadoğu'da üstünlüğünü kabul ettirmek için Güney Kürdistan ve Irak'a müdahale etmiştir. Güney Kürdistan ve Irak'a müdahale ve Ortadoğu'da hegemonyanın kurulması, dünya genelinde emperyalist hiyerarşik dizimini etkilediğinden, zan- nedildiği kadar kolay değildir.

Bu zorluğun bir nedeni Kürd ulusal hareketidir. Kürd ulusal hareketi, I. Paylaşım Savaşı'nın siyasi yanılsamalarından kendini arındıracak kadar tarihi ve siyasi birikimin potansiyeline sahiptir. Bu nedenlerden dolayı Güney Kürdistan yönetimi ve siyasi güçleri, Kerkük dâhil Kürd coğrafyasının Kürdistan Bölgesel Yönetimine bağlanması hususunda direnmek zorundadırlar.

Güney Kürdistan coğrafyası ve özellikle Kerkük meselesinin çözülme-yişinin nedeni, Bağdat yönetiminden ziyade Türkiye, İran ve Suriye'dir. Güney Kürdistan'ın federal statüsünün Irak devletinin anayasası tarafından kayıt altına alınmasından beri Türkiye, İran ve Suriye'nin ortak politikası, Kürdistan federal yönetiminin tasfiyesiydi.. Ancak buna güçleri yetmedi.

Güney Kürdistan yönetimi ve siyasi güçleri Kerkük dâhil Güney Kürdistan coğrafyasının pazarlığını yapmamalıdır. Bu coğrafyanın mülkiyeti; diplomasi yoluyla değil, siyasi direnme yoluyla Kürdistan federal yönetimine bağlanacaktır. Kürd ulusu, Güneyli siyasi güçlerin direnişini destekleyecektir. Yürü- yen 3. Paylaşım mücadelesi sürecinde ABD, böyle bir direnişi karşısına alma riskine girmez/giremez ve kerhen de olsa ka-bullenmek durumundadır.

Bu nedenle artık Kürd ulusal sorunu gözardı edilemeyeceği bir noktada olduğundan dolayı, ezen-ulus devletleri ayrılma hakkının tanınması yerine "ulusal kültürel özerklik" istemini ileri sürerek, Kürdistan Federal Devleti'ni mevcut statüde ve sınırlar

içinde tutmak istemektedir. Böylelikle Kürd ulusal kurtuluş mücadelesini zayıflatarak, ayrı devlet kurma hakkını yadsımaya çalışmaktalar.

Birleşmiş Milletler'de Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ni temsil eden temsilcileri vardır.

Cevap 47:

-Ülke olarak tasarladıkları coğrafyada ortak bir kültüre sahip toplumların siyasal topluma dönüşme faaliyeti, ulusal faaliyetidir. Ya da siyasi birliğini, yani ulusal-devletini oluşturma faaliyeti, ulusal siyasettir.

Bu ulusçuluğu, devletleşmiş toplumların ulusçuluğundan, yani devleti koruma ve geliştirme ulusçuluğundan ayırt etmek gerekir. Devletleşmiş toplumların ulusçuluğu, devlet ulusçuluğu olarak tanımlanmalı ve adlandırılmalıdır. Çünkü ulus-devlet konumunda olan toplumlarda, devlet ve kurumları (ordu, milli eğitim, vb.) tarafından ulusal ideoloji ve politika üretilmekte ve uygulanmaktadır. Ezilen-uluslarda ise ulusalcı siyasi faaliyet, ancak siyasi partiler aracılığıyla ve yönlendirmesiyle yapılabilir. Ezilen ulusun ulusal siyaseti; belli bir ülkede yaşayan toplumun ortak hak ve görevler anlayışı üzerinde devletleşmeyi hedefleyen faaliyetidir. Tarihsel anlamda devlet milliyetçiliği ya da ezen-ulus milliyetçiliği gerici-dir. Ezilen-ulus milliyetçiliği kölelikten bir kurtuluş mücadelesi olarak ilerici ve devrimci-dir. O nedenle Türk, Arap, Fars milliyetçiliği ezen-ulus milliyetçiliği olarak gerici-dir. Kürd milliyetçiliği, ezilen-ulusun kölelik zincirinden kurtuluş

mücadelesi olarak ilerici ve devrimci-
dir.

Cevap 49:

-Kuzey Kürdistan'ın siyasi akımları, siyasi hedef ve mücadele yöntemi anlamında iki siyasi çizgide ayrılmıştır. PSK, siyasi hedef olarak federasyonu ve mücadele yöntemi olarak demokrasi ve parlamentoyu; RIZGARİ, ALA RIGARİ, KAWA, KUK-TKDP, PKK, PPKK/T-KDP(istikrarsız bir tutumla) siyasi hedef olarak bağımsız birleşik Kürdistan'ı ve mücadele yöntemi olarak partizan silahlı mücadele (gerilla) savunmaktaydılar. PKK, partizan silahlı mücadele yöntemini pratiğe geçirdiğinden dolayı ulusal-devrimci cenahın kadrolarının çoğunluğunu yanına çekmiştir. Gerçek anlamda bir siyasi çizginin bir siyasi öznesi olur. O nedenle PKK; ulusal-devrimci çizginin siyasi öznesidir. Reformist-sosyalist çizginin siyasi öznesi ise, o gün de bugün de PSK olup kendini sürdürmektedir.

Bu iki siyasi çizginin ayrıştığı nokta siyasi idrak değil mücadele yöntemi-
dir. Bu iki çizginin siyasi idrakı ; asgari-azami program ve aşamalı devrim teorisinden hareketle tarihsel-kültürel evrim zemini üzerinde yükselmektedir. Bu zemin, azınlık ve/veya parçacı siyasettir. Bu da Kürd sorununu, siyasal birim olarak değil, kültürel birim esasında çözülebileceğinin kabulüdür.

Cevap 50:

-Kürd ulusu, uluslararası ezilen bir

ulustur. Ezen ve ezilen uluslar ayrımı yapmadan, ulusal sorun tanımlanamaz ve doğru bir politik tutum belirlenemez. Ezen ve ezilen uluslar ayrımı siyasal bağımsızlığa dair bir ayrımdır. Ulusal sorunla kastedilen, siyasal açıdan baskı altında tutulan bir ulusun yani ezilen-ulusun siyasal bağımsızlık sorunudur. Bu nedenle ulusal siyaset yani siyasi bağımsızlık zemini üzerinde, "ulusal demokratik bir konsept" oluşturmak mümkündür. Kürd ulusal hareketi, aşağıda belirtilen siyasi koşullar zemini üzerinde "ulusal demokratik bir konsept" oluşturabilir.

1- Kürdistanlıların bağımsız birleşik Kürdistan mücadelesine katılması için siyasi faaliyet yapmaları. 2- Kürdistan'daki diğer ulusal azınlıklar üzerinde baskı kurma siyasetine karşı açık tavır almaları. 3- Diğer siyasi örgütlere karşı mücadelesini siyasi mücadele yöntemiyle sürdürmesi; iftira, komplo ve şiddet gibi siyasal olmayan yöntemlere karşı açık tavır almaları. 4- Komünistlerin örgütlenme, propaganda ve ajitasyon faaliyetlerine karşı olmamalı ve engellememelidir.

Cevap 51:

-Kürd siyasi güçleri, emperyalist-kapitalist güçlerin, nüfuz ve yatırım alanları üzerinde hegemonya mücadelesi- nin içinde olduğunu görmeli ve kendini buna göre hazırlamalıdır. AB'nin emperyalist devletleri, ulusdevlet çizitlerini aşp bir siyasal birliğe dönüşemediler. Siyasal birlikten mahrum olan bir ekonomik topluluk hegemonik bir güç olamaz. ABD'nin Güney Kürdistan ve Irak'a müdahalesinde

muhalefetin başını çeken Almanya ve Fransa ittifakıydı. Geline yerde Almanya ve Fransa İttifakının durumu yeteri kadar açık olmamakla birlikte AB, ABD'ye karşı hegemonya mücadelesinde geri adım atarak uzlaşma içine girmiştir. Daha doğrusu ABD'nin açtığı yoldan yürümeye başlamıştır.

Bu sefer Gürcistan olayında görüldüğü gibi Rusya, ABD ve İngiltere karşısında rakip emperyalist kutbun liderliğini üstlenmeye hazır olduğunu ilan etmiştir.

Asya'nın diğer emperyalist gücü Japonya, II. Paylaşım Savaşı'ndan bu yana kendisine giydirilen pasifist elbiseyi çıkarma hazırlığı içindedir. Görünen o ki, Güney Kürdistan ve Irak'tan sonra sıcak çatışmanın alanı Doğu Kürdistan ve İran'dır. İran, ABD'nin enerji şirketlerinin İran'daki faaliyetlerini Clinton döneminden beri yasaklamıştır. İran, Çin ve Hindistan ile birlikte enerji yatırımı ve enerji akış projeleri konusunda anlaşma yapmak istemektedir. ABD, İran'ın bu enerji politikasının önünü kesmek istemektedir. ABD, İran'ın enerji politikasını kendi çıkarı doğrultusunda değiştirmek için her türlü baskı ve basınç uygulamaktadır. Bu baskılar İran'ın politikasını değiştiremezse beraberrinde ABD'nin bir askeri müdahalesini getirebilir.

Emperyalist-kapitalizm güçleri ken-disini her yönüyle 3. paylaşım savaşına hazırlamaktadır. Diğer iki paylaşım savaşı öncesinde olduğu gibi kapitalist devletlerarasında bloklaşma süreci yaşanmaktadır. Hâlihazırda tarafların bu saflaşma ve bloklaşması netleşmiş değil, bu süreç halen devam

etmektedir. Bir tarafta silahlanma yarışı sürdürülürken, diğer tarafta da toplumların-da şovenizmi, sosyal-şovenizmi, militarist kültürü geliştirerek, işçi-emekçi kitlesinin bilincini bulanıklaştırmaktadır. Bu bulanıklaştırmanın hedefi, savaş sürecinde işçi-emekçi ve ezilen ulusların başkaldırısını bastırmak için, gerektiğinde olağan burjuva rejiminden olağanüstü burjuva rejimlerine geçebilmektir. İran ve özellikle Türkiye bu hazırlıklarla birlikte Kürdistan Bölgesel Yönetimine, PKK ve Kerkük gibi suni gerekçelerle askeri tehdit ve diplomatik baskı uygulamaktadır. Bu baskıların bir hedefi daha önceki dünya savaşlarında ve diğer dönemlerde olduğu üzere Kürd gruplarını birbirlerine düşürüp, Kürd ulusal hareketini zayıflatmak ve hata parçalamaktır. Diğer de, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ni bir eyalet idare biçimine dönüştürmek ve Kerkük, Musul petrolünden pay alma koşullarını yaratabilmektedir.

Elbette Türkiye'nin buna gücü yetmez ve kendi başına böyle bir girişime cesaret edemez. Türkiye'nin amacı, Ortadoğu'da yayılma eğilimi taşıyan emperyalist paylaşım savaşından hareketle bu hedefler doğrultusunda ABD ile pazarlık yapmaktır.

Buna karşın Kürdistan'daki egemen siyasi akımlar, Kürdistanlı bir siyasetin rehberliğinde kendilerini yeniden örgütleme yerine, 1990'dan beri emperyalizmin globalleşme ideolojisinin rüzgârlarına kapılıp, azınlık ya da parçacı siyasetlerine daha sıkıca sarılmış izlenimini vermekteler. Ortadoğu'da yayılma eğilimi taşıyan em-

peryalist paylaşım savaşını sanki arızı bir gelişmeymiş gibi değerlendirilmektedir. Tam tersine bu paylaşım savaşına Kürdistanî bir siyasi perspektifle yaklaşılmalıdır. Geçmişteki emperyalist paylaşım savaşlarında Kürd ulusal hareketi hazırlıksız ve örgütsüz yakalandığı için üstüne düşen tarihsel görevini yapamadı. Bunun sonucu olarak dört parçada yaşanan baskı, şiddet ve yıkım ortadadır. Yürüyen paylaşım savaşı karşısındaki siyasi tutumu, Kürd siyasi akımların tanınması açısından bir turnosal kâğıdı işlevini görüyor. Çünkü 3. paylaşım mücadelesi, Kürd ulusal hareketi ve ezen ulus proletarya hareketi için aynı zamanda bir devrimci durum ortamını da oluşturmaktadır. Kürdistan'daki devrimci durumlardan bağımsız birleşik Kürdistan'a ilerleyebilme- nin koşulu da azınlık, parçacı siyasi akımları aşmaktan geçer.

Cevap 53:

-Dünyanın yenide paylaşım mücadelesi, 2040'lara kadar süreceği bellidir. Bu mücadele sürecinde hiçbir ülkenin akıbetinin ne olacağı belli değildir.

Cevap 85:

-Siyasal-ideolojik bir grubu temsil ediyordu. Güney de Barzani önderliğindeki KDP hareketinin yenildiği ve KDPdâhil tüm Kürdistan örgütlerinin nesnelci siyasetin etkinlik alanına girdiği bir süreçte Rizgarî'nin bağımsız birleşik Kürdistan perspektifini siyasi gündeme taşıması, nesnelci siyasetin

etkinliğinin dışında Kürdistanî bir siyasi hattı oluşturma umudunu vermektedir.

Cevap 86:

-Rizgarî'nin tezi şuydu; Kürd burjuva akımları Kürdistan ideolojisini oluşturmamışlar ve bundan sonra da oluşturmazlar. Ancak Marksist-Leninistler, Kürdistan ideolojisini oluşturabilir. Kuzey Kürdistan'ın sol muhtevalı tüm akımları kendilerini Marksist-Leninist olarak tanımlamaktaydılar. Rizgarî'nin, Kürdistan ideolojisini oluşturacak Marksist-Leninistlerden kastı Rizgarî grubu idi. Kürd ulusal hareketinin Kürdistanî bir ideolojiden yoksun olduğu tezi önemliydi. Ne var ki Rizgarî'nin tarif ettiği siyasi kimlik; anti-sömürgeci, anti-emperyalist ve anti-feodal ilke ve silahlı mücadele yöntemiyle bir ulusal-devrimci çizgidir. Rizgarî'nin tarif ettiği silahlı mücadele yöntemi de partizan silahlı müca dele (gerilla) yöntemidir.

Siyasi hedefleri ve mücadele yöntemlerinin farklı olmasına karşın Kürdistan kuzeyindeki sol muhtevalı akımların ideolojisi ulusal-sosyalizm'dir. Ulusal-sosyalizm akımların mücadele yöntemlerinde ve hedeflerinde farklılık gözükmele birlikte ortak paydalarından biri, siyasetlerini "bilimsel siyaset" olarak tanımlamalarıdır. Zaten dünya düzeyinde siyaseti, bilimselliğe terfi ettiren ulusal-sosyalizm ideolojisidir. Rizgarî ve Kürd sol muhtevalı akımlara yönelik eleştirinin anlaşılabilmesi ve bu eleştirinin sınırları dâhilinde ulusal-sosyalizm

ile enternasyonal-sosyalizm ayırım çizgilerini kısaca belirtmek gerekir.

Kürdistan Özgülünde
Ulusal-Sosyalizm,
Azınlık Siyasetinin Bir Aracına Dönüşmüştür

Ulusal-sosyalizm akımların tarif ettiği ve algıladığı siyaset; nedensellik veya "bilimsel" siyasettir. "Bilimsel" siyaset kendini anti-sömürgeci, anti-emperyalizm, anti-feodal vb anti-etiketlerle tanımlar. Bu anti takılarını da siyasal bir perspektifle değil, sosyo-ekonomik tahlillerle tanımladılar.

Böylelikle siyasetin yönünü, siyasal amaçtan ve bu amaca giden stratejiden saptırarak, teoriye yani sosyo-ekonomik analizlerin saptamalarına ilişkin sorunların tartışmasına çevirerek, siyaseti nesnelleştirir. Yani siyaseti, nesnel koşulların ya da yasaların sonucuna bağladığından, bilimsel olarak ünvanlandırır ve bu nedenle siyasi hedefleri (Kürdistan'ın bağımsızlığı, komünizm) bir sonuç olarak değerlendirir. Çünkü bilinci tarihin bir parçası ve toplumsal ilişkilerin ürünü olarak değil, sadece nesnel gerçekliğin insan beynindeki bir izdüşümü olarak kabul eder. Dolayısıyla bilincin ürünleri olan düşünce, teori, fikir vb. de tarihin dışında ve pasif konumdadır. Böylelikle siyaset; tarihi oluşturan aktif bir etken değil, kendiliğinden işleyen nesnel sürece bağlı, pasif bir etkidir. Siyasi öznenin rolünü, sadece nesnel süreçleri izlemek ve kaydetmekle sınırlar. Örneğin Stalin, SSCB'de Sosyalist Ekonominin Sorunları'ndaki

yazısında şöyle der. "Marksizm, bilimin yasalarını (gerek doğal bilimin, gerekse ekonomi politiğin yasalarını) insan iradesinden bağımsız, kendi başına işleyen, nesnel bir sürecin yansıması olarak anlar. İnsanlar bu yasaları keşfedebilir, inceleyebilir; ama onları değiştirebilir ya da kaldırılmaları imkânsızdır." Böylelikle siyaset; kendiliğinden işleyen nesnel sürecin nesnel bir bilimine indirgenmiştir

Kürdistan'da gerek ulusal-devrimci akımlar gerekse ulusal-demokrat akımlar, nesnelci siyasetten etkilendiler. Nesnelci siyaset; toplumsal gerçekliği doğal gerçekliğin içinde, ideolojik gerçekliği ekonomik gerçekliğin içinde eriterek, sınıfsal siyasal bilinç, ulusal siyasal bilinç unsurunu pasifleştirir ve işçi-emekçi kesimlerini siyasal mücadele alanının dışında tutulmasına çalışır. Bu siyasi tutuma göre, Kürd ulusal kurtuluş mücadelesinin devletleşme hedefi; siyasi irade ve tercih sorunu ve sonucu değil, kendiliğinden işleyen nesnel sürecin sorunu ve sonucudur.

Kürd ulusal kurtuluş mücadelesini, kendiliğinden işleyen nesnel bir sürece ve özneliğini yani ulusal siyasal bilinci de kendiliğinden işleyen nesnel bir sürecin nesnel bir bilimine indirger.

Bundan hareketle uluslaşmanın tarihi öznesini; bağımsız birleşik Kürdistan'ı hedefleyen bir ulusal kurtuluş mücadelesini değil, kendi örgütlerini ve seçmeci siyasi anlayışlarını yani kendiliğinden işleyen nesnel sürecin nesnel bir bilimi görmekteler.

Seçmeci siyasi anlayışlarının özü de demokrasi ve evrensel insan hak-

ları perspektifinde çözüm aranmasıdır. Dünya, yeniden paylaşım mücadelesini yaşarken, “bilimsel” siyaset, bu süreci evrensel demokrasi ve insan hakları olarak idrak etmektedir.

Kürd ulusu parçalanmış yapısından dolayı zaten nesnel manada ulusal birliğinden yoksundur. Bir ulus için en büyük felaket nesnel birliğin parçalanmasıdır. Özne ve nesne karşıtların birliği içinde bir tümün iki yönüdür. Özne ve nesnenin diyalektik birliğin hareketi çelişkili ve tümel bir harekettir. Kürdistan ve Kürdistan toplumu, Kürd ulusunun nesnel yapısıdır ve bu nesnel yapının birliği parçalanmıştır. Bundandır ki, Kürd ulusal hareketi, özne (ulusal siyaset) ile nesnenin (Kürdistan toplumu ve Kürdistan) diyalektik birliğini yitirmiştir. Vietnam, Cezayir vb. gibi ülkelerin nesnel anlamda ulusal birliğin sorunu yoktu. Hatta asimilasyona tabi tutma gibi bir sorunları da yoktu. Nesnelci ya da “bilimsel” siyaset; nesnel manada ulusal birliği olan Vietnam, Çin, Cezayir vb. ülkelerdeki ulusal sorunu, ulusal bağımsızlık çizgisinde çözebilir. Ancak Kürdistan gibi nesnel manada ulusal birliği parçalanmış ülkelerde nesnelci siyaset; ulusal sorunun çözümünü ulusal bağımsızlık siyasetinde değil, azınlık siyasetinde arar.

Ulusal-sosyalizm akımlar, kendilerine, üzerinde yükseldikleri toplumsal ve ulusal güçlere güvenme yerine, nesnel durumun sunduğu alternatifler arasında en gerçekçi olanı nesnel bilimin rehberliğinde seçtiği iddiasındadırlar. Dört devlet arasında

paylaşılmış Kürdistan’ın nesnel durumunun sunduğu alternatifler arasında en gerçekçi olanın demokratik ve kültürel hakların mücadelesinin yani azınlık siyaseti olduğunu nesnel bilimin gereği olarak tespit etmişlerdir. Elbette açık bir biçimde azınlık siyasetini savunduklarını söylemezler, Asgari-Azami programdan hareketle ulusal devrimin burjuva demokratik devrimi olduğu (aşamalı devrim teorisi), varsayımların yön verdiği “bilimsel” teorik gerekçelerle demokrasi ve insan haklarını savunduklarını söylerler. Böylelikle ulusal-sosyalizm muhtevalı siyasi akımlar, Kürdistan işçi-emekçi kesimlerinin ulusal siyasal bilincini bulandırarak, siyasal birliğin parçalanmasına katkı yapmıştır.

Hâlbuki Marx’ın literatüründe bilimsel ya da nesnelci siyaset değil, amaçlılığa dayalı siyaset vardır. Marx; “tarih, insanların amaçları doğrultusunda yaptıkları faaliyetlerden ibarettir” der. İnsanlar, ezen-ezilen kesimlere ve sınıflara bölünmüştür. Toplumsal sınıfların ve ezen-ezilen kesimlerin amaçları çelişiktir, birbiriyle mücadele içindedirler. Demek ki “insanların amaçları doğrultusunda yaptıkları faaliyetler”, sınıfların çıkarları doğrultusunda örgütlenmeleri ve mücadeleleri vasıtasıyla gerçekleşir. Bunun için Marx; “tarih sınıf mücadelelerinin tarihidir” tanımlamasıyla insan faaliyetini somutlar. Sınıf mücadeleleri bir siyasi mücadeleler olduğu açıktır. Sınıf mücadeleleri “insan iradesinden bağımsız, kendi başına işleyen, nesnel bir sürecin yansıması” olmadığı da açıktır.

Amaçlılığa dayalı siyaset zemini

üzerinde hareket eden enternasyonal-komünizm için Kürd sorunu değil Kürdistan sorunu vardır, yani dört parçaya bölünüp işgal edilmiş bir ülkenin bağımsızlık sorunu ve bu ülkede yaşayan Kürd ulusunun devletleşme sorunudur. Komünistleri diğer bütün hareketlerden ayıran yanı, bağımsız birleşik Kürdistan'ı işçi-emekçilerin hegemonyası altında Kürdistan Sovyet demokrasisine yönelik hedefidir. Komünistler bu hedef doğrultusunda ve Kürdistan bir siyaset zemini üzerinde örgütlenmekle aynı zamanda dünya komünist partisinin Kürdistan seksiyonunu oluşturmak sorumluluğunu da yerine getirmiş olacaklardır.

***Ulusal-Sosyalizm ile
Enternasyonal-Komünizm
Siyasetinin Devlet Sorununa
Yaklaşımı Farklıdır***

Ulusal-sosyalizm ya da nesnelci-ikameci siyasetler, programlarında bağımsız birleşik Kürdistan'ı hedeflediklerini belirtirler. Ne var ki, bu bir vaat olarak belirsiz bir geleceğin nesnel koşullarının yani teorisinin sorunu olarak kalır. Ulusal-sosyalizm akımlarının siyasal hedefleri ve mücadele yönemi ne olursa olsun nasıl bir devlet ve bu devletin siyasal işleyiş ilkelerinin açılımını yapmazlar. Nasıl olsa devlet kendi partilerinin aracılığıyla kurulacağına göre, zamanı geldiğinde nasıl bir devletin inşası gerektiğini parti açıklar.

Kürdistan siyasal akımları nasıl bir devlet ve bu devletin siyasal işleyiş ilkelerini vuzuha kavuşturmanın zannedildiğinden daha fazla ulusal

harekete katkıları vardır. Hatta başarısı buna bağlıdır. Bu durum hem siyasi akımların hem de Kürd ulusunun siyasal bilincini yükseltir. Nasıl bir devlet ve bu devletin işleyiş ilkelerinin belirtilmesi ulusal siyaset ile azınlık siyasetinin ayırım çizgilerinden biridir. Bu ayırım çizgisi, açık siyasetin yolunu açar ve siyasi manipülasyonların yolunu kapatır. Siyasi akımların devlet hedefinin netleşmesi ve berraklaşması düzeyinde teorik-pratik uyumu sağlanır. Bu siyasi koşullarda siyasi akımlar, birbirlerini dinlemeyi, anlamayı öğrenirler. Diğer siyasi akımlarla mücadelesini siyasi yöntem üzerinde götürür. Buda diğer siyasi akımlarla ulusal egemenlik ilkesi zemininde ortak-eylem örgütlenme yeteneğini geliştirir. Kürd ulusu, bu tartışma ortamından dolayı devlet ve ulus hakkında bilgisi artar ve bilinci gelişir. Ve siyasi akımların niteliğini ve ayırım çizgilerini fark eder.

Bu nedenle komünistler, ulusal sorunu gündemine devlet sorunu olarak taşır ve tartışır. Komünistlerin birliğinin yolu, ortak amaç ve temel ilkelere ulaşabilmeden geçer. Ortak amaç ve temel ilkelere ulaşmanın yolu, devlet ve bu devletin siyasal işleyiş ilkelerinde ulaşabilmeden geçer. Örgütlenme, hedeflenen devlet ve siyasal işleyiş ilkelerine göre şekillenir. Şüphesiz işçi-emekçilerin devleti bir Sovyet demokrasisi olacaktır. Bundandır ki komünistler, temel ilkelere birisi olarak Sovyet demokrasisini ve siyasal işleyiş ilkelere berrak bir biçimde açıklar. Demokratik hak ve özgürlüklere ihtiyacı olan, sömürülen ve ezilenlerdir. Sov-

yet demokrasisi; sömürülen ve ezilenlerin mücadele organlarından çıkan Sovyet iktidarı olarak demokratik hak ve özgürlükleri kurumlaştırmanın ve yaşam tarzına dönüştürmenin güven-cesi olmalıdır

Kürd ulusal hareketinin bağrında zaten böyle bir eğilim vardır. 1907’de Şêx Abdulsellam Barzani ve yoldaşlarının oluşturduğu program; işçi-köylü Sovyet’inin içini dolduracak konumdadır.

Bu program, Kürdistan’ın bir bölgesinde uygulamaya sokulmuştur. Bu programın gereği olarak ayrıcalık ve üstünlüğü ifade eden unvanların(Başkan, Ağa, Bey gibi.) kullanılması yasaklanmıştır. Bu yasaklar, Barzan bölgesinde bir kültürel değere dönüşmüştür. Ali Şêr’in teşebbüsüyle 1917 Ekiminde Kürd-Ermeni ve Türklerden seçilmiş delegelerle Erzincan Şura(Sovyet) hükümeti kurulmuştur. Bu hükümet Sovyet demokrasisinin işleyişini uygulamaya sokabilmiştir. Şêx Mahmud Berzenci önderliğindeki Kürd ulusal hareketi siyasi hedef olarak SSCB’ye katılma isteğini iletmıştır. Şüphesiz katılma isteğini Kürdistanlı bir amaçla yapmışlardır.

***Ulusal-Sosyalizm İle
Enternasyonal -Komünizm
Siyasetinin Mücadele Yöntemine
Yaklaşımı Farklıdır***

Komünistlerin siyasi mücadele yöntemi, III. Enternasyonal’in I. Kongresi’nde belirtilen işçi-emekçilerin kitlesel siyasal başkaldırısıdır. Bu nedenle komünistler; ulusal-devrimci akımların anti-empyralist ya da ulu-

sal-demokrat akımların anti-sömürgeci halk savaşı gerekçesiyle kırsal ya da şehir partizan veya gerilla eylemlerine dayalı mücadele yöntemine ya da stratejisine karşı amansız bir siyasi mücadele ile yolunu ayırır. Bu mücadele yönteminin olumsuzluğu yalnız nesnelci-ikameci siyasetten kaynaklanmıyor, aynı zamanda her hangi bir devletin yardımına dayanmak zorundadır. Her hangi bir devletin yardım alamayan bir partizan veya gerilla eylemlerine dayalı mücadele, marjinal kalmaya mahkumdur. Yardım aldığı kitleleşme olanağına kavuşur, ama mücadelesini de ilgili devletin hipoteğine koymuş olur.

Kürdistan özgülünde gerilla yöntemini savunan ulusal-devrimci akımlar (PKK gibi) bağımsızlık hedefi iddiasıyla ortaya çıkmakla birlikte süreç içinde azınlık siyasetine yönelmişlerdir. Çünkü ulusal sorunu bir siyasal sorun olarak değil, demokrasi ve kültürel sorun olarak idrak etmektedirler. Böylelikle Kürd ulusal sorununun siyasal çözümü; ulusal siyasal bağımsızlıkta değil, ezen-ulus devletlerinin demokratikleşmesinde aranmaktadır. Mücadele yöntemi anlamında Kürdistan kuzeyindeki akımların reformisti de küçük burjuva radikalisti de siyasi anlamda ayrı örgütlülüğü savunmaktalar, fakat Kürdistan toplumunun Kürdistan kimliği altında bağımsız kitle örgütlerinde örgütlenmesine yönelik bir siyasi tutumları yoktur ve hatta karşıdrlar. Kürdistan kimliği altında örgütlülüğü olmayan, ezen ulus kitle örgütlerinde örgütlü olan işçi- emekçi kitlesinin bilinci, ulusal siyasal bağımsızlık müca-

dele bilinci düzeyine yükselemez. Kitlesel siyasal başkaldırı yönteminin gerilla yöntemiyle bağdaşmayışı, komünistlerin silahlı direnişe karşı oldukları anlamına gelmez. Bu tutum komünist devrimcilerin değil, reformistlerin tutumudur ve/veya Bolşeviklerin tutumu değil, Menşeviklerin tutumudur. Diğer yandan komünist devrimciler, köylü kitlesini proleter devrim veya ulusal kurtuluş mücadelesine çekmeyi siyasal hedeflerinin içinde görmedikleri anlamına da gelmez. İşçi sınıfının ve emekçilerin mücadelelerinin devrimci bir duruma dönüştüğü dönemeçlerde devrimci partinin planlı konspiratif eylemlerine karşı olmalarında değildir. Bolşeviklerin 7 Kasım 1917 günü için planlayıp uyguladıkları eylem tamamen böyle bir eylemdir. Kitlesel siyasal başkaldırı stratejisi silahlı direnişin hiç birini dışlamaz. Gerilla stratejilerinin kusuru silahlı direnişe başvurmaması değil, bu strateji; devrimi gerillaların girişimiyle olacağını tasarladığından Kürdistan emekçilerinin çoğunluğunu ulusal mücadelenin dışında tutmakta ve pasif seyirci ya da en fazla pasif destekçi konumuna indirgemektedir. Hata çoğu zaman ultimatocu tutumundan dolayı karşısına almaktadır. Bu nedenle gerilla eylemleri kitlesel siyasal başkaldırı stratejisinin ancak taktik bir boyutu olarak düşünülebilir.

Komünistler; ulusal-devrimci ve ulusal-demokrat akımlarla siyasal mücadelesinde siyasetini işçi-emekçi kitlesine taşır. Bunun için somut mücadele hedefleri tanımlar; bu mücadeleleri somut örgütlenme biçimlerine ve ulusal-kurtuluş mücadelesini bağım-

sız birleşik Kürdistan'a bağlamasına; bu mücadele içinde kendi konumunu ve yapacaklarını belirlemekle ve bu belirlemeleri siyasal eyleme geçirmekle yaparlar.

Kürd ulusunu bağımsızlığa taşıyacak ulusal siyasal bilinç, işçi-emekçi kitlesinin gündelik ya da kısmi mücadeleleri içinde kendiliğinden oluşmaz. Bunun için işçi-emekçi kitlesinin bilincinin ulusal siyasal bağımsızlık mücadelesi bilinci düzeyine varmasının ve örgütlülüğünün sağlanabilmesinin siyasi koşulu, Kürdistan siyaset alanında örgütlenmiş, Kürd ulusal hareketi içinde sürekli faaliyet içinde olan bir devrimci örgütlenmeye ihtiyaç vardır.

Bununla birlikte tarihsel süreçte işçi sınıfının ve emekçilerin kendiliğinden sınıfsal ve ulusal mücadelesinin reformist siyasetlerini aştığının pek çok örnekleri de vardır:

1871 Paris Komünü, 1905 ve 1917 Rusya, 1918 Almanya, 1956 Macaristan, 1980 Polonya, 1991 Güney Kürdistan gibi. Güney Kürdistan'ın mevcut durumdaki federasyonu; 1991'deki kitlesel siyasal silahlı başkaldırının ürünüdür. Bu mücadelelerin tayin edici dönemeçlerinde devrimci bir partinin faaliyeti ile çakışması halinde işçi-emekçi kitlesini devrimin öznesine dönüştürebilir. Ekim Devrimi örneği gibi.

Kürdistan devrimi öncü gerillaların özverili ve kahramanca mücadelelerin değil, milyonlarca Kürdistanlı sıradan emekçinin ve kaderlerini onlarla birleştiren Kürdistanlı geniş yığınların kolektif mücadelesinin ürünü olacaktır. Sorun Kürdistan siyasetin

kendini devrimci bir örgütlenme biçiminde somutlaştırabilmesi ve bu biçim aracılığıyla bu kader birliğinin pratik-politik mücadele içinde somut olarak örülüp pekiştirilmesidir. Kürdistan'ın dört parçaya bölünmesinin ve uluslararası bir ezilen ulus olmanın katlanılmaz sonuçları var oldukça, ulusçuluğun haklılığını, ezen-ezilen ulus çelişkilerinin ezilenlerden yana çözümlenmesindeki zorunluluğu, Kürdistan siyaseti ve kitlesel siyasal başkaldırı stratejisini tekrar tekrar gündeme taşıyacaktır.

Cevap 87:

-*Rizgarî* dergisini yayınlama ve dosya konularını belirleyenler arasında değildim. Bu belirlemeden sonra diyebilirim ki duymazdım. Tartışılmasına gerek duyduğum konuları; *Kürd Ulusal Hareketinin Değerlendirmesi ve Ulusal Siyaset ile Materyalist Felsefenin-Siyasetin Eleştirisi ve Komünist Siyaset* adlı kitaplarımda açıkladım.

Cevap 88:

-Tarif ettiği siyasi kimliğinin zeminde örgütlenmeden kaçındığı için tıkanmış ve o nedenle ayrışma yaşanmıştır.

Cevap 110:

-Zaten soruları cevaplama perspektifi, Kürdistan meselesinin çözümüne yönelik önerilerdir. Buna ek olarak şu öneriyi söylemekte fayda var.

Kürdistan Ulusal Hareketi'nin krizi, Kürdistan bir siyaset üstünde yükselen siyasi bir öznen mahrum olmasıdır.

Kürd ulusal sorunu Kürdistan sorunudur. Yani dört parçaya bölünüp işgal edilmiş bir ülkenin bağımsızlık sorunu ve bu ülkede yaşayan Kürd ulusunun devletleşme sorunudur. Ancak Kürd ulusal sorunu; Kuzey Kürdistan'da ulusal siyasetle azınlık siyaseti arasında, Doğu ve Güney Kürdistan'da ise ulusal siyasetle parça katında kısmi bağımsızlık kavgası arasında istikrarsız ve belirsiz bir siyasi zemin üzerinde hareket etmektedir. Kürdistan özgülünden dolayı parça katında kısmi bağımsızlık kavgasının hedefe dönüşmesi halinde ulaşılabilecek yer azınlık siyasetidir. Ulusal-devrimci, ulusal-demokrat akımlar, amaç ve ilkelerini nesnel koşullar ve konjonktürel hedeflerle tanımlarken, ulusal sorunla azınlık sorunu ya da kısmi bağımsızlık sorunu çözümüne dair siyasetlerin ve siyasi araçların farklılığının üzerini de bilinçli olarak örterler. Kuzey Kürdistan siyasi akım ve örgütleri AB'yi Güney ve Doğu Kürdistan siyasi akım ve örgütleri de ABD'yi umuda çıkarmıştır. Kürd ulusal hareketi kendilerine ve üzerinde yükseldikleri toplumsal ve ulusal güçlere güvenme yerine, emperyalist güç odaklarından birine güvenerek hareket etmesi halinde sözkonusu emperyalist güç odaklarının aleti durumuna düşerler. O zaman da ulusal kurtuluş mücadelesi bir azınlık kurtuluş mücadelesine dönüşür. Ulusal inisiyatifle emperyalistler arasındaki çatışmadan yararlanarak daha ileri bir atılıma ön-

cülük etmek ile inisiyatifini başkalarına havale etmek farklı siyasal nite-liklidir. İnisiyatifini başkasına havale edenlerin özgürlüğüne kavuştuğu ta-rihte görülmemiştir.

Kürdistan özgülünde küçük-burjuva devrimci akımların perspektifi-nin tarihsel sınırları ve politik ufkı, ulusal kurtuluş sınırlarına varamamıştır. Bu akımların siyasi ufkı ezen ulus devletlerinin demokratikleşme-siyle sınırlıdır. Kürd burjuvazisi ve on-ların siyasi aksiyonları bağımsız birleşik Kürdistan'ın siyasi ve ekono-mik temsilcileri olarak değil, ezen ulus(lar) burjuvazisinin bir parçası olarak ulusal kültürel özerklik iste-mini ileri sürerek yani ulusal kurtuluş mücadelesinin içini boşaltarak siyasi faaliyetini sürdürmektedirler. Çünkü 1960'lardan sonra kendini ulusal-devrimci ya da ulusal-demokrat olarak ta-nımlayan siyasi akımların ortak paydası modernitedir. Bu yalnız Kür-distan için değil, ulusal-komünizm üzerine yükselen tüm akımlar için de geçerlidir. Modernite; yurtseverlik ve yurttaşlık hakları düşünce akımı ola-rak, somutlandığı biçim ulusal cum-huriyettir. Ulusal cumhuriyetler ya da devletler ve uluslararası örgütü olan Birleşmiş Milletler Kürdlerin devlet-leşmesine izin vermemekte ve Kürd-lere ezen ulus devletleri içinde azınlık haklarını laik görmektedir. Bu nedenle Kürdistan'da modernite; ulusal siya-setin değil, azınlık siyasetinin ideolo-jisine ve dayanağına dönüşmüştür. Emperyalizm ve ezen ulus devletleri de bu siyasi akım ve güçlerin deste-ğiyle Kürd ulusal hareketini ehlileş-tirme ve tasfiye etme gayretindedirler.

1960'lardan günümüze kadar Kür-distan'da yaşanan deneyim Kürdistanî siyasetin değil, kendini ulusal kurtu-luş hareketi olarak takdim eden, niye-tinden bağımsız olarak ya da sübjektif manada olmasa da objektif anlamda Kürdistanî siyasetin inkârı ve reddi olan azınlık siyasetinin ya da parçacı ulusçuluğun teşhirinin açık ifadesidir. Ancak azınlık ya da parçacı ulusçulu-ğun teşhiri, Kürdistanî siyasetin ken-diliğinden yükselişini getirmiyor. Fakat Kürdistan'ın dört parçaya bö-lünmesinin ve uluslararası ezilen bir ulus olmanın katlanılmaz sonuçları var oldukça, ulusçuluğun haklılığı, ezen-ezilen ulus çelişkilerinin ezilen-lerden yana çözümlenmesindeki zo-runluluğu, Kürdistanî siyaseti tekrar ve tekrar gündeme taşıyacaktır. Kürd ulusu, askeri, siyasal, hukuksal, ekono-mik, kültürel ve her yünden ezen ulus devletlerinin mutlak egemenli-ğindedir. Bugünün koşullarında Güney Kürdistan üzerindeki mutlak egemenlik hakkı, nispi egemenliğe dö-nüşmüştür.

Ezilen ulus, ulusal siyasal bilinçten yoksun olmanın ürünüdür. Ezilen ulu-sun kurtuluşu ulusal siyasal bilinçle donanmakla olur. Ezilen ulusun ulusal siyasal bilinçle donanması devrimci parti aracılığıyla olur. Bundandır ki, yaşadığımız süreçte Kürd ulusal hare-ketinin acil ihtiyacı; ulusal siyaset ile azınlık ve parçacı siyasetinin arasın-daki ideolojik, siyasal, programsal ve örgütsel ayrım çizgilerinin çekilmesi ve bu ayrım çizgilerini; Kürdistan işçi-emekçilerine taşımaktır. Başarısı da buna bağlıdır. Çünkü Kürdistan'da başkaldırıları için Kürdistanî siyaset

zorunlu değildir ama bağımsız birleşik Kürdistan'ın kurulabilmesi için, Kürdistan işçi-emekçilerini Kürdistan siyasi bilinçle donatacak bir önderliğin varlığı zorunludur. Bu sorun da ancak Kürdistanlı komünistlerin devrimci bir program etrafında bağımsız örgütlenme siyasi koşulu ile çözülebilir. Devrimci parti de, komünist enternasyonalist devrimcilerle reformistler arasındaki ideolojik, siyasal, programsal, örgütsel ayrım çizgilerini çekmekle olur.

değil, yüksek moral duyguların içinde hissetmelidir. Böyle bir mücadele yürüttüğü için, onurlu ve hayırlı bir iş yaptığının idrakinde olmalıdır. Ezilenlerin yanında olmanın, mücadelesini vermenin aynı zamanda insanlığın ileriye doğru gelişmesinin de mücadelesidir. Bu nedenle Kürdistan'ın bağımsızlık mücadelesi,

kişiye ve Kürdlere bir moral kaynağı olmalıdır.

10.10. 2009

Cevap 112:

-Umutsuzluğa düşenler siyasi amacının takipçisi olamazlar.

Cevap 113:

-*BÎR* dergisi'nin Kürdistan sorununu böyle geniş ve anlamlı bir boyuta tartışmaya açtığı için asıl ben teşekkür ederim.

Kürdlerin ihtiyaç duyacakları mesajlar, yeteri kadar mücadele deneyimine sahip liderleri tarafından verilmiştir. Örneğin, Baytar Nuri'nin aktardığına göre, yargılama safhasında Seyid Rıza'nın, Kürd doğduğu günden ölünceye kadar görevi; Kürdistan'ın bağımsızlık mücadelesini vermektir, mealinde ki sözüdür.

Bunun için Kürdler Kürdistan'ın bağımsızlık mücadelesine geçici bir heves olarak değil, istikrarlı, kararlı ve bilinçli olarak yaklaşmalıdır.

Kürdistan'ın bağımsızlık mücadelesini hem vazifeleri ve hem de hakları olarak telakki etmelidir.

Böyle bir mücadele yürüttüğü için kendini mahcup içerikli duyguların

PKK “Öcalan Bağımlısı” Bir Yapı Olarak, Kendi Kendine politika Üretemeyen, Düşünemeyen, Düşünse Bile Bunları Hayata Geçirme Olanağı Olmayan Atıl Bir Bürokratik Kast Olmayı Kabullenmiş Durumda

Recep MARAŞLI

Cevap 1:

-1956 Erzurum doğumluyum. İlk ve orta öğrenimimi bu kentte gördüm.

1972'de Lise 2. sınıftayken tutuklanıp Diyarbakır Siirt illeri Sıkıyönetim Komutanlığı As. Cezaevine gönderildim. Daha önce de sosyalist devrimci düşünceler edinmiştim. Fakat Diyarbakır Askeri Cezaevi ülkemizin etnik kültürel gerçekliklerini, Kürt-Kürdistan sorununu, Kemalizm'i kavramak açısından tam bir okul oldu. Orda DDKO komününe katıldım. Bundan sonraki siyasi yaşantım bu arkadaşlarla birlikte gelişti.

1975'de Ankara'da Komal yayınevi kurulunca ben de orada görev aldım. Komal yayınevinin, *Rızgarî* dergisinin çeşitli görevlerinde bulundum. 1978 yılında Rızgarî hareketi bölünme ge-

çirdi. Biz henüz örgütlenme sorunları içerisindeyken 12 Eylül askeri cuntası geldi. Cunta koşullarında illegal olarak bir süre daha çalışabildim. Ancak 1982 yılında tutuklandım ve 10 yıla yakın aralıksız cezaevinde kaldım. Bunun 7 yılı Diyarbakır 5 no'luydu. Bulunduğum her cezaevinde direnişlere katılmaya çalıştım. Birkaç davadan yargılanıyordum, hepsinde siyasi savunma yaptım. Sonuçta 40 yılı aşkın ceza almış, açlık grevleri ve ölüm oruçlarından dolayı yarı felçli olarak 1991 yılında şartlı tahliye oldum.

Bu dönemde Komal yayınevinin İstanbul'da yeniden hayata geçirdik. 1993 yılında da *Stêrka Rızgarî* dergisini çıkarmaya başladık. Bu arada ikişer defa daha tutuklanıp bırakıldım. DGM'de sayısını hatırlamadığım davalar açıldı. En son 1998 yılında tahliye

olduktan sonra 1999 yılında Türkiye'den ayrıldım. 2000 yılından beri de Almanya'da Berlin'de siyasi mülteci olarak yaşamaktayım.

Diyarbakır Rizgarî davasındaki *Siyasi Savunma*, çeşitli dergilerde yayınlanan makalelerim kitap olarak yayınlandı. Cezaevinde yazmaya başlayıp ancak sürgünde tamamlayabildiğim *"Ermeni Ulusal Demokratik hareketi ve 1915 Soykırımı"* kitabı da 2008'de yayınlanabildi.

7 yıldan beri **Gelawej** adlı internet sitesinin editörlüğünü yapıyorum. Siyasi yorum ve gözlemlerimi paylaşmaya çalışıyorum.

Cevap 2:

- Türk sosyalist hareketinin ünlü şairi Nazım Hikmet, *Kuva-ı Milliye Destanı* adlı manzumesinin sonunda şöyle der:

*"Dörttnala gelip Uzakasya'dan
Akdeniz'e bir kısırak başı gibi
uzanan
Bu memleket bizim!"*

Bu tasvire ne Türk ne de Kürt aydınlarından herhangi bir eleştiri yöneltildiğini okumadım. Oysa mesele bura- da. Yani "Uzakasyadan dörtnala gelenler"in, Akdeniz'e uzanan koca bir coğrafyayı "bizim!" diyebilecekleri bir hale getirmeleri ve bunun, sosyalistler, demokratlar, liberaller tarafından bile normal olarak kabul edilmesi.

Kürt aydınları da söz gelimi Diyarbakır'ın "Türk yurdu" olduğunu kabul etmezler ama Akdeniz, Ege, Marmara, Trakya, Konya ovası vb. onlar için de tartışmasız bir Türk yurdu.

PKK "Öcalan Bağımlısı" Bir Yapı Olarak,

Peki böyle midir? İstanbul'daki Türk egemenliği 550 yıl, Diyarbakır'daki Türk egemenliği ise 930 yıl... Ama Kürt aydını (milliyetçileri dahil) Diyarbakır'ın Türk yurdu haline geldiğini kabul etmezken İstanbul onlar için de tartışmasız Türk'tür...

Burada "Akdeniz'e kısırak başı gibi uzanan bu memleketin" en-eski ve yerleşik Hristiyan halkları aleyhine gerçekleştirilen bir İslamlaştırmanın, fetih- çiliğin meşru kabul edilmesine uzanan bir zihinsel arka plan vardır. Gavurun memleketini elinden alabilirsin, fethedersin, işgal edersin ve o tartışmasız senin olur!..

Türkler "Anadolu!" adı verilen aslında kadim Ermenistan, Bizans, Kürdistan ve Mezopotamya topraklarına girdiklerinde bomboş bir araziye girmemişlerdi. Burada tarihin bilinen en eski çağlarından beri yerleşik uluslar, köklü medeniyetler yaşıyorlardı: Yunanlılar, Ermeniler, Kürtler, Asurlar, Gürcüler, Araplar, Farslar vb...

Peki nasıl oldu da bu memleket "Türk yurdu" haline geldi? Binlerce yıllık tarihsel geçmişi olan bu medeniyetler ocağı şimdi üzerinde sadece tartışmasız "Tek ulus, tek dil, tek ideoloji"ye dayalı bir "Türk ulus devleti"ne ev sahipliği yapabiliyor?

Burada yüzyıllara dayanan bir sahiplenme, çöreklenme ve yerleşik halkları özümseme, uzaklaştırma, yok etme politikasının yattığını görmek lazım.

Akıncı Türk birliklerinin Akdeniz'e yani Bizans topraklarına doğru ilerlemesini destekleyen tarihsel koşullar vardı.

Bu koşullar Arap yayılcılığının

ekonomik ve siyasal sınırlarına gelip çattığı, artık gerileyip içe çekildiği bir döneme denk gelir. Artık ilerlemeyi Kürt beylikleriyle paylaşmak zorunda kalmakta ve bir nevi devretmiş ol-maktaydı. Türk boyları ise iki boyutlu dinamik bir enerji ile gelmekteydiler. Birincisi; kalmak, yerleşmek üzere geli-yorlardı; ikincisi bunu sağlayabilmek için de o toprakları elde edip üzerinde tutunabilecekleri derecede güçlü ör-gütlenmiş askeri bir yapı taşıyorlardı.

Hristiyan halkların oturdukları top- rakların ele geçirilmesini İslam adına kutsal bir görev haline getiren fetihçi ideoloji, tam da onların bu ihtiya-cına denk düşünce Türk akınlarının batıya doğru ilerlemesinin maddi ve manevi tüm yolları da açılmış olu-yordu. Bölgedeki Arap veya Kürt ege-menlikleri onların Hristiyan topraklarına doğru ilerlemesini ve ge-lişmesini hep destekleyip teşvik etti-ler. Böylece hem onların saldırısından muaf kalıyor, hem de İslamiyet'in daha geniş topraklara yayılması için yeni bir rüzgar yakalamış oluyorlardı.

Şunu söylemek mümkün; özellikle Arap egemenliği ve Kürt emirliklerinin desteği olmasaydı Türk akıncıları ba-tıya doğru ilerlemekte ve zaferler elde etmekte bu kadar başarılı olamazdı.

Tabi Bizans devleti ortadan kalkıp Türk egemenliği Balkanlar'daki sınır-larına dayandıktan sonra, Osmanlı İm-paratorluğu bu kez geriye eski mütte-fiklerinin üzerine döndü. 16. yüzyılda İran ile olan rekabetinde Kürt beylik-lerinin ittifakını yeniden kazandı. Artık tamamen güçsüzleşmiş Arap emirlik-lerini de kendi egemenliğine razı etti öyle ki Halifelik makamına bile el

koyup İstanbul'a taşıdı...

İşte Kürt aydınlarının hafızalarında aslında kendi topraklarından çok daha sonra işgal edilmiş, yerli halkları kılıç-tan geçirilip ikinci sınıf "kul" haline ge-tirildiği yapısını sorgulamaksızın bura- ları "Türk yurdu" kabul etmeleri böyle "meşrulaştırıcı" bir İslam ege-menliği anlayışına dayanır.

Aynı meşrulaştırıcı kabullenme 1915 yılında son büyük "etnik yok etme" kampanyasıyla 1,5 milyon Ermeni, Asuri-Süryani ve Rum'un tarih-sel vatanlarından sürülüp yok edilmesi sürecinde de görülür.

Evet... Türk egemenliğinin nasıl yerleştiğinin kısa özeti, bize Kürtlerin neden kendileri için merkezi ve güçlü bir devlet inşa edemediklerinin de özetini verir.

Kürt toplumunun iç dinamikleri ta-rihsel gelişiminin bir aşamasında du-raklamış, ardından kesinti ve kırılma-lara uğramıştır. Sürekli işgal ve göç yolları üzerinde bulunması, sosyal ve siyasal olarak istikrarlı bir gelişim göstermesini engellemiştir. Üretici güçlerin zayıflığı, sosyal sınıfların güç-süzlüğü demektir ve bu da daha geli-şkin olanlar karşısında bir bağımlılık getirmiştir. Aynı şey çağdaş düşünce akımlarının, kurumların, örgütlenme-lerin çok daha yavaş ve cılız kalması bağlamında da söz konusudur.

Önce Bizans ve Pers, sonra Türk-Arap ve Fars üç büyük rakip impara-torluk, -ve buna 19. yy'dan itibaren Rusya'yı ve Avrupalı emperyal devlet-leri de eklemek gerekiyor- arasındaki rekabet, Kürt feodalitesinin aslında güçlü geleneklere sahip olmasına rağ-men merkezi bir devlet kurmasını en-

gelledi. Kürtlerin irili ufaklı beylikler halinde bulunmaları bir boyutuyla dört bir yandan gelen baskılara karşı direnmek bakımından avantaj sağlar; bir yanıyla da bağımsız bir güç odağı oluşturmalarını engelleyerek de negatif bir rol oynamaktadır.

Sonuçta burjuva demokratik devrimler ve ulus devletler dönemi gelip çattığında, Kürt toplumu tüm bu dalganın dışında ve pazar kapışmalarının kurbanı haline gelmiş oldu.

Kürt egemen sınıfları çağı okuyabilecek bir vizyona sahibi değillerdi, aydın sınıfı yeni oluşuyordu; Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde yaşadıkları özerklik, bir bakıma kendileri için görebildikleri en uzak ufuk gibiydi. Osmanlı İmparatorluğu çözülüp, Türk ulus devletine doğru evrilirken ve imparatorluk bünyesindeki çeşitli halklar kendi kaderlerini tayin etmeye çabalar; Kürt önder sınıfları bu kaderi yine merkezi otoritenin yanında ve onun himayesinde buluyorlardı. Kemalistlerin, Ermeni ve Rumlara karşı desteklenmesi de bu anlayışın devamıdır.

Düşünün bir kere, dünya tarihinde Kürt halkının kendi kaderini tayin hakkını, ve Kürdistan'ı bir ülke olarak tanıyan ilk ve tek uluslararası sözleşme olan **Sevr Antlaşması**'na o tarihlerde sahip çıkılmadığı gibi, bugün bile milliyetçisinden liberaline, sosyalistinden İslamcısına kadar referans gösteren tek bir Kürt hareketi bile yoktur...

Ermeni ve Kürt ulusal hareketlerinin ittifakının özgürleşmenin kapısını açacağı görülmemiştir. Şerif Paşa ve Bogos Nubar'ın anlaşmaları hakim sı-

nıflardan destek görmemiştir.

Onlar, Osmanlı ortaklığının süreceğini sanıyorlardı. Arkasına I. Dünya Savaşı sonrası statükonun desteğini alan Kemalist iktidarın tavrını algılamaları, çok zor oldu. Kürt önder sınıflarındaki bilinç değişimi, tek ulus dayatmasına karşı direnç göstermeye başlamaları ise tarihsel momentin gerisine düşmüş, geç kalmış çabalar olarak kaldı.

Kürt halkı halen bu geç kalmış ulusal bilinçlenme ve sosyal sınıflarının fiziki ve düşünsel güçsüzlüğünün acılarını çekmektedir.

Etrafında da orantısız biçimde fiili güç sahibi ve ancak kaba askeri güçle ayakta kalabilen istilacı ve sömürgeci devletlerin bulunması ise başlı başına bir talihsizlik.

Cevap 3:

-Osmanlı İmparatorluğu'nda egemenliği elinde bulunduran çekirdek bugünün Türkiye'sinde olduğu gibi esas olarak militarist bürokrasidir. O toprakları işgal eden, ele geçiren ve onu "milleti hakime" için vatan haline getiren Ordu'dur. Dolayısıyla siyasi gücün sahibi de odur. Bu siyasal omurga bugün de niteliğini aynen korumaktadır. Ne var ki Avrupa'da kapitalizmin gelişmeye ve yeni üretici güçlerin, cevval sınıfların ortaya çıkmaya başladığı sürece kadar bu siyasal omurganın üzerine oturduğu ekonomik yapı; miri toprak düzeni ile yağma-talan ve ganimetle elde edilen zenginliklerin üleştirilmesine dayanmaktaydı. Ardı sıra buna köylülüğün ağır ve Hristiyan halkların çifte vergilendirilmesini ekleyelim.

Ancak sürekli fetihlerle beslenebilecek bu çark durduğunda ise çöküş başladı.

Fütühat kapıları kapandı, borçlanma denen şey başladı ve soygun içe döndü.

Avrupa'da hem düşünsel alanda, hem bilim ve teknoloji alanında, hem ekonomik olarak gelişirken, üretici sınıfların gelişme mantığından uzakta, yağma ve ganimete, ranta dayalı ekonomik yapı kaçınılmaz olarak çözülme, çatırdamaya koyuldu.

Tabii ki siyasi iktidarı elinde bulunduran güçlerin bu çöküş karşısında çağa ayak uydurabilmek için reformlara yönelmesi, kendi kendini yeniden düzenleme çabaları da yok değildir. İslahat ve Tanzimat dönemleri biraz çaresiz biraz da zorunlu değişim süreçleridir.

Cevap 4:

- Düşünce akımlarının, siyasi hareketlerin onları taşıyabilecek kendi sınıfsal yapılarına, sosyal tabanlarına sahip olmadan gelişmeleri mümkün değildir. Kürt ulusu birden bire ortaya çıkmadı. Yüzlerce yıllık istikrarlı bir gelişimin sonucu var oldu. Bu gelişim çöküntü ve gecikmelere uğramış bile olsa halen sürmektedir. Ne var ki bir ulus devlet olarak örgütlenebilmek için, ulusçuluk düşüncesinin gelişmesi için gerekli olan sosyal sınıflar Kürt toplumunda yeterince gelişmedi. Bugün için bile bu sınıfların halen çağdaşlarına oranla geliştiklerini söylemek çok güçtür, son derece zayıftırlar.

Bu nedenle Kürt ulusunun özgürlük ve ulusal kurtuluş problemi ya feo-

dal sınıfların, ya aydınların ya da köylülüğün üzerinde kalmıştır.

Bu nedenle Kürt ulusçuluğunun başlamasına Kawa'dan ya da *Mem û Zin*'den kaynaklar bulmaya çalışmak zorlama olur. Bugün yani 21. yüzyılın ilk çeyreğinde bile kendi sınıfsal tabanına kavuşmuş bir Kürt ulusal hareketinden bahsetmek çok zordur. Evet vardır, ama kendi sınıfsal tabanıyla bağı yoktur, bu nedenle de siyasal bir aktör durumunda değildir.

Gariptir ama bugünün Kürt milliyetçiliğini de dünün Kürt sosyalistleri yürütüyorlar. Bunun anlamı aydın tabakanın/enteligenyanın [daha doğrusu bir tür siyaset sınıfı veya siyaset bürokrasisinin] kendini sınıf yerine koyması, sınıf adına hareket ederek onun adına konuşma biçimindeki vesayetçi siyaset tarzında bir değişiklik olmadığıdır. Dün işçi sınıfı, proletarya adına, bugün burjuvazi adına...

Hani Türkiye'de "memlekete komünizm gerekirse onu da biz getiririz" diyen bürokrasiye benzer biçimde, "memlekete milliyetçilik gerekiyorsa onu da biz yaparız" biçiminde ikameci bir anlayış bu. Kürt toplumunda "ulusal bilinç" ve "ulusçuluğun" gelişmesini bu parametrelerin dışında kavramak oldukça güçtür.

Cevap 5:

- Mümkündür tabii... Fakat aynı imparatorluk bünyesinde birçok halkın zaten bu tür ulusal haklarını elde edip kullandığı, kendi kendini yönetmek için güçlü örgütlenmeler, siyasi mücadeleler içinde olduğu göz önüne alındığında; hem bu taleplerin içeriği, hem

dile getiriliş yöntemi ve hem de arkasında nasıl durulduğuna bakıldığında oldukça cılız olduğunu da kabul etmek gerekir.

Cevap 6:

- Bunu Kürt toplumunda ulusal talepleri taşıyıp ona sahip çıkacak modern sınıfların henüz oluşmaması, aydınlar üzerinde gelişen düşüncelerin ise toplumsal taban bulamayışıyla açıklamak mümkündür.

Yalnız Afrika'daki ve Ortadoğu'daki ulusların kendi başlarına koptuğunu söylemek yanlış olur. Buradaki toprakların egemenliği el değiştirdi sadece. Osmanlı imparatorluğundan İngiltere'ye ya da Fransa'ya geçti. Arapların ulusal uyanışı da gecikmelidir. Fakat onlar Kürtlere oranla daha güçlü merkezi devlet ve imparatorluk reflekslerine sahip, feodal sınıflara sahiptirler. Dolayısıyla Osmanlı denetiminden çıkmak için İngiliz imparatorluğuyla işbirliği yapmaktan çekinmeyişlerini bu tarihsel hafızaya bağlamak mümkündür.

Keza Yunan, Bulgar, Sırp, Romen toplumlarında hem modern sınıflar, ulusçu düşüncelerin sosyal tabanları gelişmeye başlamıştı; hem de bu toplumların feodal, aristokrasilerinin, toprak sahiplerinin eski egemenlik günlerine ilişkin tarihsel hafızaları ve gelenekleri de güçlüydü. Dolayısıyla dış koşulların da desteğiyle bu iç dinamikler Osmanlı egemenliğinden kopmak için yeterli oluyordu.

Kürt toplumunda ise hem ulusçu düşüncelerin taşıyıcı sınıfları oluşmamıştı, hem de feodal aristokrasinin

kendini Osmanlı merkezi otoritesinin dışında görme alışkanlığı yoktu. Böyle bir tarihsel hafızaya sahip değildi. Dış koşullar değiştiğinde örneğin başka güçlü bir imparatorluğun müdahalesi karşısında bile yine önemli oranda Osmanlıcıydılar... Hatta bunu onurlu bir duruş olarak görüyorlardı.

Cevap 7:

- Bunları ulusal demokratik düşüncelerin, Kürt ulusal bilinçlenmesinin aydın tabakası içindeki yansıması olarak değerlendiriyorum.

Cevap 8:

- Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde olup da ulus-devletini kuramayan ya da buna destek verilmeyen tek halk Kürtler değildi. Örneğin Asuri-Süryani halkı da ulus devletini kuramamış, Sevr ve Lozan'da tartışılmasına rağmen "azınlık" olarak bile tarif edilmemiştir. Halen dahi devleti yoktur. Keza Ermeniler, ancak Kafkasya'da Rusya'nın egemenliği altındaki küçük bir alanda kısmi olarak bağımsızlığına kavuşabilmiş, bir iki yıl geçmeden de bağımsızlıkları sona ermiştir. Diğer çok büyük bölümü ülkesinden sürülmüş, vatansız bırakılmış, bir buçuk milyona yakın insan soykırıma uğramıştır. Keza Pontus Rumları da, Lazlar da devletsiz kalan halklardır, hiçbir şekilde desteklenmemişlerdir.

Kürtlerin nasıl devletsiz kaldıkları sorununun, iç dinamiklere ilişkin boyutunu yukarıdaki soruların cevaplarında vermeye çalıştım. Fakat bir de

Kürt toplumunun, politikacılarının iradesi dışında oluşan bir siyasal konjonktür söz konusudur.

10 Ağustos 1920'de imzalanan **Sevr Antlaşması**'nın 62. ve 64. maddelerine göre İngiliz, Fransız ve İtalyan temsilcilerinden oluşan bir komisyon Fırat'ın doğusundaki Kürt vilayetlerinde bir yerel yönetim düzeni kuracak; bir yıl sonra Kürtler dilerse Milletler Cemiyeti'ne bağımsızlık için başvurabilecekti. Demek ki yine Sevr'de kabul edilen Ermeni devletiyle bazı sınır problemleri olsa bile bu anlaşma Kürtlerin kendi kaderini tayin hakkını ve bağımsız devlet olmasını tanımakta, bugünkü deyimlerle "yol haritasını" çizmekteydi.

Demek ki ideal biçimiyle olmasa bile Sevr Antlaşması, sözünü ettiğiniz Wilson prensiplerine ve Kürtlerin ulusal haklarının tanınmasına uygun bir antlaşmadır.

İşte asıl sorun Sevr ve Lozan Antlaşmaları arasında geçen bu üç yıllık sürede yaşanan değişimlerde yatmaktadır. I. Dünya Savaşı'nın galip devletleri nasıl olmuş da Sevr'deki taleplerinden vazgeçerek, Osmanlı İmparatorluğunu Mondros Mütarekesindeki çekildiği son sınırlarını kabul edip desteklemişlerdir.

Türk resmi ideolojisinin bu soruya verdiği cevap oldukça yalındır: 1919-22 yılları arasında verilen "Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı" Sevr Antlaşması'nı tarihin çöplüğüne atmış Lozan zaferini getirmiştir.

Kürt aydınlarında, siyasi hareketlerinde ağırlıklı olarak aynı bakış açısı egemendir. Hatta yine çoğusu için bu "Türk Ulusal Kurtuluş Savaşına" katıl-

mış olmak bir övünç vesilesidir. "Bu devleti beraber kurduk, emperyalistlere karşı Türklerle Kürtler omuz omuza mücadele etti" söylemleri de buraya dayanır. Ne olmuşsa Cumhuriyet kurulduktan sonra olmuştur, Bu dönemde hiçbir sorun yoktur onlara göre...

Eğer Kürt hareketleri Sevr Antlaşması'na karşı mücadele etmeyi gerçekten benimsiyorlarsa, o zaman "Batı devletleri bizim devlet kurma hakkımızı niye tanımadılar" diye yakınmalarının bir anlamı yoktur.

Kürt aydınlarının, örgüt ve hareketlerinin bu tarihsel döneme ilişkin algılarını, bakışlarını temelden düzeltmeleri gerekiyor. Yoksa gerçek bir tarihsel hafızaya sahip olmakla ilgili söylenen her şey baş aşağı durmaktan kurtulamaz.

Sevr ve Lozan arasında olan şey bir "Türk Ulusal kurtuluş Savaşı" değildi. 1910'lardan itibaren İttihat-Terakki yönetiminin hızlandırdığı ve 1915'de doruk noktasına ulaşan yerli Hristiyan halkları sürme, vatansızlaştırma ve etnik yok etme sürecinin bir devamı olarak; Doğu'da Ermenilere ve Asurilere; Batı'da Yunanlılara karşı etnik yok etme siyasetini devam ettirip başarıya ulaşmalarıdır.

1917 Ekim devrimiyle birlikte Rusya savaştan çıkmıştır. Osmanlı ordusunun karşısında ise Ermenilerin direnip dayanacak güçleri yoktu. Karabekir komutasındaki ordu, soykırımdan arta kalmış bir avuç insanı ve bazı direnişçi grupları Kürt milislerinin de yardımıyla ta Gümrü'ye kadar çıkarmıştır. hatta Türk orduları Bakü'ye girmiştir. Rusya eski imparator-

luk toprakları üzerinde Osmanlı ordusu at koşturmaya başlayınca harekete geçmiş ve Moskova Antlaşması ile bugünün doğu sınırı çekilmiştir. Bu bir..

Pontus Rumlarının sürgün ve soykırımı Trabzon'un geri alınmasıyla hızlanmış ve Ege Rumlarından önce Karadeniz Rumları denize dökülmüş, gemi kazanlarında yakılmıştı...

Yunanlılar ise I. Dünya Savaşı'na girmedikleri için güçlerini koruyorlardı. Türk ordusuyla tek ciddi savaş Yunanistan'la yaşanmış, bu savaş da Yunanlıların Ege'de yenilmesiyle sonuçlanmıştır. Mudanya mütarekesi bunun üzerine yapıldı.

Bunun dışında Urfa ve Maraş gibi illerde Ermenilerin geri dönüşlerini engellemek üzere yapılan hareketler söz konusudur.

Yani Osmanlı -Türk ordusu bu süreçte hiçbir batılı devletle [Emperyalist güçle] silahlı çatışmaya girmemiş; sadece bu toprakların binlerce yıllık yerli Hristiyan halklarını tasfiye etmenin son hamlelerini yürütmüştür o kadar. Ortada bir ulusal kurtuluş savaşı yoktur; çok uluslu, çok dinli, çok kültürlü bir coğrafyayı Türk ulusuna dayalı bir ulus devlete dönüştürmek için yapılmış bir "etnik temizlik!" vardır.

Kürt güçlerinin bu süreçte ağırlıklı olarak yaptıkları şey Merkezi hükümete fiili ve siyasi destek vermektir. Bizatihi bu anti-Ermeni, anti-Rum savaşlara katıldıkları gibi; Paris Barış Görüşmeleri'ne telgraflar çekerek "Ermenilik ve Rumluk kurulmasına karşı" Kemalist iktidarı desteklemişlerdir. Kongrelere ve Meclise katılmışlardır...

PKK "Öcalan Bağımlısı" Bir Yapı Olarak,

Bunun tek istisnası 1919 Koçgiri Ayaklanması'dır. Koçgiri'deki Kürt aşiret reisleri, ulusalcı aydınların da içinde yer aldığı siyasi ve askeri bir hareketlilikle ulusal taleplerini savunmuşlardır. Bu bakımdan gerçek anlamda toplumsal tabanı ve gerçekliği olan ilk ulusal metin "Hozat Muhtırası"dır diyebilirim. Koçgiri isyanı iç çözümler ve askeri yenilgi nedeniyle başarısız olmuş fakat Kemalist harekete korkulu anlar yaşatmıştır.

Fakat bu harekete katılan birçok aşiret reisinin çok geçmeden Kemalist iktidara biat etmeleri de ulusal bilinç ve hareketin düzeyi hakkında bir fikir verebilir.

Diğer alanlarda tam bir destek söz konusudur. "Kurtuluş Savaşına" verilen bu fiili, siyasal desteğin bugün bile ideolojik kalıntıları sürmektedir.

Osmanlı imparatorluğunun gerçek yönetici gücü olan ordunun, militarist bürokrasinin yeniden organize olmasından başka bir şey olmayan Kemalist hareket "Misak-ı Milli" olarak ilan ettiği coğrafya da Kürtlerin, Lazların, Kafkas-Balkan göçmeni diğer Müslüman halkların yardımıyla tam galibiyetini ilan ederken aynı zamanda güçlü bir politik manevra da yapmaktaydı. Yüzlerce yıl imparatorluk yönetmiş Osmanlı hariciyesinin politik başarısı Batı'daki Bolşevizm korkusunu erkenden teşhis ederek bunun üzerine oynamaktan ibarettir.

Özünde hiçbir ideolojik ve zihinsel ortaklık bulunmamasına rağmen Kemalistler batıyla pazarlık güçlerini artırmak için Bolşeviklerle iyi ilişkiler kurmaya giriştiler. Hatta kendi elle-riyle Komünist Partisi bile kurmuş-

lardı. Bolşeviklerin öyle güvenini kazandılar ki, o yönetim kıran kırana bir iç savaş yaşarken bile Ankara hükümetine altın yardımı yapabiliyordu. Tabi en büyük yardımı Doğu sınırlarını tahkim etmekte.

I. Dünya Savaşı’nın galip devletleri savaş yorgunuydular; Bolşevizm iç savaş kazanmış Avrupa içlerini tehdit eder boyutlara ulaşmıştı. Osmanlı İmparatorluğu’nun bu cepheye kaptırılması büyük bir kayıp olacaktı. O nedenle zaten gözlerinde büyük bir değer biçmedikleri Ermeni, Asuri, Kürt gibi küçük halkları Ankara hükümetinin insafına bırakmakta zorluk çekmediler. Yunanlılar için ise bazı pazarlıklar yaptıktan ve Ankara hükümetini biraz kuşattıktan sonra ortaya Lozan Antlaşması çıktı...

Lozan yalnızca Kürdistan’ı bölmekle kalmıyor; Ermenistan’ın, Pontus’un ve Doğu Ege’deki Yunan varlığının yutulmasını onaylıyordu. Son Osmanlı toprakları üzerinde kalmış olan ne kadar halk varsa Türklük kazanına atılıp çorba haline getirilmesi için Kemalizm ocağına gerekli olan ateş desteğini de sağlamış oluyorlardı. Çünkü artık kendi çıkarlarının bölgede bekçiliğini yapacak, tecrübeli ve dişleri bir hayli çekilmiş bir yerel kabadayıya bırakmış oluyorlardı.

TC diplomasisinin uluslararası dengelerle çok iyi oynayarak kendini dayatabilmesinin ilk ve tek örneği bu değildir. Daha sonraki birçok tarihsel dönemeçte de bu görülmüştür. Emperyalist devletler de birbiriyle kavgalı ve istikrarsız birçok küçük yapıyla uğraşmaktansa, ihaleyi bu orta büyüklükteki devlete ihale ederek kenara

çekil-meyi daha karlı ve akılcı bulmuşlardır.

Bugün bile ABD’nin Irak’tan çekilirken, başlangıçta kendisine güçlük çıkarmış olmasına rağmen Türkiye’ye tekrar güçlü bir rol vermek istemesi Türk devletinin sahip olduğu olanaklar potansiyellerle ilgilidir. AB’nin tüm sızlanmalara karşı TC’yi gözden çıkarmamasının nedeni de aynıdır.

Cevap 9:

- Paris Barış Konferansı’nın sonucu Sevr Antlaşması’dır. Paris Barış görüşmelerindeki Kürt delegasyonda sadece Şerif Paşa değil, Kürdistan Teali Cemiyeti Başkanı Seyid Abdülkadir ve Şükrü Paşa da yer almaktaydılar. Ermeni Delegasyonundan Bogos Paşa ile yapılan Kürt-Ermeni uzlaşmasına ilk karşı çıkan da Seyid Abdülkadir olmuştur. Şerif Paşa’nın Ermenilerle yaptığı protokolün Kürt Teali Cemiyeti’ni bağlamadığını açıklamaktadır.

Bu anlaşmaya en büyük tepkiyi gösteren, protesto eden, çeşitli yerlerden telgraflar çekip tepkilere öncülük eden kişilerden biri Saidê Kurdî’dir. “Şerif Paşa gibi beş-on şahsın Kürt milletini temsil etme yetkisinin olmadığı”, “Kürt milletinin hakiki temsilcilerinin Osmanlı Meclis-i Mebusân’daki mebuslar olduğunu”, Kürdlerin “ecnebî himâyesinde bir muhtâriyeti kabûl etmektense ölümü tercîh edeceklerini” söylemektedir. Sevr’de yer alacak olan Bağımsız bir Kürdistan ve Ermenistan fikrine karşı da kampanya yürüten Saidê Kurdî, Kürt eşraf ve ulemasını bu fikre karşı oluşturmak için yoğun çaba göstermiş,

yazı ve telgraflarla protesto edilmesine çalışmıştı.

Yalnız bu da değil Dersimli Kürt-Alevi aşiret reisleri Meço ve Diyap Ağa'ların, Hasan Hayri Bey'in, Paris'teki barış görüşmelerine "Meclis'in Kürtleri de temsil ettiğine" dair telgraflar çekerek irade beyan etmelerini de ekleyelim.

Bunların hiçbirisi de sıradan insanlar değildir. Hepsisi toplumsal mevkileri olan, Kürt ulusal mücadelesine şu veya bu biçimde katılmış, politik temsil kabiliyeti olan kişilerdir. Fakat çok kritik bir dönemde, Kürtlerin yerleşik halklarla ittifakını, bağımsızlık veya özerkliğini değil merkezi otoriteye bağlılığı tercih etmişlerdir. Bu bağlılığın hem temsil ettikleri toplumsal sınıflara, hem de Kürtlüğe daha faydalı olacağını sanmışlardır.

Paris Görüşmelerine Kemalistlerin de sahte telgraf göndererek Kürt-Ermeni anlaşmasını provoke etmek istedikleri biliniyor. Ne var ki Kürt ileri gelenlerinin de bu girişime sıcak bakmadıkları, en azından bir konsensus oluşmadığı açıktır.

Kürtler Barış görüşmelerinden dışlanmadı. Dahası bu görüşmeler sonucu imzalanan Sevr Antlaşması'nda Kürt ulusunun kendi kaderini tayin hakkı kabul edilmiştir.

Fakat Kürtlerin ne o günkü ne de sonraki ulusal öncüleri bu anlaşmaya referans yapmamaktadırlar. Demek ki Kürtlerin ulusal iradesi ters biçimde manipüle edildi. Örneğin günümüzde DTP Eş Başkanı Aysel Tuğluk, "*Sevr travması ve Kürtlerin Empatisi*" [Radikal 2, 27.05.2007] başlıklı yazısında Türk devletinin Sevr paranoyasına

sempati gösteriyor, Sevr'i "bir halkın tasfiyesine yol açabilecek onur kırıcı" bir durum olarak tanımlıyordu. Kürtleri Misak-ı Milliye korumaya çağırıyor ve Atatürk'ün "bir mucize" olduğunu söylüyor. Öcalan'ın da benzer konuşmaları var.

Emperyalistler bizi böldü, parçaladı, haklarımızı vermedi vb... Evet ama en kritik tarihsel momentlerde kazanabilecek ulusal hakları bile büyük bir dar görüşlülükle elinin tersiyle itenler de Kürt önderlikleri oldu. Paris Barış Görüşmelerinde yaşanan basiretsizlik bunun bir örneğidir. Sevr'e sahip çıkılmaması bunun bir örneğidir.

Cevap 10:

- Seyid Abdülkadir önderliğindeki "Kürdistan Teali Cemiyeti"ni modern anlamda Kürt milliyetçiliğinin çekirdeği olarak görmek yanlış olur. Ama Kürt milliyetçiliğinin mayalanışındaki merkezi otoriteden kopuşamama halini tam olarak temsil ettiğini söyleyebilirim. Özünde ve ruh hali olarak tamamen Kürt ve Kürdistanlı olan bu insanlar, siyasi olarak merkezi otoritenin hemen kıyısında durmayı yeğliyorlardı. Bu aslında geleneksel olarak Kürt feodal sınıflarının, aristokrasinin, aydınlarının siyasal reflekslerine de oldukça uygundur. Çünkü onlar bağımsız bir kimlik değil Kürt kimliğiyle Osmanlı bürokrasisi içinde bulunmayı düşünüyorlardı. O günkü "Osmanlıcı", "Halifeci" İstanbul merkezli bakış, bugün "Türkiyeci Kürtçülük" diyebileceğimiz Ankara merkezli bakış olarak kendini göstermektedir. Belki de Kürt

ulusalcılığı içindeki en güçlü eğilimi temsil eder.

Ve yine bugünkü Türkiyeci eğilime benzer biçimde merkezi otorite tarafından cezalandırılmanın hedefinden olmaktan da kurtulamamıştır. Örneğin Seyid Abdülkadir, Paris Barış Görüşmeleri'ne katılan Kürtlerden biridir. Ne var ki kendisi gibi Kürt temsilcilerden biri olan Şükrü Paşa ile arasındaki anlaşmazlık burada da su yüzüne çıktı. Şükrü Paşa, Mandater yönetimi ya da Ermenilerle Konfederasyon halinde Bağımsız bir Kürdistan tezini savunurken, Seyid Abdülkadir, Osmanlı merkezi otoritesini savunmakta, "Türklerin bu dar gününde onlara darbe indirmenin Kürtlüğe yakışmayacağı" türünden demeçler vermektedir.

Ne var ki Seyid Abdülkadir en zor zamanlarında Osmanlı merkezi birliğini, Ankara Hükümetini savunmuş olmasına, Şeyh Sait hareketi ile de hiçbir alakası olmamasına rağmen İstiklal Mahkemeleri tarafından idama mahkum edilmiştir.

Mahkemedeki ifadelerinde Kürdistan Teali Cemiyeti ile Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin aynı amaçla, bir Ermeni devleti kurulmasına engel olmak için kurulduğu yolunda savunmalar yapmıştır.

Siyasal bilinç kadar siyasi psikolojiyi de önemsiyorum. Kürt ulusçuluğuna önderlik eden bu tabakaların psikolojisini "haksızlığa uğrayan evlat"a benzetebiliriz. İsyan edebilir, kavga edebilir, fakat istediği şey baba tarafından kabul edilmek, onurlandırılmaktır. Kürt siyasal yazınında sık sık ortaya çıkan "devletin şefkatli kolları" terimi bunu ima eder.

Hamidiye Alaylarını örgütleyerek, Kürt beyliklerinin yerel otoritelerini yeniden güçlendiren Osmanlı Sultanı Abdülhamit'in "Bavê Kurdan" olarak nitelenmesi de, özünde buna benzer bir ilişkiyi anlatır.

Cevap 11:

- Burada Kürt tarihçileri açısından çok fazla üzerinde durulmayan bir noktayı belirtmekte fayda var. O da Berzenci hareketinin Türk devleti tarafından desteklenmiş olduğu gerçeğidir. Aynı şekilde hem İttihat-Terakki yönetimi hem de Kemalistler, İran'da Simko hareketini de desteklemişlerdir.

Simko hareketi, Asurların ulusal istemlerini bastırmak amacıyla desteklendi. Simko'nun başı sıkıştığında Türk devletine sığınyordu. Hatta 1924 yılında Nasturilerin son bir hamleyle Hakkari'den çıkarılması operasyonuna o sıralarda sığınmacı olan Simko, emrindeki birliklerle Türk ordusuyla birlikte harekete katılmıştı.

Türk kurmayları, yetkilileri Berzenci'yi desteklediler çünkü onun İngiliz denetimine değil Osmanlı merkezi otoritesine bağlı kalacağını, böylece Musul'u yeniden bir biçimde kontrol edebileceklerini düşünüyorlardı. Mustafa Kemal, Berzenci'ye gönderdiği mektubunda beklentilerini ve bakış açısını açıkça ortaya koymuştur. Türk delegasyonunun Lozan görüşmelerinde "Musul meselesi" üzerinde bastırırken güvendikleri faktör Şeyh Mahmud Berzenci hareketidir.

Şöyle düşünelim; Berzenci, İngiliz yönetimiyle neden çatışıyordu? Anti-empyalist olduğu için mi? İngilizler

Kürdistan'ı sömürgeleştirdiği ve sömürgeleştireceği için mi? İngilizler, neden Berzenci hareketine tepki gösteriyorlardı? Araplarla Kürtler arasında bir ayırım yaptıkları için mi? Berzenci Lenin'e mektup gönderip yardım istediği ve Bolşevik olmasından kuşku lanıldığı için mi? Bu çatışmalarda Berzenci'nin İngilizlerle çatışmak üzere Türk hükümetleri tarafından teşvik edildiğini, desteklendiğini bilirsek İngilizlerin neden Arap Emirliklerine yöneldikleri konusunda daha yaklaşık bir değerlendirmede bulunabiliriz.

Simko hareketinin Asurlularla girdiği mücadeleyi de bir etken olarak hesap etmek gerekir. Asuri-Suryani halkını en azından Hristiyanlık temelinde müttefik gören İngilizlerle sık sık karşı karşıya gelişlerinin bir nedeni de bu olabilir.

Sonuçta Britanya İmparatorluğunu yöneten ilke kendi kaderini tayin hakkı veya misyonerlik değil, devletin çıkarlarıdır. Buradan bakınca Türk devletiyle oturup Kürtlerin hiçbir ulusal hakkını tanımaksızın antlaşma yapmaları -hem Asurları hem Kürtleri her iki tarafın da harcanmış olmaları siyasal bir gerçekliktir.

Cevap 12:

-Koçgiri Hareketi (1919-22) Cumhuriyet döneminde değil, Kemalist iktidarın kuruluş yıllarında oluşmuştur. Koçgiri başladığı zaman İstanbul'daki Osmanlı hükümeti otoritesiz bir konumdaydı, Ankara'daki meclis ise henüz kurulmamıştı. Belki askeri ve si-

yasi açıdan başarı şansı en yüksek Kürt hareketlerinden biriydi Koçgiri. Ama iç ve dış ittifakları açısından elverişsiz bir konumdaydı. Ruslar bölgeden çekilmişti, Ermeniler yenilgiye uğramışlardı. Sünni Kürt aşiretleri geleneksel biçimde merkezi otoriteyi destekliyorlardı. Koçgiri ve Dersim aşiretleri arasında da henüz bir konsensus ve ortaklık oluşmamıştı. Bu nedenle iç tutarlılığı ve ulusal talepler bakımından oldukça sağlam olan Koçgiri hareketi yenilgiye uğradı.

1925 Şeyh Said hareketi ise aslında erkenden ortaya çıkarılarak söndürülmüş bir ulusal isyan hareketidir. Hareketi örgütleyen Azadi Cemiyeti'nin gerek fiziki gerekse düşünsel hazırlıkları henüz tamamlanmadan, önderlerinin tutuklanması; diğerlerinin de deşifre olarak İran'a çıkmaları sonucunda Türk hükümetinin eline önemli bir fırsat geçti. Çeşitli provokasyonlarla isyan belli bir alana izole edildi. Sonuçta askeri açıdan kolaylıkla bastırılabilirdi.

(1926-30) Ağrı hareketi ulusal talepleri bakımından en ileri, stratejik hedef ve öngörülerini olan, bağımsız bir Kürt devleti kurmayı amaçlayan ilk Kürt hareketidir. Xoybûn örgütü, diğer parçalardaki ulusal enerjiyi olduğu gibi siyasi açıdan Ermeni hareketinin (Taşnakların) desteğini de kazanmıştı. Fakat sınırda gerçekleşmiş olmasına rağmen, artık bu harekete ne Ermenistan'dan ne de İran üzerinden herhangi bir uluslararası destek gelmesi şansı kalmamıştı. Çünkü 1930'ların dünyasında artık I. Dünya Savaşı'nın bozulan statükoları tamamen yerine oturmuş, bağımsızlık hareketlerinin

ilgi görmesi bir yana totaliter devletin daha da güçlendiği bir evreye girilmiştir. Belki I. Dünya Savaşı koşullarında ittifaklar açısından da büyük başarıya ulaşabilecek hareket yenilgi almaktan kurtulamadı.

Dersim 1937-38 zaten bir isyan değil direniştir. Dersim artık tamamen kuşatılmış bu dağlık arazinin, çok kültürlü, çok dilli, asimile edilmesi, terbiye edilmesi zor etnik-toplumsal yapısının Türkiye Cumhuriyeti tarafından son bir hamle ile Türkleştirilmesi hareketidir. Dersim aşiretleri olanca güçleriyle bu yeniden işgale direnmiş ama direnişleri kitle katliamları ile kırılmıştır. Dersim jenosidinin ardından Kürdistan'da 1950'lere uzun bir essizlik dönemi yaşanmıştır. Bundan sonra da öğrenciler, aydınlar ve şehir esnafı üzerinden gelişen yeni bir ulusal kıpırdanma oluşacaktır.

Kürt direnişlerinin, isyanlarının Türk sömürgeciliğinin kanlı pençeleri arasında hiçbir uluslararası tepki görmeden yitip gitmesinde I ve II. dünya savaşları arasındaki totaliter-faşist rejimler sürecinin önemli bir rolü vardır. TC yeniden yükselişe geçen Alman faşizmiyle, senkronize olmuştu. Bu süreçte Kürt hareketlerinin bastırılması bir yana, Kürdistan'ın parça parça yeniden işgal edilmesi, bölgenin Türkleştirilmesi kampanyası önceliktedir. Aynı Türkleştirme kampanyası batıda uygulanmaktadır. Ege ve Orta Anadolu'daki Rumların mübadele ile çıkarılması, Hatay devletinin ilhak edilmesi, Varlık vergisi ve çalışma kampları ile Rum, Ermeni ve Yahudilerin ekonomik hayattan tasfiye edilmeleri vb. de hep bu sürece denk gelir.

Dünyanın hemen her alanında faşist diktatörlükler, totaliter rejimler hüküm sürmektedir. Bu koşullarda zaten hiçbir devletin Kürtler için herhangi bir statüko düşünceleri söz konusu değildi.

Cevap 13:

- Berzenci ve arkadaşlarının mektuplarının Lenin'e ulaşip ulaşmadığını bilmiyoruz. Cevap verilir vermediği de belli değil. Lenin'in tüm yazışmaları ciltler dolusu yayınlandı. SSCB dağıldıktan sonra da eski Sovyet arşivlerinin yayınlanmayan bölümleri de didik didik edildi. Bir şeyler olsaydı ortaya çıkardı. Bunun yanı sıra Gasretyan'ın yayınladığı bir belgeye göre Lenin'in emriyle Bakü'deki Devlet bankasına gönderilen bir kısım paranın Kürtlere harcanması yönünde Azerbaycan yöneticisi Neriman Nerimanov'a direktif yazdığı anlaşılıyor. Keza Kafkas Cumhuriyetlerinin Sovyetlere bağlanmasından sonra, Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Laçın, Kelbecar bölgesine "Kızıl Kürdistan" adıyla özerklik verildiğini ancak bu özerkliğin 1928 yılına kadar yaşayabildiği biliniyor.

Keza, Ermenistan Sovyet Cumhuriyeti'nde Kürt ulusal kimliği ve haklarına baştan beri saygı gösterildiği, kendi dillerinde eğitim görebildikleri, yayın yapabildikleri bir kültürel özerklikleri bulunduğu da ayrı bir olgudur.

Bu örnekler o günkü Sovyet yönetiminin Kürtlere karşı ilgisiz olmadığını, gösteriyor.

Ne var ki bütün bunlar SSCB'nin yalnız Kürtlere değil genel olarak ulusların kendi kaderini tayin hakkı ilkesi

konusunda içeride ve dışarıda tutarlı davranışları anlamına gelmiyor.

Her şeyden önce Rus imparatorluğundaki bağımlı ulusların, Ekim Devrimi'yle birlikte en azından özerk devletler halinde örgütlenmelerini bir ilerleme olarak kabul etmekle beraber, bu ulusların gerçek anlamda kendi kaderlerini tayin etmelerine -örneğin Sovyet sisteminin dışına çıkmaları veya SSCB'den ayrılmalara da- müsamaha edilmediği açıktır. Bu haliyle Ekim Devrimi, Rus imparatorluğunu bir federatif devletler topluluğu halinde yeniden örgütlenmesi sonucunu vermiştir. Merkezîyetçilik bakımından Çarlık Rusya'dan belki daha katıydı.

Tüm bunların "ulusların kendi kaderini tayin hakkı" teorisiyle ve söylemiyle uyuşmayan pratikler olduğu ortada.

Bolşevikler Rus imparatorluğu dışındaki ezilen uluslar için de ilkesel olarak değil, Rus devletinin çıkarlarını esas alarak davranmışlardır. Mantık olarak "Sosyalizmin Anavatanı"nın çıkarına olan her şey, ezilen halkların çıkarına da olacağı gibi bir denklem kurulunca, yapılan pragmatizmin savunulması zor olmamaktadır.

Buna göre kendi SSCB'nin çekim alanındaki devletlerin, ezilen halklara karşı uyguladığı milli zulme sessiz kalırken; karşı kamptaki kurtuluş hareketlerine destek verebilmiştir. II. Paylaşım Savaşı'ndan sonra oluşan iki kutuplu denge içinde ise bu kez dengeyi bozabilecek hiçbir girişime sempatiyle bakmamış, ancak ABD ve NATO ile olan güç dengesinde elinde koz bulundurabilecek oranda ve sı-

nırda durmuştur. Bunları sayısız örneklerle vermek mümkün. Kürtlere yaklaşım da bir örnektir; Arap dünyasını müttefik seçtiği için Irak ve Suriye'nin Kürt politikasını desteklemiş; ABD ile denge durumundan dolayı Türkiye'deki Kürtlere de uzak durmuştur.

Bolşeviklerin Kemalistlerle ilişkileri de, hem yanılgılıdır hem de son derece pragmatisttir. İşin daha da berbat yanı Sovyet Devletinin refleksleri bakımından izah edilebilecek bu durumun, uluslararası sosyalist hareket tarafından, Türk sosyalistleri tarafından rasyonelleştirilmesi, sosyalizmin katıksız uygulanışı gibi sunulması hatta dogmalar haline getirilmesidir. Halbuki Kemalistlerle Bolşeviklerin ilişkisi düpedüz, her iki tarafın devlet çıkarına göre biçimlenmiştir.

Cevap14-15:

- Bu iki soruya yukarıdaki maddeler içinde cevap verdiğim için tekrardan kaçınacağım. Fakat "*Avukatsız Halk Kürtler*" benzetmesini haklı çıkarır biçimde Kürtlerin uğradığı insanlık suçlarının uluslararası platformlara taşınması maalesef söz konusu olmadı. Kürdistan'ı sömürgeleştiren devletler ve onların müttefikleri bu uluslararası kurumlarda "sessiz" ve "suç koalisyonu" diyebileceğimiz şekilde bu suçları gündem dışında tutmayı, hatta Kürtleri cezalandırılmasını sağladıkları da bir gerçektir. Aslında benim de tercih ettiğim biçimde Kürdistan'ın "uluslararası sömürge" olduğunu söylerken, bu siyasi statüsülüğün ya da boyunduruğun

sadece ilgili devletlerle sınırlı kalmayıp, onların bağlaştığı olduğu askeri ve siyasi paktlar, uluslararası kurumlar tarafından da paylaşıldığını ifade etmesi açısından daha isabetli bulduğumu söylemeliyim.

Cevap 16:

-Zaafların çoğu toplumun iradesi dışında oluşan objektif eşitsiz gelişim ve kırılmalarla ilgilidir. Bir kısmı da öznel olarak Kürt siyasi aklının yapısal sorunlardan kaynaklanır.

Kürt ulusunun içinde bulunduğu durumdan sadece kendisini öznel olarak sorumlu tutmak büyük haksızlık olur. Elbette toplumsal gelişmenin sekteye uğradığı, iç dinamiklerinin zayıf kaldığı, bunun üzerine sübjektif faktörlerin basiretsiz davranışları da eklediğimizde ortaya daha kötü sonuçlar çıkmaktadır. Ne var ki Kürt ulusunun içinde bulunduğu bu siyasi statüsüzlük onun bu zaaflarıyla açıklanamaz.

Sözelimi şu anda en asgarisinden birçok ulusal hakları tanınmış birçok ulusun tarihsel olarak hiç zaafları olmadığını, düz bir çizgide geliştiğini ve o yüzden düze çıktığını söylemek yanlış olur. Hayır, Kürt ulusunun bugünkü konumu ağırlıklı olarak onun siyasi iradesinden, isteğinden bağımsız olarak kendine dayatılmış olan bir konumdur.

Özgürlüğü ve ulusal hakları için hiç mücadele etmediği de söylenemez. Belki de birçok ulus ulusal haklarına, Kürtlerin çektiği zahmetten verdiği mücadelelerden çok daha azını göğüsleyerek varabildi.

Ortada tarihsel olarak eşitsiz gelişimin ve sömürgeciliğin mağduru olan toplumların parçalanmış yapısından kaynaklanan sorunlar vardır. Bunlar objektiftir. Hiç öznel olarak kusurların olmadığını söylemenin yanlış olduğu gibi, sonuçtan sadece siyasal iradenin sorumlu olduğunu söylemek de yanlış olur. Siyasi coğrafyasının özellikleri de ayrı bir etkidir.

Cevap 17:

- II. Paylaşım Savaşı sonuçları itibariyle dünyada yeni dengeler kuruldu. ABD, Rusya ve İngiltere'nin baş aktör oldukları 1945 Yalta ve Postdam Konferanslarında dünyanın yeni nüfuz alanlarına bölünmesinin prensipleri kararlaştırılmıştı. Paylaşım dışında kalan kimi gri bölgeler sonraki yıllarda hep gerilim konusu oldu. Bu paylaşımında İran, ABD ve İngiliz nüfuz alanı olarak belirlenmişti. Bunun anlamı, İran merkezi otoritesinin hilafına Azerbaycan ve Kürt cumhuriyetlerinin yaşayamayacağıydı.

Kuruluş için elverişli iç ve dış koşullar vardı ama bu koşullar paylaşım sınırlarının kesinleşmesiyle ortadan kalktı.

Masa başında çizilen nüfuz bölgeleri toplumsal gerçekliklere öylesine tersti ki, güçlü bir sosyalist muhalefete sahip olan Yunanistan "Batı" da kalırken; çok daha zayıf dinamikleri olan Romanya, Çekoslovakya, Macaristan gibi ülkelerde Kızıl Ordu eliyle kurulan sosyalist yönetimler iktidar yapılabiliyordu.

1945 sonrası, Asya, Afrika ve Güney Amerika'daki ulusal kurtuluş

mücadeleleri karşısında İngiliz sömürgeciliği ekonomik çıkarlarını koruyarak siyaseten geri çekilmeye başladığında; sömürge ve yarı sömürgelerdeki devrimci hareketler karşısında ABD ve Sovyetler de yeni taktik ve stratejiler geliştirdiler.

Böylece bu hareketlerin önderlikleri ve mücadele ettikleri güç, kendi kaderlerini belirleme hakkını kullanabilmede tayin edici bir etken haline geldi. Eğer Rusya ve onun çeperindeki devletlere karşı gelişen bir ulusal kurtuluş hareketi varsa, tepeden tırnağa "komünist" bile olsa kabullenilmiyor; ama ABD ve NATO'ya karşı mücadele eden bir hareket varsa niteliği "faşizan" bile olsa baş tacı ediliyordu.

"Ulusal kurtuluş savaşları eğer devrimci bir önderliğe sahipse, eğer emperyalizme darbe vurursa desteklenir" söylemi; Sovyet devletinin [ya da Çin'in] çıkarlarına uygunsa destekleriz demenin ideolojik kılıfıydı aslında.

ABD ve NATO için de ulusal kurtuluş hareketlerine karşı ideolojik bakış, taktik ve stratejik çıkarlarına zarar verip vermemesi belirleyiciydi. Örneğin büyük hammadde kaynağı Hindistan'ın bağımsızlığı hazmedilebilirken, çok daha küçük Vietnam'ın direnişi büyük bir barbarlıkla kırılmaya çalışılabiliyordu.

Kürt ulusal hareketi için bir boyutuyla ABD'nin iki yakın ve stratejik müttefiki, Türkiye ve İran'ın istikrarını bozacağı için görmezlikten geliniyor ve Rusya bu nüfuz alanına girmek istemiyordu.

Ortadoğu ise "gri" bir kapışma bölgesi olarak kalmıştı. İsrail devleti Batı'nın desteğini alırken Milliyetçi Arap

radikalizmi Sovyetlere yaslanmayı seçti. Bu durum zamanla Arap devletleri içinde bölünmeleri, darbe ve karşı darbelerle sürekli bir savaş ve bunalım alanı olarak ortaya çıktı. Bu yüzden sosyalist nitelikler taşımasına rağmen Kürt ulusal hareketi Baasçı yönetimler karşısında herhangi Doğu bloğundan bir destek görmedikleri gibi, tersine Baasçı rejimler aktif olarak desteklenmişlerdir. Aynı nedenle ABD'de de Kürt ulusal hareketine ideolojik olarak soğuk ve kuşkucu gözlemlerle baktı.

Kürt ulusal hareketinin 60'lı yıllardan itibaren yaşadığı uluslararası handikabın başlıca nedenlerinden biri de bu ideolojik ve pragmatist yaklaşımlar olmuştur.

Cevap 18:

- Bu uzun "sessizlik dönemi"ni yenilgi ve işgal sonrası içe kapanık bir travma hali olarak değerlendirmek mümkün. Toplumun üzerinde sürgün ve kırımlarla açılmış büyük yaralar bulunmaktadır. İç dinamikler tamamen kırılmış, umutsuzluk ve yılgınlık egemen olmuştur. Acıların damıtıldığı bu süreç içinde dünyada büyük bir paylaşım savaşı yaşandığını, içerde de bunun uzantısı olan büyük bir yoksulluk ve otoriterizm egemendir. Devlet Kürdistan'da Jandarma, tahsildar ve öğretmenle temsil edilmektedir.

Kürdistan'daki değişimin kökleri de aslında 1950'lili yıllarda başlamıştır. Ortalıkta artık jandarmadan başka, bankalar, acenteler ve parti temsilcileri de görülmeye başlamıştır. Demokrat Parti'nin Osmanlıcı bir gelenek

olarak Aşiret reislerinin gönlünü kazanmaya çalışması, kitleye yeni bir alternatif göstermesi açısından da etkili olur ve Demokratlar Kürt illerinde de yükselirler. Bu da Kürt toplumdaki siyasal reflekslerin canlılığını koruduğunu gösterir.

Yine de ulusal uyanışın ikinci baharını yaşamasında Güney Kürdistan'daki gelişmelerin, Barzani hareketinin bu yük etkisi olmuştur.

Örneğin "49'lar olayı" olarak bilinen tutuklamalar, Barzani hareketine karşı Irak yönetiminin giriştiği askeri operasyonların aynısını Türkiye'de de yapılmasını isteyen CHP parti sözcülerine karşı üniversitedeki Kürt gençlerinin giriştiği bir protesto eyleminin sonuçlarıydı. Gençlik içindeki bu hareketlilikten son derece tedirgin olan yönetim fişlediği ne kadar Kürtçü, Solcu öğrenci ve aydın bulabildiyse hepsini tutuklamıştı.

Cevap 19:

- Barzani Hareketi'nin diğer parçalarda olduğu gibi Kuzey Kürdistan'da da büyük prestij sahibi olması boşuna değildir. Öteden beri ulusal direniş ve isyanların sürekli var olduğu bu bölgeden yükselen yeni devrimci dalga, Kürt aydınları, öğrenciler, şehir esnafı ve Kürt köylülüğü üzerinde de büyük sempatiyle karşılanmıştır.

Kuzeyde üzeri küllenmekte olan ulusal direniş ateşinin yeniden canlanmasında Eylül devrimi sürecinin, Barzani hareketinin çok önemli rolü vardır. İlk adımların öncelikle Güney'deki mücadeleyi aktif ve lojistik olarak desteklemek için atıldığını

unutmamak gerekir. Nitekim bu hareketlenmeden rahatsız olan devlet Doğu Emniyet denen istihbaratını ve Jandarma baskısını yoğunlaştırarak hem yardımlaşmayı kesmeye hem de kıvılcımının kendi alanına sıçramasını önlemeye çalışmıştır.

1965'de kurulan TKDP (Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi)'nin ilham kaynağı da, itici gücü de Barzani Hareketi'dir.

Cevap 20:

- 27 Mayıs, Tıpkı 12 Mart ve 12 Eylül gibi bir askeri darbedir. Diğerlerinden farkı 1960'daki darbeci subayların ağırlıklı olarak orta-sol bir formasyon taşımalarıydı. Buna karşılık Cuntacıların ideolojik bir öngörü ve kaygıları falan yoktu. Nitekim Milli Birlik Komitesi içindeki subaylardan daha sonra sol cuntalara çalışanlar da çıktı faşist cuntalara çalışanlar da. 27 Mayıs Askeri Darbesi'nin temeli, ordunun siyasetteki rolü ve iktidar alanlarının kısıtlanmasını önlemektir. İktidar'da muhafazakar sağ bir hükümet bulunduğu için, cuntacılar solcu aydınları, üniversite hocalarını ve muhalefeti de yedekleme ihtiyacı duymuşlardı.

Bu ittifakın ödülü olarak da yeni Anayasa'nın yapımı bu aydınlara tevdi edildi ve ortaya 1961 Anayasası çıktı. Anayasa bu nedenle cuntacıların çok da farkında ve umurunda olmadıkları biçimde dönemin ruhuna uygun biçimde bir takım özgürlükçü açılımlar taşıdı. Fakat aynı Anayasa, militarist bürokrasinin iktidardaki aslan payını garantiye alan birçok kurumsal düzenleme de getirdi ve ortaya dengesiz

bir yapı çıktı.

Dolayısıyla 27 Mayıs'ta ordu ile ittifaka girmiş ve bazı sonuçlar elde etmiş olan Türk solu, bu darbeyi "ile-rici ve devrimci" olarak tanımladı. Teoriye göre yarım kalmış ulusal kurtuluş savaşı, devrimci orduyla birlikte tamamlanacak; yukarıdan aşağıya "kapitalist olmayan bir modelle" Türkiye'ye özgü bir sosyalist devrim mümkün olacaktı.

Ordu içinde herhangi bir ideolojik formasyona sahip olsun ya da olmasın cunta gruplarının cirit attığı bilinen bir olgudur.

Türk solunun Ordu ile flörtü ve cuntacıların özellikle de 68 dalgasıyla gelişen devrimci gençliği yedeğine alma-kullanma çabaları, kendilerinin tasfiyeye uğrayarak 12 Mart 1971'de iktidarı faşist cuntacılarla kaptırmalarıyla beraber ağır bir travmaya da neden oldu.

Yine de Türk Solu'nda ordunun ile-rici devrimci rolü, Kemalizm konusunda eski yanlışlarını sürdüren pek grup bulmak mümkündür.

Ordunun sol, sağ, laik, dindar, liberal veya muhafazakar hangi görünüm olursa olsun esas aldığı şey; militarist bürokrasinin siyasal iktidar üzerindeki otoritesini, ekonomik ayrıcalıklarını, anayasa-yasa ve ideoloji yapıcılığını korumaktır. Bu bakımdan siyasal yapıyı değiştirecek herhangi bir girişimi olmaz. Koruduğu başlıca ayaklardan biri de "Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü", yani Kürt ulusunun herhangi bir hak ve özgürlük talebinin olmaması, bunun bastırılma- sıdır.

O nedenle askeri cuntalar ne kadar

konsept değiştirse de militarist-bürokrasinin iktidarını korumak ve Kürt ulusunun statüsüzlüğü değişmez.

Cevap 21:

- Saydığınız özellikler yani "anti-" ya da "karşıtıyla belirlenme" düzeyi yalnız Kürt sosyalist ya da ulusal örgütlerine has bir özellik değildi. Döneme özgüydü ve aşağı yukarı bütün yapılarda mevcuttu. Keza başka cep- helerden de "anti-komünist", "anti-Kürt" gibi prensipler görmek mümkündü.

Bu prensiplerin içeriğinin ne kadar dolu olduğu, savunan örgütlerin muhtevasıyla ne kadar uyumlu olduğu, bu prensiplere ne kadar bağlı kalındığı ayrı bir konu. Ama bu ilkelerin Kürt ulusal demokratik mücadelesi açısından tamamen boş ve anlamsız olduğu söylenemez. Sol hareketlerin ister ulusal kurtuluş mücadelesi içinde olsunlar, ister sınıfsal bir düzeyde hareket etsinler kendilerini bir takım ilkelerle belirlemeleri olağandır.

Örneğin ben Kürt ulusal demokratik hareketinin "anti-sömürgeci" olması gerektiğini düşünürüm. Bu da bir belirlenimdir sonuçta. Ulusal hareketlerin temel amaç edinmeseler bile kaçınılmaz olarak feodalizmle çelişecekleri de siyasi bir gerçekliktir.

Bence siyasi prensiplerin Kürt ulusal hareketinin ihtiyaç ve gelişim düzeyiyle çelişmesinin farklı nedenleri var.

Bir kere genel olarak dünya sosyalist hareketi 70'li yıllarda artan biçimde, işçi sınıfının görevlerini, ulusal kurtuluş mücadelelerinin omuzlarına

yıkmaaya çalıştılar. Avrupa proletaryası, sanayi ülkelerinin proletaryası toplumsal devrim için yerinde sayarken; sınıfsal tabanını yoksul köylülüğün, esnaf- ların ve orta sınıfın oluşturduğu ulusal hareketlerden sosyalist görevleri yerine getirmesi beklendi. Bunu Kürt sosyalistleri, yani bizler de yaptık. Yanlış olan buydu. Yoksa bir işçi sınıfı hareketi kuşkusuz anti-kapitalist ilkeyle hareket etmelidir yoksa sınıf hareketi olma iddiası kalmaz.

Örneğin anti-faşist cephe modelleri de, ulusal kurtuluş hareketlerini reform mücadelelerinde "yedek güç" olarak konumlandırıyordu. Ya da "anti-emperyalizm" ilkesi, Türkiye gibi ülkelerde ezen ulus şovenizmini perdellemek için kullanılabilirdi. Örneğin "Türkiye emperyalizme bağımlı yarı-sömürge bir ülkedir, Türkiye'deki temel mücadele emperyalizme karşı mücadeledir" önermesinin Kürt ulusal hareketi açısından pratik anlamı şuydu: "Türk devletine karşı mücadele etmeyin, esas güç ABD emperyalizmidir, yoksa emperyalizmin yedeğine düşmüş olursunuz!"

"Ulusal kurtuluş mücadeleleri emperyalizme darbe vurduğu sürece desteklenir yoksa desteklenmez" türünden formülasyonlar da, SSCB müttefiki BAASÇI diktatörlüklerle mücadele etmemeyi vazediyordu aslında. Çünkü bu "üçüncü dünya diktatörlükleri" emperyalizmele çelişiyorlardı, Kürt ulusal hareketi bu devletlerin istikrarını bozarak aslında emperyalizmin çıkarlarına hizmet etmiş olurdu.

Bu anlayışlar ulusal kurtuluş problemi açısından her zaman handi-

kap oluşturmuştur. Ama bu anlayışlar gerçek bir sosyalist siyasal mücadele açısından da yanlışlar.

Cevap 22-23-24:

- TİP'in sırf geleneksel Kürt hareketini barajlamak için kurulmuş bir komplo örgütü olduğunu düşünmüyorum. Bu çok zorlama bir yorum olur. Kürt ulusal hareketinin kendini toparlayıp TKDP olarak örgütlenmeye başlamasıyla, Türk sosyalistlerinin legal kitlesel bir partisi olarak TİP'in örgütlenmesi hemen hemen aynı dönemlere denk gelir. Farklı ihtiyaçlardan ortaya çıkmış ve farklı dinamiklerden, birbirlerinden bağımsız olarak gelişmişlerdir. Sosyalist hareket 1961 Anayasası nedeniyle legalite kazanmıştır ama, Kürt ulusal hareketi için henüz hiçbir legalite zemini yoktur.

İşte bu tam da bu noktada Kürt aydınları, öğrencileri içindeki sosyalist eğilimin legalitede ifade yolları araması Doğu Mitingleri'yle ortaya çıkmış olan toplumsal taban TİP'i bir adres haline getirdi. Böylece farklı alanlarda birbirinden bağımsız hareket etmiş olan iki muhalif akım Türk sosyalist hareketi ile Kürt ulusal demokratik muhalefeti ilk kez TİP bünyesinde bir araya geldiler. Çünkü artık her ikisi için de katalizör vazifesi görece sosyalist Kürt aydınları ve gençlik kesimi oluşmuştu.

TİP'in ilk kuruluş yıllarında henüz illegal TKP'nin güdümünden uzak kalmayı başardığını; örgütün Kürt kitlelerine açılmasında Aybar'ın tavrının da önemli rolü olduğunu hatırlamakta fayda var. Kürt ulusal demokratik ha-

reketinin elitleri, sosyalist gençleri böylece TİP'i kendilerini ifade edebilecek-leri legal bir siyasi alan olarak gördüler.

Böyle bakılınca olumlu anlamda Türk sosyalist hareketine asıl müdahalenin Kürt demokratlarından geldiğini söylemek daha doğrudur. Buradaki karşılıklı ilişki sonuçları itibariyle oldukça önemli kazanımlarla sonuçlanmıştır. Örneğin Kürt muhalefeti olmasaydı TİP 4. Kongre'sinde Kürtlerin ulusal haklarını deklere eden karar tasarısı hayata geçebilir miydi? TİP'in Kürdistan'da kitlesel bir teveccühle karşılanması, daha sonraki fraksiyonel bölünmelerden sonra TİP'in Kürt kökenli kadrolar üzerinde kalması ve nihayet partinin 4. Kongre kararlarından "bölücülük" suçlamasıyla kapatılması da bunun bir kanıtıdır.

Kürt sosyalist ve demokratlarının TİP'de çalışmaları ve bu yapıyı zorlamaları, Kürt ulusal taleplerinin ilk kez legalize olmasını, Türk toplumunun geniş kesimlerine ulaşmasını, ilerici demokrat kesimlerde tartışılmasını sağlamıştır.

Tabi TİP deneyiminin Kürt sosyalist kadroları üzerinde legalist, reformist karşı etkileri de olmuştur. Bu sürece Türkiye tarihinin iki önemli muhalif gücünün ilk kez bir araya gelme, ortaklıklar arama ve karşılıklı tartışma deneyimi olarak bakmakta fayda var.

Cevap 27:

- 1900'lü yıllardan beri "ayrı örgütlenilmişti" tespiti oldukça iyimser. Bu

örgütlerden bazıları Kürt kimlikliydi ama Kürdistan'ı Osmanlıdan ayrı, bağımsız bir olgu olarak akıllarına bile getirmiyordu. Bağımsız ve bağımsızlıkçı ulusal örgütlenme olarak sadece Azadi ve Xoybûn'u örnek verebilirim. TKDP ise Türkiye bünyesinde özerkliği savunan bir örgüttü. Bu özelliğine rağmen Türk devletinin resmi normlarıyla çatışan illegal bir yapı olması nedeniyle pratik olarak ayrı bir örgütlenmedir.

DDKO'lar Türkiye Cumhuriyet tarihindeki Kürt kimlikli, yasal, açık ve kitlesel olan ilk örgüttür. Daha sonra da Kürt kimlikli başka legal dernekler de kurulmuştur. Fakat bunları "ayrı ve bağımsız örgütlenme" başlığında içkin olan siyasi anlamla karıştırmamak gerekir. Tıpkı HEP, DEP, HADEP, DTP veya HAK-PAR gibi siyasi partiler için Kürt kimlikli olmalarına rağmen bu anlamda bir "ayrı örgütlenme" oldukları söylenemez.

Sendikalar, Dernekler, siyasi partiler "Kürt Kimlikli" olabilir, yoğunlukla Kürdistan'da örgütlenmiş olabilir ama benim anladığım "ayrı örgütlenme" den kasıt, sömürgeci devletin mevcut ve bütün aygıtları, kurumları ve düzeyleri içinde olmayı reddetmektir.

Ayrı örgütlenme tartışmalarının anlamı da buydu zaten. Örneğin "Türkiye devrimi" değil de "Kürdistan devrimi" dediğiniz anda tüm bakış açınız, mücadele araçlarınız, örgütlenme biçimleriniz tamamen değişir. "Ayrı örgütlenme" tartışmaları özünde "Bağımsız Kürdistan" tartışmasıdır; bağımsızlığı isteyenler, "ayrı örgütleneyeceğiz, bağımsızlığa gideceğiz" demiş oluyorlardı. "Ortak örgütlenme" argü-

manı ise Kürdistan'ın bağımsızlığını istemeyen ya da imkansız görenlerin sanduğu bir düzey oluyordu.

Tartışmaların özü ve arka planı buydu.

Cevap 25-28:

-DDKO süreciyle ilgili sorularınıza da tek bir başlıkta cevap vermem daha kolay olacak:

Kovara BÎR'in DDKO süreciyle ilgili hazırladığı dosyada çok değerli yazılar çıktı. Sürecin yeni kuşaklara aktarılmasında oldukça yararlı bir tarih çalışması olduğuna inanıyorum.

Ben DDKO sürecinin Diyarbakır Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri ve cezaevi boyutunun tanığı oldum. Dolayısıyla kendimi önceki çalışma boyutunu yaşamasam da sürecin bir parçası, devamı olarak görüyorum.

Cezaevinde olduğum süreç tam da savunma tartışmalarının sürdüğü, savunma hazırlıklarının yapıldığı bir srecti. Savunmaların yazılıp hazırlanmasında önde gelen isimler Mümtaz Kotan ve İbrahim Güçlü idi. Savunmaların yazıldığı dönemlerde günde 14 saat daktilo başında çalıştığımı hatırlıyorum. Tabi benim gibi genç yaşta bir öğrenci için bu çok öğreticiydi. Tarihsel bir metin yazıldığını, önemli bir tarihsel sürece tanıklık ettiğimin de farkındaydım.

Kürt siyasi hareketlinin en seçkin temsilcilerini bir arada, bir mekanda bulmak kolay bulunur bir nimet değil. Her tartışmadan, her sohbetten, her anıdan büyük dersler çıkarmak mümkün. Cezaevinin eski ve yeni kuşakları bir araya getirmesi de büyük bir ren-

klilikti. Düşünün Şeyh Said hareketi sırasında Eruh cezaevini basarak mahkumları serbest bırakan 70'lik Halil Çiftçi gibi efsanelerle; TİP genel Sekreteri Tarık Ziya Ekinci'lerle; nükteden ve keskin zekalı çarşı bilgisi Niyazi Us-talar, Edip Karahan'lar; Hukuktan, siyasaldan DDKO gençliği ve ya Bingöl'de Siverek'te, Muş'ta Erzurum'da, Malatya'da bildiri dağıttıkları için gözaltına alınan 16-17 yaşındaki gençler; komünizm propagandası iddiasıyla her yöreden TÖS'lü öğretmenlere kadar herkes bir aradaydı... Yalnız Kürt değil daha sonra TİKKO'ya dönüşecek olan Şafak grubu, TİİKP ve Dev-Genç grupları da vardı.

Kürt gençlerinin mahkemelerde siyasi savunma yapmaları yönünde İsmail Beşikçi'nin çok aktif bir tavrı vardı. Hatta genel olarak yumuşak başlı olmasına karşın Beşikçi'nin bu tartışmalarda oldukça sert tavırlar koyduğuna tanığım. DDKO savunmalarının oluşmasına önemli bir katkı yaptığını söyleyebilirim.

Sıkıyönetim Adli Müşavirliği'nin özellikle aileleri devreye sokarak mahkemelerde siyasi bir metin ortaya çıkarmaması için türlü metotlar denediği, vaatlerde bulunduğu haberleri sürekli sansasyon yaratıyordu.

Daha sonraki birçok siyasi ayrışma ve birleşmenin tohumlarının burada atıldığı veya burada olgunlaştığı bir olgu. Mahkemelerde toplu olarak siyasi savunma yapılmış olması bir korku perdesini yırtmış oldu. Gençler böylece toplumda artık devletin ideolojik ve siyasi baskılarına sesleri yükselten, bilinçli, eğitilmiş, kararlı insanlar bulunduğu mesajını vermiş

oldular. Bu da sonraki gelişmelerin önünü açan bir koç başı işlevi gördü. Savunmalar siyasi bir kariyer kazandırdı ve bir misyon yükledi o insanlara. Mücadeleye istekli kuşaklar için bir güven ve istek yarattı.

Cevap 29-30:

- Bütün ayrılıkların ve çatışmaların cetelesini tutmak zor. İçlerinde sadece kişisel kaprisleri, yönetici kadrolar arasındaki siyasi rekabet veya tarz farklılıklarına, belki iktidar kavgalarına dayanan ayrılıklar olduğu gibi ciddi felsefik, ideolojik, siyasi ayrılıklar da oldu. Bazen bunların hepsinin birden yaşandığı örnekler de mevcuttur.

Fakat şunu söyleyebilirim; siyasetin amaçları, araçları ve yöntemleri konusunda ciddi biçimde düşünme fırsatı olarak ayrılık yaşamış militan ve çevre kadroların çok fazla olduğunu sanmıyorum. Arkadaşlıklar, bir yere ait olma, kendine güvensizlik, çatışmacı veya dayanışmacı duygular çok daha etkili olmuştur diye düşünüyorum.

Bu sonuca varmamda 15 yıla yakın cezaevi yaşantımda, hemen hemen çoğu benim siyasi grubumdan olmayan hemen hemen her gruptan insanla günlerimi, yıllarımı geçirmenin önemli bir rolü oldu. Birçok gruba, kişiye karşı olan ön yargılarım burada yıkıldı. Kendi birçok yoldaşımla kuramadığım dostluk ve dayanışmayı ideolojik olarak çok farklı kulvarlarda siyasetten insanlarla kurabildim. Özünde ruh, duygu ve akıl yürütme olarak birbirimize ne kadar çok benzediğimizi, eğer

herkesin düşünecek olup biteni öğrenerek tavır alacak zamanı olsa çok daha farklı ve sağlıklı saflaşmaların olacağını düşündüm.

Cevap 33-35-36:

- Kürtler 16. yüzyıldan 19. yüzyıl sonlarına kadar yarı-özerk beylikler halinde yaşıyorlardı. Kimlikleri inkar edilmiyordu. Vergi vermiyor, bölgede sefer olmadığı koşullarda askere de alınmıyorlardı. Buna karşılık Osmanlı bürokrasisi içinde de yer almamışlardı. Hamidiye Alayları döneminde de aşiret reislerine bağlı bir askerlik söz konusudur. 19. yüzyıl sonrasındaki kırılmalara rağmen Kürtler özerk yapılarını korumuşlardı.

İttihat-Terakki'den başlamak üzere Tüm Kemalist İktidar ve Türkiye Cumhuriyeti ise Türk tabanına dayalı "ulus-devlettir". Kürtlerin ulusal varlığı inkar edilmiş, zorla Türkleştirilmeye çalışmış, ülkesi yeniden işgal edilerek statüsüz bir alt-sömürge haline getirilmiştir.

Kürt halkı Osmanlı yönetimi altında da birçok baskıya maruz kaldı ama Cumhuriyetle kıyaslanamayacak ölçüde farklı bir statüsü bulunuyordu.

Cevap 38:

- "Kürdistan uluslararası bir sömürge" tespiti anlamı zaten bu uluslararası konsensusta saklıdır. Ortada açık, yazılı bir anlaşma olmamasına rağmen uluslararası kurumlar Kürtlerin bu statüsüzlüğüne, sömürge konumuna göz yummakta, sahip çık-

makta ve korumaktadırlar. Bunu doğrudan kendi çıkarlarından dolayı değil, Kürdistan'ı işgal ve yönetimi altında bulunduran devletlere bağlı olarak ve onların çıkarlarını gözeterek yapmaktadırlar.

Günümüzde temel insan hak ve özgürlükleri kavramı "iç işlerine karışma", "sınırların değişmezliği", "işbirliği ve istikrar" gibi devletlerarası çıkarbirliği normlarının üzerine çıktıkça Kürt sorunu, insani ve bireysel haklar bağlamında uluslararası kurumlarda daha kolay yer bulabilmektedir.

Fakat sorun bireysel haklar veya insan hakları çerçevesine sığdırılamayacak kadar geniş ve karmaşıktır.

Cevap 39-40:

- Kürt Federe Devleti ile ilgili sorular için toplu bir değerlendirme yapmak daha iyi olacak.

Kürdistan'ın köklü iki siyasi partisi PDK ve YNK'nin liderleri bugün kritik görevlerdeler: Celal Tabani, Irak Cumhurbaşkanı; Mesud Barzanî ise Federe Kürt Bölgesinin Başkanıdır. Güney'de hemen hemen tümüyle kurumlaşmış Federe bir Kürt devleti var. Tüm bunların Kürt halkını hem gururlandırdığını ve hem de geleceğe daha umutla bakmalarına vesile olduğunu düşünüyorum. Güneydeki gelişmelerin ulusal demokratik mücadelenin genel olarak moral kazanmasına, ivmelenmesine neden olduğu da açık. Kuzey örgütleri için de hem bir rekabet, kıyaslama hem de teşvik edici bir rol oynuyor.

Bununla beraber Güney'deki devletleşmeden aşırı beklentilerin yarattığı hayal kırıklıkları, reel politikanın

gündeme getirdiği ters kutuplara itilmenin getirdiği rahatsızlıklar da bir gerçek. Son 10 yıldır Kürt ulusal güçleriyle, özellikle de PKK'nin de dahil olabileceği bir çatışmadan kaçınılması en önemli olumluluklardan biridir. TC'nin nihayet ABD'nin de itmesiyle Kürt Federe Devletinin varlığını kabullenen bir politikaya yönelmesi bir olumluluk olmakla birlikte, bunun bedeli olarak Güneyli güçleri PKK'yi tasfiye adı altında çatıştırmaya yönünde diplomatik baskılar ve kışkırtmalar yapması süreci zorlayabilir.

Güneydeki yönetimin henüz uluslararası hukuk tarafından tanımlanıp güvenceye alınmamış olması büyük bir handikaptır. Tabiri caizse şimdiki "de facto" durumun hukuksuz bırakılması halinde ilerde koşullar oluştuğunda bir müdahale ile ortadan kaldırılabilmesinin imkanları elde tutulmak isteniyor. özellikle TC ve Merkezi Irak yönetimi, Kürdistan Federe Bölgesi'nin uluslararası hukuk normları içinde tanımlanmasını çok bilinçli biçimde engelliyorlar. ABD ise kendisi için olmasa bile Arap yönetimleri ve Türkiye'nin desteğini yitirmemek için bu diplomasi oyununa katılmaktadır. Kürdistan için bağımsız bir Anayasal konsept oluşması uluslararası hukuksal çerçeve oluşturması bakımından önemli. Bunu bir anlamda bağımsızlık manifestosu veya rezerve edilmesi biçimde de okuyabiliriz. Fakat iki şeyi de birbirine karıştırmaktan titizlikte kaçınmakta fayda var. Kürdistan Bölge Yönetimi için anayasal bir çerçeve oluşmasını engellemeye çalışan Irak merkezi yönetimi ve TC gibi sömürgeci odakların telaşı

ile; bu Anayasa’nın içeriğine karşı eleştirileri ve kaygılarını dile getiren muhalefetin pozisyonu birbirinden tamamen farklı şeylerdir. Bunlar tamamen birbirine zıt iki kutup. Ertelemelerle ilgili gelişmeler, ise bende Kerkük’ün statüsünün referanduma sunulma konusunun boğuntuya getirilmesiyle benzer senaryoları çağrıştırıyor.

ABD’nin Irak’ı işgali ve sonrası süreçte yaşanan bütün olumsuzluk ve trajedilere karşın, bir tek olumluluk Güney Kürdistan’ın fiili olarak bağımsızlaşması oldu [Adamın bir tek gözü de olsa görmeye başladı!] Bu yüzden ki ABD belki de ilk kez bir bölgede “işgalci” değil “kurtarıcı” bir güç olarak görüldü ve içten bir kitle desteğine sahip oldu. Öyleki Kürdistan’ın bütününde çoğunluğu Marksist gelenekten gelen ve “ABD emperyalizmiyle mücadele” süreçlerinden geçmiş siyasi partilerin, hareketlerin tamamı -ironik de olsa- ABD’nin Güney Kürdistan’daki varlığını desteklediler.

Bu destek nedensiz değildi, çünkü bütün yüzyıl boyunca sosyalist SSCB’den, demokrat Avrupa’ya, liberal ABD’den İslamist devletlere kadar hepsi, Kürdistan’ı bölüşen devletlerle olan çıkar ilişkileri hatırına Kürtlerin hak ve özgürlüklerinin çiğnenmesi, sürgün ve ölümle ödüllendirilmelerine seyirci kalmış veya bizzat destek olmuş lardı.

Kürtler içine hapsedildikleri cendereden başlarını bir o yana bir bu yana vurarak çıkmaya çalışırken, ancak yüzyılda bir olabilecek bir şey oldu; bölgenin yerel despotları ile dünyanın büyük patronun arasında çelişme ortaya çıktı. Ve bu çelişme

Kürtlerin hapis olduğu cendereden bir gedik açılmasına vesile oldu, kısmen özgürleşme şansı yakaladılar.

Irak bir bütün değildir, parçalı bir siyasal-toplumsal coğrafyaya sahiptir. Dolayısıyla ABD’nin askeri müdahalesi Süleymaniye’de başka, Felluce’de başka bir anlam taşır, taşıyor da.. Iraklılarla Kürdistanlıların çıkarları bir ve aynı değil, Kürtler Iraklı değil, Kürdistanlıdır.

Irak I. Paylaşım Savaşı’nda sınırları cetvelle gönyeyle masa başında çizilmiş yapay devletlerden biridir. Bugün Irak diye bir devlet varsa bu, Osmanlı yıkıntısı üzerinde o günün galip emperyalist gücü İngiltere’nin bölgeyi en uygun biçimde böyle yöneteceğine inandığı içindir.. O günün koşullarında Şeyh Mahmud’un başında bulunduğu bir Kürdistan Krallığı da pek ala mümkündü.

Emperyalistlerin her zaman “bölüp” yönettikleri doğru değildir, çoğu kez daha küçük ve savunmasız toplumları yerel despotların elinin altında “birleştirerek” bu işi daha kolay ve ucuza getirirler: Türkiye Cumhuriyeti ve Irak Krallığı bunun tipik örnekleridir.

Bugün tartışılan “Irak’ın yeniden yapılandırılması” sorunu aslında I. Paylayım Savaşı’nın “Musul Sorunu”nun yeniden tartışılmasından başka bir şey değildir. Zaten I. ve II. Paylaşım savaşlarında bir biçimde dondurulmuş ne kadar sıkıntılı, sorunlu alan varsa hepsi, yüzyılın sonunda bir biçimde dünyanın gündemine yeniden geldi. Yeni çözümler dayatmıştır. Balkanlar’dan Kafkaslara kadar her yerde görülen bu yeniden yapılanma ihtiyacı Kürdistan

için de gündemdedir. Musul Sorunu (şimdi Kerkük sorunu!) denen şey ise de özü itibarıyla Kürdistan sorunudur; Kürtlerin, Süryani ve Nesturilerin, Türkmenlerin kimin yönetimine bırakılacağı tartışmasıdır.

Dün tartışmanın öznesi olan Kürtler masada yoktular, bugün varlar, hem de güçlü biçimde..

Kuşkusuz bugün yeni baştan dizayna ihtiyaç gösteren yer sadece Kürdistan değil bölgenin tümüdür. Ortadoğu'daki statüko bozulur bozulmaz Kürt dinamiğinin çözüm için kendini dayatması kaçınılmazdı. Çünkü Kürdistan, çok büyük bir nüfus ve toplumsal dinamizm barındırmasına rağmen siyasal hiçbir statüsü bulunmayan tek ülkedir. Ortadoğu'nun bu ortak, alt-sömürgesinin kendi içinde parçalanmış, dinamikleri ezilmiş ve bu yüzden de radikal rahatsızlıkların kaynaklarından biri olduğu da dünyanın bir gerçeğidir.

ABD ve müttefikleri için Ortadoğu'da işlerin yolunda gitmediği açıktır, hiçbir ülkeye topluma zorla “demokrasi” dayatmak mümkün değildir. Hiçbir sistemin işgal ve zor yoluyla “ihraç” edilemeyeceğinin örnekleriyle doludur tarih.

Yanlış olan şey ortaya Federal yönetimlerin çıkmış olması değil, yapay biçimde Irak merkezi otoritesini yeniden tesis etmeye çalışmaktır. Kürt ulusal demokratik güçleri açısından Irak'ın merkezi yönetimini güçlendirmek kendisini kesecek kılıcı bilemek anlamına gelir.

Bence bölge gericiliklerinin en önemli başarısı, dört yıl boyunca ABD'nin Ortadoğu politikasını “Irak'ın

bütünlüğüne saygı ve koruma” adına oyalanmasını ve batağa saplanmasını sağlamış olmalarıdır. Oysa Kürdistan örneğinde görüldüğü gibi Baas diktatörlüğü altında ezilen toplumların kendi bölgelerinde huzur ve güveni sağlamaları mümkündü. Nitekim Şii Arapların bulunduğu bölgelerde de benzer durum söz konusudur.

Irak yapay bir devlettir, bu yapay devleti korumaya çalışmak ABD'nin en büyük yanlışlarından biridir. Eninde sonunda bu yapı kendisini doğal parçalarına bırakmak zorunda kalacaktır. Ortadoğu'daki statükolar atık parçalanmış, şişenin içindeki cin çıkmıştır. Geriye dönüşü çok zor bir süreç vardır. Irak artık fiilen ve ruhen dağılmıştır. Yeniden Irak merkezi otoritesini güçlendirmeye çalışmak, ABD'ye şimdiye kadar olduğundan çok daha büyük bir faturaya neden olacaktır, ki sonuçta böyle bir hedefin tutturulma olasılığı da yoktur.

Kürtlerin merkezi yönetimde kalma sürelerinin çok sınırlı olacağını sanıyorum. Irak merkezi yönetimi eni sonu Arap milliyetçiliği ve dini fanatizminin eline geçecektir. Bu grupların Kürt ulusal taleplerine ve varlıklarına karşı ne kadar düşmanca davrandıkları bir sır değildir ve bunların Kürtlerin tüm kazanımlarını budamak, geri almak için zaman kaybetmeyeceklerine emin olabiliriz.

Ne var ki bu olgulara karşın bizim Kürt siyaset sınıfında garip bir biçimde egemen devletlerin “birlik ve bütünlüğüne” sarılmak gibi bir kompleks var. Güneydekiler ısrarla Irak'ın birlik ve bütünlüğüne, Kuzeydekiler Türkiye'nin “bölünmez bütünlüğüne”,

İran'dakiler de "İran'ın tümlüğüne" yemin edip duruyorlar. Akılcı yol Kürdistan'ın bağımsızlık projesinin önünü açmaya çabalamalarıdır.

PDK ve YNK'nin aralarındaki çelişmeleri en aza indirerek ortak hareket etmeleri kuşkusuz Kürtlerin elini güçlendiren önemli bir faktördür. Keza son on beş yılda belli bir özyönetim deneyimi kazanıldı, Kürt devletinin belli başlı tüm kurumları oluştu. Kürtlerin artık Irak merkezi yönetimin dışında bir sosyo-ekonomik, siyasal bir yaşamları var. Ve bu önemli oranda istikrar kazanmış durumdadır. Savaş sürecinde de özellikle TC'nin hamlelerinin boşa çıkarılması konusunda doğru tutumlar takındılar.

Kaygı duyduğum noktalardan biri de, Güney Kürdistan'daki gelişmelere ilişkin yurtsever politik kadrolardaki derin sempatiye, karşılık Kuzey'de buna uygun bir kitlesel izdüşümün halen görülmemesidir. Kuzey ve Güney'deki kitleler adeta aradaki politik bölünmeyi doğrularcasına ters yönere doğru çekiliyorlar. Örneğin Suriye işgalindeki Kürdistan parçasında yükselen serhıldan da bu parçada gerekli yankıyı bulmadı. Oysa Küçük güney 15 yıllık savaş boyunca, Suriye yönetimi altındaki statüsüzlüğüne rağmen silahlı mücadeleye, maddi, manevi, lojistik ve kadrosal en büyük katkıyı sunmuşlardı..

Kuzeyli örgütler, siyasi akım ve kişilerin Güney Kürdistan'a ilişkin desteklerinden ne anlaşıyor?

Bence sahibi bir yurtsever ve demokrat olmanın ölçütü Güneydeki kazanımların meşruiyetini ve geliştirilmesini savunmaktır. Bu ko-

nuda genel bir coşkuyla beraber ciddi bir duyarlılık ve sorumluluk gösterildiğini düşünüyorum. Bu meşruiyetin savunulması çok önemli ama yeterli mi?

Güneydeki mücadelenin desteklenmesinden asıl olarak anlaşılması gereken şey Kuzey Kürdistan'daki kitle muhalefetini harekete geçirebilmek ve Kuzey cephesinden statükoyu sarsmaktır. Çok vurguladık: Kürdistan'ın orta doğudaki bölünmüş alt-sömürge statüsünün bekçisi TC'dir. Amerikan müdahalesi Güney Kürdistan'a karışmaması yönünde TC'yi sınırlamıştır ama bu konjonktürel bir durumdur. Kürdistan'ın parçaları arasındaki ilişki tıpkı bileşik kaplar örneğindeki gibi sonuçta birbirini etkiler: birbiri için model oluşturur. Bir parçada gelişen özgürlük ufkı diğer parçalarda eni sonu bir yükselişe neden olur.

Kürdistan Federal Bölgesi'ndeki devletleşmenin önündeki sorunlara da değinmekte fayda var:

Güneydeki federalist insanın iç ve dış birçok sorunla karşı karşıya olduğu açık. Bu yazımda sadece konuyla bağlantısı açısından farklı din ve kültürlerin, toplum hayatına katılımı ve siyasal temsil sorunlarına değinmek durumundayım. Bir zamanlar Kürt ulusal hareketine -"sosyalist inşa"dan ötesi hiç düşünülmediği için!- çok uzak ve anlamsız gibi görünen ve burjuva demokrasilerine ait laiklik veya din devleti tartışmaları işte artık Kürtlerin gündeminde!

Devletlerin kuruluş aşamaları, genellikle dış tehditler, kuşatma teorileri vb. gerekçelerle totaliter, merkeziyetçi-monolitik bir tarzda gelişiyor.

Oysa inşa süreçlerindeki her kusur, her anormallik ileride çok daha büyük problemler olarak büyüyecek, yapının çökmesine ya da dağılmasına varabilecektir. Tıpkı temeli bozuk atılan bir bina ya da çocukluk hastalıklarıyla zayıf düşmüş bir bünye gibi...

Tarihteki örneklerine baktığımızda farklı etnik ve dinsel yapıların özellikle savaş, iç çatışma ve yeni devletleşme süreçlerinde etnik arındırma, katliam tehdidi altına girdikleri görülür. Savaş, iktidarı tekelileştirmek isteyen zümreler tarafından farklı etnik, dinsel yapılardan kurtulmak için hep uygun bir fırsat olarak görülmüştür.

Bütün bunlar kaçınılmaz kurallar değildir, tarihten öğrenmek ve bunları değiştirmek mümkündür. Güney Kürdistan'daki devletleşmenin demokratik bir zemine oturması, demokratik inşayı esas alması, bu nedenle can alıcı bir öneme sahip.

Kürdistan, tarih boyunca köklü uygarlıkların, farklı ulus, din ve kültürlerin adeta fişkırdığı bir coğrafya üzerinde yer alıyor. Kürt ulusunun özgürleşmesi, ancak kendisiyle birlikte bütün ezilen kültürlerin de özgürleşmesiyle daha anlamlı hale gelebilir.

TC'deki gibi Kemalist bir laisizm mi, İran ya da Suudi Arabistan'daki gibi din devletleri mi, azınlık kültür ve dinlerin oligarşisi mi, dinlerin inkar edilip yasaklanması mı yoksa yüzlerce yıllık çatışma ve değişimlerden geçerek [en ideali olmasa bile] olgunlaşmış, din ve devlet ilişkisinin kişisel temel hak ve özgürlüklere, vicdan özgürlüğüne göre tarif edildiği çağdaş bir laiklik mi?

Son yıllarda karşılaştığımız birçok karar ve uygulama ne yazık ki hiç de iyi işaretler vermiyor. Bunlardan biri Erkeklerin çok eşliliğine imkan veren bir yasanın Parlamento tarafından kabulü oldu. Cinsler arasında eşitsizliği kabul eden bu gerici yasa ulusal kuruluş sürecini sırtlamakla kalmayıp, demokratik ve açık toplumun güvenesi olan kadın hareketini marjinalize etti. İçeride ve dışarıda birçok demokratik kitle örgütü özellikle de Kürt kadın örgütleri ve inisiyatifleri tarafından yoğun biçimde protesto edilmesine rağmen Barzani, yasayı veto etmedi.

Kadın öldürme ve intihar olayları marjinal boyutlarda. Bütün bunlar Kürdistan devriminde bütün yükleri en ağırla erkeklerle paylaşmış olan Kürt kadınları açısından durumun hiç de iç açıcı olmadığını gösteriyor.

Êzîdî, Asurî-Süryani halklarının durumu da tehdit altında. Bölgede yalnızca İslam dini ve mezhepleri yok; Asuri, Süryani, Keldani toplumlarınca değişik kiliselerde temsil edilen köklü bir Doğu Hristiyanlığı; binlerce yıldır Kürtlerin en eski ve otantik inancı olarak Êzîdilik ve çok fazla bilinmeyen Heqqeler var. En eski din, inanç ve kültürlerin yatağı olan bu bölgede, modern dünyanın yansımaları olarak Ateistleri, farklı felsefi inançlara sahip insanların varlığını da görmek gerekiyor.

Kürdistan çok dinli bir ülke olmasına, birçok felsefi inanç ve kültürü barındırmasına rağmen Kürdistan Din İşleri Bakanlığı'nın sadece "İslam dinini" resmen kabul etmesi, diğerlerini görmezden gelmesi böylesi önemli bir

handikaptır. Bütün yurttaşlar arasında gerçek bir hak eşitliği olabilmesi için kamusal alanın ve siyasetin seküler bir anlayışla yeniden oluşturulması gerekir.

Irak Anayasası “Irak devletinin resmi dininin İslâm olduğunu ve İslâm’a aykırı yasa çıkartılamayacağını” belirtiyor. Kürdistan Bölge Anayasa’sında ise “Kürdistan Bölgesinin vatandaşlarının ırk, renk, cins, dil, etnik köken, din ya da ekonomik statü bakımından aralarında hiçbir ayırım olmaksızın, hakları itibarıyla kanun önünde eşit” [Kısım II, madde 8, 1] olduğunu belirtmesine rağmen, aynı Anayasa “Din, inanç ve dinsel vecibeleri yerine getirme özgürlüğünün, ancak Anayasa veya Federal Anayasa’nın veya federal yasaların hükümleriyle çelişmediği sürece ve genel moral standartlara ters düşmediği sürece, güvence altına alınmış” olduğunu ifade etmektedir. [Kısım II, Madde 16] Anayasa’da varlığı kabul edilen, Müslüman olmayan topluluklar, özel bir yasa doğrultusunda, dinsel, “ruhani” ve yasal oluşumlar kurma hakkına sahiptir. Bu oluşumlar, söz konusu topluluklara mensup insanların tüm kişisel işlerine, “Müslüman” dinsel mahkemelerinin yetki ve sorumluluk alanlarının dışında olan işlere bakma hakkına sahiptir.-, [Bölüm 3, Madde 60:] denmektedir. (Acaba, Müslüman dinsel mahkemelerin yetki ve sorumluluk alanlarının dışında olmayan” ne var?)

Bütün bu dolambaçlı madde ve anlatımların hukuksal ve pratik bir tek sonucu vardır: Güney Kürdistan’da Irak’ta olduğu gibi, İslâm hukuku “ge-

çerlidir, şeriat mahkemeleri çalışmaktır. Hristiyanlar, Êzîdiler, Heqqeler veya başka din veya inançların” ancak İslam hukukunun tanıdığı sınırlarda bir “özgürlüğe” bir “hakka” sahiptirler. Yani tıpkı yüzlerce yıldır Arap, Osmanlı ve son olarak Baas diktası altında olageldiği gibi...

Bu yüzden de Kürdistan Bölge Hükümeti Din İşleri Bakanlığı’nın açıklaması farklı din, mezhep, inanç, felsefik düşünce taşıyan insanların ancak “İslam’ın kılıcına boyun eğdikleri sürece, onun lütfettiği hoşgörüden yararlanabilirler” anlamına geliyor. Çünkü bütün Anayasal metinlerde atıfta bulunulan ve geçerliği tartışılmayan İslam hukuku, kendi dışındaki din ve inançlar için “boyun eğme, tabi olma” şartı arıyor. Yüzlerce yıllık uygulama derken bunu kastediyorum. Müslüman’ların bunu son derece adil bulmaları normal. Peki ya tabi olması istenenler? Günümüzdeki İslamist radikalizmin çatışmaların temelinde de “İslam” adına siyasal ve hukuksal egemenlik bulunuyor.

Sonuçta ya İslam egemenliğini kabul ederek, onun hukuk hoşgörüsü içinde yaşayacaksınız. Eğer kendine ait bir hukuksal alan istersen, bu otoriteyi parçalayacağı için, topraklarından çıkarılmaya çalışılacaksınız, “kılıcı” (sefo’yu) ya da “ferman”ı yiyeceksin! Êzîdî toplumunun karşı karşıya olduğu tehdidin hukuksal arka planı budur.

Önceki yıl Musul ve Şengal bölgelerinde Ezîdilere yönelik toplu kırım girişimleri oldu. Êzîdilerin kendi anavatanlarında, kültür ve tarihinin, dilinin oluşmasına tarihsel katkılarının olduğu bir toplumda dışlanmaya

çalışmaları, kendi devletlerinin inşa edildiği bir süreçte kendilerini katliam tehdidi altında bulmaları tarihsel bir haksızlıktır.

Êzîdiliğin hem Irak ve hem de Kürdistan Bölge Anayasası’nda, İslam’lık, ve Hıristiyan’lıkla beraber resmen tanınan dinler arasında sayılması, yasama ve yürütme organlarında, toplumun her düzeyinde temsilde adaletten faydalanmaları, toplum olarak varlıklarının Anayasal güvence altına alınmasının bütün Kürt örgütleri ve aydınları tarafından savunulması ve takipçisi olunması gerekiyor.

Keza Asuri/Süryani, Keldani gibi Hıristiyan toplumların kültürel -bölgesel özerklikler, kantonal ve ya başka tür federatif modellerle sürece katılmalarını; Kerkük ve benzer kentlerin çok dilli, çok kültürlü yapılarının korunmasını savunmak da en başta bizlere düşer.

Demokrasi eksikliklerinin, yolsuzlukların, insan hakları ihlallerinin hemen ve etkili biçimde üzerine gidilmesi gerekir.

“Dış tehditleri”, “düşman kuşatmasını” gerekçe göstererek içe dönük eleştiriyi askıya almak, haksızlık ve anormalliklere “normaldir daha yenidir” diyerek kulak kapamak, yapılan her şeyi hayırhah bir tutumla rasyonelleştirmek, örneğini “Sosyalist Anavatanın savunulması” adı altında SSCB’de bürokratik bir diktatörlüğünün inşa edilmesi ve uluslararası sosyalist hareketin içten çürümesine katkı yapılmasında gördüğümüz gibi faturası ağır bir öngörüsüzlük olacaktır.

Güney’in etkin siyasal güçleri olan

PDK ve YNK’nin tavrı, demokratik bir devlet mi yoksa egemen sınıfların eğitimleri içinde tipik bir “Ortadoğu Diktatörlüğü”ne razı mı olunacağı noktasında belirleyici bir öneme sahip. Bu da eleştiriyi, toplumsal muhalefeti, aydın inisiyatifini çok daha önemli hale getirmektedir.

Cevap 41-48-49:

- İzninizle PKK ile ilgili iki sorunuzu birlikte yanıtlamak istiyorum.

İster ulusal, ister sınıfsal, isterse dini, hangi ideolojik kılıfı kuşanırsa kuşansın bütün bürokratik mekanizmalar sonuçta sadece kendileri için vardır. Kendilerini doğuran amaçlar, paradigmalar değiştiği halde bile kendilerine yeni paradigmalar ihdas ederek varolmaya devam ederler. Ve yine bilinen bir şey, bir yerde bir ilke, bir ideoloji veya bir adam tartışılmaz, dokunulamaz, bir tabu haline getiriliyorsa, burada esas olarak bundan çıkar uman bir kastın varlığı söz konusudur.

İç dinamikleri parçalanmış bir ulusun, kurtuluş mücadelesi için tercih edebileceği çok değişik örgütlenme biçimleri yoktur. Daha doğar doğmaz illegal olmak zorunda kalır: yasadışıdır ve katı gizlilik kuralları, “iyi niyetli” tüm söylemlere rağmen açıklık, demokrasi ve dolayısıyla denetlenebilir olma imkanlarını ortadan kaldırır... Düşmanın öldürücü darbelerine karşı örülmek zorunda olunan bu zırh, bir süre sonra içindekilerin de ölümüne yol açar!! Düşmana karşı meşrulaşan bütün gizlilik önlemleri, aynı zamanda yaptıklarından sorumsuz ve denetle-

nemez bir bürokratik kastın kendisini korumasına, gizlemesine de yarar.

Şiddetle belirlenen bir mücadele ortamı en barışçıl örgütlerde bile şiddetin meşrulaşmasına, kanıksanmasına yol açabilir. Silahlı mücadeleye karar veren örgütlerde ise bir süre sonra silahın dilinin siyasete, örgüte egemen olması kaçınılmazdır. Gerilla mücadelesi sömürgecilerin zorbalığına karşı toplumun özgürleşmesinin kapılarını açar; özgürlük mevzileri oluşturur. Ne var ki bir yandan da silahın yalnız düşmanı caydırmakla kalmayıp, siyasal rakipleri ve iç itirazları da caydırdığı anlaşılınca iç düşmanlar çoğalmaya başlar, hamaset artar. Bütün iç isyanlar, itirazlar en kolay yoldan bastırılmaya çalışılır.

Akıldan çok duyguyu örgütleyen bir tarikat anlayışı esas olmaya başladığında İdeolojilerin meşrulaştırıcı, acıyı hafifletici ve katlanabilir hale getiren söylemleri öne çıkar. Sloganlar, analitik düşüncenin yerini aldığı anda tarı- ma ve araştırma değil, ezbere öğrenil- miş formüllerin tekrarlanması söz konusudur artık.

Bürokratik örgütlenmeler için “merkez ve otorite” kavramları kutsaldır. Geniş taban piramidin tepesini taşımak için vardır. Ulus veya sınıf iradesini “Parti”ye, parti kadrolara, kadrolar “önderliğe” devreder. Hepsi birbi- rinin yerine ikame olur. “Yoldaş Öcalan”ın “Başkan Apo” haline gelmesi, “güneşimiz” denmesi, modern zamanların peygamberi gibi nitelenmesi böyle bir sürecin sonucudur.

Güçlü merkezi yapılar ve lider eksensiz örgütlenmeler zayıf insanlara ihtiyaç duymuştur. Bireysel zayıflığın

ürünü olarak gelişen “Tek Adam” örgütleri, bu kez de güçlenen bireyleri zayıflatmaya çalışır.

PKK’de kişilik çözümlemeleri ve özeleştirici sistemi, kadroların bütün geçmiş yaşamlarını lanetlemeleri sıfırlamaları üzerine kurulu olmasını buna bir örnek olarak verebiliriz. Halk arasında efsane isimler haline gelen gerilla komutanlarının, cezaevi direnişçilerinin okul çocukları gibi azarlanması, hepsinden kendilerini aşağılayan yüzlerce sayfalık “özeleştirici” alınması boşuna değildir. Döne döne yinelenen bu işlem kişilerin çalışma enerjisini çoğaltmakta -tasvip alma isteği- ama değer ve özgüvenlerini de kırmaktadır. Bu da militanların kişiliklerini güçlendirmek değil tersine parçalanmasına neden olmaktadır. Kadroların kişiliklerinin zayıflatılması “önder”in otoritesinin olağanüstü güçlenmesine yara- maktadır.

Otoriter örgütlenmelerin zayıf kişilere ihtiyacı olduğu gibi tersi de doğrudur: toplumlar zayıflayıp güçsüzleştikçe, güçlü lider ve otorite isteği de artar.. Sömürge insanı zayıftır, donanımsızdır. Kaba bir güçle ezildiği için ya o güce istemeden boyun eğmek ya da başka bir karşı-güce sığınmak durumundadır. Büyük toplumsal sarsıntılardan geçen toplumlarda da güçlü bir otorite isteği doğması nedensiz değildir: Çöküntü altında kalan toplumların can havliyle Ayetlere, sloganlara, şeflere sarılmasının sosyal psikolojik temelleri vardır. Dünyada yaşanan büyük küresel krizler hemen her toplumda diktatörler, totaliter ideolojiler, baskıcı rejimler doğurmuştur. Bunun geri ya da ileri, feodal ya da kapitalist

toplum ve kültür yapısıyla da, ilgisi yoktur.

Kürdistan’daki siyasal örgütlenme biçimlerinin karizmatik liderlere dayanan, monolitik bir biçimde gelişmesinde böyle tanımlayabiliriz. Geleneksel aşiretçi ilişkiler olduğu gibi, uluslararası sosyalist hareketten ithal edilen örgütlenme modelleri de lider eksenli ve merkezîyetçidir. Kürdistan’da sadece aşiret ve şeyh-mürît ilişkilerini yaşamış olan kır yoksulu bir taban üzerine, aydın politik kadroların Stalinist yorumuyla Bolşevik örgütlenmenin oturtulduğunu ve aynı zamanda da sömürgecilerin Kemalist ve Baasçı Jakobenizme de özendiklerini düşünürsek, örgütlenmelerin bir noktadan son- ra toplumsal enerji karşısında neden ön açıcı değil tıkayıcı bir baraj haline geldiklerini anlamak da kolaylaşmaktadır.

PKK yukarıda belirttiğimiz monolitik örgütlenmenin tüm karakter çizgilerini üzerinde taşıyor. Bu nedenle PKK ile Öcalan’ı ayrı düşünmek, ayrı ele almak doğaldır ki mümkün değil. Fakat bu, diğer Kürt/Kürdistan örgütlenmelerinin bu tarzın dışında oldukları anlamına gelmiyor. Kuşkusuz liderlerin ve partilerin politik çizgilerinde önemli farklılıklar da var ama gerek beslendikleri ideolojik kaynaklar ve referanslar açısından, gerekse siyaset ve örgüt kültürü açısından birbirlerine aşırı derecede benziyorlar.

Öcalan’ın bir farklılığı da yaratılan bu güçlü liderlik kültürünün Kürdistan’ın büyük bir bölümünde, örgütün bir bağlantı kayışı haline gelmesiyle geniş bir toplumsal taban bulmuş olmasıdır. Meydanları dolduran büyük kalabalık-

lar bugün bile, Öcalan’ın verdiği son derece ters mesaj ve liderlik profiline rağmen halen onu desteklediklerini ifade edebiliyorlar. Öcalan bu anlamıyla bir fenomendir.

Birçoğu PKK’dan daha önce ve daha köklü temellere sahip olmasına, Kürdistan köylülüğü, gençliği, aydınları ve yurtseverleri arasında kitle destekleri bulunmasına rağmen diğer lider ve örgütler (DDKD, KUK, PSK, Rizgari, Ala Rizgari, Kawa vd..) neden böyle bir şans elde edemediler. Neden Öcalan sembol haline gelir, PKK kitleleşirken kendileri güç kaybetti ve marjinalleştiler? Günümüzde PKK ve Öcalan eleştirisine girişen çoğu kişi ve grup bunun nedenleri üzerinde durmaktan özellikle kaçınıyor. Köktenci bir özeleştirme ve muhasebe çıkarmak yerine komplo teorilerine rağbet ediyorlar.

Örneğin Öcalan ve PKK en azından 5 yıldır kendilerini var eden paradigmalardan değiştiği halde, PKK içinden çıkan muhalif kişi ve gruplar da dahil Kürdistanlı hiçbir örgüt alternatif yaratamadı. Dahası gelişmeleri beklenirken güç kaybetmeye devam ettiler. Neden? Eğer çözümlemeleri doğruysa güçlenmeleri ve karşı bir ağırlık merkezi oluşturabilmeleri gerekmiyor muydu?

PKK ve Öcalan’ın büyümesini “dış güçlerle”, “uluslararası komplolarla” açıklamak benim itibar ettiğim bir izah tarzı değil. Bu izah biçimi Kürdistan toplumunun ihtiyaç ve yönelimlerini göz ardı ediyor. PKK’nin tüm eksilerine rağmen, Kürt toplumunun -gide- rek entelightsiasının- teveccühünü kazanmasının nesnel nedenlerini gör-

mek istemiyor. Oysa günümüzdeki politik tıkanmayı aşmanın yolu bu sorunların doğru düzgün cevaplanabilmesine bağlı.

PKK'nin meşrulaşması ve kitleselleşmesinin temel dinamiği gerilla mücadelesidir. Gerilla mücadelesi Kürt toplumunda son 20 yılın en esaslı değişim dinamiğidir. Türk devletin 70 yıllık inkar, asimilasyon ve devlet terörü karşısında Kürt toplumunun PKK'nin gerilla mücadelesine güç vermesinden, desteklemesinden daha doğal ne olabilirdi?

"Apo mitosu" da sömürge bir ulusun özgürlük arzuları ve toplumsal parçalanmışlığı üzerinde yükselmiştir. Gerilla mücadelesi geliştikçe, Öcalan da "ulusal bir kahraman", bir devrim önderi" olarak kolayca mitoslaşmıştır. Burada bir ikame ve özdeşleştirme oluştu: güçlü lider sembolü sonuçta devleti olmayan Kürtler için devletin, ordusu olmayan halk için komutanın, toprağının, bayrağının, ideolojisinin kısaca kendisinde olmayan her şeyin yerini tuttu: Esas olarak da toplumsal güçsüzlüğünü mistifize ederek Apo'da güç haline getirdi. Gerilla mücadelesiyle birlikte PKK kadroları onu efsaneleştirdi geleneksel aşiretçi özellikler, köylülük bilinci besledi. Sol kültürün lider/öncülük fetişizmi yeniden ve yeniden üretti, organize etti. Kısaca Apo'yu Kürt toplumunun ihtiyaçları yarattı; "Başkan Apo" söylemine buralardan gelinmiştir.

Gerilla mücadelesine destek vermek için harekete geçen Türk solu da, Kürt kurumlarının, organların, kurtuluş ideolojisinin değil lider kültürünün geliştirilmesine hizmet etmiştir.

PKK "Öcalan Bağımlısı" Bir Yapı Olarak,

Yanlışığın temeli bana göre Öcalan'ın İmralı'da teslim olmasında değil, bir lider kültü ve tapınmacılığı yaratılarak onun esiri olunmasıdır. Önder kişiler de zayıf olabilir, sendeleyebilir, düşebilirler. Ama işte bizim örneğimizdeki gibi bir özdeşleşme ve bağımlılık önderle birlikte siyasi hareketin ve toplumun da sürüklenmesine neden olmaktadır. Oysa Kürdistan toplumunun başkaca güçlü kurumları, örgütlenmeleri bulunsaydı, PKK'nin "önderlik kurumu" da aslında tek kişiden ibaret değil de gerçekten kolektif bir aklı temsil ediyor olsaydı, parti içi mekanizmalar bulunsaydı, Türk devleti Öcalan'ı ele geçirmekle büyük bir koz yakalamış olmayacak, İmralı'dan çıkan sözler mücadelenin kaderini böyle olumsuz biçimde etkilemeyecekti.

Fakat işte tam da bu nokta, bu nedenle, belli bir dönem için güç kaynağı olan bu ilişki, aynı zamanda Kürt ulusal hareketinin büyük bir zaaf noktası olmaktadır Türk Sömürgeci sistemi bu zayıf halkadan tutarak, hem örgütün kaderine, hem de buradan hareketle Kürt halkının kaderine hükmetmeye çalışmaktadır.

Doğrudur; 90'lı yılların sonuna gelindiğinde gerilla mücadelesi askeri olarak tıkanmış, siyasal olarak açmazlarla karşı karşıyaydı. Örgütlenme ve siyaset tarzı, alabildiğine genişlemiş olan siyasi potansiyelin önünü açamıyordu. Burada objektif bir yenilgi değil, siyasetin tıkanması söz konusu. Olağanüstü büyümüş bir organizmayı tek şefin talimatlarıyla gündelik yönetmeye kalkan tutumu yüzünden tam bir hantallaşma vardı Kurumların hiç-

birinin muhtevası doldurulamıyordu. Legal alanda yoğunlaşan kitle dinamizmi inisiyatifin kitle partilerine bırakılmaması sonucu boğulmaktaydı vb. vb...

Sömürgeci güçlerin muhalif örgüt ve hareketlerin, zaafalarını, açıklarını inceden incede takip etmeleri, bundan yararlanmaya çalışmaları beklenen bir şeydir. Öcalan’ın uluslararası bir komployla yakalanıp Türkiye’ye teslim edilmesi de, böyle bir zayıflığın iyi hesaplandığını gösteriyor. Lider bağımlılığı sayesinde Türkiye’yi destabilize eden PKK’yi, gerilla mücadelesinin ve Kürt ulusal mücadelesini ehlileştirmenin mümkün olacağı düşünülmüştü. Ve öyle de oldu.. Bu zayıf halkadan tutularak durum bir yenilgiye, bir teslimiyete sürüklendi. Öcalan hızlı biçimde bu uygulamanın gönüllü bir parçası olmayı kabul etti.

Doğrusu PKK kadrolarından bu duruma çok güçlü bir karşı koyuş olacağını düşünüyordum. Birçoğunu cezaevi pratiklerinden tanıdığım, diğerleri de ya gerilla mücadelesi ya da siyasi mücadele içinde pişmiş yetenekli, inançlı, bilinçli birçok kadro bu sürece eni sonu güçlü bir karşı koyuşla cevap vereceklerini beklemekteydim. İtiraf etmeliyim ki bu beklentim boş çıktı, PKK kadroları büyük oranda İmralı’dan ne söylendiyse hepsine uyum gösterdiler. Kuşkusuz bu durumu kabullenmeyen kişiler, gruplar oldu, olmadı değil. Ama bunlar güçlü bir alternatif oluşturamadılar..

“Önderlik çizgisi”nin ifade ettiği siyasetle (Yani Demokratik Cumhuriyet adıyla Türk devlet yapısına eklenmeyle) çıkarları uyuşan örgüt bürok-

rasisini, sınıfsal eğilimleri bakımından bu ittifaktan memnun olanları bir tarafa bırakıyorum. Ama bu politikalar-
dan ulusal ve sosyal anlamda tamamen zarar görecektir olan kadroların, adeta zincirlerine sevdalı biçimde bu “bağla” daha çok kuşanmaya çalışmaları cidden trajik bir durumdur.

PKK kendisi “Öcalan bağımlısı” bir yapı olarak, kendi kendine politika üretemeyen, düşünemeyen, düşünse bile bunları hayata geçirme olanağı olmayan atıl bir bürokratik kast olmayı kabul etmiş durumda. Ama Öcalan bağımlısı politika yapan sadece PKK değil: Kuzey Kürdistan’daki yapı ve kişilerin çok büyük bir bölümü de ters-
ten Öcalan bağımlısıdır. Siyaset büyük ölçüde Öcalan’ın İmralı’dan gelen görüşme notlarının şöyle veya böyle yorumlaması üzerine gidiyor. Öcalan PKK’ye göre peygamber, diğerlerine göre ise Şeytan! Ama her iki halde de O gökyüzünde! İşte burada ortaya cevaplanması gereken soru daha çıkmaktadır: Sırf PKK eleştirisi ile durumu açıklayan gruplar neden bir alternatif çıkaramıyor? PKK Kürt ulusu-
nun politik taleplerine, ihtiyaçlarına cevap veren yegane örgüt olduğu için mi, yoksa kitlelere adres olacak başka bir örgütlenme olmadığı için mi bu konseptlerini sürdürebiliyor?

Eğer politik partiler, gruplar, kişiler kendilerinde kökleşmiş olan siyaset yapma tarzları ve örgütlenme anlayışlarını kökten biçimde değiştirecek bir özleştirici yapmak yerine, APO-PKK-İMRALI eleştirisinin ardına sığınarak bu özelliklerini korumaya devam ederlerse böyle bir alternatifi-

kurulması çok zordur. Örneğin yapılan çok yerinde eleştiri ve analizler zaten kitleye ulaşmıyor, bağlantı kanalları yok. Bu da eski örgütlerimizin halen başlangıçta kaybettikleri noktada durduklarını, yani Kürdistan kitlesine yabancılaşmayı aşamadıklarını ve kapalı devre politika yapan seçkinler olarak kaldıklarını gösteriyor.

Bir diğeri de ardı ardına yaşanan ve bundan sonra da sık sık nüksedeceği belli olan siyasal krizler karşısında PKK kadro ve kitlesinin, sorunun kaynağı olarak Öcalan çizgisini, şef sistemli örgütlenmeyi, bir türlü bağımsız üretken kurumlar oluşturulamamasının kaynağı tartışmak yerine, her seferinde yanlışla biat etmeleridir.

Örneğin Parti aygıtlarının herhangi bir biçimde sürece uygun bir düşünce-aksiyon örgütlemesi mümkün olmuyor, çünkü bunun hemen akabinde önder tarafından gelen yeni çözümleme ve talimatlarla tam zıddına dönüşmesi ya da boşa çıkması mümkün. Bırakalım parti kadrolarını, Konsey üyeleri bile kendi kararlarını, düşüncelerini Öcalan’a karşı savunamıyorlar.

PKK içinde her şey tartışılabilir, bu bakımdan herhangi bir “tabu”, “doğma” yok gibi”. Bu bakımdan belki de tabuları en az olan örgütlerden biri: Kürdistan’la ilgili taleplerin hepsinden bile vazgeçebiliyorlar! Ama onların bütün bu tabuların toplamının yerine geçen, daha büyük daha güçlü bir tabuları ver: Başkan Apo! Hal böyle olunca demokrasinin, özgür tartışma ve fikir üretebilmenin sınırı Öcalan tabusunun başladığı yerde bitiyor, onun ise kaplamadığı hiçbir alan yok. Kad-

rolara ise sadece sınırlı taktik alanda yaratıcılıklarını gösterme fırsatı çıkabiliyor. Fakat bu taktiklerin hiçbiri de önderin keskin eleştirisinin dışında değil. Ve o her şeyin tek yetkilisi. Karar mercisi olduğu halde, bu karar ve düşüncelerin hiçbirinin sonucundan da sorumlu değil!

Öcalan’ın duruşunun çok kişi tarafından tartışıldığı, eleştirildiği, tavır alındığı malum. Öcalan’ın “dışarıdan” eleştirilmesinde bir sorun yok gibi görünüyor. Kürt toplumu, aydınlar, örgütler elbette Öcalan’ı tartışıyorlar, eleştiriyorlar. Ama asıl tartışması gerekenler bunu yapmıyorlar.

Bence asıl sorun PKK kadrolarının Öcalan’ı tartışabilmeleri, hem PKK’li olarak kalıp hem de bu kişinin bütün davranış ve düşüncelerini eleştirebilmeleri. İşte bu yapılmıyor, yapılamıyor. Kimse PKK içinde ve onun kurumlarındayken Öcalan’ı tartışmıyor, Öcalan’ı tartışmayan PKK ise bırakalım siyaseten doğru bir seyir izlemeyi demokratik ve özgür düşünceli bir birey oluşmasının da önünü kapatmış oluyor. Öcalan’ı asıl tartışması gereken PKK kadro ve kitlesidir, gerillasıdır, militanlarıdır. Asıl tartışılması gereken yer de bu örgütün kurumları, organları, cezaevleri, gerilladır.

PKK dışına çıkarak yapılan reddiyeler başka bir şeydir, ama gerçek bir iç dönüşüm, örgütsel yenilenme ve demokratikleşme Öcalan’ı içerde de tartışılabilmesine, ona rağmen politikalar üretilmesine bağlıdır.

Ancak o zaman ulusal, demokratik ya da sosyalist politikalar sağlıklı bir zeminde oluşabilir. Sistemin kadro-

larla, toplumla oynamasının önüne geçilebilir. Tercihler daha sağlıklı biçimde şekillenebilir. Kürt toplumu "Tek şef, Tek Parti, tek ideoloji" dönemlerinin kalıntılarıyla, ayaklarından tutulup çekileceğine, 30 milyonluk dinamik bir toplumsal yapı, kültürel çeşitlilikle birlikte entelektüel bir dinamizm kazanarak kendine dikilmek istenen kefeni parçalayabilir. Totaliter, monolitik örgütlerle ne demokratik bir toplum inşa edilebilir, ne de mücadelenin dinamizmi doğru kanallara akıtılabilir.

Bu yapılamadığı içindir ki PKK'nin ulusal çizgileri silinmiştir, Sınıfsal çizgileri silinmiştir: Sistem karşıtı devrimci bir örgüt olmaktan, Türk devletini korumak ve güçlendirmekten söz eden statükocu bir örgüt haline gelmiştir. Ve bütün bunları kendi içinde çok da ciddi bir tartışma, çalkantı geçirmeksizin kabullenebilmiştir.

Cevap 42:

- Egemen devletlerin manipülasyonu, yönlendirmesi, propaganda faaliyetlerinin etkili olması anlamında diyorsanız bunun etkili olduğu alanlar, yerler ve zamanlar olduğu doğrudur. Bunun üzerine gidilmesi gerekir. Fakat bu tür bir yönlendirmenin o kadar da çok etkili ve başarılı olduğunu düşünmüyorum.

Bir de genel olarak dünyada neler olup bitiyor, insanlık ne düşünüyor, neyi nasıl yorumluyorsa, bu bilgi ve düşünceler kaçınılmaz olarak ilk önce egemen ulusun dili ve kurumlarının süzgecinden geçtikten sonra sömürge

aydınına ulaşıyor. Okullarda, medya da yayın dünyasında, hep bu süzgeç vardır. Sizi üç ay bir hücreye kapatsalar ve her gün en çok karşı çıkıp tepki gösterdiğiniz yayın organını okumak zorunda kalsanız, tepki göstererek dahi yavaş yavaş ona göre biçimlenirsiniz. En azından gündeminizi o belirlemeye başlar.

Kuzeyde Türk, doğuda İran etkisinin yoğunluğu bu yüzdendir. Güney'de Arap etkisi nispeten daha sınırlıdır; çünkü orada uzun zamandan beri egemen eğitim sisteminden bir kopuş yaşanmıştır: bilgiler, haberler ve yorumlar kendi kaynaklarından doğrudan çevrilerek edinilebilmektedir. Dünyaya açılmak sınırlı olsa bile en azından Arap bakış açısı daha sınırlı bir etkiye sahiptir diye düşünüyorum.

Kürt aydınlarının 70 ve 80'li yıllarda daha hızlı biçimde Avrupa'ya çıkmaları, yavaş yavaş egemen ulusun süzgecinden geçmiş bilgi ve düşüncülerin denetlenmesine, kendi kaynaklarından yeniden öğrenilmesine vesile olmaktadır. Belki bu çok hızlı biçimde olmadı. Ama bağımsız düşünme çizgisinin ileriki yıllarda çok daha güçlü biçimde yükseleceğine inanıyorum.

Özünde Kürt aydınları bu zorunluluğun sıkıntısının farkındadırlar ve belki bu yüzden çok fazla kuşkucu ve komplo teorisiyle olgulara yaklaşarak kendilerini çeşitli tuzaklara düşmekten korumaya çalışıyorlar. Ama basın yayın tekellerinin kırıldığı, internetin bir tuş uzaklıkta olduğu bir dönemde, bilgiye ulaşma ve yorum çeşitliliği kazanma konusunda daha rahat olmakta fayda var.

Yeri gelmişken belirtiyim ki, Kürt

aydınları ve politikacıları enformasyon yaparken ajitasyon dilinden; sadece ne kadar çok ezildiği, zulme uğradığı argümanına dayanan yakıncılıktan; meydan okuma ya da tebligat tarzından vazgeçmeliler. Bunlar buradaki toplumlara, basın dünyasına, akademisyenlerine, politikacılarına ulaşan bir dil değil. Nesnel biçimde anlatan, analiz yapan ve somut taleplerini ortaya koyan, kendinden emin bir tarz daha etkilidir.

Cevap 44:

- Maalesef böyle bir sorunumuz da var. İttifaklardan beklenen daha çok uyumluluk, kendi sorununu tabi kılma biçiminde olmuştur/olmaktadır. En yakından davrananların bile bir ağabeylik yapma, bir büyüklük gösterme veya akıl verme edasıyla yaklaşmaları oldukça inciticidir. Bu da aslında egemen ulusa mensup olmanın getirdiği ayrıcalıkların belki çok da farkında olmadan, çok normal ve olağanmış gibi kabullenilmesine dayanıyor. Örneğin Kürt ulusal demokratik mücadelesine sempati duyup ittifak etmiş Türk bilim insanı ve akademisyenler arasında sebat edip de Kürtçe okuyup yazmayı, konuşmayı denemiş pek az insan vardır. Başka bazıları da gördükleri yanlışları eleştirmemeyi, sadece biraz da içi boş övücü konuşmalar yapmayı desteklemek sanıyorlar. Kürt tarafında da ittifak ilişkilerinde biraz eziklik, biraz bu eşitsizliği kabullenme, içselleştirme ve kendini eşit görememe tavrı var. Bu ilişkilerde hem duygusal, hem düşünsel olarak yerine oturmayan, rahatsız edici boyutlar olduğunu

sürekli gördüm ve yaşadım.

Örneğin Türk demokrat ve aydınları içerisinde birilerinin gönül alıcı birkaç şey söylemesi bile onların olağanüstü abartılmasına yetiyor. Daha önceki duruşları ve hemen yanışında söyledikleri başka şeyler, takındıkları başka tavırlar unutuluyor. Kürt politikacı ve aydınlarında böyle psikolojik bir coşkunluk var. Kendi aralarındaki en küçük farklı davranışlara ise bu kez abartılı negatif yorumlarla gidilebiliyor.

Belki empati kazanılması, eşit ve saygılı bir ilişki kurulması zaman alacak. Ne var ki bu tür ilişkiler de olmak zorunda. Birbirimizden öğrenmemiz, öğretmemiz gereken şeyler var. Bir arada eşit kişilikler olarak bulunmayı - hangi ideolojik ve siyasal düzlemde olursa olsun- isteyenler varsa, onlarla konuşmaya, bir şeyler paylaşmaya en azından bunu denemeye mecburuz. Ülkemiz bağımsız olsa bile bu topraklar üzerindeki her şeyle beraber uzayda başka bir yere taşımayacağız. Yine çevremizde bu toplumlarla içiçe yaşamak zorundayız. Hele de küreselleşen dünyada o kadar çok şey paylaşılmak zorundaki. Bunun farkında olanlarla bu ilişki başarılamazsa, geleceği yeniden adil bir biçimde şekillendirmek oldukça zordur.

Şu da bir gerçektir. Ne kadar zaaf-ları olsa ve çifte standartlı davransalar da, sosyalist sol yine de ezilen ulus hareketlerinin en yakın dostlarıdır. Onlarla tartışabilir, hakkınızı almak için kavga edebilir, hesap sorabilir, sorumluluklarını yerine getirmeye davet edebilirsiniz. Üstelik ezilen ulusun kurtuluş hareketine canıyla, emeğiyle,

bedeliyle katılıp destek vermiş kaç kişi varsa yine sosyalist sol içinden gelmiştir. Sonuçta onları diğer akımlarla kıyaslamak, bir tutmak büyük haksızlık olur. Ezilen ulus hareketi çok darda kaldığı zaman birkaç el uzanacaksa biri mutlaka buradan gelir. Benim eleştirilerim şahsen beklentinin ve olması gereken düzeyin altında kalmış olmaları ve kendi amaçlarına kıyaslanarak yapılan bir eleştiridir.

Cevap 45:

- 25 tane Arap devleti var. Aşiretler, Şeyhlikler, Emirlikler bile bağımsız devlet olmuşlar. Ama Kürtlerin bağımsız bir tane bile devletleri yok ve bu istem dünyanın sonu olacakmış gibi sunuluyor. Müslümanların kardeş olduğu, kavmiyetçiliğin yeri olmadığı vb. söyleniyor. Somut duruma bakınca bundan büyük çelişki ve çifte standart olur mu?

Filistin de bu 25 Arap devletinden birisi. İsrail dahil hiçbir devlet ve uluslararası kuruluş da Filistin'in bağımsız bir devlet oluşuna karşı değil zaten.

Arap milliyetçiliği oldukça güçlü ve kendisini İslam düşüncesi içinde gizleyerek evrensel bir destek almayı başarıyor. Bu toprakların bilinen en-eski ve yerleşik kavmi olmasına rağmen Yahudilerin de Kürtlerin de bağımsız devlet olmalarına karşılar.

İsrail hem uluslararası destek almayı başardığı hem de kendi potansiyelleri ile ayakta durabildiği için onunla baş edilmesi zor görünüyor. Ama Kürtler uluslararası destekten yoksun ve kendi iç dinamikleri ile durmaları zor.

İşin bir de ideolojik boyutu var. Arap milliyetçiliğinin iki kutuplu dünyada Doğu Bloku'na yanaşması, Filistin topraklarının sol, devrimci ve radikal örgütlere ev sahipliği yapması; Sol'da Filistin tezlerine kayıtsız şartsız bir sempati ve gönüldaşlık yerleşmesine neden oldu. Arap milliyetçiliğinin tezleri "otomatik" bir anti-emperyalizm anlamı kazandı!

Bu durumda Arap veya Türk solları savundukları şeylerin "çifte standart" olup olmamasına bakma ihtiyacı hissetmediler...

Sol muhalefet yerini kolaylıkla İslami radikalizme terkettiğinde de durum değişmedi. Ortadoğu'da Araplar dışındaki ulusların bağımsız devlet kurmaları, ulusal hak iddia etmeleri yine aynı şiddetle emperyalizmle özdeşleştiriliyor.

Cevap 46:

- Kuşkusuz Kerkük, petrol rezervleri bakımından gözde bir kent olmasaydı, bu konu şimdiye dek çoktan çözülmüş olurdu. Ne var ki sahip olduğu enerji kaynakları onun tek başına Kürt yönetimine bırakılması noktasında her zaman güçlü bir direnişle karşılaşacaktır. Öte yandan Kerkük'ün homojen bir "Kürt toprağı" olmadığı, çok uluslu bir yapı gösterdiği ve bu çok etnikli yapısına uygun bir yönetimle yönetilmesi gerektiği de açık.

Bence en ideal çözüm, referandumla giderek Kerkük halkının hangi idari birim içinde yer almak istediğine dair vereceği karara saygı duymak olacaktır. Tabii ki bu Kerkük'ün etnik ya-

pısının değiştirilmesi, herhangi bir etnik grubun "egemen" konuma gelmesi değil; kentin tarihsel-kültürel özelliklerini, etnolojik yapısını gözetken özel bir yönetim birimi olmasını da gerektirir.

Kürt tarafının hamasi söylemlerden kaçınarak, kentin çok kültürlü yapısının en iyi Federal Kürdistan bölgesinde ve özerk bir idari yapı ile gerçekleştirilebileceğini göstermesi daha doğru bir yol gibi görünüyor.

Cevap 47:

- "Her türden şiddete karşı olmak" veya "her türden milliyetçiliğe karşı olmak" gibi söylemler Türk ve Kürt aydınları arasında gittikçe daha yaygınlaşan söylemler. Ahlaki veya siyasi açıdan şiddete veya milliyetçiliğe karşı olmak anlaşılabilir bir şeydir. Bu karşıtlığı ciddiye alanlar şiddetin de, milliyetçiliğin de kaynaklarını bilmek durumundalar. Bu takdirde tutarlı bir duruştan söz edilebilir.

Ne var ki örneklerini verdiğiniz somut durumda bu ifadeler öncelikle bir kaçışı, daha çok egemen olana prim vermeyi perdeleyici bir işlev görüyor. Aynı zamanda da ahlaken oldukça sorunlu olan bu tutum felsefi bir mazurete dayandırılarak kişi kendini mazur ve rahatlamış hissediyor.

Şöyle bir sahne düşünelim; İri yarı koca bir adam, güçsüz çelimsiz bir çocuğu altına almış dövmedir. Çocuk ise can havliyle adamın kolunu ısırır ve adam da acıdan bağırır. Bizim ahlakçı aydınımız tam da bu arada devreye girer ve "her türden şiddete karşı" olduğunu söyleyerek ortadan

bir tavır alır. Sanki "kavga etmeyin çocuklar, çok ayıp" der gibi iki eşit durumunu yargılamaktadır! Burada eşitleyici tavır zulme karşı direnmeyi ve zulüm etmeyi aynılaştırmaktadır.

Şiddete gerçekten karşı olan biri asıl olarak eziyete başlayan azgın adamın durdurulması olduğunu bilir. Ama eziyet edenin şiddetiyle eziyete uğrayanın tepkisini eşitleyen kişi, böylece eziyet edene göz kırpmış olmaktadır, en azından tutarsızdır.

Ezen, ezilen ulus milliyetçiliklerinin eşitlenmesi de benzer bir tutumdur. Her ikisine de eşit mesafe alınması demek özünde güçlü olandan yana tavır almak demektir. Bir de bu tavırların somut olarak kullanılmasına bakmak lazım. "Her tür milliyetçiliğe karşıyım" argümanlarının, daha çok Kürtlerin meşru ulusal hak ve istemlerinin dile getirilmesine karşı söylenmesi dikkat çekicidir. Kürtlerin meşru ulusal istemlerine karşıyım demek yerine, "her türden milliyetçiliğe karşıyım, Kürtlerin özgürlük, bağımsızlık istemeleri de milliyetçiliktir, dolayısıyla ilkesel olarak buna da karşı olmuş oluyorum" gibi utangaç bir şövenizm yapılmaktadır aslında.

Öte yandan Türk ve Kürt milliyetçiliğini eşit iki akım gibi yan yana koymak da büyük bir haksızlıktır. Türk milliyetçiliği iktidardır; filleri ortadadır; kendi dışındaki halklara bakışı, onların aleyhine bir varoluşu öngörmesi; inkarı, yok etmeyi ve eritmeyi hedeflemesi ortadadır. Türk milliyetçiliği ezen ulus milliyetçiliğidir; bugün ırkçı ve şöven bir mecrada akmaktadır.

Kürt milliyetçiliği ise kendi duru-

mundaki uluslarla kıyaslandığında oldukça mütevazı bir çizgi izler. Bir Kürt milliyetçisinden, kendini ezen uluslara karşı kin ve nefret dolu ifadelere rastlamak çok zordur. Hiçbir Kürt milliyetçisi yazınında öteki ulusları aşağılama, onları küçümseme, onların varlığını yok sayma ve onların aleyhine iktidar olma çağrısına, projesine rastlayamazsınız. Kürt milliyetçiliği esas itibariyle sosyalist, demokrat, liberal ya da din felsefesinin gölgesinde kalmış, kendini bağımsız bir akım olarak belirlemekten çok sair ideolojik yapıların bir parçası olarak ifade edebilmiştir. Kürt ulusal örgütlerinin "en sağcısı" bile liberal-demokrat ya da sosyal-demokrat bir çizgiye sahiptir. Durum böyle olmasına rağmen, Kürt milliyetçiliğinin bu özgün durumunu bile göz ardı ederek onu en şövenist bir tarzda varolan Türk milliyetçiliği ile eşitlemek hiçbir bilimsel ve ahlaki ölçüte sığmaz.

Genel olarak milliyetçiliği, insanları kategorize ederek belli özelliklerine indirgeyen dar bir bakış açısı olarak gördüğümü ama öteki ulusların haklarına saygı sınırında durduğu sürece bir problem olmadığı görüşündeyim. Ezilen, haksızlığa uğrayan ulusunun eşitliği, meşru haklarını talep eden bir milliyetçilik demokrasi mücadelesinin de bir parçasıdır. O milliyetçilik ne zaman ki farklı etnik yapıları inkara ve onların aleyhine genişlemeye yönelir; ne zaman ki bireyi ulusal kimliğin içine hapsedmeye çalışır o zaman demokratik özelliklerini yitirmiştir ve onunla mücadele edilmesi gerekir.

Cevap 50-110:

-Bu iki sorunuza birlikte cevap vermem daha uygun olacak:

-Öncelikle Kürtlerin kendilerini "mesele" olarak tanımlayan kavramlardan kaçınmaları gerektiğini düşünüyorum. "Kürt sorunu" ancak dışarıdan bir tanım olarak kullanılabilir. Kürtlüğün kendisi bir "sorun" değildir. Kürt halkının bütün dünya halkları gibi özgür ve eşit haklara sahip olmaması sorun olan. Kürt ulusunun hiçbir vicdanın kabul etmeyeceği ulusal baskı ve adaletsizlik içine hapsedilmesi yalnız Kürtler için değil tüm insanlık için bir sorundur. Ayrıca bu halkın bir ülkesi olduğunu, Kürdistan konusunu da ısrarla vurgulamak gerekir kanısındayım.

Kendi açımdan "nasıl bir çözüm mümkün?" sorusuna gelince, her şeyden önce bu, sorunu nasıl tarif ettiğimize sıkı sıkıya bağlı. Ben konuya Türkiye'nin ya da diğer sömürgeci devletlerin milli birlik ve bütünlüğü, bölünmezliği, bölgenin güvenliği, istikrar vb. gibi açılardan bakmıyorum... Bunlar beni zerre kadar ilgilendirmiyor.

Kürt ulusu, yüzyılımızın bu koşullarında, bu kadar büyük bir nüfus çoğunluğu ve dinamizm taşımasına rağmen neden ulusal hak ve özgürlüklerinden yoksun? Sorunu böyle tarif edince, çözüm Kürt ulusunun da diğer dünya halklarıyla eşit, hak ve özgürlüklere sahip saygın bir üyesi olabilmesidir. Her türlü sivil, demokratik, adil ve barışçıl çözüm konsepti ancak Kürt ulusunun siyasal haklarının tanınması ve siyasal eşitliğinin kabul edilmesi üzerinden yükselebilir.

Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkından benim anladığım, ulusların, halkların, kültürel kimliklerin birbirleri karşısında hak ve özgürlükler bakımından aynı derecede eşit ve saygın olmalarıdır. Ulusal, kültürel kimliklerin birbirleri karşısında ezen-ezilen, yöneten-yönetilen ya da alt-üst biçiminde statü sahibi olmaları; sorunların yeniden üretilmesi anlamına gelir. Jenositler, etnik yok-etme politikaları, sürgün, asimilasyon ve milli zulüm politikaları buradan besleniyor. Eğer gerçekten isteniyorsa, birlikte yaşamanın ve iktidarı paylaşmanın çok çeşitli biçimleri ve yolları bulunabilir. Ayrılma, ayrı devlet kurma da bir haktır ve çözüm yollarından biridir.

Çözümün temeli “siyasi eşitlik” ve “yeniden yapılanma”dır. Siyasal eşitlik ilkesi oldukça basit görünüyor, ama köklü yapısal değişiklikleri gerekli kılıyor. Şu anda “çözüm” için istenen fikirler daha çok, batan gemiyi kurtarmak için “uygulanabilir, kabul edilebilir, ucuz maliyetli” düşüncelerdir.

Şöyle bir örnek verebilirim: Köhnemiş bir yapı düşünün, size “bu yapının badanasını boyasını yenilesek, kapıyı pencereyi onarsak, muslukları değiştirsek, çatıyı aktarsak kurtarmı” diye soruyorlar. Fakat durum böyle değil, altyapının tümünden yenilenmesi gerekiyor; temeldeki bozuklukların düzeltilmesi, yapıyı ayakta tutan kolların değişmesi, modern hayatın gereklerine uygun bir alt yapı tesis edilmesi gerekiyor. Bu köhne yapının değişmesi, tümüyle bir “yeniden yapılanma” zorunlu. Çözüm için statülerin korunması değil, değişmesi gerekiyor.

Kürt aydınları ve politikacıları, Türk devletinin kendisini bu sorundan nasıl kurtarabileceğinin çözüm yollarını bulmakla mükellef değildir. Kendi toplumlarının özgürlük ve kurtuluşunun nasıl olabileceği, bunun birlikte yaşanan toplumlarla birlikte nasıl aşılabileceği üzerinde fikir üretmek durumundadırlar. Devletin çözümünü değil, kendi çözümümüzü dert edinmemiz gerekiyor. Aktüel tartışmalara baktığımda, Kürt aydını ve politikacılarının çok daha hevesli olarak ‘Türkiyeci çözümler’ üzerine kafa yorduklarını görmek üzücüdür.

Kürt ulusunun bütün dünya uluslarıyla örneğin İngiliz, Fransız, Alman, Rus, Türk, Arap, Fars uluslarıyla, -ne eksik ne fazla- aynı ulusal haklara sahip olmasını, özgür olmasını, kendi kaderini tayin hakkına sahip olmasını mutlak gereklilik görüyorum. Ayrı ya da konfederatif devletler olup olmaması, arada sınırlar olup olmaması, yönetimin nasıl paylaşılacağı gibi konular, özgür ve eşit haklara sahip unsurlar arasında kolayca çözülebilir.

Nasıl AB yapısı içinde Fransa ve Almanya arasında sınır olmayabiliyorsa, ortak parlamento, ortak para ve ortak yasaları olabiliyorsa, bu model başka yerlerde de mümkün. Ama bu modelde kimse İspanyolca’nın bir alt kültür, İtalya’nın bağımlı bir devlet olduğunu aklından bile geçirmiyorsa Kürt, Türk, Ermeni, Arap, Fars, Süryani halklarının da böyle eşit koşullar içinde bir arada olabilmeleri mümkündür.

Çözüme sondan yaklaşmak, biçimlere takılıp kalmak doğru değil. Tam siyasi eşitlik, birbirinin haklarına saygı esas alındıktan sonra ortak ya-

şamanın bin bir modeli bulunup üretilir. Adaletsizliğin, eşitsizliğin devam ettiği koşullarda ise en ideal konfederasyon bile çatırdayabilir, hiçbir özerklik formülü tutmayabilir.

Üzerinden sayısız göçler, işgaller, zulümler akıp geçmiş; medeniyetlerin, halkların silinip süpürüldüğü bir soykırım coğrafyasında yaşıyoruz. Bu tarihsel mirasın üzerine oturmaya çalışan bir toplumsal düzen, bu acılara saygılı olmadan, bu tarihsel haksızlıkların uzantıları olabildiğince onarmaya çalışmadan dikiş tutturamaz. Tarihsel haksızlıklar üzerine adalet ve özgürlük inşa edemeyiz.

Türkiye, İran, Irak ve Suriye gibi bölge devletlerinin üzerine zorba yapay sınırlar çizerek bölüp yuttuğu; bizim "Muhayyel Kürdistan" sınırlarımızın da görmezden geldiği tarihsel coğrafyalar, en-eski ve yerleşik medeniyetler, onların mirasçısı halklar da yaşıyor bu coğrafyada. 1915 yılı tepe noktası olmak üzere, Batı Ermenistan, Kiliky, Pontus ve Asuri ülkelerinin üzerinde yaşayan halklarla birlikte sıfırlandığını unutmamak gerekiyor. Soykırım ve etnik yok etme politikalarının kurbanı halkların uğradığı bu tarihsel haksızlığın tanınması ve sonuçlarının reddedilmesi zorunludur. Halen bile bu soykırımın trajik sonuçları devam etmektedir.

Geçmiş ne kadar telafi edilebilir, nasıl telafi edilebilirse buna açık olmak; geleceğe dönük olarak ise çok uluslu, çok dilli, çok dinli, çok kültürlü bir sosyal yapıyı, demokratik bir anlayışla inşaaya hazır olmak lazım. Bu, ifade edildiği kadar kolay olmayabilir. Siyasal olduğu kadar, zihinsel ve ruh-

sal olarak da medeniyetler bahçesini yeniden yeşertmeye hazır olmayı kas-tediyorum.

Kürt toplumu etnik açıdan da farklılıklar taşıyor. Kürtçe başlığı altında toplanan dört farklı lehçe konuşuluyor. Her birinin farklı alt diyalekt grupları da var. Dil farklılıklarının, din, inanç ve kültürel farklılıklarla desteklendiği koşullarda bunun farklı bir ulus, farklı bir etnik yapı oluşturduğuna dair eğilimler mevcut. Zazaca'nın ayrı bir dil, Zazaların ayrı bir ulus olduğu tartışması böyledir. Lehçelerden birinin ulusun temel dili, diğerlerinin ise buna tabi olması gerektiğini düşünen eğilimler de var; Örneğin Kürdistan Federal Bölge Yönetimi'nde Sorani'ce açısından böyle bir kabul-lenme oluşmuş durumda. Kuzeyli Kürtler içinde de "Yüksek Kürtçe" adı altında Kurmanci'nin esas olduğu bir Kürt ulus tahayyülü güçlü biçimde kendini hissettirir.

Kürt toplumundaki etnik farklılıkları "sorun" gibi görüp daha büyük ve daha yaygın olana göre asimile edilerek "çözölmeye" çalışıldığı eğilimler görmek de mümkün. Bunların tartışılmasından, ifadesinden tedirgin olan, pani- ğe kapılan, zamana ertelemeyi uygun gören anlayışlar da var. Bunlar yanlış...

Bu farklılıkların rahatsızlık yaratmaması gerekir. İster bağımsız bir dil ister lehçe olarak görölsün hiçbir dili, lehçenin, diyalektin asimile edilmemesi, birbirine benzetilmeye çalışılmaması, yasaklanmaması, nerede ve ne kadar, nasıl konuşuluyorsa hizmet ve olanaklardan eşit biçimde yararlan-ması, kendini geliştirmesi esas olmalı-

dır. Dillerin standardizasyonu, dilbilimsel sorunların, yazıya geçmede karşılaşılan sorunların aşılması çok farklı bir şeydir. Ortak bir dil yaratmaya çalışmak, dillerin yapısını bozmak, birbirine benzemeye veya yok oluşturma zorlamak farklı şeylerdir. Aksi bir tutum Kürt toplumunda var olan etnik-kültürel farklılaşmaları, siyasallaştırır, aralarına alt-üst, ezen-ezilen gibi çatışmacı ayrımlar yaratarak, işte o zaman gerçekten "sorun" haline getirir.

Keza Kürt toplumunda farklı din, inanç, mezhep, felsefeden kitleler vardır. En eski inanç sistemleriyle bağları bulunan ve sadece Kürtlere özgür bir inanç olan Ezîdilik kaybolma tehdidi altındadır. Keza Heqqe'ler (Ehl-i Hâk) böyledir. Kürt Aleviliği, Dersim Aleviliği ya da Kızılbaşlık önemli bir yer tutar. Marksizm, liberalizm gibi düşününce akımlarının, değişik felsefi düşüncülerin de Kürdistan'da kitle tabanları vardır. Yukarıda belirttiğimiz gibi soykırımla bu topraklardan çıkarılıp atılmış olsalar da Hıristiyanlığın en eski taşıyıcısı olan Süryani ve Ermeni kiliselerinin tarihsel mirası ve onların bugünkü kültürel taşıyıcıları da toplumumuzun önemli bir parçasını oluşturur. Kuşkusuz Kürt toplumunun ağırlıklı bir kesimini de Sunni-Müslümanlar oluşturur. Çeşitli din ve inançların çatıştığı ama aynı zamanda, uzlaşıp sentezlendiği bu alanda oluşan çeşitli İslami mezhep ve tarikatların oluşturduğu zenginliği de bu tabloya dahil etmek gerekiyor.

Dil, din, inanç ve kültürel farklılıklarına kimi bölgelerde kendine özgü yapısal farklılıkları da eklediğimizde,

Kürdistan'ın ciddi bir iç federalizme ihtiyaç duyduğu ortaya çıkar. Bu federal yapı Özerk bölgelerden, kantonlara, federal devletlerden öz yönetim haklarına, kültürel özerkliklerden nispi temsile kadar uzanan, ama esas olarak hiçbir kimliğin dışlanıp ezilmediği, yönetime ve paylaşıma ortak edilebildiği bir anlayışla düzenlenebilir. "Muhayyel" Kürdistan'ın, bağımsız ve birleşik olduğu kadar, federatif ve kantonal bir iç yapıya sahip olmasını kaçınılmaz görüyorum.

Bu öngörü mutlak bir demokratik anlayışı zorunlu kılar. Kürt toplumu aynı zamanda çeşitli sınıf ve tabakalardan, farklı siyasi görüş ve eğilimlerden oluşur. Buna uygun olarak da çok sayıda örgüt, parti, grup ve eğilim olması gayet normaldir. Parti, örgüt ve akımların çokluğunu bir zaafiyet, bir dağınıklık, bir güçsüzlük gibi görmek yanlıştır. Dolayısıyla her bir partinin, örgütün, akımın farklı çözüm önerileri, projeleri, öngörülleri olması da normaldir. Bir sınıfı, bir ulusu sadece bir tek parti, bir tek örgüt en iyi ifade eder yaklaşımı totaliter bir zihniyetin ifadesidir. Bu bakımdan örgütler, partiler, akımlar arasındaki farklılıkları ortadan kaldırarak birbirine benzetererek "birlik" oluşturmaya çalışan anlayışlar, farkında olmasalar bile "faşizan" bir yaklaşımdır. Esas olan elinde projesi, programı olan bir siyasi akımın kendi kitlesel tabanı ile sağlıklı bir ilişki kurarak onun çıkarlarını temsil edebilmesidir. Hatta sınıfların, tabakaların önlerinde tercih yapabilecekleri farklı projeler olmasından daha iyi ne olabilir.

Burada olması gereken "birlik" zor-

laması değil "uzlaşma" kültürüdür. Birbirinin varlığına saygı gösterme kül- türüdür. Ortak kurallar üzerinde anlaşılabilir, ortak zeminler yaratılabilir. Sorun önemli ölçüde kendini sınıf, ulus, din veya toplum yerine kolayca ikame eden [onların yerine koyan], kendini onların biricik sözcüsü ve temsilcisi sayan örgüt bürokrasilerinden, seçkinci, elitist tabakaların iktidar hırslarından kaynaklanır. Bu bürokratik aygıtlar, bir süre sonra sanki ulusun kendileriymiş gibi, sınıfın kendileriymiş gibi sınıfa ve ulusa da buyurganlık yaparlar. İktidarın bölünemezliğine kilitlendikleri için, farklı eğilim ve örgütlerin varlığını sürekli olarak giderilmesi gereken anormallikler olarak görürler.

Ulusal kurtuluş savaşı veren, ulusal kurumlarını iç örgütlenmesini yeniden dizayn eden toplumlarda örgüt bürokrasilerinin, kendi tabanlarından bağımsızlaşarak topluma buyurganlık eden yönetim aygıtları, oligarşik yapılar haline gelme tehlikesi her zaman vardır. Sosyalizmi inşa etmek isteyen Doğu bloğu ülkelerinde böyle olmuştur. Ulusal kurtuluş savaşı veren ülkelerdeki başat partiler hemen "yönetici sınıf" haline dönüşmüşlerdir. Aynı tehlike Kürdistan için fazlasıyla mevcuttu ve sonuçlarını zaten yaşıyoruz. "Tek lider, tek parti, tek ideoloji" anlayışı işte böyle bir kurumsal egemenliğin zeminini beslemek ve sürdürmek için devreye girer.

Sonuç olarak "ulusal proje", "ulusal birlik" kavramlarına çok ihtiyatlı yaklaşmakta; sosyal adalet, demokrasi ve çoğulculuğu esas almaktayım. Kendime yakın gördüğüm hedef ise daha

farklıdır: sınırsız, sınıfsız, sömürsüz, özgür ve sosyalist bir toplum...

Cevap 51:

- Değerlendirmenize katılıyorum; Kürt ulusu üzerindeki dörtlü sömürgeci statükonun en azından bir ayağı kırılmıştır. Aslında Suriye ve İran için de uluslararası koşulların Kürtlerin lehine olduğu söylenebilir. Bu uluslararası koşullardan ABD ve AB gibi şu anda belirleyici olan güçlerin tavrını kastediyorum. Fakat bu koşulların uzun süre böyle devam etmesi kuşkuludur. Nitekim Obama yönetimi daha farklı bir eğilimi temsil ediyor ve şu anda yine Ortadoğu'daki statükonun dondurulması söz konusu.

Kuzey'deki açmaz devam ediyor, ama bunun nedeni de salt bu alandaki güçlerin subjektif zaafı değildir. TC devleti hem AB'nin hem ABD'nin yakın bir müttefiki, dolayısıyla Kürt ulusal talepleri bu devleti istikrarsızlaştırma tehdidi oluşturduğu sürece bu güçlerin sempatisini kazanmaktan uzaktır. Diğer yandan bir biçimde Kürt sorununu sistem içinde bile olsa çözmemek de Türkiye'yi istikrarsızlaştırdığından, yine bu güçler Türkiye'yi "makul" bir çözüm için iteliyorlar. Zorlama değil ama yönlendirme biçiminde... Aynı biçimde Kürt hareketi için de statükoyu sarsmayacak bir çizgi izlemeleri yönünde bir blokaj söz konusudur.

Bu çerçevenin içinin nasıl doldurulacağı artık taraflara kalıyor.

Ne var ki bu çerçeve Türkiye açısından ve sistemin egemen güçleri bakımından ne kadar rasyonel olursa

olsun, Kürt ulusu açısından da haksız, zorbaca bir statükonun devamı anlamına geliyor.

Kürdistan sorunu uluslararası bir sorundur; Güney'deki çözüm modelinin diğer parçalar açısından bugün de-ğilse bile yarın ama mutlaka gündeme geleceği aşıkardır. Tıpkı fizikteki birleşik kaplar örneği gibi, statüsü ve tarihsel-toplumsal ilişkileri bakımından birbirine bağlı bu toplumun bir parçasındaki değişiklik diğer parçalarla eşit seviyeye gelecektir.

Burada kısa ve orta vadeli bir tehlikeye de işaret etmekte fayda var: Düne kadar Kürdistan'ın parçaları ve parçalardaki mücadelelerin ortak payda ve çıkarları ön plandaydı. Bugün ise özellikle Güney'de oluşan Kürt Federal Hükümeti ile diğer parçalar arasında giderek artan bir oranda farklılık ortaya çıkacak, çelişmeler artacaktır. En basitinden Kuzey'in mücadele etmek zorunda olduğu güçler, Güneyin ittifak etmek zorunda olduğu güçlerdir. Bu nedenle Kürt ulusal demokratik örgütleri birbirleri aleyhine tutum almaya zorlanacak veya sık sık ters pozisyonlarla karşılaşacaklardır. Eğer bu krizler derinleşmeden ve stratejik bir kırılmaya neden olmadan atlatılabilirse, Kürtler açısından daha umut verici bir gelecek söz konusu olabilir.

Ama parçalar arasındaki oluşan bu statüko ve çıkar farklılıkları, derin çatışma ve güvensizliklere dönüşürse bundan halkın zararlı çıkacağı açık.

Dolayısıyla "çözüm" gibi görülen şey aslında zamana yayılmış bir "çözumsuzlük"ten başka bir anlama gelmiyor. Adalete dayanmayan bir barış mümkün değil..

Öte yandan Kürdistan sorununun bu biçimde çözümsüz kalmasını isteyen ve sürekli anlaşmazlıklar, çatışma ve savaş ortamının sürmesini isteyen güçler vardır: Uluslararası savaş endüstrisi, küresel sistemin halen en büyük ekonomik gücü ve siyasal yönlendiricisidir. Ordular, polis gücü, istihbarat örgütleri ve bunların denetlediği muazzam ekonomik ve siyasal iktidar alanı söz konusu olduğu sürece kontrollü veya kısıktırılmış çatışma alanları bulunması onlar için bir ihtiyaçtır.

Böyle bakıldığı zamanda "çözüm olmayan çözümler" peşinde oyalanmak bu egemen güçlerin de işine gelir.

Kürt aydınları, örgütlenmeleri ve kurumlarının aslında büyük oranda olup biteni doğru okuduklarını düşünüyorum. Ne var ki eldeki opsiyonlar çok fazla değildir. Söz gelimi Kürt ulusal demokratik taleplerini ne kadar sistemin içine çekerseniz çekin, ne kadar daraltırsanız daraltın bunun karşılığı ortak bir çizgide buluşmayı değil, Kürt ulusal taleplerinin sıfırlanmasına kadar baskı görmeyi getirmektedir.

Benim görüşüme göre Kürt halkının meşru ulusal demokratik taleplerini olabildiğince aşağı çekerek uzlaşabileceğini sanmak büyük bir yanılgı. Kaldı ki o zaman bu bir uzlaşma değil teslimiyet olur. Yapılacak en doğru şey hem meşru ve haklı taleplerden geri adım atmamak hem de mücadelede açık, kitlesel ve meşru mücadele yollarını sonuna kadar zorlamak olmalıdır.

Cevap 53:

-Çok yakın tarihte bu örnek bize şunu gösteriyor; demek ki “ulus devlet” henüz çağını doldurmamış. Sınırların kalktığı 21. yüzyıl Avrupa’sında bile yeni ulus devletler hayata atılabiliyorlar.

Demek ki “dönüşümlü başkanlık sistemleri”, “öz yönetimli sosyalizm”, “halkların kardeşliği” altında bile federasyon ve özerklik biçimleri kopan parçaları zorla birbirine yapıştırmaya yetmiyor. Zaten işin sırrı da bu “zor” da, “dayatma”larda yatmıyor mu?

Demek ki uluslar arası konjonktür pek ala sınırların değişmesine olanak taniyabiliyor. Bir halk bağımsızlık yolunu seçti diye kıyamet kopmuyor, dünyanın çivisi yerinden çıkmıyor!

Kuşkusuz Avrupa ve ABD politikacılarının başta Kürt ulusunun hakları olmak üzere pek çok konudaki çifte standartlı, iki yüzlü politikalarını belirtmek için de Kosova ve Montenegro somut bir örnek oluşturuyor. Yalnızca bu kapışma bile ayrımcılığa uğrayan ulusların, haklarının tanınması konusunda yüksek perdeden verilen nasihatlerin boş sözlerden ibaret olduğunu kanıtlar.

Kosova, önceki yıl bağımsızlığını ilan eden Montenegro’ya nazaran biraz daha büyük ama, Kürdistan’a kıyasladığımızda onun bir ili büyüklüğünde küçük bir ülke. İki milyonu biraz aşkın bir nüfusu var. Kosova’da yaşayan iki halkın dili, Arnavutça ve Sırpça resmi dil. Hatta kimi bölgelerde Boşnakça ve Türkçe de bu tanınan diller arasında yer almakta..

1945’den beri Yugoslavya federasyonu içinde, 1992’den beri Sırbistan’ın özerk bir bölgesi ve 1998’den itibaren

de Birleşmiş Milletler gözetiminde yaşayan Kosova da şimdi artık bağımsız bir devlet.

“...bile” demiyorum; çünkü bağımsızlık ve özgürlük, nüfusu az veya çok, sosyo-ekonomik gelişmesi ileri veya geri tüm halkların, ulusların, etnik grupların hakkıdır. Bağımsızlık demek diğerleriyle çatışmak, birlikte ortak yaşam biçimlerine kapalı olmak demek değildir. Aksine bunlar olabiliyorsa, bağımsız kurumlarına sahip olarak özgürce ve karşılıklı eşitlik prensipleri içinde olabilmesi demektir.

Prensip olarak aynı korumanın Kürt ulusu için yapılmaması için prensip olarak hiçbir neden yok. Hatta Irak’a müdahalenin sıcak günlerinde Kürtlerin bağımsızlık ilanı da aynı korumaya talip olabilirdi.

Kosova ve Montenegro örnekleri, Kürt örgütlerinin uluslararası diplomaside kendileri için dayanak yapabilecekleri somut örneklerdir. Fakat siyasal talepler bağımsızlık yönünde olmadığı için ne yazık ki kimse bu emsal örnekleri ağzına bile almak istemiyor.

Cevap 85:

- Özünde bahsettiğimiz başlıca DDKO gruplarından biridir. 1971 Diyarbakir Cezaevi savunmalarıyla bir siyasi tavır ortaya çıkmış, Kürt ulusal mücadelesi ve sosyalizm ekseninde yeni siyasal, örgütsel arayışlar öne çıkmış; DDKO’nun bu çekirdek grubu etrafında çeşitli kümelenmelerle birlikte yeni bir grup doğmuştur. Bu grubun kendini ideolojik olarak yeniden ta-

nımlaması, siyasal bir programa ulaşması, örgütsel bir muhteva kazanması zaman içinde şekillenmiştir. Komal yayınlarının kurulması ve Rizgarî dergisinin yayın hayatına atılmasıyla bu grup da kendisinin legal düzeyde anılacağı bir isme kavuşmuş oldu. '80 öncesi siyasal grup ve yapılar ağırlıklı olarak yayınladıkları dergilerle, yayın organlarıyla isimlendiriliyorlardı.

Dergi değil de grup ismi olarak düşünülseydi, belki farklı bir ad seçilebilirdi.

Ama şunu kesinlikle söyleyebilirim; Rizgarî dergisi yayın hayatına başladığında arkasında enerjik bir siyasal grup vardı ama henüz herhangi bir örgütsel yapı yoktu. Zaten ileriki yıllarda yapılan özeleştirilerde daha başlangıçta örgütsel bir yapı ile çıkılmaması bir eksiklik olarak belirlenmişti. Grup, Kürt halkının anti-sömürgeci ulusal demokratik mücadelesinin ideolojik inşa süreci olarak adlandırdığı bir teorik tartışma ve siyasal ilkelerin belirlenmesi sürecini önüne koymuştu. Örgütsel inşanın da buna göre biçimlenmesi düşünülüyordu. Dolayısıyla nasıl bir örgütlenme olacağının cevabı da zaten henüz verilmiş değildi.

70'li yılların hızlı sosyal, siyasal gelişmelerin yaşandığı dinamik ortamında Rizgarî dergisi aracılığıyla tartışılmaya başlanan tezler oldukça kısa zamanda ete kemiğe büründü, taraftar kazandı ve bir takım örgütsel biçimleri kendiliğinden ortaya çıkmaya başladı. Bir bakıma siyasal hareketlilik ve örgütsel talepler, teorik tartışmaların, ideolojik-siyasal inşa sürecinin

önüne geçti. Kürdistan'ın belirli kentlerinde, metropollerde Kürt öğrenci gençliğinin, medrese kökenli Kürt aydınlarının teveccüh ettikleri bir siyasal hareket gelişti. Çeşitli sendika ve meslek örgütlerinde "anti-sömürgeci muhalefet" grupları oluştu. Birçok yerde ASDKDer (Anti-Sömürgeci Demokratik Kültür Dernekleri) kuruldu, vb.. Bu hareketin sadece Dergi Yazı kurulu ile yönlendirilmesi ve taleplere cevap vermesi mümkün değildi tabii ki.

Rizgarî'de üç-dört ayrı kaynaktan kadrolar buluşmuştu veya ittifak etmişti: Birincisi; DDKO'lar içindeki sosyalist eğilimli Kürt gençleri [Mümtaz Kotan, İbrahim Güçlü, Fikret Şahin gibi isimler bu damarı temsil ediyor], TKDP (Dr. Şıvan'ın partisi) içindeki kimi kadro ve yurtsever aydınlar [Orhan Kotan, Zülküf Şahin, Feqi Hüseyin gibi isimler], Üçüncü olarak bağımsız ya da TİP içinde çalışmış aydınlar [Şerafettin Kaya ve Ruşen Arslan gibi örnekler, -ve tabi organik bir ilişki geliştirmemesine ve bağımsız duruşunu korumasına karşılık, belli bir süre Rizgarî Yazı Kurulu'nda yer alan, ideolojik-inşa ve teorik tartışmalara büyük katkısı olan İsmail Beşikçi'yi de eklemek gerekiyor]; dördüncü olarak çeşitli Türk sosyalist hareketlerinde yer almakla beraber Kürt ulusal sorununa ilişkin arayışlardan dolayı bu harekete katılanlar, [Hatice Yaşar, Mehmet Uzun ve Recep Maraşlı'yı bu isimler arasında saymak mümkün...]

1971 Diyarbakır Sıkıyönetim Askeri Cezaevi ve Mahkemeleri sürecinden sonra oluşan bu gurubun ilk yakın amacı, "Kürt sorununun", sosyo-ekonomik ve siyasal temelleri, tarihsel bo-

yutuyla tartışılmasını sağlamak için güçlü bir yayın örgütlemektir. Komal yayınevi böyle doğmuştu. Rizgarî dergisi ise artık grubun siyasal teorik tezlerini oluşturması ve tartışmaya sunması sürecine denk düşer. Ortada henüz çerçevelenmiş hazır tezler yoktur, ama yazı kurulu her bir konuyu kendi arasında tartışarak ortak metinlere ulaşmakta ve bunları dergide tartışmaya açmaktadır.

Kürdistan'ın bir sömürge olduğu tezi, Kürt ulusunun kendi kaderini tayin hakkı için bağımsız ve ayrı örgütlenmesi gerektiği tezleri; Kemalizm, resmi tarih ve resmi ideoloji eleştirileri; anti-sömürgeci ulusal demokratik mücadele kavramı; parlamento seçimleri ve legal mücadele ile ilgili tezler hep bu süreçte ortaya atılarak olgunlaştırılmıştır.

Cevap 59:

-Bahsettiğiniz dönemde III. Enternasyonal, artık uluslararası sosyalist hareketin merkezi bir örgütü gibi değil, Sovyetler Birliği Devletinin dış politika bürosu gibi hareket ediyordu. Bütün mücadelelerin "Sosyalist Anavatanın (yani SSCB'nin) savunulması"na tabi olması gerektiği anlayışı her türlü teorik-ideolojik mülhazanın üzerinde olduğundan, tek ölçüt alınan kararların, SSCB'nin kısa veya uzun vadeli çıkarlarına uygun olup olmasındı.

Bu anlayışla dünyanın birçok yöresindeki devrimci mücadelelerin kurban edildiği bilinmektedir. İspanya iç savaşı bunun bir örneğidir. Polonya'nın Nazi Almanyası ile paylaşılması

böyledir.

Keza Ankara'daki Kemalist hükümetle yürütülen ilişkiler de aynı mantığa dayanır. SSCB, güney sınırlarında kendisine karşı nötr davranacak bir yönetim bulunmasını yeğlediği için, karşılık olarak bu hükümete yönelik sosyalist iç muhalefeti de pasifize etmiştir. Kemalizm'in anti-emperyalistliği söylemleri de bu pasifikasyonu sağlamak için bir ideolojik kılıf vazifesi görür. Öyle ki TKP'nin faaliyetlerini örgütlemek üzere Mustafa Kemal'e anlaşılmalı olarak Ankara'ya gelen Mustafa Suphi ve arkadaşlarının, Kemalistlerin "özel örgüt"ü tarafından Karadeniz'de boğdurulmasını bile es geçmişler; düzenli komünist tevkifatlarını kaale almamışlardır. Türk sosyalistlerini Kemalist iktidarın yedeğine sokulmaya zorlayan, bunu dikte ettiren Komintern'dir. Böylece SSCB ve ona bağımlı uluslararası sosyalist hareket eski Osmanlı topraklarındaki kadim ulusların zorla Türkleştirilmesi, kırım ve sürgünlere uğratılması siyasetine de gözlerini kapadığı gibi; bu zorbalığa karşı yürütülen muhalefete de, Kürtlerin ulusal taleplerine de sırtını dönmüştür.

Hal böyle olunca Kemalizm'in bütün zorbalıkları da Komintern'de "feodalizmin tasfiyesi", "enerjik burjuva reformları" olarak alkışlanmaktadır.

Cevap 86-87:

- Dergilerde "Dosya" olarak ortaya konan metinlerin her biri programatik tartışma başlıklarıdır. Sosyalist muhtevallik bir Kürt ulusal kurtuluş örgütü, dünyayı ülkesini, mücadele yöntemle-

rini, ittifaklarını, hedeflerini nasıl tanımlar. Her sorun başlıklar halinde tartışılmıştır. Yazı Kurulu, programındaki "faşizm" , "ulusal sorun" ve "örgütlenme" başlıklarını sonuçlandıramadan bölünme meydana gelmiştir.

Bu arada güncel siyasi sorunlarda belli duruşlar saptanması, örneğin Türk sol hareketindeki sosyal-şovenizmin eleştirisi yada Güney'deki 75 yenilgisinden sonra ortaya çıkan kaos ve çatışmalara karşı tavır alınması gibi gündemler de bu düşünsel faaliyetin içindedir.

Bugün geri dönüp baktığımızda bu alanda geliştirilen tezlerin çok önemli oranda Kürt ulusal hareketinde yer ettiği ve kabul gördüğüdür.

Örneğin sömürge Kürdistan tezi, ayrı örgütlenme, Kemalizm ve Türk solu eleştirileri bugün artık önemli oranda bir konsensus haline gelmiştir. Rizgarî sosyalist tezler bakımından da eleştirel bir duruş sergileyerek çok daha doğru bir çizgi üzerinde seyrettiğini gösterdi. Örneğin o günlerde Kürt hareketlerinde de çok keskin bir Sovyet yanlılığı, Arnavutluk ya da Çin yanlılığı ya da Sosyalist tezlerin dogmatik biçimde tartışılmazlığı egemendi. Rizgarî bu merkezlere hep mesafeli ve bir çok teze karşı eleştirel duruş sahibiydi. Hiçbir örgüt Stalin'e toz kondurmaz, Lenin'i eleştiremezken Rizgarî bu tür dogmalara aldırış etmedi.

Bugün ise artık bu tartışma konularının çoğu aşılmıştır. Gündem bir hayli farklıdır.

Eğer bugünkü yerden baksaydım, Kürt toplumunun sosyo-ekonomik ve toplumsal yapısını daha derinden tah-

lil eden araştırmalar yapılmasını; tarih, dil ve kültür alanında daha çok çalışılmasını isterdim. O günlerde [spekülatif, varsayımsal] teorik tartışmalarla ve ithal edilmiş gündemler üzerine çok fazla zaman ve enerji kaybettüğimizi düşünüyorum.

Cevap 88:

-Ayrışmaların kaynağında yönetici kadrolardaki siyaset yapma anlayışı ve alışkanlıklarının önemli yer tuttuğunu düşünüyorum. Kişisel uyumsuzluklar, çatışma ve güvensizlikler de rol oynamıştır. Kuşkusuz tüm bunların ideolojik ve siyasal bir anlamları da vardı. Fakat her tür ayrılığı ideolojik olarak detaylandırmak, siyasal bir zemine oturtmak hiç de güç değil. Yönetici kadrolardaki bu ayrışmaların çevreye, kadrolara doğru yansımalarında da, daha çok güven duyduğu kişilerin sözlerine, tespitlerine güvenme ve buna göre bir saflaşma olmaktadır. Sonra ayrışan bu kanatların birbirlerine alternatif olarak farklı ideolojik-/siyasal kulvarlarda ilerlemeleri mümkün olmaktadır.

Rizgarî yazı kurulundaki bölünmenin itici etkenlerinden biri de örgütlenme sorunlarıydı. Nitekim ayrılığın hemen ertesinde her iki tarafta hızlı biçimde kendi tarzlarında bir örgütlenme sürecine girdiler.

Cevap 89:

- Rizgarî'nin (Ala Rizgarî dahil) Kürt ulusal demokratik hareketinin bağımsız bir ideolojik-siyasal zemine oturmasında önemli katkıları olduğunu düşünüyorum. Kürt sosyalist

grupları çok uzun süre Türk solundan ayrı ve bağımsız örgütlenmeyi reddettiler. Kürt ulusal demokratik hareketinin kendi bağımsız ve güçlü iç dinamikleri olduğu, buraya yaslanmak gerektiği ısrarla vurgulandı. Kürdistan devriminin kendine özgü teorik tezleri tarihsel perspektifi olması gerektiği ve bunun yeterince güçlü kaynakları bulunduğu da ortaya konuldu. Rizgarî tarafından savunulup tartışılan tezlerin PKK dahil birçok Kürdistanlı grubu etkileyip, değiştirdiğini söyleyebiliriz.

Kürt ulusal demokratik hareketine ait, anti-sömürgecilik, bağımsız örgütlenme, ayrılma hakkı, Kemalizm ve resmi ideoloji eleştirileri gibi birçok temel tezin, Türk soluna, sosyalistlerine, demokratlarına aktarılmasında da ciddi bir etkisi olmuştur.

Olumsuzluğu ise teorik ve ideolojik mücadeledeki radikalizme rağmen bunun siyasal bir güç ve örgütsel formlara dönüştürülemediği; böylece birçok yetişkin kadro siyaset dışı kalmış veya kendi nosyonları dışında yapılarla hareket etmek zorunda kalmışlardır.

Rizgarî hareketi sömürgeci metropollerdeki öğrenci gençlik ve aydınlar, bazı meslek grupları içinde gelişmiş ama asıl hedef kitlesi olan Kürdistan'a nüfuz edememiştir. Ne şehirlerdeki Kürt işçilerine ne de Kürt köylülüğüne... Adana'nın kenar semtlerinde, Tatvan, Varto, Malazgirt, Ergani gibi bazı lokal alanlarda kasaba düzeyinde gelişmeler kalıcı ve etkili olamadı.

Kürt ulusal hareketinin ana gövdesi olan Kürt köylülüğü ve kent yoksullarına ulaşamadı, onların dilinden konuşup, onları örgütleyen bir yapı

oluşturulamadı. Programatik olarak öngörmesine rağmen silahlı mücadeleyi örgütleyemedi.

Tüm bunlar bir dönemin siyasal kadrolarının gençlik hevesiyle bol bol konuşan ama söylediklerini yapamayan insanlar olarak kitlede güvensiz bir profil edinmesine neden oldu.

Diğer örgütlerin de Rizgarî gibi kendi hedef kitlelerinin uzağında kalmaları, söylemlerini pratiğe geçiremeyişleri; siyasal boşluğun PKK tarafından doldurulmasını kolaylaştırdı.

Siz siyasal bir özne olmayı başaramadığınız zaman, bu boşluk başka biçimde yerini doldurmakta gecikmez.

Rizgarî dahil diğer Kürt örgütlenmeleri de kendi sosyal ve siyasal tabanlarıyla, hedef kitleleriyle sağlıklı ilişkiler geliştirebilmiş olsaydı; ulusal demokratik mücadele daha büyük gelişmeler sağlayabilirdi. Tekçi bir örgütsel yapı değil, demokratik bir çoğulculuk egemen olurdu.

Cevap 112:

- Genel olarak iyimserimdir. Örneğin Kürtlerin durumunun da önceye oranla hep daha iyiye gittiğini düşünüyorum. Herhangi bir gazetenin bir yerinde "Kürt" kelimesi geçtiğinde heyecanlanıp birbirimize ilettiğimiz dönemleri ben de yaşadım. Rahmetli Musa Anter de, "geçmişten hiçbir miras almadıklarını, her şeyi sıfırdan yarattıklarını" söyleyen hızlı bir arkadaşına "oğlum biz de sıfırlara getirmek için çok çalıştık" diye cevap vermişti.

Ne var ki realiteye baktığımızda, harcanan emekle elde edilen sonuç

çok orantısızdır. Bu kadar bedel, bu kadar çaba karşılığında Kürt halkı çok daha iyi bir yerde olabilirdi, olmalıydı. İnsanlık için yürütülen sosyal mücadeleler, demokrasi mücadeleleri için de öyle. Çok daha iyi bir yerde olmayı hakkediyor insanlar.

Bu da beni umutsuz değil ama çoğu kez hüznendiriyor.

Cevap 113:

- Ben de size teşekkür ediyorum. Aslında bir röportaj kalıplarının çok dışında neredeyse bir kitap, broşür yazımı gibi bir şey oldu bu çalışma. Cevaplarırken oldukça zorlandığımı itiraf etmeliyim. Umarım okuyucular için de sıkıcı olmaz.

Ben çok dilli, çok kültürlü, çoğulcu bir toplumsal dokunun korunup geliştirilmesinden yanayım.

Binlerce tür çiçek vardır. Gül de bunlardan biridir. Ama gülün bile envai türlü çeşidi vardır; renga renk olanı, yedi vereni, kat kat olanı... Bütün bu güzellikleri tek bir toprağa, tek bir çeşide indirmek kimsenin aklına gelmiyor da, insanların çeşitli diller, çeşitli kültür ve formlarda oluşu neden panik ve savaş konusu olabiliyor ve onların birbirine benzetmeye, farklılıklarını yok etmeye ya da bir coğrafyadan öbürünü silip atmaya çalışmak nasıl mümkün olabiliyor? Bunu aklım almıyor.

Deniz dibinin renkliliği ve çeşitliliğini hayran hayran seyreden insanla; köyünün mahallesinin güzelliğini çeşit çeşit meyvesi, bitki örtüsü hayvan alemiyle öven insan; nasıl olur şehrinde memleketinde çok dil çok kültür bu-

lunmasından "karıştık, bozulduk" diye şikayet eder?

Bu kendiliğinden bir bilinç mi, yoksa ideolojik olarak öğretilmiş, yönlendirilmiş bir çarpıklık mı?

Bu sonsuz uzay boşluğunda yalnız olup olmadığımızı şimdilik kesin olarak bilmiyoruz. Umarım ki yalnız değildir. Ama henüz yaşanması bir atmosferle sınırları belirlenmiş olan bu güzel gezegenimizde yalnız olmadığımız kesin. Yalnızca sonsuz renklilikte ve çeşitlilikte kimlikleriyle insan toplulukları olarak değil, bitki örtüsüyle, hayvanlar alemiyle ve onları yavaşatan doğal ortamlarıyla birlikte. Bu büyüklük içinde her kimlik bir değerine göre kolaylıkla "azınlık" olarak tanımlanabilir. Birbirimizle geçinmek ve geliştirmek için bu tür kategorize edici, dışlayıcı, "alt" veya "üst" gibi hiyerarşik kavramlara ihtiyacımız yok.

Siyasal eşitsizlik, sosyal adaletsizlik veya zorbalıktan kaynaklanıp beslenmeyen her türlü farklılığın -konu edindiğimiz üzere dil, etnik, kültürel ve inanç farklılıklarının- birbirleri karşısında aynı derecede eşit, saygıdeğer olduğunu kabul etmekle işe başlayabiliriz. Yalnızca varsayılmış coğrafi-siyasi sınırlar içinde değil tüm gezegenimizde, "kimse hiçbir yerde yabancı değildir" diyebiliriz mesela.

4. Ocak. 2010
Berlin

"Divê Em Tu Dem Bêhêvî Nebin, Serxwebûn û Azadiya Kurdistanê Di Destê Me De Ye"

II

Îbrahîm GÛÇLÛ

Bersîv 50:

Fikrê *Rizgarî* di derheqê meseleya kurd de li girtîgeha leşkerî ya Amedê çêbû. Piştî ku em (Komûna DDKOyê) ji girtîgehê derketin, ji bona ku kovara *Rizgarî* biweşînin û îdeolojîya neteweyî ya kurd ava bikin, me redeksîyonêk ava kir û redeksîyonê fikrê xwe di derheqê pirsê neteweyî ya kurd de zelal kir. Berîya ku *Rizgarî* dest bi weşanê bike fikrên xwe wek deklerasyonê amade kir û ew deklerasyon li bajarên Kurdistanê û metropolan bi sedan kurdperwer, xwendevan, rewşenbîr û melayên kurd re mînaqêşe kir û şiklê dawî dayê. Ji bona mînaqêşeya deklerasyonê me bi mehan xebat kir û civîn pêk anîn. Li Kurdistanê ez beşdarî hemû xebat û civînan bûm. Dema ku redeksîyona *Rizgarî*ye şiklê dawî da deklerasyonê, biryar da ku di nav demê de ev fikrê

xwe û pîvanên tespîtkirî, bi lêkolîn û lêgerînan pêşve bibe û kûr û zelal bike.

Çerçeweya fikrî ya *Rizgarî* bi xetê giştî bê dîyar kirin ew bû: Kurdistan welatê kurdan e. Li Kurdistanê ji derveyî neteweya kurd, grubên din yên etnikî jî dijîn. Kurdistan bi Peymana Qesr-î Şîrîn di navbeyna Împeratorîya Osmanî û Farisî de bûye du beş. Kurdistan bi Peymana Lozanê jî di navbeyna Dewleta Tirk, Îranê, Iraqê û Suriyeyê de bûye çar parçe. Bakurê Kurdistanê û beşên din yên Kurdistanê kolonî ne. Dewleta Tirk, Îran, Iraq, Suriyeyê dewletên kolonyalîst in. Kurdistan, di heman demê de li Rojhilata Navîn kolonîyeke navneteweyî ye.

Kurd neteweyek bîndest û kolonî ye. Ji bona vê pirsê neteweya kurd pirsê neteweyî, rizgarî û serxwe-

bûnê ye. Neteweya kurd jî, ji bona ku rizgar bibe û welatê xwe azad bike, hewcedarê tevgerê rizgarîxwaz a sîyasî û çekdar e.

Neteweya kurd jî hewcedarê dewleteke serbixwe ye. Ji bona ku serxwebûna Kurdistanê li Bakurê Kurdistanê ava bibe, divê sosyalîstên Bakurê Kurdistanê di nav xwe de tîfaq bikin, bi nasyonalîst û kurdperweran re jî enî/cephyeke mîlî ava bikin. Dema ku hêzên welatparêz ên Bakurê Kurdistanê di nav xwe de cephe û enîya xwe ava kirin, divê pişt re bi sosyalîst û tevgera xebatkar û karkerên Tirkîyeyê re jî tîfaq pêk bîne.

Kurdistan ji alîyê çar dewletên kolonyalîst ve hatîye parvekirin û bûye kolonî. Ji bona vê, serxwebûn û rizgarîyê parçeyeke Kurdistanê û yekîtiya Kurdistanê bi serê xwe fiki-randin nerast e. Lewra dewletên kolonyalîst dema ku li beşekî Kurdistanê tevgera neteweyî û mîlî pêş dikeve, li hemberî vê tevgerê helwesteke mîlî û tîfaqeke kolonyalîst pêk tîne û dixwaze tevgera wê parçeyê bitefîne. Ji bona vê jî, dema ku welatparêzên kurd li beşekî Kurdistanê xebata xwe meşandin, divê hesabê beşên din û tevgera beşên din jî bike. Loma divê sosyalîstên hemû beşên Kurdistanê jî di nav xwe de tîfaqekê pêk bînin û bi hev re tevgera rizgarîxwaz a Kurdistanê bimeşînin. Digel tîfaqa sosyalîstên Kurdistanê, divê kurdperwer û nasyonalîstên Kurdistanê jî çi sosyalîst, çi nasyonalîst divê li tevayîya Kurdistanê enîyeke neteweyî ava bikin. Ji bona azadî, rizgarî û serxwebûna Kurdistanê di nav xwe de

stratêjîyeke merkezî û programeke hevbeş tespît bikin û bi awayê xebateke hevbeş tevbigerin.

Rizgarîyê rêxistinbûna neteweya kurd mutlaq didît. Beşek sosyalîstên kurd, rêxistinbûna gelê kurd muwaqet û bi girêdayî şovenbûna hêzên sosya- lîstên neteweya serdest didît. Beşek sosyalîstên Kurdistanê jî digotin "dema ku hêzên neteweyên serdest ji şovenîzmê rizgar bibin û enternasyonal bibin, wê demê sosyalîstên kurd û gelê kurd divê bi netewe û gelên serdest re rêxistineke hevbeş û mişte- rek ava bikin."

Rizgarî ne bi wê nêrînê re bû. Rizgarî ji bona gelê kurd rêxistina xweser mutlaq û jîyanî didît. Loma jî rêxistina xwe di vê çarçoveyê de difikirî û xwe birêdixist.

Rizgarî dema ku dest bi avakirina îdeolojîya neteweyî ya kurd kir, di heman demê de bawer dikir û diparast ku di nav demê de rêxistin dê şiklekî bigre û partîyekê ava bike. Wek tê zanîn di partîbûnê de du helwest û du pêvajoyên hene. Gorî helwestekê, çend kes tên cem hevûdu li ser programekê û li ser awayê xebatê û projeyan li hevûdu dike, partîya xwe ava dike û xebata xwe bi partîyê dimeşîne. Helwesta duyem jî ew e, ku di destpêkê de partî ava kirin ne rast e, divê pêşîyê kadro çêbibin û pişt re jî partî ava bibe. Rizgarî helwesta duyemîn eciband. Ji bona vê di destpêkê de partî ava nekir, biryar da ku di nav pêvajoyê de û piştî avakirina programeke orga- nîk û kadroyên têgihştî û ceribandî, partî ava bike.

Rizgarî li ser vê xetê meşîya û ev

stratejîya rêxistinî pêk anî. Ji bona vê jî merkeza *Rizgarî* dest bi rêxistinbûnê kir. Redeksîyon û destenivîskarîya *Rizgarî* di hememî demê de bû navenda sîyaset û rêxistinê jî. Piştî ku *Rizgarî* di nav kitleyê de hevalbendên xwe çê kirin, bi mele û rewşenbîran re, bi karker û gundîyan re pêwendîyên xwe ava kirin; dest pê kir ku li gundan, bajar û bajarokan, li herêmên cihê de komîteyan ava bike.

Rizgarî piştî analîzên xwe yên di derheqê Tirkîyeyê de biryar da ku rêxistina veşartî û îllegal ava bike. Ji bona vê her çiqas kovara *Rizgarî* ji alîyê dewletê de dihat zanîn jî, di navend û redeksîyona kovarê de kî çi wezîfe dike, ew ji alîyê dewletê ve nedihat zanîn. Ji bona vê Komîteyên *Rizgarî* jî ji alîyê dewletê de nedihat zanîn.

Herdu awayên rêxistinê jî, piştî Darbeya Leşkerî ya 12yê Îlonê di nav me de hat minaqeşe kirin. Ji alîyê me de hat tespît kirin ku modela rêxistinî ya cepheyê ji bona rejîm û sistêmên otorîter û totalîter bingeh e.

Rizgarî, ji bona ku Kurdistan azad û serbixwe bibe, wek rêbaza şerê çekdarî diparast *Rizgarî* dizanî ku dema ku li hemberê dewleta Tirk şerê çekdarî neke, nikare zora dewleta tirk bibe. Em dikarin bibêjin ku *Rizgarî* modela xebata Tevgera Başûrê Kurdistanê pejirandibû.

Lê ji bona ku şertên şerê çekdarî jî pêk bîn; divê di nav gel de rêxistin ava bibe û gel bê qezençkirin. Ji bona vê jî xebata îdeolojîk û sîyasî û çandî girîng didît. Ji bona ku gel rêxistin bike, semîner, konferans, xwepêşan-

dan pêkanîn.

Rizgarî li hemberê îdeolojîya fermî ya Kemalîzmê têkoşîneka dijar meşand. Sîyaseta M. Kemal û hevalên wî teşhîr kir. Tespît kir ku şerê M. Kemal û hevalên wî şereki mîlî û rizgarîxwaz nîne. Kemalîstên rojane jî, teşhîr û rexne kirin.

Bersîv 51:

Rizgarî dema dest bi weşanê kir, armanceka wê ya sereke jî avakirina îdeolojîyêke neteweyî bû. Ji bona vê jî, *Rizgarî* ev merheleya wek "*Pêvajoya Avakirina Îdeolojîyê*" tespît kiribû. Loma avakirina îdeolojîya neteweyî gelek girîng û bingeh didît. *Rizgarî* dema ku biryara avakirina îdeolojîyê da, wê demê tespîteke din jî kir. Li gorî dîtina *Rizgarî* yê, divê li ser hemû pirsên bingehî yên civat û tevgera Kurdistanê fikir bête afirandin. Divê afirandina fikir, di çarçoveya pirsên mezin û yên ku qedera tevgerê tayîn dîkin de bê meşandin. Loma jî pirsên bingehî hatin tespît kirin û pişt re jî, ji bona van pirsan dosye hatin amadekirin û li ser wan pirsan lêkolîn çêbûn.

Rizgarî bi vê xebatê, ji bona Tevgera Bakurê Kurdistanê îdeolojîyek ava kir. Hemû rêxistinan jî, ji vê îdeolojî û fikran îstifade kirin. *Rizgarî* jî, ji fikrên grub û rêxistinên sîyasî yên din îstifade kir.

Ez dikarim bêjim piştî salên 1974an ji bona ku Tevgera Bakurê Kurdistanê bû xwedîyê îdeolojî û fikrêkî nû, tevger pêş ket û rêçeke nû nîşan da. Vê ceribandîna jî derxist holê, ku bê fikir tevgerêk ava nabe û pêş nakeve. Tevgera Bakurê

Kurdistanê ji bona ku di vê qonaxê de, ji îdeolojî û fikrekî nû bê par e, ji derveyî tevgera dema Şerê Sar tevgereke nû ava nabe û rêçeke nû nayê dîyar kirin. Di vê merheleyê de jî Tevgera Bakurê Kurdistanê hewcedarê fikrên nû û îdeolojîyeke gelemper e. Ji bona vê jî, min di malpera *Net-Kurdê* û gelek malper û rojnameyên kurdî de di derheqê vê pirsê de bîrûreyên xwe dîyar kirin.

Kovara *BÎR* di vê merheleyê de dikare xizmeta vê armanc û ramanê bike.

Bersîv 52:

Rizgarî jî wek grubeke sîyasî, hem encama tevgera neteweyî ya Bakurê Kurdistanê bû, hem jî ji bona ku pêşxistina fikrê neteweyetî unsûreke gelek girîng bû. *Rizgarîyê* dema ku wek rêxistinekê xwe ava dikir, wek pêvajoyekê xwe dîyar dikir; hem fêr dibû û hem jî bi gelê me re bîrûreyên xwe parve dikir. Dema ku me kovara *Rizgarî* weşand û pêş xist; me xwest em wek rêxistinekê ava bikin, em kesên xwedîyê ceribandî û zanîyîyê kûr jî nebûn. Lê dema ku ji derva de dihat mîzekekirin, em wek grubeke sîyasî ya gelek bi îdîa û tîgîhîştî dihatin xuya- kirin. Mîmkûn e ku me jî xwe wusa nîşan dida. Lê dema ku tez û teorîya *Rizgarîyê* ya sereke "avakirina îdeolojîyê" bihata analîzkirin, gelek aşkere derdiket holê ku di hemem demê de me xwe jî ava dikir û pêş dixist.

Dema ku em di Hepisxaneyê Leşkerî ya Amedê de bûn, me dest pê kir ku fikrekî hevbeş ava bikin û bibin grubeke hevbeş ya sîyasî. Lê wê demê

jî di nav me de fikrên cihê hebûn. Ev yeka jî tişteki gelek xwezayî bû. Dema ku me di kovara *Rizgarî* de behsa yekîtîya îdeolojîk jî dikir, ev yeka bûyereke yeknesak û rastexwe nebû. Lê dîsa jî nedihat wê wateyê ku em bi hev re xwedîyê şablonên giştî nebûn. Di eslê xwe de derbarê her tişteki wekhev fikirandin û wekhev tevgerandin li dijî xwezayî ya mirov e. Her çiqas rastîya Gruba *Rizgarî* ev bû, me bi zorê ji derûdora xwe re xwe wek grubeke ku di her pirsê de wekhev difikirin û wekhev tevdigerin nîşan dida. Ew li me bi xwe xirabîyê mezin û xapan- dinek bû. Ji bona vê jî, me bi nîyetê baş, me zanyarîyê baş dida derûdora xwe. Bi vê yekê me xirabî li xwe jî û li derûdora xwe jî dikir.

Dema ku biryara weşandin kovara *Rizgarî* hate girtin, me wek grubeke sîyasî bîryar da ku deklarasîyonekê amade bikin. Ev reşnivîsa dê bibûya programa me. Dema ku me reşnivîs kollektîf amade kir û anî ser meseyê, li ser deklarasîyonekê minaqeseyên gelek girîng dest pê kir, di navbeyna me de li ser pirsên bîngê û bi taybetî jî li ser prensîba çarenivîsîya neteweya kurd, li ser pirsê rêxistinî, li ser terîf û danasîna civata kurd, li ser analîzên çînên di Kurdistanê de nerînên gelek cihê derketin holê. Ji bona vê yekê jî, me her çiqas li gelek herêmên Kurdistanê ji dehan kurdperwer û meleyên Kurdistanê pêşniyar û encama civînên gelek tîkûz girtibûn jî, deklarasîyoneke hevbeş derneket holê. Ez dikarim bibê- jim ku deklarasîyona *Rizgarîyê*, wek program, hevmeşterekîyên me yên hindikayî

dîyar fikir. Ji alîyê din de di pêwendîyên serokatîya grubê de jî cûda- yetî hebûn. Ji bona vê em hewcedarî yekîtîyeke bilindtir û pêşvetir bûn.

Di rêvebirina *Rizgarî* de bûrokratîzm derdiket holê. Neafirandinîya di pêwendîyên gel û Kurdistanê de jî, di navbeyna serokatîya *Rizgarî* de nakokîyên mezin derdixsitin. Lê dîsa jî ev nakokî û cûdayetîyên me, nedibû sedem ku em ji hevûdu veqetin û bibin grubên sîyasî yên cihê. Wê demê jî min diparast û ez nûha jî dibêjim, yekîtîya rêxistinî û yekîtîya îdeolojîk eynî tişt nîne. Yekîtîya rêxistinî, yekîtîya îdeolojîk a teng pêwîst nabîne. Yekîtîya rêxistinî, yekîtîya programê û yekîtîya xebata hevmişterek e. Mirov dikare xwedîyê nerîneke cihê û fikrekî cihê be, lê dema ku mirov di projeyekê de li hevûdu kir û ji bona ku vê projeyê pêk bîne û bixe jîyanê dikare bi hev re tevbigere.

Ev nêrîna min, wê demê, ji alîyê gelek hevalan ve nedihat pejirandin û xerîb dihat dîtin. Ji bona vê jî, dema ku di pirseke bingehî de û heta di pirseke rojane de nakokî û cûdabûnek derdiket holê dibû sedema qirîzekê. Ev qirîzî li ser pirsê Bloka Sosyalîst û pirsê Yekîtîya Sovyet û Çînê pirçaran derdiket holê. *Rizgarî* wek nêrîna fermî, sîyaseta Bloka Sosyalîst nedipejirand û sosyalîzma Bloka Sosyalîst, wek bûrokratîk û rewîzyonîst şirove fikir. Lê beşek hevalên ku endam û hevalbendên *Rizgarî* bûn, bi mentalîteyeke pragmatîk û ji bona berjewendîya neteweya kurd dixwestin ku Bloka Sosyalîst negrin hemberî xwe. Ji bona vê jî nedixwest-

in ku ji Bloka Sosyalîst, ji Yekîtîya Sovyetan û Çînê re bibêjin rewîzyonîst Min ev nêrîna tolere fikir. Lê beşek berpirsîyar û rêvebirên *Rizgarîyê* nedixwestin vê yekê fahm bikin û hem jî vê yekê dikirin pirs-girêkeke mezin û sedemekê cûdabûnê.

Li Kurdistanê xebat kirin jî, di nav me de minaqeşeyeke gelek girîng bû. Dema ku me dest bi xebata *Rizgarîyê* kir, wek min li rêzên jorîn got, em bi xwe jî di nav avabûnekê de bûn û divîya bû ku em di nav gelê kurd de û li Kurdistanê xebat bikin. Rêvebirîya *Rizgarî* di vê pirs-girêkê de qelsîyek nîşan dida. Bi taybetî jî, hevalên ku wek serokên *Rizgarî* dihatin nas kirin, ji Kurdistanê û ji çanda kurd dûr bûn. Ji bona ku vê pirsê çareser bikin hewil nedidan. Dema ku ev havalan dihatin Kurdistanê jî, bi endam û kadroyên *Rizgarîyê* re li hevûdu nedikirin. Bi wan re di demeke kurt de diketin nav pirs-girêkan.

Rizgarî tevger û grubeke sîyasî ya Kurdistanî bû. Ji bona vê yekê divîya bû ku bi beşên din yên Kurdistanê û bi rêxistinên Kurdistanê re pêwendî pêk bîna. Hezar mixabin beşa bûrokratîk ya gruba *Rizgarî* di vê pirsê de rasterast dijitî nedikir jî, li hemberî vê pirs-girêkê sistî nîşan dida.

Lê gorî *Rizgarî*, yekîtîya Kurdistanê pêwîst bû û ji bona vê yekê jî Kurdistanê serbixwe û yek-girtî diparast. Loma cara pêşîn bû ku *Rizgarî* di teorîyê de ji bona tevayîya Kurdistanê ***Cephaya/Enîya Milî*** diparast. Avabûna ev enîyê jî, bi rêxistinên Kurdistanê mimkun bû. Vê jî pêwendîyeke konkret û xuyayî

dixwest. Dema ku bi rêxistinên Kurdistanê re danûstendin nebe, gelo di navbeyna wan de enîyeke çawa ava bibûya?

Dîsa Rizgarîyê her çiqas di merheleya yekemîn de di navbeyna hêz û rêxistinên Kurdistanê de tîfaq diparast jî, di encamê de li tevayî ya Kurdistanê yekîtiya rêxistinî ya sosyalîst diparast. Ji bona vê jî, bi rêxistinên sosyalîst ên Kurdistanê re pêwendî çêkirin mec- bûrî bû. Rêvebirîya bûrokratîk di Kurdistanîbûnê de jî sistî nîşan dida.

Di awayê xebatê de jî, di navbeyna rêvebirîya Rizgarî de cûdayetî her ku diçû zêde dibû. Di awayê xebatê de li cem bûrokratîkbûnê, di heman demê de komplocîtî û tasfîyecîtî jî pirs-girêkeke mezin bû. Awayê xebatê jî, di nav serokatî û rêvebirîya Rizgarî de bû sedema nakokîyên bingeîn. Di pirsê şerê çekdarî û amadekarîya wê de jî pirs-girêk hebûn.

Di avakirina tevgera kîtlewî ya demokratîk de jî di navbeyna rêvebirîya Rizgarîyê de nerînên cihê hebûn. Piştî ku DDKD ket bin bandora tevgera Şivanî, di Rizgarîyê de projeya avakirina ASDK-DERan hate pêkanîn. Beşek rêvebirên Rizgarîyê ew xebata biçûk didîtin û digotin ku "ev xebat Rizgarîyê dixwest bin bandora cîwanan." Di eslê xwe de beşek rêvebirên Rizgarîyê ji pêşketin û kadroyên ciwan ditirsîyan. Lewra ew kadroyan dixwestin ku di tevgerê de gavên mezin û yên bi rîsk bêne avêtin.

Ji bona vê yekê di Rizgarî de alîyek pasîfîst û alîyek jî aktivîst hebûn. Alîye aktivîst pişt re Ala Rizgarî ava kirin. Lê ew nedihat wê wateyê ku di

rêvebirî û di bingeha Rizgarîyê de jî piştî cûdabûnê kesên aktivîst tunebûn. Lewra di avabûna Rizgarî û Ala Rizgarî de jî yekûyek ji hevûdu cûdabûneke maqul pêk nehat. Kesên ku divîya li alîyê Ala Rizgarî cîh bigrin li alîyê Rizgarîyê, kesên ku divîya li alîyê Rizgarî cîh bigrin li alîyê Ala Rizgarîyê cîh gir-tûbûn.

Ji alîyekî de jî, Tevgera Bakurê Kurdistanê ji gelek alîyan de yekîtiya xwe pêk neanî bû. Ji bona vê jî, divîya bû ku hemû rêxistinan ji yekîtiyê re derîyê xwe vekirî bihiştina. Ev rastî ji bona Rizgarîyê jî derbas dibû. Hezar mixabin beşek rêvebirên bûrokrat ên Rizgarî di teorîyê de li dijî yekîtiyê dernediketin. Lê di naverokê de li dijî yekîtiyê bûn û ji yekîtiyê ditirsîyan. Ji bona ku yekîti pêk neyê, sedemên ne cidî nîşan didan.

Dema ku di Rizgarî de cûdabûn û veqetandin çêbû, di hemû rêxistinên Kurdistanê de jî, cûdabûn û nakokî derketibûn holê. Ev pêvajoya cûdabûn û nakokî jî, rewşa Tevgera Bakurê Kurdistanê bi giştî nîşan dida. Ji bona nakokî û cûdabûnên nav rêxistinên Kurdistanê sedemên gelek girîng ên hundirî hebûn. Hezar mixabin beşa bûrokratîk a Rizgarîyê, ev nakokî û cûdabûnan, bi girêdayî derva îzah dikirin û li gor vê yekê jî helwesteke komployî dîyar dikirin. Piştî cûdabûna Rizgarî û Ala Rizgarî, beşa Rizgarîyê cûdabûna me bi midaxaleya Celal Telabanî îzah kir.

Lê dema ku di navbeyna Rizgarîyê de cûdabûn û biryara veqetandinê çêbû. Ev bi metodeke gelek demokratîk hat meşandin. Di destpêkê de serokatîya Rizgarî li ser maseyê bi

nivîskî minaqeşe kir. Pişt re biryar da ku bi rêya komîsyoneke mişterek cûdabûna herdû terefan pêk bê. Dîsa biryar hat girtin ku herdu teref jî li ser navê Rizgarîyê kar nekin. Hezar mixabin piştî ku bûyereke gelek xemgîn ku Birayê Hêja Mursel Delenî hat kuştin, ev peymana me ji holê rabû û komîsyonê nikarî xebata mişterek bimeşîne.

Bersîv 53:

Rizgarî û Ala Rizgarî, li Bakûrê Kurdistanê, xeteke gelek dîyar a neteweyî ya îdeolojîk derxist holê. Berîya Rizgarî û Ala Rizgarîyê, di xeta neteweyî de zelalbûnek tune bû. Tevgera Bakûrê Kurdistanê ji bona ku xwedîyê îdeolojîyê neteweyî û nasyonalistî nebû, di bin tesîra tevgera çepgir a tirk de bû. Ev rastî ji alîyê rêxistinî de jî hebû. Rizgarî û Ala Rizgarî ji bona ku îdeolojîyê neteweyî ava kir. Îdeolojîya neteweyî ya ku ji alîyê Rizgarî-Ala Rizgarî de ava bibû, li ser Tevgera Bakûrê Kurdistanê jî tesîrek kir. Gelek rêxistinên Bakurê Kurdistanê ji îdeolojîya Rizgarî-Ala Rizgarîyê sûd wergirtin.

Rizgarî û Ala Rizgarî ji alîyê îdeolojî de tesîreke mezin û xuyayî li tevayî ya Kurdistanê kir. Tesîra wê ya rêxistinî li çend herêman gelek xurt bû.

Rizgarî-Ala Rizgarî di navbeyna tevgera çepgir a tirk û tevgera neteweyî ya kurd de jî sînorek û cûdayîyek ava kir. Ji bona vê tevger û rêxistinên çepgir ji Rizgarî-Ala Rizgarî gelek eciz bûn, ji bona wan îzolasyonêk çêkiribûn.

Piştî 30 salî li Şeradarîya Baxleran (Rezan) Baskin Oranî beşdarî konfer-

anseke bibû. Di wê konferansê de Baskin Oranî dîyar kir ku "*Rizgarî di dîroka nêzîk de nasyonālîzma modern a kurdî ava kir.*" Ev tespît jî, rola Rizgarî-Ala Rizgarî ya îdeolojîk nîşan dide.

Rizgarî-Ala Rizgarî, di nav tevgera kurd de li hemberî qamp û sîstema sosyalîst jî xeteke serbixwe ava kir û meşand. Bi vî awayî tevgera kurd ya li Bakurê Kurdistanê xwest ku ji tesîr û bandora sîstema sosyalîst dûr bixe. Sîyaseta Yekîtiya Sovyetê di derheqê pirsgrêka neteweyî ya kurd de rast-
trast rexne kir. Şaşiyên wan nîşan da.

Ala Rizgarî, di sala 1979an de bi hemû beşên Kurdistanê û rêxistinên Kurdistanê re danûstendin kir. Bi ev danûstandina xwe ji reya giştî û gelê kurd re dîyar kir ku tixûbên di navbera her çar parçeyên Kurdistanê de sunî ne û ji alîyê dewletên kolonyalist û emperyalist de hatine tespît-
kirin û bi zorê jî bi kurdan dane qebûl-
kirin.

Piştî ku Ala Rizgarî bi beşên din ên Kurdistanê re danûstendin kir, li rojhilata Kurdistanê û Başûra Kurdistanê bi cî bû, bes perwedayî ya sîyasî û leşkerî nekir; di heman demê de li herdu beşan beşdarî xebata pêşmergetî jî bû. Heta wê demê hêzeke neteweyî û rêxistineke Kurdistanê li beşekî din beşdarî şerê rizgarîxwaz nebibû.

Bersîv 28:

Kemalîzm jî, Nasirîzm jî, Baasîzm jî, diktatorîyên faşîst ên burjuwazîya biçuk, bûrokrasîya sîvîl û leşker in. Kemalîzm, dîktatorîya burjuwazîya biçuk, bûrokrasîya sîvîl û leşker ê

tirkan e. Baasîzm û Nasirîzm rejîma burjuwazîya biçûk a ereb in. Ev rejîm û dîktatorîyan, nijadperest û nasyon-alîstîya teng a neteweyên serdest in.

Bingeha Kemalîzm, Baasîzm û Nasirîzmê jakonbenîzm û terora Fransayê ye. Di van rejîman de pîrpartîtî tune ye. Di van rejîman de, yek partî hikum dike, yek serok û yek îdeolojî heye. Ji dervayî îdeolojîya Kmalîzmê, Baaasîzmê, Nasirîzmê hemû îdeolojî qedexa ne. Li van rejîman mafên şexsî û grubî qedexa ne. Ji mafê grubên etnîkî û neteweyî re hûrmet û rêz tune ye.

Di fehma Kemalîzmê de M. Kemal Atatürkî, di fehma Baasîzmê de Mişel Eflaqî û Sedam Huseynî, di Nasirîzmê de jî Nasir xwedê ye. Tu kes, tu rêxistinek û hêzek nedikarî wan rexne bike.

Kemalîzm, Baasîzm, û Nasirîzm di heman demê de nefes û jîyana xwe ji çepîtiya otorîter û totalîter a Stalînîst û Lenînîst jî digre. Heta Baasîzm û Nasirîzm rasterast encama "li rêya nekapîtalîst de avakirina sosyalîzmê ye." Ji bona vê yekê jî, gelek xeter in. Yekîtiya Sovyetan piştî Şerê Sar jîyana xwe qedand û ket nav guhertineke gel-ek bingehî. Hezar mixabin Baasîzmê piştî şerê Sar jî, li Iraqê û li Surîyeyê jîyana xwe domand. Bes Baasîzma Iraqê sala 2003an di encama midaxale û şerê DYA û hevalbendên wê de hate rûxandin.

Kemalîzm û Baasîzm û Nasirîzm wek min li rêzên jorîn dîyar kir; fikir, çalakî, îdeolojî û desthilatdarîya burjuwazîya biçûk e. Tevgera Bakurê Kurdistanê jî, ji bona ku sala 1938an

di serîhildana dawî ya Kurdistanê de sinifên karbîdest ên Kurdistanê ji derveyî jîyanê û sîyasetê hatin hiştin, burjuwazîya biçûk li Bakurê Kurdistanê piştî salên 1960î serokatî ji tevgera milî re kir. Ev beşa civata Bakurê Kurdistanê jî di dibistanên kemalîstan de gihîştibûn û Kemalîzm ji bona wan bibû çandekê.

Eynî tebeqeya kurd, dema ku îdeolojîya çepgir a Stalînîst û Lenînîst jî pejirand û tevgera kurd di şertên Şerê Sar de şikil girt û xwe organîze kir, ev çanda Kemalîstî û Stalînîstî li ser hev sûwar bûn û vê yekê sinifa sîyasî ya Bakurê Kurdistanê ji hêjayîyên kurdî dûr xist û ji gelê kurd re bîyanîbûyinek derket holê. Sîyaseta kurdî qels bû. Vê yekê jî zerareke mezin da Tevgera Bakurê Kurdistanê. Tevgera Bakurê Kurdistanê bi gelemperî demokrat nebû. Her rêxistinek û her îdeolojîyek ku li Bakurê Kurdistanê qewimî bû, ji derveyî xwe rêxistin û îdeolojî rewa û meşrû nedidît. Fikrê îdeolojîyek, sero-kek, partîyekê hate parastin. Ev nerîn jî gelek aşkere ye ku dişibe Kemalîzm û Baaasîzmê.

Bersîv 29:

Tevgera Bakurê Kurdistanê piştî salên 1974an kete bihara xwe ya duye-mîn. Di Tevgera Bakurê Kurdistanê de pêvajoya pîrpartîtî û pîrgrubî dest pê kir. Her çi qas berîya ku pîrpartîtî û pîrgrubî di Tevgera Bakurê Kurdistanê biqewime û ava bibe, ji bona ku yekîtiya rêxistinî ava bibe hewil hat dayîn jî, hezar mixabin di vê hewildanê de serketin pêk nehat.

Di cûda avabûna grub û partîyên

kurd de hem sedemên bingehî hebûn û hem jî tune bûn. Hinek grub û partî hebûn ne hewce bû ku ji hevûdu cûda bin. Lê carna sedemên gelek besît ji bona cûdabûnê, bûn bingeh. Vê yekê jî pêşîya xurtbûn û gelêrbûna Tevergera Bakûrê Kurdistanê digirt.

Ez nûha dixwazim li ser pirsên bingehî yê ku di Tevergera Bakûrê Kurdistanê de bûne sedemên cûdabûnê rawestim.

Li Bakûrê Kurdistanê jî, wek di nav hemû tevgerên milî yê navîna sedesala 20an de çêbibûn de, du xetên îdeolojîk peyda bibûn. Di nav Tevergera Bakûrê Kurdistanê de du beşên girîng hebûn: yek jê, beşa çepgir a nasyonalist bû; beşa duyem jî, nasyonalistên muhafezekar bûn. Ev du beşên îdeolojîk ên cihê, mecbûr bûn ku ji hevûdu cûda xwe rêxistin bikin. Nasyonalistên muhafezekar sala 1965an di Partîya Demokrat a Kurdistanê Turkiyeyê de xwe organîze kiribû. Lê li derveyê vê beşê, beşên din ên nasyonalist ku bi rêxistinî nebûn jî, di qada tevgera neteweyî de xebata xwe didomandin. Ev beşbûn û cûdabûn, beşeke îdeolojîk, cidî, meşrû bû. Li vir problem ew bû ku çepên nasyonalist û nasyonalistên muhafezekar diviya bû ku di çarçeweya rêxistineke hevbeş de, di rêxistina cepheyî de xwe realîze bikira û yekîtiya xwe ava bikira. Nikarîn vê yeka bikin.

Cûdabûna mezin di nav çepgir û sosyalîstên kurd de bû. Di nav çepgir û sosyalîstên kurd de, li ser çend bingehan cûdabûn pêk hatibûn. Ev sedemên bingehî yê cûdabûn û cihê rêxistin û grubên siyasî avakirinê çî bûn, divê ew bên diyarkirin.

Di nav çepgir û sosyalîstên kurd de cûdabûna yekem a bingehî, li ser pirsê rêxistinbûna gelê kurd pêk hat. Beşek grubên siyasî û rêxistinên Bakûrê Kurdistanê rêxistinbûna gelê kurd mafekî mitlaq didît, beşek rêxistinên kurd vê yeka wek meseleyeke muwaqet û bi girêdayî şoveniya hêzên tirk ên çepgir didît. Gorî wan dema ku hêzên çepgir ên tirk ji şovenîzmê xelas bibin û çanda enternasyonalî qezenç bikin, ji çepgirên tirk cûda organîzebûna tevgera çepgir a kurd ne meşrû ye û li dijî sosyalîzmê ye. Beşek rêxistin û grubên siyasî jî di wê nerînê de bûn ku rêxistinbûna gelê kurd mitlaq û mafekî bingehî ye.

Dîsa di cûdabûna rêxistin û grubên siyasî yê Bakûrê Kurdistanê de, stratejî û statuya Kurdistanê jî ji bona cûdabûnê bû sedemeke girîng. Beşek rêxistinên Bakûrê Kurdistanê federasyona sovyetî diparast, beşek rêxistin jî serxwebûn û dewletbûna Kurdistanê diparast.

Di cûdabûna Tevergera Bakûrê Kurdistanê de hevalbendîya Yekîtiya Sovyetan, hevalbendîya Çîn û Arnavudê, ji wan hêzan azad û yê ku wan rexne dikir jî hebûn: Ew jî, ji bona cûdabûnê sedemeke girîng bû.

Awayê xebatê jî, di cûdabûna Tevergera Bakûrê Kurdistanê de sedemeke girîng bû. Beşek rêxistin û grubên siyasî yê Bakûrê Kurdistanê, şerê çekdarî diparastin û beşekî wan jî li dijî şerê çekdarî bûn. Ew rêxistinên ku şerê çekdarî diparastin jî, din awa wan de jî ji bona şert û dema şerê çekdarî, cûdayî hebûn.

Tevergera Bakûrê Kurdistanê, li gorî rewşenbîrbûn û ne rewşenbîrbûnê jî xwedîyê cûdahiyekê bû.

Bersîv 30:

Sedem û çavkanîya têgihîştina şovenî û nîjadperestîya civata tirk, rewşenbîr û akademîsyênên wan, felsefeya avakirina Komara Tirkîyeyê ye. Wek tê zanîn, li Împeratorîya Osmanî hebûna neteweyan, grubên etnîkî û neteweyî meşrû bû. Ji bona vê desthilatdarîya Osmanî, rewşenbîr û akademîsyênên Osmanî tu dem înkarkirina netewe û grubên etnîkî nedifikirin. Lê dema Komara Tirkîyeyê wek dewleteke milî, unîter a tirk hate projekirin, wê demê înkara netewe û grubên etnîkî yên cihê dest pê kir. Êdî hat gotin ku di Komara Tirkîyeyê de, *"Li Tirkîyeyê kurd tune ne. Kurd tirk in. Ji bona vê jî welatekî kurdan, Kurdistan tune ye; zimanê kurdî tune ye. Divê kurd xwedîyê tu mafên kesayetî û grubî yên neteweyî nebe. Kurd desthilatdar nebe. Kurd bi zimanê xwe perwerde nebe."* Ev nerîn bû nerîna dewletê û ji bona dewletê îdeolojîyek ava kir. Navê vê îdeolojîyê jî Kemalîzm e.

Piştî ku Komara Tirkîyeyê ava bû, hemû civat, karker, gundî, burjuwazîya mezin û burjuwazîya biçuk, rewşenbîr û akademîsyen bi vê çand û îdeolojîyê perwerde bûn. Dema ku perwerdeyîya civatê li ser tunebûn û înkara netewe û grubên etnîkî yên cihê pêk hat, şovenîzm û nîjadperestî bû çandeke civatê û giştî. Wê demê jî, hemû mixalefet û tevgerên netewa kurd û grubên din ên etnîkî ne rewahatin pejirandin, tenkîl, sirgûn, qetlîam jî meşrû hat dîtin.

Her çiqas sosyalîst û çepgirên tirk, lîberalan îdia kirin ku xwedîyê çandeke demokratîk in û ji mafên nete-

weya kurd, grubên etnîkî re rêzgirtî ne jî, di nav jîyanê de derket holê ku ew hemû beşan jî, ji îdeolojîya Kemalîzmê pir cûda nînin û ji bona neteweya kurd pîvan û modelên navneteweyî napa- rêzin. Ew ji bona neteweya Filistîn, Kosovayê, Bosna-Hersekê dewlet dixwazin, lê dijî dewletbûn û desthilatdarîya neteweya kurd in.

Min di van rojên dawî de sosyalîst Omer Laçînerî di programeke televizyonê de guhdar kir. Wî li hemberî Şerefeddîn Elçî gelek bi hêsanî digot ku "ji îradeyeke sîyasî ya hevbeş a kurd behs kirin ne di cîh de ye. Wê demê grubên din jî dê vê daxwaz bikin." Vê jî gelek aşkere derxist holê ku sosyalîstên tirk jî, dema ku ji mafê çarenivîsîya kurd bahs dikin, ji tişteki xerîb behs dikin. Li dijî mafên wan ê desthilatdarî derdikevin.

Komara Tirkîyeyê, xwedîyê çend taybetîyan e: Taybetîya yekemîn a Komara Tirkîyeyê, unîterbûn û milîbûn û tirkbûn e. Taybetîya duyemîn a Komara Tirkîyeyê, kolonyalîstbûn û emperyalbûn e. Kurdistan, kolonîya Komara Tirkîyeyê ye. Taybetîya sêyemîn a Komara Tirkîyeyê, otorîterbûn, totalîterbûn, faşîzanbûn e. Taybetîya çaremîn ya Komara Tirkîyeyê ew e, ku bi sinif û çînekê, bi burokrasîya sîvîl û leşker jî nayê bi nav kirin: Xwedîyê avakirinekê taybetî ye. Sinif, çîn, hêzên xuyayî, Komara Tirkîyeyê birêve nabin. Dem dem jî ew dewlet dewleta tirkan jî nîne û tirkan jî temsîl nake. Komara Tirkîyeyê ji alîyê dewşîrmeyan ve tê birêvebirin.

Ew taybetîyên Komara Tirkîyeyê,

taybetîyên laşî û dîrokî ne. Guhertina wan, bi guhertina felsefeya damezrandina Komara Tirkîyeyê, taybetî jî bi desthilatdarîya kurdan û mafqezençkirina neteweya kurd dikare bibe. Dema Kurdistan û gelê kurd azad û serbixwe bibe, Komara Tirkîyeyê jî deweleta ûnîter û milî ya tirk pak dibe; karektera wê ya kolonyalîst jî holê radibe û demokratîkbûna wê pêk tê. Dawîya îdeolojîya kemalîst tê, plûralbûna fikrên cihê, ol û mezhebên cihê tê pejirandin û meşrû dîtin.

Bersîv 31:

Avabûna Komara Tirkîyeyê wek min li rêzên jorîn jî terîf û şirove kir, gelek taybetî ye. Piştî avabûna Komara Tirkîyeyê desthilatdarîyeke taybetî ya dewletî ya kûr ava bûye. Lê li Komara Tirkîyeyê piştî Şerê Cîhanî yê Duye- mîn pêvajoyeke nû ya nîv-demokratîk û pirpartîtîyê dest pê kir. Ev pêvajo di sala 1950yî de bû sedem ku desthiladârî û rêvebirina dewletê bi awayekî parve bibe.

Di sala 1950yî de dema ku Partîya Demokrat encama hîlbijartina giştî qezenç kir û di meclîsê de piranî bidest xist; desthilatdarîya dewletê bi bandora hêzên navneteweyî û DYAyê nikarî pêşîya hikumetbûna wan bigre. Di wê merheleyê de du desthilatdarî/du hikumet derketin holê. Desthilatdarî û Hikumeta kûr a dewletê, desthilatdarîya sivîl a Partîya Demokrat Desthilatdarîya dewletê bû desthilatdarîyeke nexuyayî, desthilatdarîya sivîl jî bû desthilatdarîya xuyayî. Desthilatdarîya dewletê desthilatdarîya rasteqîne bû, desthilatdarîya

sivîl jî bû desthilatdarîya muwaqqet.

Piştî merheleya pirpartîtîyê, desthilatdarîya dewletê desthilatdarîya sivîl murakebe û kontrol kir. Desthilatdarîya dewletê ji aliyê bûrokrasîya sivîl û leşker û hêzên ne xuyayî de dihat rêvebirin. Desthilatdarîya sivîl jî, ji aliyê hêzên sivîl ên civatê de dihat rêvebirin.

Dema ku desthilatdarîya dewletê xwest ku dawîya desthilatdarîya sivîl bîne, dest bi xebatên dizî û komplo û provokasyonan dikir. Ji bona vê jî hêzên wan yên taybetî û sirrî hebûn û hene jî. Ji bona vê berîya darbeya leşkerî ya 27ê Gulana 1960î, 12 Adara 1970yî, 12ê îlona 1980yî, 28ê Sibata 1987an van hêzên taybetî û veşartî dest bi çalakîyan kiribûn. Encama çalakîyan, li Tirkîyeyê qaos çêbû, kuştin û bihevçûn zêde bû, rêvebirîya sivîl ji îdarekirinê aciz dibû. Wê demê desthilatdarîya dewletê xwe aşkere dikir û dîktatorîya xwe ava dikir.

Ergenekon jî rêxistineke dewletê ye, ku ji bona desthilatdarîya dewletê maşe ye û dezgeha komplo û kaosê ye.

Bersîv 32:

Dewleta/Împeratorîya Osmanî, dewleteke neteweyî û milî nebû. Dewleta Osmanî bi tu neteweyan bi nav nedibû. Her çiqas Dewleta Osmanî wek dewleteke di ser neteweyan re raste rast nayê tarîfkirin jî, dewleteke di ser neteweyan re bû. Di Dewleta Osmanî de hemû netewe û grubên etnîkî û netewa kurd nedihatîn înkarkirin; meşrûiyeta neteweyan û grubên etnîkî hebûn. Neteweya kurd jî xwedîyê hêjayîyên xwe bû û li ser axa xwe, li Kurdistanê

nîv-desthilatdar bûn û bi girêdayî desthilatdarîya merkezî ya Oamsnî bûn. Lêbelê Osmanîyan jî nedixwestin ku netewe- yên din zêde desthilatdar bin. Ji bona vê jî, di Dewleta Osmanî de jî asîmî- lekirineke bi dizî hebû.

Împeratorîya Osmanî xwedîyê îdeolojîyeke yekbeş jî nebû. Dewleta Osmanî bi her awayî otorîter û totalîter jî nebû. Nîv-otorîter û nîv-totalîter bû. Dewleta Osmanî di heman demê de Dewleteke pirr olî û pîrmezhebî jî bû. Ol û mezheban di çarçoveyeke sivîl de xebatên xwe dimeşandin û îbadeta xwe dikirin. Lê cem van hemû taybetîyên xwe Dewleta Osmanî jî, dewleteke emperyal û kolonyal bû. Ji sistemeke federalbûnê re girtî bû. Ji bona vê jî, neteweyên di hundurê Dewleta Osmanî de dijîyan, encama xebata xwe ya milî û rizgarîxwaz azad bûn û dewletên xwe yên serbixwe ava kirin.

Min taybetîyên Komara Tirkîyeyê, di bersîva pîrsa 38emîn de dîyar kir, ji bona vê ez naxwazim ku taybetîyên Komara Tirkîyeyê dubare bikim. Dema ku mirov ew taybetîyên Komara Tirkîyeyê, ceribandî û siyaseta Komara Tirkîyeyê li hemberî kurdan meşandî mêze bike; statuya kurdan li Tirkîyeyê ji çav derbas bike; ji hemû mafên neteweyî bêparbûna kurdan bide ber çav, statuya kurdan li Komara Tirkîyeyê û Dewleta Osmanî xwedîyê cûdabûn û ferqeke mezin e.

Komara Tirkîyeyê hebûna neteweya kurd înkâr dikir, ji bona ku neteweya kurd ji holê rabe û bibe tirk, jenosîdeke domdar ya çandî û fizikî; asîmîlsayoneke nemirovane û nexwezayî domand û îro jî didomîne. Kurd li

Komara Tirkîyeyê ji hemû mafên xwe yên neteweyî bê par in. Kurd li Komara Tirkîyeyê xwedîyê statuyek nînin. Zimanê kurdî qedexe ye û bi zimanê kurdî perwerdayî nabe. Bes ev salên dawî ji bona ku kurd bîxapandin û çareskririna pîrsgirêka neteweyî ya kurd di çarçoveya pîvan û modelên navneteweyî de pêk nayê, bi gotina wan "açilmên biçûk" kirin.

Bersîv 33:

Li Rojhilata Navîn wek we jî di pîrsa xwe de dîyar kirîye, neteweya kurd digel neteweya ereb, faris, tirk di demên cihê de bi hev re jîyan e. Tirk dereng hatine Rojhilata Navîn. Jîyana kurd û tirkên ya bi hev re piştî Şerê Melezzgirtê sala 1071an destpêkirîye. Tirk wek koçer hatine Rojhilata Navîn û pişt re jî ji bona xwe li ser axa gelên binkî yên vê cografayê dewlet ava kirine. Jîyana kurdan bi faris û ereban re kevintir e. Li Rojhilata Navîn kurd bi nifûsa xwe piştî ereban gelekî mezin e.

Faris, ereb, tirk ji bona ku dewlet in, an jî çend dewlet in, di Neteweyên Yekbûyî (Miletên Yekgirtî) de cî digrin. Dema ku li çêbûn û temsîl û dezgehên Neteweyên Yekbûyî mêze bikî û ji hevûdu bişkivînin, gelek askere derdikeve holê ku ew platform û temsîla dewletên milî û ne milî ye. Nete- we û gelên ne dewlet di Nete- weyên Yekbûyî de temsîl nabin. Ew jî tê wê wateyê ku qedera netewe û gelên bêdewlet di destê neteweyên bi dewlet de ye. Ji bona vê jî qedera kurdan jî, di destê neteweyên xwedîyê dewlet de ye. Ew jî tesîreke gelek neyênî li ser qedera kurdan dike.

Lewra kurd neteweyekî bindest e û Kurdistan jî welatekî kolonî ye. Hem jî welatekî di nav çar dewletan de beş bûye, dema ku dewletên tirkî û ereban yê cihê ku rasterast nebe jî, nerasterast li ser Kurdistanê kolonyalist in û di Neteweyên Yekbûyî de jî endam bin, li ser qedera kurdan xeterîyeke çawa gelek mezin heye, derdikeve holê.

Bi vî awayî Neteweyên Yekbûyî, qedere kurdan dewrî dewletên kolonyalist dike. Ew jî bi serê xwe neheqîyeke mezin e û ji bona neteweya kurd jî rewşeke nehiqûqî û ne bi edalet derdixe holê.

Ew rewş jî, hîç şik tune ye ku li ser meşruîyet û bêtereffiya Neteweyên Yekbûyî unsurekî girîng û xeter e. Neteweyên Yekbûyî heta nûha zulma li hemberî neteweya kurd li Rojhilata Navîn û li çar dewletên kolonyalist pêk tên, biryar û midaxeleyeke dîyar û mezin nekirîye. Ew jî derdixe holê ku Neteweyên Yekbûyî dezgeh û temsîla kurdan nake. Dema ku kurd bûn dewlet, Neteweyên Yekbûyî ji bona kurdan jî dibe dezgehek û platformeke temsîlî. Ji bona vê jî divê kurd, ji derveyî Neteweyên Yekbûyî dewletbûna xwe bifikire û qedera xwe bi destê xwe tayîn bike, li welatê xwe desthilatdar be û di navbeyna xwe û neteweyên din de wekhevîyekê pêk bîne.

Bersîv 34:

Kurdistan Dewleteke serbixwe nîne, dewleteke federe ye. Bi Dewleta Federe ya Iraqê re hatîye girêdan. Statuya Herêma Federe ya Kurdistanê û desthilatdariya wê û berpirsiyarîyên

dezgehên wê, di Makezagona Dewleta Federal a Iraqê de hatine dîyarkirin. Herêma Federe ya Kurdistanê jî, girêdayî destûra Dewleta Federal a Iraqê, ji bona xwe dixwaze Makezagoneke Herêma Federe bipejirîne. Hikumeta Federe ya Kurdistanê jî, di çarçoveya Makezagonê û zagonên herêmî de tanzîm û rêdixe.

Gorî makezagonê ji bo pêwendîyên navneteweyî yê Herêma Federe ya Kurdistanê xalekî gelek taybetî heye. Ew xala jî ew e, li balyozxaneyên Dewleta Federal a Iraqê beşa pêwendîya Herêma Federe ya navneteweyî û wî welatî heye; dê hebe. Gorî vê xalê Hikumeta Federe ya Kurdistanê li her balyozxaneyê Dewleta Federal a Iraqê berpirsiyarekî xwe nîşan dide û bi rêya wan bi wê dewletê re pêwendîyên xwe dimeşîne.

Dîsa gorî makezagona Dewleta Federal ya Iraqê gelek balyozên dewletan jî, ji kurdan tespît kirin. Ev jî ji bona pêwendîyên navneteweyî yê Hikumeta Federe ya Kurdistanê derfeteke mezin çê dike û dibe sedem ku Hikumeta Federe ya Kurdistanê bi wê dewletê re rasterast danûstendin bike.

Herêma Federe ya Kurdistanê, ji bona ku dewleteke serebixwe nîne, xweser endamê Neteweyên Yekbûyî nîne. Hikumeta Federe ya Kurdistanê jî, di ev çarçova teng û sînorkirî de Neteweyên Yekbûyî re xwedîyê pêwendîyê ye. Ji bona vê kurd, wek netewe û wek dewlet nikarin rasterast xwe di Neteweyên Yekbûyî de temsîl bikin, nerasterast xwe didin temsîl kirin. Bi taybetî di vê merheleyê de serokdewletê Iraqê û wezîrê

karên derve yê Iraqê kurd in, bi awayekî hîn xurttir kurd tên temsîl kirin. Lê ew temsîla li ser navê Dewleta Federe ya Kurdistanê dibe. Dewlet jî girêdayî şexsiyeta serokkomar û wezîrê karên devre ye, van pêwendîyan bi awayekî fermî ne, lê bi awayekî ne fermî, wek pêwendîyên Hukumeta Federe ya Kurdistanê dipejirînin.

Lê ji bona Serok û Hukumeta Federe ya Kurdistanê derfet û opsîyoneke din heye. Ew jî, DYA û Dewletên Ewropayê, Serokê Herêma Federe ya Kurdistanê wek serokê dewletên serbixwe ku endamên Neteweyên Yekbûyî pêşawazî dikin. Piştî ku li Iraqê pêvajoya federal û li Kurdistanê pêvajoya federe dest pê kir, di hemû pêwendîyên Serokê Herêma Federe ya Kurdistanê de bi vê wateyê meşîyaye.

Ev jî bê sedem nîne. Sedema yekemîn ew e, berîya ku di sala 2003yan de DYAyê û hevalbendên wê midaxaleyê Iraqê bikin, rejîma Seddamî û Baasî bê rûxandin, li Kurdistanê de-facto avayîyeke dewletbûnê hebû. Li Kurdistanê encama hîlbijartina giştî meclîsek ava bibû, serokê herêmê hatibû hîlbijartin, hikumet ava bibû. Li Başûrê Kurdistanê ji derveyî kevneşopî û çanda Seddamî û Baaasî çandeke siyasî ya demokratîk û rejîma demokratîk hatibû pejirandin. Dema ku DYA û hevalbendên wê midaxaleyî Iraqê kir, sîstema kevn ya faşîst û unîter û milî ya erebî hat rûxandin, li Iraqê pêvajoya federal û demokrasîyê li ser milê kurdan meşîya. DYA û hevalbendên wê bi alîkarîya kurdan li

Iraqê bi rehetî tevgerîyan. Lewra tê zanîn ku kurd 50 sal e ku li hemberî rejîma faşîst a Iraqê mixalefet e û şerê çekdarî dimeşînin. Ji derveyî kurdan ne Şîîyan, ne Sunîyan, ne turkmenan, ne jî ereban li hemberî rejîmê mixalefetek xurt nemeşandin. Ev rewş û pozîsyona Kurdistanê û serokên wê, di encamê de pêwendî- yeke dewletî ya navneteweyî derxist holê.

Ev pozîsyona Serok û Hukumeta Herêma Federe ya Kurdistanê di vê merheleyê de jî dom dike. Tê zanîn berîya ku hîlbijartinên Serokdewletî yên DYAyê pêk bê û Bush dev ji serokatî berde, hat Rojhilata Navîn gerek kir û bi serokên kurdan re jî danûstendin kir. Bi taybetî jî, Serokê Herêma Federe ya Kurdistanê bi Mesud Berzanî re, ji bona alîkarî û xizmeta wî di derbarê Dewleta Federe ya Iraqê de, sipas kir. Piştî hîlbijartina Obama, ew jî piştî seredanîya xwe ya Tirkîyeyê çû Dewleta Federal a Iraqê. Obama li Iraqê bi serokê Kurdistanê re danûstendin kir û ji wî re dîyar kir ku dê pêwendîyên wan dom bike, ji bona ku sîstema federal û demokrasî li Iraqê bimeşe û xurt bibe, dê ji wan re bibe alîkar.

Di pêwendîyên navneteweyî yên Hukumeta Herêma Federe ya Kurdistanê de, unsurekî gelek girîng jî petrol e. Hukumeta Federe ya Kurdistanê her çiqas di mesela kurd de bi hukumeta navendî ya federal re xwedîyê pirsgirêkan e jî, Hikumeta Kurdistanê demekî dirêj e ku ji derveyî Hukumeta Federal xweser bi şirketên mezin ên petrolê re peymanan çê dike û ev peymanan pêk tîne. Ev Peymanên Petrolê jî dibe sedem ku

Hikumeta Kurdistanê bi gelek dewletên dinyayê re bibe xwedîyê pêwendîyên cidî û bingehîn.

Bersîv 35:

Li gorî pirsê we, Kurdistan welatekî kolonî ye. Ez jî di wê bawerîyê de me. Dema ku me di pêvajoya Rizgarîyê de xwestin îdeolojîya neteweyî ava bikin, ew nerîn û têgeh di îdeolojîya me de bû nerîneke bingeh û merkezî. Piştî ku kolonîbûna Kurdistanê hat tespît- kirin, pirsên din zelaltir bûn û Tevgera Neteweyî ya Kurd renekî neteweyî û rizgarîxwaz û azadîxwaz qezenç kir. Di navbeyna neteweya kurd, tirk, ereb û faris de cûdayîkî çê bû. Sîyasethanên kurd jî, zanîn çi dikin û ji alîyê stratejîk de dîyar bû ku çi dixwazin.

Kolonîbûna Kurdistanê, serxwebûna Kurdistanê û ji ereb, faris û tirkan cûda avakirina jîyanek derxist pêş me.

Kurdistan bes ne konlonîyeke edetî ye jî, Kurdistan kolonîyeke navneteweyî ye jî. Piştî ku li Başûrê Kurdistanê Dewleta Federe ya Kurdistanê jî ava bû, li Kurdistanê kolonîbûn dawî nehat. Bes beşek ji wê sîstema kolonî veqetîya. Dema em lê mêze bikin jî, ew beşekî biçûk ê Kurdistanê ye. Rewşa kolonîbûna beşa mezin didome.

Heta ez dikarim bibêjim dema ku em ji alîyê tevayî de li qarektera Dewleta Federal a Iraqê mêze bikin û mirov realîsttir be, Herêma Federa ya Kurdistanê jî hîn nîv-kolonî ye. Lewra beşekî mezin a axa Kurdistanê û bi taybetî jî bajarê Kerkûkê ku di jîyana kurdan de bajarekî gelek jîyanî ye, hîn di bin bandora hukumeta merkezî ya

Iraqê de ye. Hukumeta merkezî ya Iraqê jî qeraktera dewleteke federal a nevnetaeweyî û demokrat nîşan nade. Wek min gelek caran jî dîyar kirîye, pîvan û dezgehên dewleta federal bi her awayî jî li Iraqê nayên meşandin. Ew jî statuya Kurdistanê li Başûrê Kurdistanê dixê minaqeşeyê.

Berîya ku ez tesîra Başûrê Kurdistanê li ser "kurdên Tirkîyeyê, Suriyeyê, Îranê" dîyar bikim, ez dixwazim pêşîyê ji ev peyv û tarîfê re îtiraz bikim. Li gorî bawerîya min, ev peyv ji alîyê we de hatîye ser zimên zêde nehatîye hesap kirin, bi lezûbez hatîye gotin û bi nîyeteke baş hatîye ser zimên. Lê ew terîfa şaş e. Lewra kurd, ne yên Tirkîye û Îran û Suriyeyê ne: Kurd yê Kurdistanê ne. Ji bona vê yekê peyvên "Kurdîstana Tirkîyeyê, Kurdîstana Îranê, Kurdîstana Iraqê, Kurdîstana Suriyeyê" jî şaş in. Lewra Kurdistan aîdî Tirkîye, Îran, Iraqê û Suriyeyê jî nîne. Ji bona vê, peyv û tarîfên "Türkiye Kürdistan'ý, Ýran Kürdistan'ý, Irak Kürdistan'ý, Suriye Kürdistan'ý" jî şaş in.

Rewşa Başûrê Kurdistanê ne îro, di dîrokê de û her dem tesîreke mezin li ser tevgera Bakur û Rojava û Rojhilatê Kurdistanê kirîye. Ji bona vê jî, Têvgera Başûrê Kurdistanê ji bo tev- gerên beşên din her dem bûye rênîşan /pusula. Lewra Têvgera Kurd li Başûrê Kurdistanê domdar bûye û ji alîyê hemû cînan û tebeqeyên civatê de hatîye meşandin. Li Başûrê Kurdistanê wek li Bakurê Kurdistanê bûye, karbidestên kurdan jî nehatine teslîmgirtin û ji derveyî tevgera kurd û dîrokê nehatine hîştin.

Di vê merheleyê de jî, tesîreke erênî û neyênî ya Hukumeta Federe ya Kurdistanê li ser civat û tevgerên beşên din heye. Hukumeta Federe ya Kurdistanê bawerîya "xwe bi xwe îdarekirinê" di civata kurd de çêkir. Dewletên kolonyalîst û neteweyên serdest dîyar dikirin, ku kurd nikarin xwe bi xwe îdare bikin. Ji bona neteweya kurd, ev nêrîna dewletên kolonyalîst şikest.

Digel vê yekê avabûna Dewleta Federe ya Kurdistanê, ji bona beşên din, ji bona dinyayê, ji bona dewletên kolonyalîst jî modelege çareserîkirinê derxist holê. Hege kurd û tevgera kurd bi exlaqa neteweyî, rasyonel, demok- rat, hevdem, hevbeş û realîst tevbigere, ji bona tevgera beşên din jî nexşa rê derketîye holê.

Kurdan, bi Dewleta Federe ya Kurdistanê, serokdewlet, meclîs, hikumet, dezgehên din yên neteweyî nas kirin. Tevgerandina van dezgehan nas kirin. Ji wan dixwazin ders derxin.

Bi avabûna Dewleta Federe ya Kurdistanê, şûreke milî ya nû li Kurdistanê qewimî. Vê şûrê di nav civat û neteweya kurd de nêzîkayîyek çêkir û di netewebûnê de merheleyeke nû û şûreke nû dîyar kir.

Bersîv 36:

Ev minaqeşeyên li ser pirsê neteweyî tînin kirin, daxwazên tevlihevan ku tîne pêşkêşkirin di Tevgera Bakurê Kurdistanê sergêjîyekê û li cem vê sergêjîyê çandeke taybetî ya xerîb îfade û tarîf dike. Ji bona vê her daxwaza ku di pirsê de hatîye îfade û tarîf kirin jî, xwedîyê konseptên cihê û naverokeke cihê ne.

Berîya ku ez bersîva beşa duyemîn a pirsan bidim, ez dixwazim li ser ew daxwazan bi kurtî rawestim.

* **"Daxwazên neteweyî"**, dema ku tê gotin, dikare gelek tiştan û naverok-eke gelek cihê dîyar bike. Di eslê xwe de ev daxwaz di çareserîkirina mesela milî de konseptêke xuyayî û dîyar nîşan nade. Daxwazeke giştî nîşan dide. Ev hevok daxwazên neteweyî bi giştî digre hundurê xwe. Ji bo zimanê kurdî perwerdeyî daxwaz kirin jî, dewleta serbixwe û federalîzm daxwaz kirin jî dikeve nav vê hevokê.

* **"Daxwazên kultûrî"**, jî peyvek û daxwazeke zelal nîne. Lewra dema ku kultur yanî çand bê tarîf kirin gelek tişt digre hundurê xwe. Edebîyat, edet, folklor, felsefeya civatê, danûstandina di navbeyna civatê de, bi zimanê kurdî axevtin, xwendin û nivîsandin dikeve nav tarîfa çandê. Ji bona vê dema ku ji mafên çandî tê behs kirin, hem ji mafên kesayetî û hem jî sînorkirî û mafên grubî tê qal kirin. Ev daxwazan, bersîva daxwazên neteweya kurd nade. Neteweya kurd, ji bin bandora kolonyalîstan xelas nake û ji bona dersthilatkariya siyasî û dewletbûnê, ji neteweya kurd re derfet çê nake.

* **"Daxwazên kulturî û neteweyî"**, di hemem demê de daxwazên mafê mirovî ne. Çend cûre û babet mafên mirovî hene. Ji bona vê dema ku ji bo kurdan mafên mirovî hatin daxwaz kirin, ji kîjan cûre mafan tête behskirin û daxwazkirin, divê mirov li wê mêze bike. Lê dema ku li ceribandina Tirkîyeyê û Bakurê Kurdistanê bê mêzekirin, dema ku ji mafên mirovê kurd tê qalkirin, qala mafê

kesayetî tê kirin. Gorî ev daxwazê, kesê kurd dikare li bazarê û li mala xwe bi kurdî qîse bike. Bi cîranê xwe re kurdî danûstandin bike. Heta dikare bi zimanê kurdî bixwîne û binivîsîne. Lê nikare bi zimanê kurdî perwerde bibe.

* **"Mafê Federalî"**, sistemeke di çarçova çarenivîsîya neteweyeke bindest û kolonî de, ji bo qezençkirina mafên neteweyî û ji desthildarî re derfetên mezin çê dike. Lê divê mafê federalî, di çarçova îdarî, neteweyî û cografî/erdnîgarî de ji hevûdu bê veqetandin. Sîstema federalî mim-kune ku di navbeyna neteweya serdest û bindest de bi awayê wekhevîyek çê bike; bibe sedem ku hemû netewe di çarçoveya wekhevî û edaletê de desthilatdarîya giştî parve bike; li herêma û welatê neteweyan jî desthilatdarîya milî ava bike. Dezgehên dewletê bike dezgehên mişterek.

* **Mafê dewleta neteweyî û serbixwe**, di çarenivîsîya neteweyan de çareserîya têkuz û dîyar û bê pirs-girêk e. Ev maf gelek aşkere ye, ku neteweyên bindest û kolonî bi her awayî ji neteweyên serdest û kolonî azad dike. Erdê neteweya bindest û kolonî, ji bin destê neteweya serdest derdixe. Nete-weya bindest li welatê xwe dibe desthilatdar.

Dewletbûn ji bona neteweyên serdest çî îfade dike, ji bona neteweyên bindest jî vê yekê îfade dike.

* **"Komara Demokratîk"**, "civata ekolojîk", "Konfederalîzma demokratîk" piştî ku serokê PKKê Ocalanî hat Îmralîyê wek konsept û çareserîya pirs-girêka kurd hatin

pêşkêşkirin. Merkez û navenda van nêrînan, Tirkîyeyîbûn e. Ev konseptan malê kurdan nîne, ev konseptan konseptên kemalîzmê ne. Ev konseptan, derfet nadin ku kurd li welatê xwe desthilatdar bin, neteweya kurd azad û rizgar be. Ev konseptan girêdana neteweya kurd, bi neteweya serdest a tirk re domandinê daxwaz dike. Tu dem ji bona dewleteke federal û dewleteke serbixwe derfet çê nake, pêşîya wan digre. Wek tê zanîn jî, Ocalanî piştî ku hat Îmralîyê li dijî dewletbûn, federebûn û otonomîbûna kurdan derket. Ocalanî girêdayî ev nêrîna xwe jî, ji avayîya Federe ya Başûra Kurdistanê re dijîminatî kir. Hêza leşkerî ya Kemalîst a Komara Tirkîyeyê re got, ku divê hûn vê avayîyê xerab bikin, lewra ew li Rojhilata Navîn Îsraîla duyemîn e.

Ez wek her demê dibêjim û dinivîsînim, divê pirs-girêka neteweya kurd baş bê tarîfkirin. Dema ku pirs-girêka neteweya kurd rast û dirust neyê tarîfkirin, wê demê ji bona çareserîyê jî konseptê rast û dirust, li gorî pîvan û modelên navneteweyî nikare bê tespîtkirin û derkeve holê.

Pirs-girêka neteweya kurd pirs-girêkek dîrokî ye. Pirs-girêka kurd bes pirs-girêka dewletekê nîne, pirs-girêka çar dewletên kolonyalîst ên Rojhilata Navîn e. Ji bona vê, pirs-girêka kurd, pirs-girêkek Rojhilata Navîn e. Kurd kolonîya çar dewletan û sê neteweyan e, ji van du netewe jî, ji çar dewletan zêdetir xwedîyê dewlet in. Tirk, çend dewlet in. Ereba 22 dewlet in. Ji bona vê pirs-girêka kurd, pirs-girêka bi

dehan dewletan e. Neteweyên ereb, faris, tirk û dewletên wan jî ji bona ku bi gelek platform û dewletên dinyayê re raste rast xwedîyê pêwendîyan in, bi vê wateyê jî pirsgirêkek dinyayê ye.

Piştî Şoreşa Fransayê pêvajoya dewletên milî dest pê kir. Gelek neteweyên bindest, kolonî, nîv-kolonî di destpêka sedsala 20an de piştî Şerê Cihanî yê Yekemîn, beşek netewe jî piştî Şerê Cihanî yê Duyemîn, piştî salên 1945an; beşek neteweyên bindest û kolonî jî di dema Şerê Sar de, di dema dusîstemîya dinyayê de bûn dewlet. Gelek netewe jî piştî Şerê Sar ku sîstema sosyalîst ji holê rabû li Yugoslavyayê, li Yekîtîya Sovyetan serbixwe bûn. Mirov dikare bibêje ku her çiqas dinya li ser pîrsa neteweya filîstinî radiweste jî, ev pirsgirêka bi giştî hatîye çareserkirin. Pirsgirêka kurd, li dinyayê pirsgirêka yekem e ku nehatîye çareserkirin. Ji bona vê jî pirsgirêkek dinyayê ye. Piştî midexleya DYAYê û hevalbendên wê yê Iraqê (2003), li Iraqê pêvajoya federal û federe dest pê kir, pirsgirêka kurd li hemû dinyayê jî belav bû û bû pirsgirêkek giştî.

Neteweya kurd, neteweyekî kolonî û bindest e. Kurdistan di navbeyna çar dewletan de parçe bûye. Ji bona vê yekê jî, pirsgirêka kurd pirsgirêkeke gelek zehmet e. Dema ku ji bona çareserîyê li beşeke Kurdistanê projeyek û modelêk û rêyek bê dîyar kirin, divê hesabê beşên din jî bête kirin. Dîsa dema ku li hemberî dewletekê têkoşîn hat meşandin, divê bê zanîn ku her demê çar dewlet dikarin bi hev re tîfaqan çêkin û li dijî neteweya kurd şer bikin. Ceribandina tevgera nete-

weya kurd vê yekê jî nîşan dide.

Pirsgirêka kurd pirsgirêkek mezin e, neteweyî û sîyasî ye. Ji bona vê yekê jî pirsgirêka kurd, pirsgirêka çarenûsî, desthilatdarbûn, azadî û rizgarîya neteweya kurd û Kurdistanê ye.

Ji bona vê di merheleya pêşî de, li her beşeka Kurdistanê kêmtirin dewleteke federal realist û ji bona çareserîya pirsgirêka kurd, çareserî-yeke bi edalet û rasyonel xuya dike. Lê ev federalî, divê li ser bingeha wekhevîya neteweyên tirk, ereb, faris û kurd ava bibe. Kurd li welatê xwe desthilatdar bin. Dewleta Federal bi tu neteweyan nayê bi nav kirin. Divê dewleta federal di ser dewletan re be.

Lê çareserkirina pirsgirêka kurd, di encamê de bi damezrandina dewletek yekgirtî û serbixwe dikare çareser bibe.

Bersîv 37:

Komara Tirkîyeyê li ser mîrasa Împeratorîya Osmanî ava bû. Ji bona vê yekê M. Kemal û hevalên xwe mecbur bûn ku hebûna neteweya kurd bipejirînin. Li alîyê din jî M. Kemal û hevalên wî li hemberî Xanedaniya Osmanî û Rojavayan, îngilîzan, grêkîyan hewcedarê alîkarîya kurdan bûn, ku bikarin desthilatdarî û hîkûmeta xwe ava bikin.

Hezar mixabin piştî ku Komara Tirkîyeyê ava bû, sîyaseta Dewleta tirk û kemalîstan ji bingehe de hat guhertin. Sîyaseta fermî ya dewletê li ser tunebûn û tirkkirina kurdan hem ava bû û hem jî hat meşandin. Ji bona vê jî, di destpêkê de dewleta tirk sîyaseta asîmîlasyonê pejirand. Lê kurdan ev

statuya nû ya kolonyalist û tune qebûlkirinê nepejirand li hemberî sîyaseta dewleta tirk, ji bona mafên xwe yên neteweyî; serxwebûn û azadîya xwe berxwedan kirin û serî hildan. Di merhaleya serhildanên milî yên Kurdistanê de li cem asîmîlasyonê, qirkirin û qetlîam wek sîyaseta fermî ya dewletê hatin pejirandin. Ji bona vê jî serokên kurdan hatin kuştin û karbidest û rêvebirên civaka Kurdistanê bi zor û tadeyê bi sîstemê ve hatin entegrekirin: ji sîyaseta milî û tevgera neteweyî hatin dûr xistin. Ev sîyaseta di sala 1938an de piştî serîhildana Dêrsimê biser ket. Demeke dûrûdirêj, heta sala 1960î kurdan nekarî xwe bilivînin, tevgera milî pêk bînin û rêxistineke sîyasî ya milî ava bikin.

Di sala 1959an de bi Doza 49an derket holê ku dewleta tirk di sîyaseta xwe de bi serneketîye. Dema ku Doza 49an qewimî, ji bona ku kurd bêne qetilkirin şertên hundir û yên derve dest nedida. Lewra li Tirkîyeyê di hundir de ji alîyê sîyasî û civakî û sinifî de dubendî çê bibû. Desthilatdarîya sîvîl û bûrokratîk wek du desthilatdarî derketibû holê, vê yekê nakokîyeke sîyasî pêk anîbû. Li dinyayê jî piştî Şerê Cîhanî yê Duyemîn, demokrasî wek konsept li hemû dinyayê belav bibû û wek sîstemê ava dibû. Demokrasîyê li ser Tirkîyeyê jî bandora xwe danîbû. Partîya Demokrat desthilatdar bû. Kurdan jî û bi taybetî jî desthilatdarên kurdan, piştgirîya Partîya Demokrat dikirin. Ji bona vê di sala 1959an de 50 kurd hatin hepiskirin û di dadgeha leşkerî de hatin mahkemekirin. Piştî

Darbeya Leşkerî ya 1960î tevgera kurd bi çend awayan pêş ket. Kurdên çepgir ên rewşenbîr di nav Partîya Karkerên Tirkîyeyê de cîh girtin û mafên gelê kurd sînorkirî be jî li wir parastin. Pişt re kurdan di sala 1965an de partîya xwe, partîya Kurdistanê, PDK a Tirkîyeyê ava kirin. Di sala 1969an de DDKO ava kirin. Pişt re jî Dr. Şivan partîya xwe ava kir.

Ev hemû bûyer delîl û nîşanên pêş- ketina tevgera kurd bûn. Tevgera kurd bi awayekî nû pêş diket û karek- tereke kîtlewî qezenç dikir. Ji bona vê jî tevge- ra kurd di sala 1971an de bû hedefa darbeya leşkerî. Bi sedan kurd ji bo DDKOyan, TÎPê, TKDPê û her weha ji bona ku ji Tevgera Berzanî re alîkarî kirine, hatin hepiskirin û ceza- kirin.

Lê ev sîyaseta asîmelekirin û tirkkirina kurdan, kuştin û hepiskiri- na wan nikarî pêşîya Tevgera Bakurê Kurdistanê bigre. Ji bona vê Komara Tirkîyeyê piştî sala 1974an strate- jîyeke nû pejirand. Lewra Tevgera Bakurê Kurdistanê hem ji alîyê rêx- istinî de û hem jî ji alîyê awayê xebatê de rengekî cihê û plûralîzmek qezenç kiribû.

Ji bo vê Komara Tirkîyeyê biryar da ku Tevgera Bakurê Kurdistanê ji hun- dir de bigre destê xwe. Loma bir- yar da ku rêxistna xwe ava bike, an jî rêxistneke avabûyî bixe bin bandor û kontrola xwe. PKK, encama ev sîyase- ta dewleta tirk e.

Dema ku mirov felsefe û manîfes- toya damezirandina PKKê, taktîk û stratejîya PKKê analîz bike û ji çav derbas bike; li hemû beşên Kurdistanê li ceribandina PKKê mêze

bike, ev yeka gelek bi hêsanî xuya dike.

Ji bo vê PKKê di merheleya pêşî de axa, mîr, şêx û hemû desthilatdarên Kurdistanê; hemû hêzên milî yên Kurdistanê dijmîn îlan kirin û wan bi ajantî suçdar kirin. Ji bona vê li Siwêregê, li Batmanê, li Hîlwanê bi beşek eşîretan re piştgirî kir, li hemberî beşek eşîran jî dijminatî kir û kuştina kîtlewî pêk anî. Serok û kadro- yên kurdperwer kuştin û mixalefeta nav xwe jî bi kuştinê ji holê rakir. Bi hemû rêxistinên Kurdistanê re û bi hemû rêxistinên çepgir ên tirk ku bi tevgera kurd re dost bûn dijmîn îlan kirin, endamên wan kuştin.

Ev sîyaset û stratejîya xwe li hemû beşên din ên Kurdistanê jî belav kir û li hemû Kurdistanê bi hezaran kurd û pêşmerge kuştin.

Ez dikarim bibêjim ku dewletê bi rêya PKKê ew pêla tevgera serxwebûna Kurdistanê şikand. Tevgera serxwebûna Kurdistanê tasfîye kir. Di vê merheleyê de jî, ji bona ku dewleta tirk xwe ji nû ve ava bike, wek demên salên Peymana Lozanê dibe xwedîyê derfet û awantajeke mezin. Gelê kurd di bin bandora PKKê de ye. PKK jî, dewleta unîter û otorîter diparêze. Ji bona Kurdistanê statuyekê daxwaz nake. PKK li dijî federebûn, dewletbûn û otonombûna neteweya kurd e. Vê yekê jî ne bes ji bona Bakurê Kurdistanê, ji bona hemû beşên Kurdistanê diparêze.

Bersîv 38:

Wek min di pirsê pêşî da bersîv da, ev plan û projeyan, dewleta tirk li hemberî rêxistinên Kurdistanê pêk

anîbû û di nav tevgera Bakurê Kurdistanê de xwe bi rêxistin kiribû; pişt re jî dar

beya leşkerî nehîşt ku rêxistinên ji derveyî PKKê wezîfeyên xwe pêk bînin.

Tevgera Bakurê Kurdistanê piştî salên 1960î bi pêş ket û xwest ku nasnameyekê qezenç bike. Dema ku hîn xurt nebibû û ceribandînen xwe pêş nexistibû, ji alîyê Darbeya Leşkerî ya sala 1971an de hat tesfîyekirin û bersiveşîyarên wan rêxistinên û hemû kurdperwer hatin hepisandin û cezakirin. Ji bona vê Tevgera Bakurê Kurdistanê û rêxistinên wê, piştî sala 1974an û bi taybetî jî di sala 1975an de yan ji nû ve ava bûn û yan jî yên heyî piştî wan salan xwe jî nû ve ava kirin û rabûn ser pêya. Rêxistinên Bakurê Kurdistanê hîn 3-4 salan xebata xwe meşandin û rêxistin li herêma Kurdistanê kiribûn, desthilatdariya leşkerî piştî qetlîama Meraşê pêk hat. Li ber rêxistinên Kurdistanê derfetên xebatê kêmtir û teng bûn. Dema di 11yê îlona 1980yî de darbeya leşkerî pêk hat, rêxistinên Kurdistanê darbeyeke mezin girtin û kadroyên wan hepis bûn û mecbûr bûn ku derkevin derveyî welêt.

Piştî darbeya leşkerî rêxistinên Kurdistanê xwestin ku ji nû ve li welêt xwe rêxistin bikin û bi cîh bibin, rejîma kolonyalist û faşist îzin neda. Her ku çû rêxistinên Bakurê Kurdistanê qels ketin, parçe bûn û ber bi belavbûnê çûn. Lewra rêxistinên Kurdistanê xwe li gorî şertên hundirî yên Tirkîyeyê û Kurdistanê amade nekiribûn. Rêxistinên Kurdistanê, rêxistinên gelek îdealist bûn. Wek mînak,

Ala Rizgarî bi hişkî û bi tundî li dijî pêwendîyên rêxistinên Kurdistanê yên bi dewletên kolonyalîst re bûn. Ji bona vê, piştî ku serokatîya Ala Rizgarî derket derveyî welêt, dema ku dît ku rêxistinên Başûrê Kurdistanê û Rojhilata Kudistanê bi dewletên kolonyalîst re di nav pêwendîyê de ne, di nav Ala Rizgarîyê de krîzeke mezin derket. Ji bona jîyanê jî, bi dewletên kolonyalîst re pêwendî wek mecburîyetek li pêş me û rêxistinên din yên Bakurê Kurdistanê bûn; me ev yeka nekir. Dema ku me ev yeka bikira, divîya bû ku me gorî plân û stratejîyên wan dewletan hereket bikira. Me jî zerar bida tevgera milî ya beşên din. Di encamê de PKKê ev yeka kir û ji bona vê jî zerar da tevgera beşên din. PKKê dîsa bi girêdayî plan û hesabên dewletên kolonyalîst, li beşên Kurdistanê kurdperwer kuştin û rêxistinên xwe li wan beşan ava kir.

Sedemeke din yê girîng jî ew bû, ku rêxistinên Bakurê Kurdistanê di şertên Şerê Sar da ava bibûn. Her çiqas li dinyayê û li Tirkîyeyê guhertin çêbûn, wan nikarî xwe biguherînin. Ji bona vê jî rêxistinên Bakurê Kurdistanê hem nikarîn bibin rêxistinên dema Şerê Sar û hem jî nikarîn bibin rêxistinên dema nû. Ji bona vê jî belav bûn.

Helbet ev hemû jî li ser bingeha zeafên fikrî û siyasî pêk dihatin. Lewra rêxistinên Kurdistanê ji alîyê fikrî û siyasî de jî qels bûn. Ji bona vê mîsyonên xwe qedandin. Li gorî mîsyona nû jî nikarîn xwe ji nû ve ava bikin. Di vê merheleyê de jî hîn ew kêmasî û êş dom dike.

Bersîv 40:

Ev tespîta we di cîh de ye. Ez jî di vî

bawerîyê de me ku piranîya rewşenbîr û siyasîmedarên kurd ji alîyê ramanî (fîkrî), îdeolojî û dînî ve, yan rasterast, yan jî nerasterast di bin bandora dewletên kolonyalîst û serdest de ne û dîsa wek we dîyar kirîye rênîşandana dewletên serdest bi pirrî bûye rênîşana wan. Ez bi salan e ku li ser vê pirsê dinivîsînim û dibêjim ku çanda kolonyalîstan li tevayî Kurdistanê ketîye laşê rewşenbîr û siyasîvanên kurd. Rewşenbîr û siyasîvanên kurd ji bin tesîra fikir, çand, metodên kolonyalîstan û dewletên serdest xelas nabin.

Di vê rewşê de helbet dereceya tesîrkirinê li beşên Kurdîstanê cihê û cihê ye. Lê rewşeke tevayî ye. Li Başûrê Kurdistanê ji bona ku tevgera neteweyî, tevgera domdar û encamgirtî ye, tesîra kolonyalîstên ereb û Baasîyan li ser rewşenbîr û siyasîvanên kurd kêmtir e. Rewşenbîr û siyasîvanên kurd her demê bi ziman û çanda xwe kurdperwerî kirine û ji tevgera milî re pêşengî kirine. Li Rojhilata Kurdistanê ji bona ku hebûna kurdan nayê red kirin, Eyaleta Kurdistanê wek rastîyekê ye, kurd bi zimanê xwe karên çandî û ragihandinê dimeşînin, avabûna Komara Mahabadê bûyereke nêzîk a dîroka Kurdistanê ye, tesîra xwe li ser rewşenbîr û siyasîvanên kurd bi giranî hiştîye û ji wan salan pê ve jî xebata welatparêzî domdar bûye û karên rêxistinî bi kurdî hatiye meşandin, tesîra kolonyalîstên faris li ser siyasîvan û rewşenbîrên kurd kêmtir e.

Li Bakurê Kurdistanê ev rewş, xeterîyeke mezin e. Rewşenbîr û

sîyasetvanên kurd bi xurtî di bin tesîra Kemalîzmê de mane. Kemalîzm ketîye laşê wan. Ji bona ku tevgera milî di sala 1938an de şikest xwarîye û domdar nebûye, hebûna kurdan li Tirkîyeyê hatîye înkarkirin, kurdan sîyaset di bin baskên rêxistinên tirkî ên kemalîst, stalînîst, lîberal û dînî de meşandine, ev bandor û tesîra çanda kolonyalîstan li ser sîyasetvan û rewşenbîrên kurd zêdetir e. Li cem vê yekê sîyasetvan û rewşenbîrên kurd ji bona ku karên xwe bi giştî bi zimanê tirkî meşandine, heta zimanê kurdî ji bona ku piçûk dîtine, rewşenbîr û sîyasetvanên kurd rasterast ketine bin bandora çanda kolonyalîstan. Ev tesîr li Rojavayê Kurdistanê, li gorî Bakurê Kurdistanê kêmtir e. Lewra li Rojavayê Kurdistanê, ew rewşenbîrên otorîter yên dema serhildana Tevgera 1925an û 1938an li wir bi cîh bibûn. Ew wek dibistaneke kurdî û ekoleke zimanzanyarî û edebîyatzanyarî xebat meş- andibûn. Di xebata rewşenbîrî û sîyasetê de bi piranî zimanê kurdî bi kar anîbûn.

Li Bakurê Kurdistanê bi taybetî jî sîyasetvan rasterast di bin tesîra Kemalîzmê û Stalînîzmê de man. Metod û helwesta Kemalîzmê û Stalînîzme di sîyasetê de pejirandin. Her çiqas piştî salên 1974an bi awayekî plûral kar û xebata milî û rêxistinî jî hat rojevê, karektera yek îdeolojî, yek partî, yek serok hate pejirandin. Rêxistinek rêxistinekê din rewşa û meşru nedît Monolîtîzekirina tevgerê wek armanc hate pejirandin. Ev yeka jî, bû sedem ku di navbeyna rêxistinên Bakurê Kurdistanê de şer çê bin.

PKKê ev tarz û helwest hîn dramatîze û trajîk kir. Rêxistinên ji der- vayî PKKê her çiqas encama paradîg- mayeke demokratîk nebe jî, hebûna rêxistinên din dipejirandin, bi muwa- qetî be jî, bi wan re hevkarî û pêkanî- na cepheyê diparastin. PKKê hemû rêxistinên Kurdisatanê û hêzên gel dijmîn îlan kirin û bi wan re şer kir. Lewra di manifestoya wan a damezi- randinê de jî ev yeka gelek aşkere parastin. Ji bona vê jî di nav rêxistina xwe de û ji rêxistinên din ên li dervayê xwe bi sedan kurdperwerên mixelîf kuştin. Vê helwestê li hemû beşên din ên Kurdistanê jî meşandin. Ev fehma wan bû sedem ku li Başûrê Kurdistanê bi hezaran pêşmerge û endamên xwe bide kuştin.

Dewleta unîter a kemalîst, di nav tirkî de lîberalîzm, ol û komûnîzm û nasyonalîzma xwe ava kirîye. Ev hemû nerîn di bin bandora Kemalîzmê de ne. Ev yek ji bona kurdan jî ava kirin. Dewleta kemalîst kurdên xwe jî çêkirin û Evdîllah Ocalanî jî berpîrsî- yarê wan kurdan e.

Di PKKê de îdeolojîya Apocîtî, partîya PKKê û serokê wan Evdîllah Ocalan di ser her tiştekî re ye. Ev sê aktora, ne di xizmeta gelê kurd û Kurdistanê de ne. Gelê kurd û Kurdistan di xizmeta wan de ye.

PKK, bi vî awayî jî modela kemalîst û dewleta neteweyî ya unîter e.

Bersîv 41:

Netewe û dewlet, li gorî berje- wendîya xwe ya milî bi bi hev re yan jî bi netewe û dewletên muhatab re danûstendinê dikin. Mûtefîkî, ji bona ku armanceke hevbeş bi hev re pêk

bê, tê holê. Mûtefîkî jî bi gelek cûre û rengan dibe: Mûtefîkîya muwaqet û ya domdar heye. Mûtefîkîya stratejîk û ya dostane û ya taktîkî heye.

Li dinyayê welatên mezin li gorî berjewendîya xwe li hemberî tevgerên milî yên neteweyên bindest bûne piştgir. Bi taybetî jî di dema Şerê Sar de, dema ku dinya wek sîstema soyalîst û demokrat ji hevûdu hatibû veqetan- din, pêwendîyên neteweyan û dewletan tevlihevîyeke mezin nîşan didan. Piştî Şerê Sar pozîsyona mûtefîkî hat guhertin. Ev ceribandina jî derdixe holê ku mesela mûtefîkî li gorî deman pirî caran tête guhertin.

Dema ku li rewşa neteweya kurd bê mêzekirin, berîya dema Şerê Sar, di dema Şerê Sar de û piştî wê jî pozîsyona mûtefîkî hatiye guhertin. Lê dema bi giştî lê were mêzêkirin, girêdayî parçebûna neteweya kurd û Kurdistanê berjewendîya dewletan wusa li hevûdu hatine û li hev sîwarbûne ku di rewşa mûtefîkî ya dewletan û kurdan de domdarîyek û îstîkrarek nebûye. Pir deman jî, kurd bê piştgir, bê alîkar û bê mûtefîk mane.

Berîya dema Şerê Sar, di destpêka sedsala 20an de piştî Şerê Cîhanî yê Yekemîn, berjewendîya fransîzan û îngilîzîzan ji bona ku ligel tirk û ereban bûn, bi kurdan re îtîfaq nekirin û ji kurdan re nebûn piştgir. Ji tirkan û ereban re dewlet ava kirin. Welatê kurdan parçe kirin. Ev parçebûna kurdan piştî wê demê jî kurd bê îtîfaq hîştin û an jî îtîfaqên kurdan muwaqet kir. Piştî Şerê Cîhanî yê Duyemîn ji bona ku li gor berjewendîya Yekîtîya Sovyetan bû, ji kurdên Rojhilata

Kurdistanê re piştgirî kir, Komara Kurdistanê ya Mehabadê ava bû. Piştî şer ji bona ku berjewendîya Yekîtîya Sovyetan, Emerîkayê, Îngiltereyê û Îranê li hevûdu kir, bûn sedem ku Komara Kurdistanê were hilweşandin û serokên Komarê bêne daleqandin. Di wan deman de îngilîz û fransîz ji bo ku bi Iraq û Suriyeyê re mûtefîk bûn, li dijî Tevgera Başûrê Kurdistanê û Rojavayê Kurdistanê bûn. Ji bona ku Dewleta Tirk di encama îtîfaqa Amerîka, dewletên Awrupa û Îngiltereyê bûn, ji tevgera Bakurê Kurdistanê re xwedî derketin em bidin alîyekî, ji hemû zulma Dewleta Tirk re çav hate girtin. Di dema Şerê Sar de, Iraq û Suriye ji bo ku hevalbendê sîstema sosyâlîst û Yekîtîya Sovyetan bû, Amerîkayê nerasterast ji Tevgera Başûrê Kurdistanê re nêzikayî nîşan dida û bi rêya Îranê piştgirî dikir. Yekîtîya Sovyetan ji bona ku partnerê Iraqê bû, her çiqas mafê çarenivîsê re xwedî derdiket, li dijî tevgera kurd piştgirî ji Iraqê re dikir. Amerîka ji bona ku bi Tirkîyeyê û Îranê re mûtefîk bû, ji Tevgera Bakur û Rojhilata Kurdistanê dûr disekinî.

Piştî Şerê Sar, Amerîka ji bo ku li dijî rejîma Baasî ya Iraqê û Suriyeyê û xumeynîst bû, ji tevgera Başûrê Kurdistanê û Rojhilata Kurdistanê û Rojavayê Kurdistanê re nêzik disekinî. Nûha jî li Başûrê Kurdistanê mûtefîkê Dewleta Federe ya Kurdistanê ye. Ji Tevgera Bakurê Kurdistanê re ne mûtefîk e.

Ev helwesta dewletên sosyâlîst û demokrat di hemem demê de helwesta çepgir, lîberal, sosyâlîst, dîndar ê

herêmê û dinyayê jî dîyar kirîye. Yekîtiya Sovyetan û Komînternê ji bona ku Tevgera Bakurê Kurdistanê dijin îlan kirîye, Partîya Komûnîst jî, Tevgera Kurd kevneperest îlan kirîye, jê re piştgirî nekirîye. Li Iraqê Partîya Komûnîsat li hemberî Tevgera Başûrê Kurdistanê şer kir. Helwesta lîberal û oldaran jî li gorî vê şikil girt. Oldar ji bo ku li Îranê, Iraqê, Tirkîyeyê, û Suriyeyê karektera nasyonalîzmê û nîjadperestî girtîye, li dijî tevgera kurd e.

Ji bona ku di navbeyna rejîma Baasî ya Suriyeyê û Iraqê de nakokî hebû, piştî salên 1975an Suriye ji Tevgera Başûrê Kurdistanê re bû alîkar. Eynî Suriye di salên 1960yî de li hemberî Tevgera Milî ya Başûrê Kurdistanê rasterast ketibû nav şer. Di şerê 1974an de ji Iraqê re bû alîkar. Hevalbendên PDK a Iraqê yên li Rojavayê Kurdistanê wek ajanên îsrailê hepis kir û bi dehan salan ew di hepsê de hiştin. Iraqê dema ku bi Îranê re şer kir, ji Tevgera Rojhilata Kurdistanê re, Îranê dema bi Iraqê re şer kir, ji Tevgera Başûrê Kurdistanê re alîkarî kir. Lê ev sê dewletan di Peymana Cezayîrê de teref bûn û li dijî kurdan bûn.

Ji bo vê yekê ez dikarim bibêjim ku bi tevgera kurd re û Dewleta Federe ya Kurdistanê re mûtefîkî wek rewşeke xwezayî nîne, rewşeke gelek awarte ye.

Bersîv 42:

Filîstînî miletekî misilman e û ereb in. Israîlî ne misilman in. Demokrat, lîberal û oldarên tirk û ereb û farisan bi refleksa îslamî li dijî Îsrailê

derdikevin û ji Israîlîyan re dijminatî dikin û ji Filîstînê re piştgirî dikin. Çepgir jî bi argûmanên sîyonîzm û li dijî emper- yalîzmê, piştgirîya Filîstînîyan dikin û li dijî Îsrailê şer dikin.

Lê çepgir, demokrat, lîberal, oldarên tirk û reb û farisan bi refleksa oldarî li dijî dewletbûna kurdan derdikevin. Lewra oldarî, çepgirî, lîberalî û demok- ratbûna tirk û ereb û farisan nasyonalîzma teng û nîjadperestî ye.

Çepgir, lîberal, demokrat û oldarên dewletên kolonyalîst û miletên serdest, di hemen demê de berjewendîya xwe ya milî diparêzin. Dema ku Dewletek kurd ava bibe, Îran, Tirkîye, Suriye û Iraq parçe dibe. Kurdistan dema ku bibe dewleteke yekgirtî, wê demê di herêmê de dibe dewleteke mezintir.

Li cem van sedemên girîng helwesta rewşenbîr, siyasetvan, lîberal, sosyalîst û demokratên kurd jî bûye sedem ku lîberal, çepgir, oldar û demokratên miletên serdest ji dewleteke kurd re bibêjin erê. Lewra kurd bi xwe rasterast û vekirî dewleteke serbixwe naparêzin. Gelo dema ku sosyalîst, çepgir, oldar, demokrat, lîberal, sosyal demokrat û heta nasyonalîstên kurd dewleteke serbixwe neparêzin, ji lîberal, oldar, çepgir û demokratên tirk çawa dikarin bixwazin û dewletbûna kurdan biparêzin.

Ev qonaxa ku Tirkîye tê re derbas dibe, qonaxeke gelek girîng e. Komara Tirkîyeyê wek destpêka sedsala 20an ji nû ve ava dibe. Dewleta tirk dixwaze

meşrûiyeta xwe bi kurdan fireh bike. Ji bo vê enstrûmanên Yekîtiya Awrupayê, demokrasîyê, globalîzmê bi kar diîne. Bi wateyeke din, pirs-girêk hatiye ketîye bazarê û hatiye ser maseyê, lîberal, sosyalîst, demokrat, nasyonalistên kurd xwedîyê projeyê neteweyî û kurdistanî ya hevbeş nînin. Sîyasetvan û rewşenbîrên Bakurê Kurdistanê rasterast nikarin desthilatdarîya xwe ya li Kurdistanê biparêzin. Nikarin kêmtirin Kurdistaneke federe û Kurdistaneke serbixwe daxwaz bikin. Hêza mezin a li ser kurdan, desthilatdarîya PKKê/DTPê hîn raste- rast nikare perwerdayî ya zimanê kurdî biparêze, li dû demokratîzekirina dewleta tirk e û wê yekê jî di çarçoveya dewleta ûnîter û neteweyî ya tirk de daxwaz dike.

Bersîv 43:

Berîya ku bersîva vê pirsê we bidim, divê em şaşîya xwe, şaşîya desthilatdar û hêzên rêvebir ên Başûrê Kurdistanê û serokên wan bînin ser zimên. Berîya her tiştekî divê em qebûl bikin ku me kurdan bi xwe pirs-girêka Kerkûkê anî vê encamê û ew halê ne xweş. Tê zanîn ku Kerkûk ji bo tevayî kurdan û Başûrê Kurdistanê pirs-girêkeke gelek girîng e û Kerkûk qelbê Kurdistanê ye. Ji bona vê jî di sala 1974an de Kerkûk bûye sedem ku di navbeyna rejîma Baasî- hikumeta merkezî ya Iraqê û desthilatdarîya Kurdistanê de şerekî gewre û mezin derkeve. Encama wî şerî Otonomîya Kurdistanê wenda bû û hate rûxandin. Serokatîya Mele Mistefa Barzanî ji bo Kerkûkê rûxand-

ina Otonomîya Kurdistanê da ber çavan. Lewra Kerkûk bajarekî Kurdistanê ye û di hemem demê de bajarekî pertrolê ye. Dema ku Kerkûk bibe beşeke Kurdistanê ji bona Başûr û herweha tevayîya Kurdistanê jî rêya serxwebûnê vedibe. Dewletên Rojhilata Navîn yên kolonyalist û yên pişt-girê dewletên kolonyalist vê yekê dizxanin, ji bona vê jî pirs-girêka Kerkûkê wek pirs-girêka xwe dizanin. Tirkîya pirs-girêka Kerkûkê, ji bona xwe wek sedemê mayîn û nemayînê dîyar dike. Ji ber vê Kerkûk û Kurdistan bala din- yayê û hêzên mezin ên desthilatdar dikşîne. Dîsa Kerkûk bû sedem ku Iraqa Federal û Kurdistanê Federe ava bibe.

Lê desthilatdarîya Kurdistanê dema midaxeleya DYAyê û hevalbendên wê li Iraqê û piştî midaxeleyê qîmeta Kerkûkê nezanîn. Tê zanîn ku gelek pirs-girêk di şer de û di destpêkê de çareser dibe. Ji bo vê yekê, hêzên Kurdistanê û serokên wê dikarin di destpêka şer de Kerkûk bigirtina û pişt re jî li ser maseyê rûniştana. Lê ji bona berjewendîya partîcîtî û grubî, Kerkûk hate fedakirin. Ew midaxeleya di destpêkê nehat pejirandin, hêzên Kurdistanê ji Kerkûkê bi destê kurdan hatin derxistin.

Piştî vê pêvajoyê pirs-girêka Kerkûkê bû pirs-girêkek tevlihev. Ev car desthilatdarîya Kurdistanê şaşîyeke din ya mezin kirin, axa xwe xistin bazarê û di makezagona Iraqa Federal de hate pejirandin ku statuya Kerkûkê bi referendumê bê dîyarkirin. Ev qebûl û prensîb li dijî qanûnên xwezayî bû û bi awayekî ji wendakirina Kerkûkê re lampe vêx-

istibû. Lewra her tişteke û tiştên xwezayî nabin mijara referandumê:

Şaşî û kêmasîya desthiladraîya Başûrê Kurdistanê li wir jî nerawestîya, di pirsgirêka referandumê de jî, bi berpirsariyê nehat tevgerandin. Ji bona ku referandum amade bibe, diviyabû şert bihatana amade kirin. Hikumet û serokên Kurdistanê di vê pirsgirêkê de jî bi berpirsariyê tevnegeriyan. Referandum dereng ket. Di vê yekê de dewletên kolonyalist û bi taybetî jî dewleta tirk bi serket. Lewra Dewleta Tirk pirsgirêka Kerkûkê wek pirsgirêka xwe ya milî didît û wek sedemê şer diyar dikir. Ji dewletên ereban û dewletên kolonyalist yên li Kurdistanê piştgirî digirt.

Di vê merheleyê de zahmetiyên gelek mezin hene ku pirsgirêka Kerkûkê çareser bike. Rêya çareserîyê yan referandum e, yan jî şer e. Lê şer gelek zahmet e, lewra kurdan meşrûiyeta şer jî bi dest û bi siyaseta xwe ji holê rakirin. Dema ku şer bê holê helwesta DYAyê gelek girîng dibe. Di van şertan de û di bin serokatîya Obama de piştgirîya DYAyê ji bo şerê kurdan gelek zehmet e û heta bê derfet xuya dike.

Bes rêyek dimîne, ew jî rêya referandumê ye. Divê serokatî û hikumeta Kurdistanê ji bona ku referandumeke demokratîk û li gorî şertan pêk bê, divê xebat bikin.

Dema ku ev pirsgirêk bibe pirsgirêka Neteweyên Yekbûyî, kurd bi girêdayî statuya xwe ya federe nikare di pirsgirêkê de bibe teref. Ew dem jî pirsgirêka Kerkûkê dikeve zahmetiyê. Zêdetirîn jî, wê demê statuya Kerkûkê bi îhmala herî baş ber bi statuyeke

otonom û azad diçe; bi hikumeta merkezî ya fedral re tê girêdan. Rêvebirîya Kerkûkê jî dibe otonom.

Bersîv 44:

Netewetî û nasyonalîzm, fikrekî qonaxeke civakî û dîrokî ye. Jîyana û qewimandina netewetî bi qewimandina netewe ve girêdayî ye. Netewe jî, merheleyeke dîrokî û civakî ye. Encama pêvajoyê û guhertina civata arîstokrat û feodalî, wek kategoriyeke civakî derketîye holê. Pêvajoya netewbûna civatan di dawîya sedsala 18an dest pê kir, di sedsala 19an de pêş ket û tekamûl bû û di destpêka sedsala 20an de jî qereqereke fireh a dewletên neteweyî qezenç kir.

Netewetî û nasyonalîzm, fikrekî gelek xwezayî û reflekseke civakî ya merheleyek e. Armanca netewetî ji bo hemû neteweyan, avakirina dewleteke neteweyî û serbixwe ye. Netewetî, ji bo kurdan jî tê wateyê. Netewetîya kurd jî wek dîrok qasî netewetî û nasyonalîzma neteweyên awrûpayî kevn e. Netewetîya awrûpayî bi avakirina dewletên neteweyî û serbixwe encam girt. Netewetîya kurdan negihîştîyê qonaxa dewleta neteweyî û hîn ev pêvajoyê neqedandîye. Bi kurtî armanca netewetîya kurd jî dewleta neteweyî ye, serxwebûn û desthilatdarî ye. Ji bin nîr û bandora kolonyalîzma dewleta Îranê, Tirkîyeyê û Surîyeyê azad û rizgar bûne.

Nasyonalîzm mafê her miletekî ye. Ev jî ji bona neteweyên din nayê wateya dijminatî. Dema ku nasyonalîzm ji sînorê berjewendîya xwe derkeve, mafê neteweyên din xesip

bike, karektera emperyalî û kolonyalî û nîjadperestî digre. Wê demê jî, ji bona netewe- yên din û ji bona mirovatîyê dibe xeter. Heta ev refleks û helwesta nîjadperest û emperyal/ kolonyal dibe sedemê şerên nav netewî û navdewletan.

Ji ber vê yekê nasyonalîzm, refleksa gelek xwezayî ya neteweya ereb, faris, tirk e jî. Ev sê netewetî jî li gorî helwesta xwe ya îro wateyeke din û naverokeke din qezenç dike. Netewe- tîya tirk li ser înkâr û redkirina neteweya kurd ava bûye. Ji bona vê yekê netewetîyeke nîjadperest û emperyal/kolonyal e. Netewetîya ereb û farisan li ser tune kirina kurdan ava nebûye, lê li ser hikumkirina netewe- ya kurd hatîye ava kirin ji bona vê jî taybetîyên sereke yên van netewetîyan emperyal û kolonyal e.

Gelek aşkere ye ku netewetîya tirk, ereb û farisan; netewetîya kurdan wek naverok, wek kategoriya dîrokî û civakî ji hevûdu cûda ne. Netewetîya kurdan, netewetîya miletekî bindest û kolonî ye. Netewetîya ereb, faris, tirkan netewetîya milletên serdest e. Hewildan û fikrek netewetîya kurdan nîne ku neteweya ereb, tirk, faris bike bindest û kolonî. Netewetîya tirkan nîjadperest, emperyal û kolonyal e. Netewetîya ereb û farisan jî emperyal û kolonyal e.

Bersîv 45:

Wek we jî di pirsxa xwe de anîyê ser zimên, Ji bê ku em yê din bişibînin xwe, di navbera partî û rêxistin û raman û bawerîyên cûda de, li ser bingeha dîyalog û rêzgirtinê, pêkanî-

na "konseptek neteweyî û demokratîk" mimkun e. Li vir hevoka "ji bê ku ên din bişibînin xwe" gelek girîng e. Ferqa yekîtî û enîyên otorîter û totalîter, yekîtîyên demokratîk nîşan dide. Ev yekîtîyên demokratîk jî, bi awa û modelên berê nayin honandin. Lewra model û rêxistinên berê, di encamê de şibandin çê dikir. Ceribandina şoreşên dema Şerê Sar jî vê yekê nîşan didin. Ji bona vê divê em li ser blokên siyasî, tîfaq û koalîsyonan rawestin.

Lê li vir pirseke din ya girîng ew e ku di vê merheleyê de rojeva Tevgera Bakurê Kurdistanê yekîtîyek nîne. Bakurê Kurdistanê hewcedarî tevgerê nû ya reformxwaz, Kurdistanî û têkoşer e. Wek tê zanîn yekîtîya neteweyî bi hêz û rêxistinên fonksîyonel û afirandkar tên avakirin. Li Bakurê Kurdistanê di vê merheleyê de ji derveyî PKK/DTPê rêxistineke fonksîyonel tune ye. Hemû rêxistinên ku ji navê wan tê qalkirin jî, di civatê de tiştekî temsîl nakin, endamên xwe jî temsîl nakin. Li cem vê yekê di vê merheleyê de, yekîtî û koalîsyon dê di navbeyna hêzên neteweyî û demokratîk de ava bibe. Hezar mixabin netewe- yîbûna PKKê tête minaqeşekirin; nedemokratîkbûna PKKê bê minaqeşe ye.

Ev hemû sedem nîşan didin ku li Bakurê Kurdistanê pirsgrêka yekîtîyê ne di rojevê de ye. Pirsgrêka girîng ew e, ku rêxistin û tevgerê neteweyî, demokrat, hevdem û têkoşer di rojevê de ye.

Hîç şik tune ye ku armanca vê kon-

septa hevmişterek, bê minaqeşe azad-kirina gelê kurd û serxwebûna Kurdistanê ye. Armanca sereke û stratejîk ew e. Di çarçoveya ev armanca merkezî de karên din yên pêwîst dikare bê tespît kirin. Ev daxwaz û karan jî li gorî demê, li gorî pêkanîne ji holê radibe û tê guhertin.

Bersîv 46:

Ev pirs, wek min di bersîva pirsê xwe ya duyemîn de dabû gelek girîng e. Mafê neteweya kurd e ku bibe dewleta serbixwe, dewleta federe û konfederal. Ev jî çima pêk nehat, kurdan çima heta nûha dewleta xwe ava nekirine, min di pirsê we ya duyemîn de bersîv dabû, min nerînên xwe dîyar kiribûn. Ez naxwazim dubare bikim.

Bersîv 47:

Çawa ku ez her demê dibêjim û dinivîsînim, wek min li rêzên jorîn jî bi wesîleyekê dîyar kir, divê pirsgerêka neteweya kurd baş bê terîfkirin. Dema ku pirsgerêka neteweya kurd rast û dirust nayê terîf kirin, wê demê ji bona çareserîyê jî konseptê rast û dirust, li gorî pîvan û modelên navneteweyî nikare bê tespîtîkirin û bikeve holê.

Pirsgerêka neteweya kurd pirsgerêkek dîrokî ye. Gelê kurd miletekî cîwar û kevnare yê Rojhilata Navîn e; li Rojhilata Navîn şaristanîyeke mezin avakirîye, desthilatdarî kirîye û desthilatdarî wenda kirîye. Neteweya kurd di qonaxa avabûna dewletên neteweyî de hewil daye ku bibe dewlet, lê girêdayî gelek sedemên cihê nikarîye bibe dewlet. Neteweya kurd sala 1840î di bin serokatîya Mîr Bedîrxan de dest bi

serhildanê kirîye. Lê ev serhildana wê negihîştîye encamê û şikest xwarîye. Piştî serhildana Mîr Bedîrxan jî, neteweya kurd dev ji dewletbûnê ber neda. Di destpêka sedsala 20an de jî ji bona ku mafê xwe yê desthilatdarî qezenç bike, xwe organîze kir. Sala 1919an, careke din li Qocgirî ji bo serxwebûna xwe serî hilda. Ev serhildan piştî ku hat şikandin, neteweya kurd sala 1925an ji bona serxwebûn û desthilatdarîya xwe serî hilda. Dewleta tirk bi piştgirîya Îngiltere û Rusyaya Bolşewîk ev serhildanan û serhildanên piştî wê; serhildana Agirî û Dêrsimê jî şikand. Di nav van serhildanan de bi Peymana Lozanê Kurdistan bû çar parçe. Pirsgerêka kurd û Kurdistanê hate qonaxeke din û qonaxeke diwar. Piştî serhildana Dêrsimê li Bakurê Kurdistanê neteweya kurd ji azadî û serxwebûna xwe dûr ket û bê deng ma. Di sala 1959an de bi pêşengîya xwendevan û rewşenbîrên kurd pêvajoyeke nû ya tevgera neteweyî dest pê kir. Vê tevgerê bi PDK a Tirkîye û DDKO yê domand, piştî salên 1974an jî û bi plûralîya xwe renegekî nû qezenç kir û heta îro jî dom dike. Li Rojhilata Kurdistanê, di sala 1946an de Komara Kurdistan a Mahabadê ava bû. Ew komar dihat wateya dewleta neteweyî. Hezar mixabin piştî salekê Komara Kurdistanê di encama êrîşa dewleta Îranê de, bi piştgirîya dewletên mezin yên li dinyayê hikumdikin, Yekîtiya Sovyetan, Îngiltere û DYAyê hat rûxandin. Piştî rûxandina Mahabadê, tevgera neteweyî ya Rojhilata Navîn renegekî nû qezenç kir. Ew tevger domdar bû û îro jî dom

dike. Li Başûrê Kurdistanê tevgera milî domdar bû û di sala 1970yî de bi otonomîyê bû desthilatdar. Di sala 1975an de dîsa bi hewildana dewletên kolonyalist ên li herêmê û dewletên mezin otonomî hat rûxandin. Kurdan li Başûrê Kurdistanê dev ji xebat û têkoşîna xwe ber neda. Sala 1992yan bûn de facto dewleteke federe û sala 2003yan Kurdistan Federe meşrûyet qezenç kir û sala 2005an jî bi pesendkirina Makezagona Dewleta Federal a Iraqê, Kurdistan Federe statuyeke fermî qezenç kir.

Pirsgirêka kurd tenê pirsgirêka dewletekê nîne, pirsgirêka çar dewletên kolonyalist ên Rojhilata Navîn e. Ji bona vê pirsgirêka kurd, pirsgirêka Rojhilata Navîn e. Ligel çar dewletan, kurd ji bo ku kolonîya sê neteweyan e û ji van du netewe jî ji çar dewletan zêdetir in. Tirk, çend dewlet in, ereb 22 dewlet in. Ji bona vê pirsgirêka kurd, pirsgirêka bi dehan dewletan e.

Neteweya kurd, neteweyekî kolonî û bindest e. Kurdistan di navbeyna çar dewletan de parçe bûye. Ji bona vê yekê jî, pirsgirêka kurd pirsgirêkek gelek zahmet e. Dema ku ji bona çareserîyê li beşeke Kurdistanê proje û model û rêyek bête dîyar kirin, divê hesabê beşên din jî bête kirin.

Pirsgirêka kurd, neteweyî û siyasî ye. Ji bona vê yekê jî pirsgirêka kurd, pirsgirêka çarenivîsîya, desthilatdarbûn, azadî û rizgarîya neteweya kurd û Kurdistanê ye.

Ji ber vê yekê di merheleya pêşî de li her beşê Kurdistanê dewleteke federal realîst û ji bona çareserîya pirs-girêka kurd çareserîyeke bi edalet û rasyonel xuya dike. Lê ev federalîya,

divê li ser bingeha wekhevîya neteweyên tirk, ereb, faris û kurd ava bibe.

Bersîv 54:

Ala Rizgarî, di dawîya sala 1978an de bi beşên Kurdistanê re û bi rêxistinên beşên din re ket nav pêwendîyeke gelek xurt. Di destpêkê de li Başûrê Kurdistanê bi YNKê re pêwendîyên xwe pêk anî. Dema ku Ala Rizgarî bi YNKê re pêwendî pêk anî, wê demê ne li dijî pêwendîyên PDKa Iraqê bû jî. Pêwendîya me di destpêkê de li ser du bingehan pêk dihat Yek, bingeheke pêwendîyên me bi rêxistinên Kurdistanê re girêdayî berjewendîya neteweya kurd û yekî-tîya Kurdistanê bû. Divîya bû ku di navbeyna rêxistinên Kurdistanê de pêwendî û hevkarî xurt bibe. Dema şert pêk hatin di navbeyna rêxistinên Kurdistanê de enîyeke pêk bê. Binge-ha duyem û rojane jî, li Başûr û li Rojhilatê Kurdistanê perwerdayîya leşkerî û siyasî pêk anîn bû. Ji bona vê jî, di destpêkê de bi beşek rêxistinên Kurdistanê re danûstendinên me pêk hatin. Li cem vê yekê li Bakurê Kurdistanê jî pirsgirêka girîng a rêxistinên Kurdistanê, pirsgirêka hevkarî û enîyeke milî bû. Li Bakurê Kurdistanê DDKD/KÎP, KUK, Rêya Azadî di nav xwe de hevkarîyek pêk anîbûn. Lê hezar mixabin ev hevkarî nedimeşîya. PKK bi serê xwe jî li Bakurê Kurdistanê problemeke gelek mezin bû. PKKê hemû rêxistin û berpirsîyarên civata kurd dijmîn dipejirand; li hemberî dewletê na, li hemberî civata kurd û rêxistinên Kurdistanê şerê çekdarî dimeşand.

Wekî ku min li rêzên jorîn jî dîyar kiribû, li Siwereg, Hîlvan û Batmanê li hemberî civata kurd û hêzên gel şer dimeşand. Li hemberî KUKê ketibû nav şerekî dijwar ê çekdarî.

Ez dikarim bibêjim ku rewşeke gelek aboz û xirab hebû. Her rêxistin-ekê û berpirsiyarekî tevgera kurd dixwest ku ev rewşa nexweş û dijwar; şerê navxwe ji holê rabe.

Di sala 1979an de, heman demê bi rêxistinên Rojavayê Kurdistanê û Filîstinê re jî pêwendîyên me pêk hatin û pêş ketin. Di dawîya 1979an de PKKê hewcedarî didît ku bi YNKê re jî pêwendîyên xwe li Surîyeyê pêk bîne. Ji bona vê jî, ji YNKê daxwaz kiribû. YNKê, di derheqê vê pirsê de nêrînên Ala Rizgarî wek dostên xwe pirsîyan û xwestin ku pêşniyarên me di derheqê vê pirsê de bigrin.

Li hemberî daxwaza YNKê nêrîn-ên me ev bûn:

"Ala Rizgarî dixwaze pêwendîyên hemû rêxistinên Kurdistanê pêk bên û baş bin. Rêxistinên Kurdistanê di encama ev pêwendîyên baş de dikarin di nav xwe de li her beşeka Kurdistanê û li tevayîya Kurdistanê hevkarî çêbikin û enîyeke milî ava bikin. Bi hev re li hemberî dewletên kolonyalîst xebateke hevbeş bime-şînin. Lewra dijminên neteweya kurd jî yanî dewleta tirk, faris û ereban jî li hemberî tevgera milî ya kurd her dem di nav tîfaq û yekîtiyekê de ne. Li hemberî dewletên kolonyalîst jî yekîtiyeke Kurdistanî pêwîst e. Ji bona vê em ne li dijî pêwendîyên YNKê û rêx-istineke din û PKKê nin. Hûn wek

rêxistineke serbixwe, di pêwendîyên xwe de azad in. Ew rastî ji bona Ala Rizgarî jî wisa ye." "Lê di pêwendîyên PKKê de taybetî hene û ji bona vê çendê têbînîyên me hene. PKK di rêyeke şaşa û gelek xerab de ye. Hemû rêxistinên Bakurê Kurdistanê, rêxistin û grubên siyasî yên çepgir ên tirk ku dostên kurdan e, dijiminatî dike, êrîşê wan dike û ji wan rêxistinan kadroyên hêja dukuje. PKK di hemen demê de li gorî merheleya şoreşa milî tevnagere, hemû hêzên gel û desthilatdarên Kurdistanê dijmin dihesibîne, ji bona ku wan ji holê rake kuştin û terorê dike. Di vê merheleyê de bi giştî li hemberî rêxistinên Bakurê Kurdistanê êrîşeke PKKê heye û bi taybetî jî li hemberê KUKê şerekî neheq û ne rewa dimeşîne. YNK û serokê wê Celal Talabanî jî, bi navûdeng û di nav tevayî kurdan de xwedîyê rûmet û hêz in. Hûn wek YNK, dikarin li ser PKKê şer-tan daynin û zorê bidin wan ku ew dev ji xirabî û êrîşên xwe berdin."

Piştî ev nêrînên me, di navbeyna YNK û PKKê de, li gorî berpirsiyarên YNKê pêwendîyeke sînorkirî dest pê kir. Ev yeka di dawîya sala 1979an de pêk hat.

Piştî vê pêwendîyê jî, êrîşên PKKê doma kirin. Bi taybetî jî şerê PKKê bi KUKê re xetertir bû û bi her awayî zerar dida tevgera welatparêz a Bakurê Kurdistanê. Di meha Hezîrana 1980yî de, YNKê kir ku em bi PKKê re rûnin pirsê hevkarî û tîfaqê minaqeşe bikin. Me jî wek Ala Rizgarî bi şert ji vê daxwazê re got erê.

Du (2) şertên me ew bûn:

1- Em wek Ala Rizgarî bes bi PKKê re tîfaq nakin. Em bi hemû rêxistinên Bakurê Kurdistanê re hewcedarî tîfaq û hevkarî û enîyeke netewî nin. 2- Ji bona tîfaq û hevkarî pirsgirêke mezin û asteng, rewşa PKKê ye. Divê berîya ku em li ser hevkarî, enîyeke milî û tîfaqê minaqeşe bikin, divê em rewşa PKKê minaqeşe bikin. Heger pirs-girêkên PKKê yên bi Tevgera Bakurê Kurdistanê re çarerser bibin, di van pirs-girêkan de çareserî û tîfaq bê kirin; pişt re li ser tîfaqê minaqeşe bi PKK û hemû rêxistinên Bakurê Kurdistanê re dikeve rojevê û mimkûn jî dibe.

Ji bona vê jî biryar hat girtin ku berîya pêkanîna tîfaq û hevkarî û enîyeke milî, ji bo çaraserkirina pirs-girêkan, divê di navbeyna me de peymanek çê bibe. Ev peyman di navbeyna Ala Rizgarî, YNK û PKKê de pêk hat. Ev peyman encama minaqeşeyek dûrûdirêj û dijwar pêk hat. Di encama minaqeşeyan de, PKKê qebûl kir ku dev ji êrîşên xwe yên li hemberî rêxistinên Kurdistanê û rêxistinên sosyalîst ên tirk berde, şerê navbera xwe û KUKê, an jî bi gotina rastir; êrîşa xwe ya li hemberî KUKê bide rawestandî. Ev nêrînên xwe bi belavokekê ji raya giştî re jî dîyar bike.

Ji bona ku ev peyman pêk bê, mûdetek qasê 6 meh hate dîyarkirin. Di van şeş mehan de heger PKK, hem ji alîyê teorî û hem jî ji alîyê pratîkê ve di rewş û helwesta xwe de guhertin bike, emê bi PKKê re rûnîn û pirs-girêka hevkarî qise bikin, di wê danûstandî de li welêt û li derveyî welêt emê çi xebatê bi hev re bikin, bi

peymenekê tespît bikin.

Ev peyman me, di dawîya Tîrmeha 1980yî de hate îmzekirin. Hîn ji bona vê peymanê gavên bingeîn nehati-bûn avêtin, darbeya leşkerî ya 12yê îlona 1980ê çêbû. Piştî Darbeya Leşkerî pêwendiyên Ala Rizgarî, PKK û hêzên din yên Bakurê Kurdistanê hatin merheleyeke din. Di wan şertan de jî, bi PKKê re pêwendiyên me li ser wan pîvanan dom kir. Lê hîç demekê jî di navbeyna me de hevkarîyeke domdar pêk nehat Dem deman di navbeyna Ala Rizgarî û rêxistinên din yên Bakurê Kurdistanê û PKKê de hevkarî pêk hatin.

Ala Rizgarî çima dev ji şerê çekdarî berda, ez nûha dixwazim li ser vê pirsê rawestim. Lewra ev pirs di vê merheleya Tevgera Bakurê Kurdistanê de jî gelek girîng e. Li cem vê yekê li ser vê pirsê gelek spekulasyon jî hene. Divê ku ev spekulasyonan zelal bibin.

Dema ku me paradiğma û konsept-a Rizgarî tespît kiribû, tespîteke me ya girîng jî ew bû ku em tu caran bi dewletên kolonyalîst re danûstandin nakin. Lewra dewletên kolonyalîst, ne bes dijmînên tevgera yek beşekê ne, dijmînê hemû beşên Kurdistanê ne.

Ala Rizgarî, wekî min li rêzên jorîn jî dîyar kiribû di sala 1979an de bi beşên din yên Kurdistanê û rêxistinên wan re danûstandin kirin û peyman çêkirin û bi rêxistinên Kurdistanê re dê kîjan karên hevmişterek bi hev re pêk bîne ew dîyar kirin. Dema ku me bi beşên din û rêxistinên Kurdistanê re danûstandin kirin, em bûn

tevgereke dînyevî û me dinya ji nû ve nas kir.

Ji alîyê me ve bi naskirina beşên din ên Kurdistanê, du rastî derxistin pêş me. Pirsra yekemîn, pêwendîyên rêxistinên Kurdistanê bi dewletên kolonyalîst re bû. PDK a Iraqê û YNKê, bi Îran û Suriyeyê re, PDK a Îranê jî bi Iraqê re xwedîyê pêwen- dîyan bûn. Pêwendîyên wan jî, gelek girîng bûn û wan li dewletên kolonyalîst karên xwe yên gelek girîng dimeşandin. Pêwendîyên wan dibû sedem ku ew rêxistinan bi beşên din re pêwendîyên xwe sînor bikin. Lewra dewleta Îran, Iraq, Suriyeyê ji partîyên Kurdistanê xwedîyê berjewendî nebin, bi wan re danûstandin nakin. Ew dewletan xwedîyê taybetîyekê ne. Ew taybetîya wan jî, pirsgerêka wan a kurd e. Ji bona vê dema ku bi rêxistinên Kurdistanê re berjewendîyên wan yên xurt nebin, tu wext bi wan re danûstandin nakin. Ew rastî ji bo rêxistinên Kurdistanê jî derbas dibe, lê divê bê zanîn ku rêxistinên Kurdistanê zêde xwedîyê derfet nînin û pozîsyoneke wan a xurt tune ye, ku li hemberî dewletên kolonyalîst xwe biparêzin.

Ala Rizgarî, gelek bi hişkî li dijî van pêwendîyan bû. Ji bona vê, dema ku bi vê rastîyê re rûbirû bû, li ser vê rastîyê kûr sekinî û gihîşt wê encamê ku "bê pêwendîyên dewletan û dewletên herêmî derfet tune ye ku şerê çekdarî bê meşandin. Lewra şerê pêşmergetî cihûwarbûnê dixwaze. Divê li pişt wî cihûwarî jî dewleteke piştgir hebe." Ev jî ji alîyê exlaq û pîvanan de li bejna Ala Rizgarîyê û endamên wê nedihat. Ev pirsgerêk,

destpêkê di nav Ala Rizgarî de bû sedema krîzeke mezin.

Rastîyeka din jî ew bû, kurdan bi taybetî jî kurdên Bakurê Kurdistanê bi sîstema sosyalîst û Yekîtiya Sovyetan bawer bûn ku dê bi alîkarîya wan, li dijî Tirkîyeyê şerê çekdarî bimeşînin. Dema ku em çûn Rojhilata Navîn, Başûr û Bakurê Kurdistanê, Lubnanê, me dît ku ev tespîta me jî, ne di cih de ye. Yekîtiya Sovyetan li gorî berjewendîya xwe ya dewletî, bi dewlet û neteweyan re danûstandin dike. Berjewendîya Yekîtiya Sovyetan, zêde bi kurdan û tevgera kurd re tune ye.

Di wê merheleyê de, ji alîyê me ve şert û zurufên Tirkîyayê jî ji nû ve hatin şirovekirin û pêwendîyên wê yên bi DYAyê, Yekîtiya Ewropayê û NATOyê re xebateke taybet û awayekî din yê têkoşînê derdixe pêş.

Di van şert û zûruftan de Ala Rizgarî biryar da ku dev ji şerê çekdarî berde.

Wek hûn qal dikin û dipirsin, ne ku em ji Suriyeyê derketin çûn Başûr û Rojhilata Kurdistanê. Ala Rizgarî, berîya 12yê Îlonê biryar da ku hem bi beşên din ên Kurdistanê û hem jî bi rêxistinên Kurdistanê re danûstandin bike, her weha jî bi Başûrê Kurdistanê û bi Rojhilatê Kurdistan û Filîstinê re jî biryara perwerdayî ya sîyasî û leşkerî da.

Dema ku me bi beşên Kurdistanê û rêxistinên Kurdistanê re danûstandin kir, ji bona ku em di sîyaset û xebata sîyasî de xwedîyê ceribandineke dewlemend û xurt nebûn, me zehmetîyeke mezin kişand. Lewra tevgera

kurdî li Başûrê Kurdistanê xwedî tecrubeyek 100 salî ya domdar bû û PDK a Iraqê di sala 1946an de ava bibû. Li Rojhilata Kurdistanê ceribandina avakirina Komara Kurdistanê hebû û PDK a Îranê di sala 1945an de ava bibû. Li Rojavayê Kurdistanê tavgera rêxistinî di sala 1957an de dest pê kiribû.

Pirseke din ya girîng jî, çanda me ya siyâsî ya beşên din ji hevûdu gelek cihê bû. Siyaset û jiyana me zêdetir dişibîya siyaseta tirkî. Siyaset û jiyana beşên din zêdetir kurdî bûn.

Pirseke din, rojeva Tevergera Bakurê Kurdistanê û yê tevgera beşên din jî, ji hevûdu cûda bûn.

Pirseke girîng jî, Tevergera Bakurê Kurdistanê û siyasetvanên wê zêdetir siyaseta xwe bi zimanê kolonyalîstan, zimanê tirkî dimeşandin. Beşên din siyaset û tevgereyên xwe bi zimanê kurdî dimeşandin.

Bersîv 55:

Wek tê zanîn Şoreşa Başûrê Kurdistanê bi pêşengîya Mele Mistefa Barzanî û PDK a Iraqê di Îlona 1961an de dest pê kir. Di vê şoreşê de Celal Talabanî û Îbrahîm Ehmed jî di têkoşîn û rêvebirîya tevgereyê de du otorîte, kesên nasnav û karîzmatîk bûn. Tevergera Başûrê Kurdistanê jî, tevgereke serkeftî, li dinyayê, li Rojhilata Navîn û li hemû beşên Kurdistanê jî tesîrek û bandoreke mezin pêk anîbû. Hezar mixabin sala 1966an di nav PDK a Iraqê nekoî peyda bû. Partî, bi piranî di bin pêşengîya Celal Talabanî û Îbrahîm Ehmed de ma. Piştî demekê jî, di navbeyna terafê Berzanî û Îbrahîm Ehmene/Celal Talabî de şerê

çekdarî pêk hat. Beşa Celal Talabanî û Îbrahîm Ehmed siyaseteke baş nemeşandin û li hemberî serokatîya Mele Mistefa Barzanî ketin rewşeke gelek dijwar û nexweş. Dema ku 11ê Adara 1970yî di navbeyana hikumeta merke- zî ya Baasê û PDK a Iraqê/Mele Mistefa Barzanî de Peymana Otonomîyê hat pejirandin û hikumeta merke- zî teslîm bû; Celal Talabanî û hevalên xwe jî bi tevayî li hemberî Mele Mistefa Barzanî û hevalên wî şer wenda kirin. Celal Talabanî û hevalên wî biryar dan ku ji nû ve bi Mele Mistefa Barzanî û hevalên wî re yekîtiyê pêk bînin û di berpirsiyarîya Otonomîya Kurdistanê de cîh bigrin.

Ev yekîtiya di navbeyna Mele Mistefa Barzanî û Celal Talabanî/ hevalên wî de çê bibû, nekoîya bi temamî ji holê ranekir. Di sala 1975an de dema ku desthilatdariya Otonomîya Kurdistanê ya di bin pêşengîya Mele Mistefa Barzanî de didomand, şer li hemberî hikumeta merke- zî wenda kir û biryar hat girtin ku şerê çekdarî bê rawestandî. Piştî vê biryarê, nekoîya di nav PDK a Iraqê de ji nû ve derdekt holê. Wê demê Celal Talabanî li Lubnanê berpirsiyarê Otonomîya Kurdistanê bû.

Piştî ku şer hat rawestandî û Otonomîya Kurdistanê têk çû û hikumeta merke- zî li tevayî ya Iraqê desthilatdariya xwe pêk anî, di nav tevgera Başûrê Kurdistanê de li Başûr û li beşên din yên Kurdistanê xemgî- nîyeke mezin hat holê û her kurdekî li ser pêşeroja kurdan û bi taybetî jî li ser pêşeroja Başûrê Kurdistanê dest bi minaqeşeyê kir. Herkesî meroq

dikir ku li Başûrê Kurdistanê tevgera nete- weyî dê çarçoveyeke çawa qezenç bike û li Başûrê Kurdistanê rêxistinîbûn dê çawa derkeve holê

Di nav van tevlihevî û minaqeşeyan de tevgera milî ya kurd li Başûrê Kurdistanê ji nû ve rabû ser pîyan û PDK a Iraqê xwe ji nû ve di bin siwana Serokatîya Muwaqet a PDKê de ava kir. Serokatîya Muwaqet a PDKê xebata xwe ya dîrokî ji çav derbas kir, xwe nirxand û rexne kir. Di encama vê nirxandinê de belgeyeke gelek ciddî derket holê û ji raya giştî ya kurd û dinyayê re jî hat ragihandin. Celal Talabanî û hevalên wî jî di vê qonaxê de rêya xwe ji PDK a Iraqê veqetandin. Biryar dan ku rêxistineke nû ava bikin.

Celal Talabanî û hevalên wî Elî Eskerî, Omer Debabe, Şêx Xalid, Noşîrvan Mistefa, Dr. Xalid, Şêx Şehab û gelek kesên din yên bi navûdeng di Hezîrana 1976an de li Surîyeyê rêxistina bi navê Yekîtiya Niştamanî ya Kurdistanê (YNKê) ava kirin. Biryar dan ku xebata rêxistinî li Kurdistanê pêş bixin û xebat û têkoşîna pêşmergetî bidin destpêkirin.

Avabûna YNKê, li Başûrê Kurdistanê di qada siyasî de nakokî û dijminatîyeke gelek xurt û dijwar derxist holê. Li Başûrê Kurdistanê çanda demokratîk pêş neketibû û plûralîzebûna tevgera siyasî ji alîyê rêxistinî de nedihat pejirandin û tehammûlkirin. Ez dikarim bibêjim ku piştî ku YNK ava bû, Serokatîya Muwaqet a PDKê li hemberî YNKê şerekî neilankirî meşand. Dema ku YNKê xwest kadroyên xwe ji Surîyeyê di ser axa Bakurê Kurdisatanê re

bişîne Başûrê Kurdistanê, bi tevayî grub û bi grub hatin kuştin. YNKê di encama vê helwesta Serokatîya Qiyadeya Muwa- qet a PDKê de zereke mezin dît û gelek kadroyên xwe yên sereke û hêja dan kuştin.

Dema ku li Başûrê Kuýrdistanê YNK ava bû, vê rewşê li ser beşên din yên Kurdistanê jî rasterast tesîr kir û bandora xwe danî ser. Li her beşeke Kurdistanê jî, hevalbendên du terefan çê bûn. Li Bakurê Kurdistanê PDK a Tirkîyeyê bi Serokatîya Qiyadeya Muwaqet a PDK ê re, Tevgera Şivan/DDKDê jî bi YNKê re bûn xwedîyê pêwendîyê.

YNKê dema ku tespît kir ku ji Surîyeyê derbasbûna wê ya Başûrê Kurdistanê gelek zahmet e, di sala 1978an de biryar dide ku bê li herêma Behdînanê bi awayekî bi cîh bibe û li herêma Behdînanê rêxistina xwe ava bike. Ji Surîyeyê hem kadroyên xwe bîne Başûrê Kurdistanê û hem jî alîkarîya çekdarî ji Surîyeyê bigre. Lewra YNKê çekên xwe di ser Bakurê Kurdistanê re bi alîkarîya hêzên xwe yên dost derbas dikir. Ev jî, gelek bi zahmet, bi mesref, bi risk bû û hem jî gelek wext digirt.

YNKê li gorî vê biryara xwe ya ne di cîh de, ku Herêma Behdînanê di bin desthilatdarîya Serokatîya Qiyadeya Muwaqet a PDKa Iraqê de bû û li cem vê yekê Hekarî û derûdora wê jî di bin bandora PDK a Iraqê de bû. Lewra axa û serokeşîrên wê herêmê bi PDK a Iraqê re xwedîyê pêwendîyeke gelek xurt bûn. PDK a Iraqê ji wan rasterast alîkarî digirt. Hêzên leşkerî yên Tirkîyeyê jî zêde midaxeleyê wan nedikir. Dema ku YNKê dixwest der-

basê herêma Behdînanê bibe, hêzên Tirkîyeyê jî baş dizanî ku li navbeyna YNKê û PDK a Iraqê dê şerê çêbe. Wê demê ev yeka jî, li berjewendîya wan bû. Lewra Komara Tirkîyeyê hîç demekê naxwaze tevgera milî ya kurd li beşekî Kurdistanê û li Başûrê Kurdistanê jî xurt bibe. Heta ji bona ku ev şer çêbe, teşwîq û dîmên provakasyonê jî çê dikir.

Di encamê de, pêşmergeyên YNKê di bin serokatîya Elî Eskerî, Dr. Xalid, Şêx Husên, Mûlazim Omerî de hatin Behdînanê. Wekî ku dihat payîn, di navbeyna PDK a Iraqê, hêzên herêmî yên Bakurê Kurdisatanê û YNKê de şerekî dijar derket. Vî şerî demeke dirêj nekişand û di şer de YNKê şikesteke mezin xwar. Gelek pêşmerge û serleşkerên wan hatin kuştin, Elî Eskerî, Dr. Xalidî, Şêx Husênî, Mûlazim Omer û gelek kesên bi navûdeng yên YNKê dîl hatin girtin. Ev şexsîyetan bi dîl hatibûn girtin û di heman demê de serleşkerê Şoreşa Îlonê bûn û di bin serokatîya Mele Mistefa Barzanî de lehengiyên mezin nîşan da bûn.

Di vê pîrsê de pîrsgirêke ku li ser were rawestandî jî **"Li Bakurê Kurdistanê kîjan hêzan rasterast alîkarîya kîjan terefî kir, ew hêzên ku soz dabûn YNKê hebûn. Gelo heger hebûn çima alîkarî ji wan re nekirin? Helwesta hêzên Bakurê Kurdistanê bi tevayî çi bûn?"**

PDKa Tirkîyeyê rasterast alîkar û hevkarê PDK a Iraqê bû. Hevkarî û alîkarîya wan, ji pêwendîya wan a îdeolojîk û sîyasî ya kevn dihat. Piştî kuştina Seîd Elçî jî, ji bona ku Tevgera Dr. Şivan/DDDKê ji YNKê re hevaltî

dikir, ev alîkarî û hevkarî hîn konkret û dîyar bû. DDKDê wek min li rêzên jorîn jî got, di encama bûyera Dr. Şivan û Seîd Elçî de, wek tepkîyekê, di heman demê de li gorî îdeolojîya çepgir a pejirandî jî, bi YNKê re xwedîyê pêwendî û alîkarî bû. Li Gorî beşekî mezin ê YNKê û li gorî nêrînên Necmeddîn Buyukkayayî, **"DDKê soz dabû ku ji YNKê re alîkarî bikin. Di dema şer de YNKê bi tenê hiştin û ji YNKê re îxanet kirin".**

Berpîrsîyarê DDKDê û Sekreterê giştî yê KÎPê Omer Çetînî jî vê îdiayê red dike. Dibêje **"Belê pêwendîyên me bi YNKê re hebûn. Me ji YNKê re hevkarî û alîkarî jî dikir. Lê dema ku YNKê biryar girt ku bê Herêma Behdînanê, em li dij derketin. Lewra li wê herêmê hem hêza me tune bû, PDK a Iraqê gelek xurt û xwedîyê bandorê bû, hem jî me nedixwest ku di vî şerî de bibin teref. Dema ku em bibûna teref, ev yeka li Bakurê Kurdistanê jî, di navbeyna me û PDK a Tirkîyeyê dibû sedema şerekî."**

Piştî ku pêwendîyên Ala Rizgarî û YNKê pêk hatin, min ev nêrînên DDKDê, di heman demê de ji Dr. Kemal Xoşnavî jî guhdar kirin. Dr. Kemal Xoşnavî berpîrsîyarê YNKê yê li Bakurê Kurdistanê bû. Lê nêrînên Celal Telabanî û Mistefa Noşîrwanî ew bûn, ku DDKDyê ji wan re xîyanetî kirîye.

Lê di vî şerî de DDKDyê YNK bi heq didît Ev şer, şerê pêşverûyan û şoreşgeran yan jî şerê li dijî kevneperestan û hevalbendên emperyalîzmê didît. PDK a Tirkîyeyê jî ev şer, wek şerê PDK a Iraqê li dijî

cehş û xayînan dipejirand. Rizgarî, PDK a Iraqê û YNKê wek hêzên kurd û neteweyî didît. Ev şer jî, wek şerê navxweyî û desthilatdarî didît. Ev şer şaş didît. Loma jî, ji bona berpirsîyarên YNKê yên dîlketî bêne berdan qampanyeke xurt meşand. Ji bo ku ew kesên dîlketî serbest bên berdan, biryar da ku bi PDK a Iraqê re danûstandinê bike. Ji bo vê jî Rizgarîyê berpirsîyarî dabû min. Ez jî di nav hewildenê de bûm ku danûstandin bikim. Hezar mixabin ev parçebûna nav Rizgarî û kuştina Elî Eskerî, Dr. Xalidî, Şêx Hisênî û hevalên wan pêşîya vê yekê girt. Rêya Azadîyê di vî şerî de bêteref bû. Beşekî Kawayê bê teref û beşekî wê jî piştgirîya PDK a Iraqê dikir.

Bersîv 59:

Dema ku mirov li ceribandînên neteweyên bindest, têkoşîna serxwebûn û azadîya neteweyan mêze bike, gelek aşkere dibîne ku neteweyên bindest bi alîkarîya dewletan û hêzên derve; bi wateyeke din encama midaxeleya derva ava bûne. Wek tê zanîn Komara Tirkîyeyê li ser mîrasya Împeratorîya Osmanî bi alîkarîya Îngîltre û Rusyaya Bolşewîk ava bû. Li Rojhilata dûr Gelên Vîetnamê, Laos û Kamboçyayê; li Afrîkayê gelên Gîne Bîssoyê, Angolayê, Mozambîkê jî bi alîkarî û midaxeleya DYAyê û Yekîtiya Sovyetan û Çînê bûn dewletên serbixwe. Di dîroka nû de bes Kosova ne, li Yugoslavyayê hemû netewe bi piştgirî û midaxeleya hêzên navneteweyî, DYAyê û NATOyê bûn dewletên serbixwe. Li Iraqê jî encama midaxeleya DYAyê û hevalbendên wê Dewleta Federal a Iraqê û Kurdîstana Federe

ava bû.

Têkçûn û rûxandina tevgerên neteweyî û dewletên serbixwe jî, bi midaxeleya derve û bi êrîşên ji derve pêk tên. Bi taybetî jî ev pêvajoya di ceribandina Tevera Kurdistanê de xwe gelek eşkere dide xuyakirin. Di sedsala 20an de ev yeka 3 caran hat serê kurdan. Di sala 1932an de hem bi alîkarîya Îngilîzan Şêx Mehmed Berzencî Hikumeta Kurdistanê ava kir û hem jî bi midaxeleya Îngilîzan Hikumeta Kurdistanê hat rûxandin. Di sala 1946an de piştî Şerê Cîhanî yê Duyemîn bi piştgirîya hêzên navneteweyî û bi taybetî jî bi piştgirîya Yekîtiya Sovyetan Komara Kurdistan a Mahabadê hem ava bû û hem jî bi midaxeleya hêzên navneteweyî hat rûxandin. Otonomîya Kurdistanê jî di 11yê Adara 1970yî de bi piştgirîya DYAyê ava bû û dîsa bi midaxeleya hêzên herêmî hat rûxandin.

Ji bo vê yekê bûyera Kosovayê û dewletbûna Kosovayê, tezahûra ev pêvajoya xwezayî ye. Qanûna tevgerên neteweyî di pirsgerêka Kosovayê de jî xwe nîşan da. Wek tê zanîn neteweyên li Kosova û Yugoslavyayê bi helwest, xebat û siyasê xwe bûn sedem ku hêzên navneteweyî û Neteweyên Yekbûyî midaxeleyî pirsgerêka wan bike. Neteweyên Yekbûyî midaxeleyê mesela Kososvayê jî kir. Biryar da ku Kosova bibe dewleteke federe, lê Kosovayê ev yekê nepejirand û referendum pêk anî û di encama vê de jî serxwebûn û dewletbûna xwe îlan kir. Ev tê wê wateyê ku her tiştek jî bi midaxeleya Neteweyên Yekbûyî pêk nehat, îradeya gelê Kosovayê qedera

xwe dîyar kir.

Bi midaxeleya Neteweyên Yekbûyî nayê vê maneyê ku di konsepta Nete- weyên Yekbûyî de di pirsgrîrêkên nete- weyî de guhertinek pêk hatiye. Lewra li gorî Peymana Neteweyên Yekbûyî neteweyên bindest, xwedîyê maf in ku qedera xwe bi îradeya xwe tespît bikin, dewleta xwe ya serbixwe ava bikin, yan jî bi miletên din re dewleta xwe ya federal û konfederal ava bikin. Lê van prensîban, ji bona ku di gelek bûyerên girîng de Peymana Neteweyên Yekbûyî nekete jîyanê, di serê mirovatîyê de fahmeke din anîye holê.

Li Tirkîyeyê ji bona pirsê neteweyî ya kurd midaxeleyeke navneteweyî mimkun e yan na, ev jî pirsê gelek girîng e.

Dema li pirsgrîrêka neteweyî ya kurd were mêze kirin, li her beşekî Kurdistanê şertên ji bona midaxeleyek hêzên navneteweyî cihê ne.

Iraq, di dema rejîma Baasî û Seddamî de dewleteke faşîst û otorîter bû, di heman demê de bi tevayî li dijî dewletên rojava bûn. Dagirtina Kuweytê ji aliyê Iraqê ve, ev nekokîya zêdetir kir. Dewletên rojavayê di bin serokatîya DYAyê de, encama projeya demokratîzekirina dinyayê û herêma Rojhilata Navîn û Projeya Mezin a Rojhilata Navîn du caran midaxeleyî Iraqê kirin. Di encama du şeran de li Iraqê dewleta federal ava bû û Kurdistan jî bû welatekî federe.

Suriye û Îran jî du dewletên otorîter in û ev du dewletan zulmekî mezin li neteweya kurd û neteweyên

din dikin. Ew bi xwe jî, bi her awayê bi Dinyaya Rojava û demokratîk re xwedîyê nakokîyeke mezin û dijmin in. Ji bona vê di dema Projeya Mezin a Rojhilata Navîn de, di dema seroka- tiya Bush de ji bona midaxeleyeke derve re amade bû. Lê di dema Obama de ev midaxeleya ji rojevê derketîye. Lê dîsa dema ku bûyerên rojên dawî ji çav bêne derabaskirin, ji bo Îranê ev xeterî heye. Midaxeleyeke derve û hêzên navneteweyî dikare li Rojhilata Kurdistanê kurdan bike dewleteke serbixwe jî.

Dewleta tirk, mûtefîkê Yekîtiya Awrupa û DYAyê ye. Endamê NATOyê ye. Di van şertan de ji bona midax- eleyeke derve derfet xuya nake. Lewra berjewendîya Yekîtiya Awrupa û DYAyê bi dewleta tirk re, di pêşîya berjewendîya wan ya kurdan de ye. Li cem vê yekê, midaxeleya hêzên navne- teweyî girêdayî sîyaseta kurdan û awayê xebata kurdan e. Heger li Bakurê Kurdistanê qrîzeke sîyasî û tevlihevîyek bi destên kurdan derkeve, şerekî hundir bê holê, hêzên navneteweyî dikarin midaxeleyekê pêk bînin.

Bersîv 72:

Di destpêkê de ne, piştî demekê ku êdî li ser pirsgrîrêka neteweya kurd, dîroka kurd şiyarbûneke min pêk hat, min zehmetîya pirsgrîrêka neteweyî ya kurd fahm kir. Dema ku ez ketim nav tevgera kurd, mezinên me jî ev zeh- metîyan ji me re dîyar kirin. Lê hîç demekê ji bona min bê hêvîti çê nebû. Piştî ku bi her awayî ez bûm xebatkarekî doza Kurdistanê û li ber çavên min pirs zelaltir bûn û zan-

yarîya min zêdetir bû, wê demê ne ku hêvîya min şikest, hêvîya min zêdetir bû. Lewra dema min sedemên serneketina neteweya kurd fahm kir ku zêdetir bi girêdayî me(hundir) ye, wê demê hêvîya min geştir bû. Lewra çareserî jî di destê me de bû.

Ez nûha jî her çiqas li Bakurê Kurdistanê rewşê zehmet dibînim; hezar mixabin ew xebat û keda me ya çil salî jî alîyê dewleta tirk de hatîye dizîn û tevgera Bakurê Kurdistanê bi rîya PKKê ji pêla serxwebûn û azadîyê hatîye dîrxistin jî, ez vê yekê wek bûyereke muwaqet dibînim. Ceribandina neteweyên dinyayê, pêvajoya bûyerên civakî yên ji derveyî îradeya rêxistinan, dewletan û hêzên hikûmdar, dîyar dike ku gelê kurd jî dê di qonaxekî de rêya xwe ya xwezayî û rast bibîne, li hemberî sîyaset û planên li ser xwe serî hilde; ji bona desthilatdarîya xwe rêya xwe tespît bike. Lewra li dinyayê ji bona her miletekî demên taybetî pêk hatine û dîktator li serê gel û netewan bûne bela jî, pişt re ev dîktatorî hatine rûxandin û cezakirin. Ev qanûna dereng be jî, ji bona neteweya kurd jî derbas dibe. Qanûna civakî, ceribandina gelê me yê li Iraqê jî ev rastîyê ji me re dîyar kir. Li Başûrê Kurdistanê desthilatdarîya federe hêvî da tevayîya Kurdistanê û hemû beşên Kurdistanê. Li rojhilat û rojavaya Kurdistanê tevgera neteweyî ya kurd li ser pîya ye û pêş dikeve.

Li dinyayê ji berê zêdetir, ji bona neteweyan derfet pêk hatine. Piştî Şerê Sar rola hêza gel zêde bûye û hêza leşkeran pûç bûye. Ji bona vê piştî şerê sar careke din pêla dewle-

tavakirinê, dewletên neteweyî ket rojeva dinyayê. Encama van guhertin û aktorên nû, li Iraqê û li Başûrê Kurdistanê guhertin pêk hatin. Kurdan li Başûr statuya federe qezenç kir.

Ji bona vê divê em kurd hêvîya xwe wenda nekin û ji her demê zêdetir xebat bikin. Xwe nûjen bikin û şer- van bin.

Bersîv 73:

Ji bona ku we bi min re ev hevpeyvîna dîrêj kir; we derfet da min ku ez bîrûrayên xwe bi raya giştî re parve bikim, sipas dikim.

Mesaja min ya dawî ev e:

"Divê em tu dem bêhêvî nebin. Divê her kurdek ji doza xwe ya neteweyî re xwedî derkeve. Lewra pirs-girêka neteweyî ya kurd, pirs-girêka her kesek û her kategîyeke civakî ya kurd e. Pirs-girêka neteweyî, pirs-girêka axa, mîr, şêx, gundî, karker, xwendevan, jin, mêr, sîyasetvan û rewşenbîran e.

Divê di navbeyna civata kurd de aşitîyeke nû û neteweyî pêk bê.

Divê rewşenbîr û sîyasetvanên kurd, xwe ji bin bandora îdeolojî û çanda neteweyên serdest xelas bikin; ji gelê kurd û Kurdistanê hez bikin; demok- rasîyê ji bona xwe bikin çand û awayê jîyanê. Welatê xwe terk nekin û bi gelê xwe re bijîn."

Amed, Oktobra 2009an

Rewşa Heyî, Ne Ji Bêkêrîya Rêxistinên Din e û Ne Jî Ji Zîrekîya PKKê ye

II

Mustefa FİSLÎ

Bersiv 8:

-Piştî şer DYA, di demeke kurt de ji nav meseleyan vekişîya, xwe kişand qalikê xwe û raya giştî ya DYAyê zû guherî. Gelê DYAê piştî Şerê Cîhan ê Yekem westîya bûn. Ne dixwestin bikevin nava meseleyên cîhanê, xwestina wan ew bû ku li nav xwe vegerin û problemên xwe çareser bikin. Rast e, Prensîpên Wîlsonî pêşnîyarên DYA bûn, lê dema ew ji meydanê vekişîyan, pêşnîyar bê xwedî man, hêza ku wan bişopîne nema. Ji xwe Prensîpên Wîlsonî bê dilê fransîz û îngilîzan bûn. Rûdanên nû li hesabên wan jî hatin; meydan ji fransîz û îngilîzan re ma, hêdî li gora dilî xwe çarçoveya xwe xêz kirin.

Ji hêla din ve hêza kurdan ya hundirî, têr nedikir, nikaribû wan prensîpan, bi taqeta xwe pêk bînin.

Bersiv 9:

-Ev minaqeşe hebûye û kurdên serwext daxwaz kirine ku ji rewşê îstîfade bikin; lê mixabin cenabê Seyid Evdîlqadir bi helwesta xwe bûye asteng. Ji bizavek serbixwe, ku wek kurd li çareya serê xwe binêrin. Ava- kirina vê rêxistinê bû bend li hember tevgera kurdî. We bi xwe bersiva vê pirsê di benda dûyem de daye. Di bersiva berî vêya de, min li ser vê babetê nivîsandibû; careka din analîzkirin tenê dibe dubare.

Bersiv 10:

-Bêguman Şêx Mehmûd mirovek mêrxas, şexsîyetekî kurdperwer bû. Lê di heman katê de kesek gelek mûtaasib jî bû. Li gor Refîq Hîlmî, Şêx rojane difikirî, hesabên dûr û dirêj

nedikir, bê plan û bê stratejî bû, zêde ketîyê kêfê û rehetîyê bû; tu carî têkilîyên xwe ji tirkên qut nedikir, bi terefgêrîya osmanîtiyê û rêberîya xîlafetê ve girêdayî bû. Heta di strana li ser wî tê gotin de jî, tê aşkerekirin ku hewara xwe dibe tirkên. Ew tê wê wateyê ku ji hêla gel ve jî, têkilîyên wî yên bi tirkên re hatine zanîn. Tirkên jî, ji wan taybetmendîyên wî gelek îstîfade kirin; ew li hember îngilîzan tuj kirin, soza alîkarîyê danê û ji hêla din ve jî bi îngilîzan re ketin bazarê. Ji bo ku tu mafî nedin kurdan û bi şertê ku kurd tiştêkî bi dest nexin, ji dagirkirina herêma Mûsilê re deng nekirin. Di vê derbarê de rewşa Şêx Mehmûd, li hember îngilîzan bû alîkarê tirkên. Di dawîyê de ew bûyerên ku em pê di- zanin derketine holê; daxwaza îngilîzan kontrolkirina petrolê bû. Pêkanîn û bihêzkirina pozîsyonên xwe ji bo Rojhilata Navîn û Hindistanê û bend li bergirtina pêşketina fikrên Bolşewîkan bû. Tu bi baldarî lê binêrî; komunist û dîndarên ereb û tirk, pir pesnê Şêx Mehmûdî didin!

Kurd di wê demê de li Iraqê ji ereban pêşvetir in. Kurd li hev dicivên di nav xwe de melîkekî hildibijêrin. Wê demê yekê ku ereban di Iraqê de temsîl bike jî tune, erebên Iraqê kurê şêxekê Suûdê îtxal dikin.

Kurd, ji ber dijîtiya îngilîzan nebûn dewlet. Wekî ku te jî îşaret pê kirîye, desteka îngilîzan ereb li Iraqê kirin dewlet

Bersîv 11:

-Konferans di binê bandora welat-

ên serketî de hat amadekirin. Daxwazên ermenîyan yên zêde li ser deverê hebûn, xwe baş amade kiribûn, alîgirî û sempatiya wan jî bi hêz bû. Wek bûyerên wê demê dişa kurd dereng mabûn; Serîf Paşa bê hazirî bû, di deqa dawîyê de ketibûn nava tevgerê. Desteka wî ya gelêrî kêmtir bû. Ji terefê çend kesên ronakbîrê kurdperwer ve dihat destek kirin. Ji bo daxwazên ermenîyan yên bê hesab piranîya kurdan li dijî peymanekê bi ermenan re bûn. Daxwazên ermenan yên wê demê ne maqûl bûn; ji nîvê Kurdistanê bêhtir dixwestin. Praktîka wan a di Şerê Yekem de, kurd gelek tirsandibû. Gelê kurd felaketek dinê jî ne dixwest. Rêveberîya tirkên jî ji wê rewşê gelek îstîfade kir, bi gelek alîyan listin. Hem kurd xapandin û hem jî di binî de bi welatên hevpeyman re di bazarê de bûn. Ji nakokîyên di nav wan de berjewendî wergirtin. Di dawîyê de konferans bê encam ma.

Bersîv 12:

-Em dibînin di Şerê Cîhan ê Yekem de, kurd xêşim bûn. Hizir nedikirin ku wê bêbextî, xapandin û derew hebin û ewê ji bo berjewendîyên hinan bêne firotin. Dişa gava hêzên hevpeyman hatin deverê, ji xwe re li alîgiran gerîyan, gelek caran hatin cem kurdan jî, di vî warî de gelek serpehatî ji hêla kurdan ve hatine nivî- sandin. Ji hêla hevpeymanan de grîn- gîya hêza kurdan hatiye dîtin, ji bo hevkarîyê gelek daxwaz, îsrar kirine. Lê tirkên xwe ji berê de amade kirine, giranîya xwe anîne Kurdistanê, bi mezin û

berpîrsên kurdan re hevkarî pêkanîne; xwe li her derê organîze kirine û pêvajoyên kirine bin kontrola xwe. Bê hînek kesên serwest, wek binemala Bedirxanîyan û hevalbendên wan ku bi serxwebûna Kurdistanê re bûn û gelek jî liberxwedan, lê mixabin bi wan re çênebû.

Tirkên bi gelemperî li welat cihên xwe zexim kiribûn. Gava hevpeyman li te digeriyan û îrsar dikirin, hêz tune bûn. Dûvê masî ji dest derket, careka din girtina wî ne hêsan bû. Mesela Qoçgirîyê, tevgera Şêx Seîd û ya Agirîyê jî bibûn wek ya dûvê masî. Çiqas osmanî di şer de şikîyan, teslîm bûn, lê dîsa wek dewlet hebûn. Padîşah, hikûmet, karmendên wî li ser kar bûn û dixebitîn. Bi hezaran serbazên wan hebûn. Li gelek deveran ordîya wan, wek Kazim Karabekir û ordîya çaran, li ser pîyan bû. Sedeqeta bi padîşah re û bicîhanîna emrên wî bivê nevê bû. Osmanî li hember dewletên bêhêz, gelek lawaz bûbûn. Lê li hember grûbên mehalî qeweta wan gelek bû.

Qoçgirî, tevgera netewî û bi rêk û pêk bû, lê herêmî bû. Di herêmeke piçûk de rû da û ji tu derê Kurdistanê alîkarî negirt. Ji çekdarî ve ne perwerdekirî dest bi şer kirin. Li hember hêzên gelek mezin û çekên gelek giran liberxwedan. Bi ser de jî tirkan hêzên ne resmî, çekdarên profesyonel bikaranîn. Di qetlîaman de bi tecrube, qatîlên wek "topal osman" bera kurdan dan. Hewara Qoçgirî bê bersîv ma. Tu şansê wan ku bi serketana tunebû.

Tevgera Şêx Seîd, gelek dereng dest pê kir. Tirk bi serkevtîyên Şerê

Cîhanê re li hev hatibûn, grêkî derxistibûn, têkilîyên xwe yên derva sererast û problemên xwe yên navxweyî jî çareser kiribûn. Hem bi Sovyetê re, hem jî bi Awrûpîyan re li ser berjewendîyên mişterek, dostanîyên germ danîbûn. Bi kurtî, tirk hem di hundir de û hem li hemberî derva tekûz bûn.

Hereketa Şêx Seîd gelêrî bû. Tevgera herî berfireh di serhildana Şêx Seîd de tê dîtin. Bi her tebeqe û sinifan re têkilî hebû. Ji Erzuromê heta Dîyarbekirê, Mêrdînê, Sêwrek û Semsûrê gel tevli serhildanê bûn. Mixabin, hejmara kesên ku wê tevgera mezin, bi ser û ber bimeşîne kêmtir bûn. Tevgera bê hazirî, bê plan û ne di zemanê xwe de dest pê kir. Eger di dema serhildana Qoçgirîyê de serhildana Şêx Seîd dest pê bikira, bi ihtimalek mezin dê bi ser keta. Lê ji hêla din ve tevgera Qoçgirî di dema herî mûsaîd de dest pê kiribû. Serkirdeyek wê yê zîrek hebû. Daxawazên tevgerê neteweyî bûn. Tirk jî di rewşa herî xerab de bûn. Mixabin tevgerê di herêmek teng de rû da, destek ji herêmên dinê wernegirt, tecrît kirî ma û bi xwîn xwarî hate fetisandin.

Tevgera Agirîyê, tevgera kurdî ya herî bi rêk û pêk e. Rêvebirîya leşkerî ji terefê kesekî profesyonel ve bi navê Îhsan Nûrî ve tê meşandin. Gel li dora wî kom dibe û bi dilsojî têdikoşe. Mêrxasên wek Ferzende, Heskê Biroyê Têlo hene. Kesên bi serhildanê re xwedî tecrûbe nin û gelek şerên mezin kirine. Serkirdeyên siyasî jî zanayê mezin Mîr Celadet û hêjayên din in. Xoybûn tevgerê dimeşîne, planên dûr û kûr hatine çêkirin. Ji bo ku desteka derva bête girtin, gelek

teşebus hatine kirin. Kurdan tecrube wergirtî ye, kêmanîyên tevgera Şêx Seîd di vir de hatine temamkirin. Lê mixabin, li gora min, du tiştan rê nedane ku tevger bi ser bikeve:

1) Bi tevî hemû hewildanan destek ji derva nehatîye girtin. Bi ser de jî dewletên cîran; Sovyet û Îranê alîkarî dane tirkên.

2) Piştî têkçûna tevgera Şêx Seîd, kurdan gelek zerar dîtine. Kurdistan kaviyê bûye. Gelek gund hatine şewitandin. Mirov hatine kuştin, girtin û sirgûnkirin. Qismek jî mecbûr mane ku birevin derveyê welat. Milet gelek tirsîyaye û ji taqet ketîye. Ji bo wî qasî teşebusa Xoybûnê ku dixwest li gelek deran cepheyên veke û barên şervanên Agirîyê sivik bike, têk diçe.

Mixabin tevgera Dêrsimê jî herêmî maye; bi serê xwe, bi tenê li ber êrîşên tirkên disekine. Di wê demê de dewleta tirkên bi hêztir dibe. Ji bilî Şêx Evdîrehîm û çend hevalên wî, kes di hewara Dêrsimê de naçe. Ew jî ji xwe ne digihîjin Dêrsimê, bi rê de xîyanet li wan tê kirin û ji teref tirkên ve tene şehîdkirin.

Dêrsim tecrîdkirî dimîne, bi sosretên giran û hovîtîkî nedîtî. Jin, zarok, kal û pîr tene qetilkirin û herêma Dêrsimê tene wêrankirin.

Bersîv 13:

-Berî her tiştî, divê em li gorî rewşa deverê, rola Îngilîzan û daxwazên wan, rewşa herêmê şirove bikin. Paşê rewşa Sovyetê, daxwazên wan, dawîyê, daxwazên tirkên û rola kurdan di deverê de binîn ber çavan. Ji bo ku mirov karibe bûyeran tehlîl

bike, divê mirov van hemû tiştan bide pêş çavên xwe. Gelek tişt çê dibin, dîplomasî, şerê psîkolojî û şerê parastinê rolên mezin dilîzin. Carna mirov tiştan dike, dijmin îstixbaratên xwe dikin dewrê, ji bo hev- du têxin şaşıyê.

Wek tene zanîn Îngilîz li herêmê bûn û serketibûn. Di wê demê de rêgirtina li ber Bolşewîkan armanca Îngilîzan a sereke bû. Îngilîzan dixwestin dewlemendîyên herêmê di bin destên xwe de bigrin û kontrol bikin, pozîsyona xwe di navçeyê de û li ser Hindistanê xurtir bikin û rê nedin nexweşîyên nav xwe û belavbûna Bolşewîzmê.

Bi vê nameya Şêx Mehmed hat xwestin ku Îngilîz nerehet bibin û bitirsin. Tevgera kurd wek xeterekê dihatin nasandin. Paşê kurd ji xwe re tehlûke didîtin, fikrên wan derbarê kurdan de negatîftir bûn. Tedbîrên berfirehtir di derbarê kurdan de hatin girtin. Îhtîmalek bi qewet heye ku rêkirina nameyê ji Lenîn re, pêşniyar, tesîr û provakasyona tirkên bû.

Armanca Yekîtiya Sovyetê ew bû ku bi çî hawayî bibe, divê Sovyet li ser pîyan bimîne. Ji bo wê jî, çî pêwîst bû, kirine. Prensîbên Sosyalîzmê "mafê çarenûsa gelan" tenê li ser kaxezê bû, gelek siloganên weha ji bo xapandina xelkan bi kar anîn. Sovyet ne tenê alîkarîya kurda nekir, heta jê hat dijî tevgerên kurdan sekinî, darbeyên mezin li wan dan. Tevgerên li Kurdistanê wek tevgerên paşvemayî, li dijî modernîzmê û reforman da nîşandan. Di vî warî de, ji aliyê moral de destekek mezin daye kemalîzmê. Bi vê tenê jî nesekinîye, ji bo têkçûnên serhildanên kurdan, di

praktîkê de jî alîkarîya tirkan kirîye. Di serhildana Agrîyê de destek dan tirkan. Ji bo têkilîyên kurdan ji hev biqetînin, kurdên li alîyên hidudê Sovyet ji cîyên wan dan barkirin, di herêmên ji Kurdistanê gelek dûr de, belav bi cih kirin. Di dema vê sirgûnê de, bi rê de gelek kurd telef bûn. Lê haya kurdan ji vê rastîyê tunebû. Salên dirêj, bê feyde kurd li pey wan bazdane.

Bersîv 14:

-Kurdan gelekî bi dilsarî li Peymana Sevrê mêze kirin. Peyman li gor daxwazên ermenan hatibû hazirkirin. Daxwazên ermenan bê hed û bê hesab bûn. Nîvê Kurdistanê bêhtir bi ser wan de berda bû. Cihên ku bi ser wan de berda bûn, gel li ser av û agir bûn, tecrubeyên wan ên bindestîya ermenan, gel bê huzur dikirin. Tirkan ev mijara hanê di nav kurdan de xweş bi kar anîn û jê baş îstîfade kirin. Dema ku alternatîf ermen bû, kurdan tercîha xwe li gel tirkan kirin. Dema mirov rewşa wê demê analîz dike, gelek kurdên ku wê hingê bi tirkan re hereket kirin, piştî berterafbûna tehlûka ermenan, ketin nava tevgerên li dijî tirkan.

Bersiv 15:

-Tinebûna tîfaqeke millî ye; kêmanîya şû'ura neteweyî ye; hebûna cehaletê û xezanîyê ye. Tim gava qewmek û neteweyek tê bindestkirin, honandina wê ya neteweyî ji hev tê xistin. Ew jî bi navbirina serwer û zanayên wan pêk tê. Ji hemû alîyan de

têne lawazkirin. Honandina neteweyî ji her hawayî de dirûxîne û ji nav dibe. Paşê bi xwe ve girêdayî mekanîzmên nûh û noker ava dike. Wek nimûne: em dibînin ku di dema modern de jî, gava Hitler Polonyayê dagir dike, hemû arîstokrat û entellektuelên polonîyan dikuje. Dibêje gava ev hebin, ew ê tim daxwaza dewleteke azad ya polonî bikin. Tê dîtin ku arîstokrat û entellektuelên kurdan kêman in.

Bersîv 16:

-Dînamîkên navxweyî yên komara Mahabadê gelekî qels bûn. Agahîyên neteweyî di nav gel de berfireh nebûn û ronakbîrên wê demê jî bi tilîyan dihatin jimartin. Bi tevî ku nîrê dewleta merkezî gelek sist bûbûn, hema li Kurdistanê nema bûn. Lê hêza ronakbîr û neteweperweran kêman bû. Dîsa fikara ji Şah û tirs hebû. Ji bo wî hawayî, di serî de, tenê komeleyek piçûk, bi dizî ava kirin.

Gerçî hebûna şexsîyetek pak, mêrxas û rewşenbîr ê wek Qazî Mihemed bi serê xwe hêjayîyek mezin bû. Gel gelekî jê hez dikirin. Herweha alîkarîya hêza Barzanîyan pir bû, lê dîsa jî têr nedikir ku li hember êrîşên derve, bê destek, dewletê li ser pîyan bihêle.

Ji hêla din de, Komara Mahabadê, tenê di beşekî piçûk ê Kurdistanê Rohilatê de hatibû avakirin. Wê yekê jî Komarê bêhêz dikir. Dîsa piranîya serokeşîrên ku tevî damezrandina Komarê bûbûn, dualî dileyîstin.

Îlankirina Komarê di dawîya salên şer de dezavantajek dîtir bû. Eger di destpêka dagîrkirina Îranê de Komar

bihata avakirin, dê şert baştir bibûwa- na û karibûwana têkilîyên navdewletî yên piralî pêk bianîyana.

Ji alîyekî din ve, Sovyet di helwesta xwe de nedurust bû. Ji bo pêşde- birin û bihêzkirina Komarê tu gavên cidî nehavêtin; sozên ku dan kurdan bi cîh neanîn. Plana wan ji serî de bi armancên kirêt, xapandin û hesabên gemarî bûn. Daxwaza wan ew bû ku kurdan li hember Amerîka û Îngiltereyê bikarbînin. Piştî daxwazên xwe bi dest xistin, kurdan bi tenê hîştin û teslîmê gur û çeqelan kirin.

Bersîv 17:

-Di wê demê de helwesta hikûmeta Iraqê li gel berjewendîyên îngilîzan û pakta NATOyê bû. Di nav erebên Iraqê de, li hember hikûmeta Nûrî Seîd, nexweşî zêde bûn. Ji alîyên din, kurdan ji berê de dijîtîya wê desthelatê dikirin. Evan sedeman rê dan ku Evdîlkerîm Qasim karibe li Iraqê desthelatî wergire. Pişt re derfet çêbûn ku Barzanî ji Sovyetîstanê vegere. Lê sozên ku Evdîlkerîm Qasim dabûn kurdan bi cîh ne anî. Ji neçarî û bêhêvîyê, sala 1961an di meha îlonê de, kurdan dest bi raperînê kir.

Şoreşa Îlonê di her çar beşên Kurdîstanê de deng veda. Bala hemû kurdperwerên parçeyên din jî kişand ser xwe û gelek kesan madî û manewî destek dan û gelek jî tevlî şoreşa çekdar bûn. Ji mala me jî Mele Salih sala 1962an gihişte Şoreşê. Şoreşa Îlonê di medya cîhanê yê (rojname û radyoyên) wê demê de, gelek dihate rojevê û li ser dihate nivîsandin. Di

nav gel de muna- qeşe pir bûn, wan agahîyan digihandin kurdan û birînên wan teze kirin. Raya giştî ya kurdan hejand û moralek mezin da kurdan. Ew bû sebeb ku kurd li xwe vegerîyan, şîyar bûn û di beşên din de jî ketin nava tevgeran.

Bersîv 18:

-Di derbarê zilma tirkên de, ji sedî deh jî agahdarî nehatine nivîsandin. Ez bi xwe li Kurdistanê gerîyame û min bi gelek kesên qurbanîyan re axaftîye. Gelek sosretên giran, kir- yarên ji derveyê mirovatîyê guhdar kirine. Di vî warî de ji alîyê kurdan ve kêmasîyên mezin ew in, ku di der- barê tomarkirina wan bûyeran de teksîratî hatine kirin. Ew bûyerên ku di tu barbarîyên cîhanê de ne hatine dîtin, anîne serê kurdan. Komkujîyên ku tirkên kirine, gelek berfireh bûne. Ne tenê kuştin; êşkence, tecawiz, zin- dan û sirgûn, kirêtîyên din ên bêexlaqî, şikandin û binpêkirina rûmetan pêk anîne.

Bi her hawayî kurd têkbirine. Ji bo ku kurd xwe hîç bibînin, xwe bêsex- sîyet û piçûk hesab bikin, ji bo tirkên di ser xwe re bibînin, ji bo têkbirina hêjayîyên kurdan û çi kiryarên nerin- dane ji dest wan hatiye, kirine.

Li gor zagonên navnetewî tawanên herî kirêt, li dijî mirovatîyê pêk hatine. Eger kurd karibin, di qada navnete- weyî de, li jenosîdên ku li wan hatine kirin, xwedî derkevin, îmkan heye ku wan celadan mehkûm bikin. Wek komkujîya cihuyan, bosnayîyan û wd.

Ji bo ku kurd bê dewlet in, heta

nûha nikarîbûn pirsgirêkên xwe bibin qada navneteweyî û wan wek mucriman, gunehkar bidin cezakirin. Divê kurd li benda firseta xwe bin, bêguman ew wext jî dê were. Lê ya girîng tomarkirina bûyeran e, mecal heye mirov bi nîfşa 2 û 3yan re jî têkiliyê deyne û agahdarî bigre.

Wek min berê jî hinekî anîbûn ziman; di sala 1976an de ez li mintîqa Erdîşê digerîyam. Rastî gelek kesên ku ji qetlîamê xelas bûbûn hatim. Serpê- hatîyên nîfşa yekem bûn, dil bi kûl wek bûyer teze bibûn, behs dikirin û pêre jî digirîyan. Tiştên ku nedihatîn aqilan bahs dikirin: bi çi awayî zimanê kurdan jê dikirin, çawa ew dikirin nav ava tezî ku heta can bidin, di avê de dihiştin. Bi sedan leşker tecawûzê jinekê dikirin. Gelek jin di binê wan de can didan. Piştî hemû xerabîyan, yên sax filitîbûn jî, bê hazirî; bê nan, bê cil, bê pere, berê wan didan xerîbîyê. Malbat ji hev dixistin û her kes bi cîkî de dişandin. Li van deveran jî tûşî neheqîyan dibûn. Birçî tazî û bê war bûn. Eşraf û giregirên kurdan ji ber neçarî parsê dikirin. Gelek ji wan di rêyan de, qismek jî ji terefê karbidestên tirkî ve heba dibûn.

Bi kurt û kurmancî; dema ku mirov ji nêzîk de analîz dike, mirov dibîne ku kiryarên tirkî çiqas bi sîstematîk bûne. Hedef ji binî de, ji holê rakirina kurdan bûye. Tarîfa wê yekê ji jenosîdê pêve tişteki din nîne.

Di dema me de, di cîhanê de gelek tişt hatine gewrandin(guherîn), mijara humanîzmê û mafên mirovan derketîye pêş. Divê em jiabloka dewletên wek tirkî, ereb, faris û heval-

bendên wan derkevin. Armancên wan her yekê parastina menfeatên dewletên wan in. Ne maqûle ew dewlet di derbarê kiryarên xwe yên gemar de tedbîran bigrin û xwe gunehkar bikin. Hêviya me lobîya kurdan di demeke kurt de bi hêz bibe û pirsgirêkên neteweya kurd bîne rojeva navneteweyî.

Bersîv 19:

-Piştî Şerê Cihan ê Duyem, tirk mecbûr man ku sîstema pir partîtîyê ava bikin. Di sala 1950an de desthelat guherî. Desthelata nûh tedbîrên hişk yê leşkerî û polîsî li Kurdistanê sivik kirin. Peywendîyên xwe bi şêx û axayên Kurdistanê re xweştir kirin û kurdan kişandin nava refên xwe. Kêm be jî, jîyana kurdan xweştir bû.

Desthelata nûh peywendîyên xwe bi DYA re xurt kirin, ketin pakta NATOyê û di çarçova welatên Avrûpayî de alîkarîyên madî û kredîyên kêrfaîz wergirtin. Bi îmkanên nûh di kîştûkalî, avakirina rêyan, vekirina dibistanên nûh, çêkirina nexweşxane û îthalkirina alavên pêwîst de bikaranîn. Wan kiryanan di demek kin de aborîya civatê baştir kir û mîlet halxweş bû. Xelkê derfet dî ku zarokên xwe bişînin dibistanan.

Xwendekarî di nav kurdan de li pêş ket, hêdî bi hêdî tebeqeyek xwendekaran û rewşenbîran çêbû. Ew jî bû sedem ku bîr û ramanên neteweyî di nav civata kurdan de belav bibe.

Evdilkerîm Qasim li Iraqê desthilatdarî bi dest xist û deklare kir ku kurd muşterekên desthilatdarîya Iraqê ne. Vegera Mele Mistefa Barzanî

û hevalên wî ji Sovyetê û piropagan-deyên di derbarê wî de û destketîyên kurdên Iraqê, gan da bizava kûrdî. Weşanên Xoybûnê, dîwanên Seydayê Cîgerxwîn, pirtûka Nûrî Dêrsimî û wd. hêsantir gihîştin Kurdistanê. Radîyoyên kurdî yên Bexda û Yêrîvanê, di derbarê hişyarîya neteweyî de xizmetên baş kirin.

Bersiv 20:

-Perwerdeya leşkerên tirk li ser hîmên nijadperestî, li dijî demokrati û bê hiqûqîyê hatîye damezrandin. Wek tê zanîn, bingehê Cumhûrîyetê li ser komkujî, talan û bi zorê koçber û derbederkirina gelan hatîye avakirin. Hîmê vê dewletê li ser neheqîyê, zilmê, kedxwarî û xwînnrijandinê hatîye danîn.

Li Tirkîyeyê leşkeran kiryarên xwe yên nijadperest, antîdemokratîk û gemar, di bin navê modernbûn, reformîzm û pêşketinxwazîyê de, hilû û cîla kîrîne. Ji bo ku çepgirên tirk jî, bi eynî heyvanî hatine amênkirin, ber- hemên eynî zevîyê ne, cuntayên leşkerî, wek serketinê dibînin. Li wan xwedî der dikevin, pîroz dikin û wan tewanana meşrû dihesibînin. Heta ji wan tê, reklamên vê derba bê hiqûq dikin. Gelek berz dikin û wek kir-yarek pêşverû û zerûrî lanse dikin. Li cem wan çepgirî wek dîktatorîyê tê famkirin. Yan jî wisa didin xuyakirin.

Di derbarê doza kurdî de, Darbeya 27ê Gulana 1960î, ji cuntayên din ne cûda ye. Berê her li hember îradeya gel mudaxele ye, qutkirina pêvajoya demokratîk e. Gava mirov li piştî salên 1950î vegere, mirov dibîne ku

di mercên wê demê yê cîhanê de gewirandin çê dibin. Di vî warî de li Tirkîyeyê, li ser stratejîyekî lihev nekirine, leşker li dijî daxwazên demokratîk derketine.

Darbe çekirin ne bi tenê taybetî-yeke dewra Cumhûrîyetê ye; koka wan ji dûr ve tê. Mirov dîroka osmanîyan temaşa bike, bi dek û dolabên leşker û darbeyan tijeye. Tenê meaşên Yenîçerîyan kêmbûye, wan jî bertîl ji muhalîfên siltan wergirtine û darbe çekirine. Ew adeta han bi Îtîhad û Teraqîyê re bêhtir sistematîk bûye. Cumhûrîyet bi kadro û îdolojîya Îtîhad û Teraqîyê hate avakirin. Mistafa Kemal heta dawîyê metodên Îtîhad-cîyan bi kar anî. Serbazên tirk di bin bandora fikrên ku min li jor behs kir de tên perwerdekirin. Bi bawerîya wan raya giştî, hîlbijartin û demokrasî ne girîng in. Ya herî girîng, dîtinên kadroyên elît in (leşker û burokratên sîvîl). Dema ku hikûmet û meclîsê ji xwe re xeter bibînin, darbeyek dikin û fîlîl tên ser hikûmê.

Hikûmeta Menderes zêde guh nedida leşkeran. Îmtîyazên wan gelek kêmbûn û meaşên wan hindik bûn. Sîyaseta ku di derbarê ekonomîyê de dihate meşandin, tebeqeyek xwedî serwet peyda kiribû. Leşkeran rewşa xwe bi wan re didan berhev û gelek nerehat dibûn.

Di demên dawîyê de hikûmet ji hêla aborî de ketibû tengasîyê, lê DYA wek berê kredî jê re venekir. Îmakirîna têkilîyên bi Sovyetê re nerehetî da DYAê. Rûdanên li Iraqê, derketina ji pakta Bexdayê, îhtîmala zêdebûna bandora Sovyetan li herêma, DYA ji binî de tirsand. Vegera Mele Mistefa

Barzanî ji bo Iraqê tirs a leşkeran zêde kir, DYA meyla leşkeran ku darbeyekê çêkin pejirand. Bi vî hawayî ji Darebeya 27ê Gulanê 1960î çêbû

Berî hertiştî armanca darbeyê çak- kirina rewşa maddî, bilindkirina pres- tîja serbazan di civatê de û tesîsa tehekuma elîta leşkerî û brokratîk bû. Kêmkirin, yan jî ji holê rakirina bandora rûdanên li Iraqê bûn. Careke din çavtirsandina kurdan bû.

Di vî warî de, piranîya çepgirên kurd yên wê demê, bi heman çavî li darbeya leşkerî ya 1960î mêze kirine. Ji ber ku çepgirên kurd ji kanîya çepgirên tirk an av vexwarine, bi piranî jî li defa wan xistine.

Bersiv 28:

-Herdu jî desthilatdarîya leşkerî û birokratîk in. Bi rîza gel nehatine ser hikum. Ne demokratîk in, bi fikrekî otorîter welat îdare dikin. Xwe neteweperest, reformîst û modern nîşan didin, lê di eslê xwe de nijadperest in. Destbirakîya wan bi Nazîzmê re heye. Ji bo ku nahêlin civat di pêvajoya xwe ya xwezayî de pêş keve, prosesa suruştî qut dikin û fikrên xwe bi zorê di nav gel de dimeşînin, ne reformîst û modern in. Berevacîyê wê, ji pêşveçûnê re asteng û kevneperest in.

Kemalîzmê çî bi tevgera kurd kirîye, aşkera ye. Baasa Nasir jî di salên 1960an de, bi Surîyeyê re yekîtiya ava kir. Piştî wê, di wir de zordariyek mezin li kurdan hate kirin. Di wê demê de, Surîye û Misirê yekîtiya pêk anîn. Kembera erebî di wê demê de hat bi cihanîn. Erdên kurdan ji wan

girtin û dan ereban. Bi sed hezaran kurd ji hemwelatîyê derxistin. Kurd bê kar, bê xwendin û bê nasname hiştin. Bi her hawayî wan perîşan kirin. Tiştên Baasa Iraqê jî kir, ne tê hesibandin û ne karê gotinan e.

Mirov dikare bêje ku di tevkujîya kurdan de, di wêrankirina Kurdistanê de hemû xwedan gunehên musterekan in. Herdû jî otorîter û ne demokratîk in.

Bersiv 30:

-Memurên dewleta Osmanî, çî qismê leşkerî, çî yên sivil; piranîya wan ji nijada tirk nebûn. Bi taybetî yên ji Balkanan wek "devşirme" tên binav- kirin. Dezgehên dewletê di destên wan de bûn û tomasta dewlemendîyên dewletê wan dixwarin. Hem bi ol, hem jî bi ziman bûbûn osmanî. Piranîya wan, ji xelkê Balkanan bûn. Ew bûbûn noker û bi osmanîyan re tehdâyî li gelê xwe dikirin. Bi derketina osmanîyan ji herêma Balkanan, rewşa wan bi hawakî nexweş guherî. Dewlemendî û statuya wan ji dest wan çû. Piranîya wan, neçar man ku welatê xwe terk bikin. Hêdî berdewambûna jîyana xwe bi tirkên re didîtin û ji tirkên bêtir tirk bûn. Piştî Şerê Cihanî yê Yeke- mîn, xewna wan têk çûbû. Derbeder û tiştek di destê wan de nema bû. Divê xwe bisipêrtana netewek mayî. Yekî bingeş bigirtana û dewletek yekneteweyî ava bikirana. Ji xwe re netewa tirk bingeş girtin. Ew cûre mirov di dewleta osmanî de hejmarek gelek zêde bûn û di nav çerxa dewletê de kar dikirin.

Hişyarîya neteweyî ya gelên Balkan li ber çavên xwe dîtibûn. Fikra ku Dewleta Osmanî yê piçûk bibe yan jî ji ortê rabe, ji wan re hezîmetek dîtir bû û wan bê xew dihîştin. Dîsa ew dihatin wê wateyê ku ewê tevî destkeftiyên xwe wenda bikin, bê war, bê kar û bê îmtiyaz bimînin. Ji wî qasî heta ji wan hat xwestin dewlet li ser pêya bimîne, bi hêz û berfireh bibe.

Li ser axa Tirkîyê ya nûh gelek netewe û olên din jî hebûn, ji bo armanca xwe pêk bînin pêwîst bû vana ji holê rakin û kesên ne musulman derbeder bikin, yên musulman jî bi asîmîlekirinê bikin tirk. Astenga herî mezin yunanî û ermenî bûn. Bi komkûjîya ermenîyan, bi hêsayî ji binê wê pîrsgirêkê derketin. Astenga di yunanî bûn, wek tê zanîn, bi hezar salan bû li ser vê axê bûn. Di dema koçberkirina tirkan de, bi wan re alîkarî kiribûn! Cîh û war dabûn wan, ji wan re mazûvanî kiribûn! Her kes dizane kû heta salên dawîya Şerê Cîhanî yê Yekemîn jî, pîranîya nişte-cîhên herêma Egeyê, herêma derya Sipî, Marmara, qismek mezin û zêde yê derya Reş "rûm" yanî yunanî bûn. Bi behana şerê bi yûnan re, hemû kûştin yan jî mecbûrî koçberîyê kirin. Navê şerê bi dewleta yunan re jî "Şerê Rizgarîya Neteweyî" danîn û bi desteka Dewleta Sovyet jî bi her kesî dane pejirandin. Malxerabên çepgirên yunan jî ev gotin pejirandin.

Ne karek hêsansê ku him xelkê ji mala wan derxe, him jî xwe li warê wan, der û dor mafdar bike, bide qebûlîkirin.

Paşê dor hate ser kurdan, heta

derekê kurd xapîyan, lê daxawaza wan ya asîmîlasîyonê qebûl nekirin. Ji bo wî hawayî em dizanin çi malkambaxî bi serê kurdan de anîn. Ji bo ku kurdan jî ji meydanê rakin, divîya ku meşrûyetek di raya giştî ya navnetewî de, bi dest xwe bixin; wek dijmînên pêşdeçûnê û reforman, paşverû nîşan dan. Li gora demê kirasên nebaş ji wan re fesilandin. Mixabin, di vê mijarê de jî bi serketin.

Di vî warî de desteka herî mezin ji Sovyetê girtin. Lenîn bû hevalbendê kiryarên wan ên nijadperest û derfet da wan ku ji bo demek dirêj, îdeolojîya wan kesan di nav çepgirên de serdest bimîne.

Gelek mezîyetên wan kadroyên ku Tirkîyeyê ava kirin hebûn. Gelekî kone û cambaz bûn. Ji bo armancên xwe pragmatîk tevgerîyan, ketin her kirasî û ji her bûyerê derfet girtin. Li hember hemû awirên cîhanê, nijadperestî, tevkûjî, dîktatorîya xwe pêk anîn. Wan kiryarên xwe di bin navê moderntîyê, pêşveçûn û reforman de berdewam kirin.

Çepgirên tirk jî bi pesnê "Şerê Rizgarîya Neteweyî, şoreşên kemalist- ên peşverû, bi bilindkirina ruhê kuvayê millî", destek dan wan dîktator û qatîlan. Demek dirêj beşek ji kurdan jî xafil kirin û li pey xwe kaş kirin. Ew jî bûn pesindarên xwînrij û wêran-kerên welatê xwe. Ji bilî çend kesan, tevahîya rewşenbîr û akademîs- yenên tirkan, di binê bandora nijadperestan de, bi jehrîya Kemalîzmê hatine mijan- din û perwerdekirin. Ew bûne, telal û defîkçiyên kiryarên wan yên hov û ne-rind. Gemarîyên rejîma nijadperest û qirêj,

rûsipî rewşa nîşan dane. Mixabin demek dirêj, him li derva him jî di hundir de, gihîştine armancên xwe. Bi raya min, di vî warî de, şansê serketina wan, alîkarên wan yên herî mezin karbidestên Sovyetê bûne.

Bersiv 31:

-Çanda darbeyên leşkerî li ba ordîya tirkî gelek kevin e; mirov dikarê heta dema osmanîyan bibe. Di nav demê de hunerê hostahîya darbeçêkeran pêşde çûye. Têvahîya darbeyan bi heman armancê pêk hatine. Di serî de, emnîyet û selametîya dewleta pîroz kirine behane. Gava mirov baş dikole, daxawzên tehekumkirina elîtek leşkerî û sîvîl der tê meydanê. Darbeya Leşkerî ya 1960ê, ji ya Îttîhad û Terakîyê baştir hatibû çêkirin. Darbeya 1971ê, hem li dijê nakokîyên nava xwe, û hem jî ji bo parastina dewleta pîroz li dar ket. 12 Îlona 1980ê, ji van tevan bihurî, bi organîzetir bû. Darbeçêkerên 1980ê tecruba "Teşkilata Mahsûsa" pêşde bir û berfireh kir. Ji bilî hêzên leşkerî û polîsî, grubên din ên civatê jî xistin nav tevgerê û li dijî tehdîdên ermenîyan bi kar anîn. Bi çekgirtina PKKê re cepheyê xwe berfireh kirin. Ji mafya bigre heta bi stranbêjan, "korucî"yan, qismek axayên kurdan û mamosteyên unîversîteyan. Ji mîletwekîlîyan bigre heta dergevanan, çepgirên û faşîstan; bi hev re di eynî sefê de cih girtin. Bi hezaran kurd kuştin. Hêza wan wisa bilind bû ku êdî kuştin û revandinên xwe aşkere dikirin. Dest avêtin warên aborî, xerac û tehdîdên wan bi kurdan û

muxalifên dewletê nesekinîn, xwe ji bîr kirin ku maşe ne, lingê xwe dirêj kirin û bi desthilatdarên eslî re jî ketin reqabetê. Bi zixtên derve û hundir ku li ser hikumranên eslî hat kirin, mecbûr man ku qismek xebatên wan bên qusandin.

Bersiv 32:

-Dewleta Osmanî li ser bingehek yek-netewetî û nijadperestî nehatibû avakirin. Her netewe û grûpek xwe bi navê xwe yê rastî îfade dikir. Wek mînak: li Kurdistanê, perwerdeyî di medreseyan de bi kurdî dihatin kirin. Berpirsîyarên herêma Kurdistanê piranîya wan kurd bûn û heta dereceyekê otonom bûn. Xwe bi navê kurd û Kurdistanê rêve dibirin. Tu kes jî li hember vî rewşê dernediketin. Ji xwe Dewleta Osmanî bi resmî navê Kurdistanê bi kar dihanîyan.

Di nîvê sedsala 1800an de rewş bi hawayekî negatîf guherî be jî; dîsa hemû remzên kurdî serbest bûn. Heta destpêka damezrandina T.C. jî, gotina kurd û Kurdistanê bi hêsanî û serbestî dihatin bikaranîn.

Piştî ku M. Kemal cihê xwe zexm kir, li kurdan bada. Wek em dizanin, komkujîyên li Kurdistanê, wêrankirina gundan, îdam û zindanîkirina şexsî- yetên kurd dest pê kir. Perwerdeya bi zaravayê tirkî, bi zorê cihveguhastina welatîyên Kurdistanê û qedexekirina zimanê kurdî û asîmîlasîyonek xurt dest pê kir. Hebûna kurdan bi her hawayî hate înkarkirin.

Bersiv 33:

-MY ji dewletên serbixwe pêk hatîye. Her dewlet li gorî hêza xwe tê de hatîye temsîlkirin. Wek mînak: rola Tirkîyeyê û ya DYA ne wekhev e. Carek din Tirkîya li gor xwe ji hinek dewletên Amerîkaya Latînî, Asya û Afrîkayê rolek mezintir dilîze. Ji xwe bi navê Konseya Ewlekarîyê sazîyek heye. Ew dewletên ku di wê sazîyê de daîmî tene temsîlkirin, di vetoyê de mafdar in: ew dewletên din çi biryarê bigrin, yek ji wan dewletên daîmî, dikare biryarên wan nepejirîne, wê demê biryar li hewa dimîne û nakeve praktîkê.

Her dewlet bi wasîta nunerên xwe temsîl dibin. Dewleta wî çi sîyasetê bimeşîne, nûner wê sîyasetê diparêze û li gor wî hawayî deng dide. Ji xwe piranîya dewletên ku di cemîyeta MY de nin, helwestên gelek ji wan ecêb in. Bi dewletên halxweş re li ser dangan dikevin bazariyê. Kî zêde derfetê bide wan, dengên xwe li gor daxwazên wê dewletê bi kar tînin. Ew yeka han, di demên dawî de, ji alîyê Tirkîyê de xweş hat bikaranîn. Tişteke din yê balkêş ew e ku di dema damezrandina dewleta Îsraîlê de pêk hat. Wek tê zanîn piranîya dewletên di nav MYê de, li dijî naskirina dewleta Îsraîlê bûn. Lê Îsraîl, pêvajoyê bi zîrekî bikaranî. Di mudeta 72 seetan de piranîya dangan kirî û endamiya wê, ji teref piranîya welatan ve hate qebûlkirin.

Îdîakirina bê terefîya wê ne rast e, vala û pûç e. Hêz di dest kê de be, ew meşrû ye. Prensîbên ku bi nivîskî di destûra MYê de ne, ew anîne meydanê, gelek xweş in. Lê di praktîkê de

Bersiv 34:

-Di dema mudaxeleya DYAyê de, li Iraqê, kurdan helwesteke rast diyar kirin. Neketin şaşîyên ku wek piştî Şerê Cihanî yê Yekem hatibûn kirin. Berjewendîyên welat û gel bingeh girtin. Nehatin xapandin, guh nedan bangên çepgir û îslamîstên ereb, faris û tirk. Gel ji bin zordarî, komkûjî, êşkenceyan hatin parastin. Mîna berê neçarê derbederîyê nebûn. Bi gelek hawayan kurd ji nexweşîyan rizgar bûn. Wek tê dîtin wêran nekirina welatê xwe girîngtir girtin. Ji sloganên vala, di dewsa ajîte û hêvîyên pûç, sîyasetek rasîyonel ajotin. Alîkarîya bi DYAyê re, biryarek çak û di cîh de bû.

Lê mixabin, di serî de, ji bo nako-kîyên nava xwe, ji derfetên ku peyda bûbûn baş sûd wernegirtin!

Divê li ser bingehê berjewendîyên dualî, ji bo parastina neteweya kurd, têkilîyên rast û pêwîst bînin danîn. Bi taybetî, bi DYAyê û welatên Awrûpayê re, girêdanên bi hêz bînin avakirin. Gava pêwîst be, divê ji bo berjewendîyên neteweya kurd, bi her dewlet û sazîyê re peywendî bînin danîn. Lê mixabin têkilîyên wan ên ku bi Tirkîyeyê re, di vê çarçovê de nayêne dîtin

Tirk bi nîyeta xerab, bi zikreşî, dek û dolaban xwe nêzîkê Kurdîstana federal dikin, lê divê mirov jibîr neke; armanca wan, ji holê rakirina destkev- tîyên Kurdîstana Başûr e. Divê em bizanibin! Gava ji tirk, ereban û farisan were, wê Hikumeta

Federal a Kurdistanê di tasek avê de bifetisînin.

Bersiv 35:

-Tesîrek mezin ya ber bi çav bûye, ji bo ku encamên baştirîn û rind derkevin, di destên hemû layan, bi taybetî di destê desthilatdarên Hikûmeta Federal a Kurdistanê de ye. Heger hikûmeta Kurdistanê rewşa Kurdistanê bi tevahî analîz bike; plan û projeyên neteweyî lidar bixe, hazirîyek baş pêk bîne, wê xerabî û texrîbatên bandora kolonîyalîzmê zûtir bêne şikandin û li hersê parçeyên din, bi hawayek pozîtîf, wê rewşa gelê kurd baş bike.

Rewşa tevgera kurd li Kurdistanê Bakûr gelek xerab e. Pêvajo, di bin kontrola dewleta dagirker de tê meşandin. Proje û plan ji terefên pisporên dijminên kurdan ve têne hazirkirin û bi wasîteya Ocalan dikevin rojeva kurdan. Jehra xwe, hêdî bi hêdî bera damarên kurdan didin. Mirov bi dîqet gava mêze bike, ne bi carekî, lê gav bi gav îdolojîya Kemalîzmê, di nav gelê me de belav dikan. Mewzîyên ku di dawîya bedelên pir giran de hatibûn qezenc- kirin, yek bi yek ji dest diçin. Civata kurd, bi ruhî, teslîmê qatîlên xwe tê kirin. Ev rewşa li Bakûr, destkevtiyên Başûr jî dixin xeterê. Divê kurd, bi projeyên neteweyî pêşî li vê metirsîyê bigrin. Berî her tiştî, divê kurd xwe bi xwe rojeva pêk bînin û pêvajoyê li gor berjewendiyên xwe bimeşînin.

Ev tişt bi hêsanî tê pêkanîn, bi hevkarîya tevî kurdan û desthilata Başûrê Kurdistanê dikare rola xwe ya

mezin bilîze. Bi tev de dikarin bi hêsanî vî barî ragirin. Jê re yekîtî, tifaqek neteweyî, tehemûla li hember hev pêwîst e. Projeyekî neteweyî tê amade kirin û ji bo pêkanîna wê, hin gav têne havêtin.

Kurd di Bakûr de gelek bi zanatî, tîk birine, bi hezaran gund hatine şewitandin, kadroyên welatparêz hatine kuştin, derbeder bûne û Kurdistan ji rêberan, kesên netewî vala kirine. Divê ev kêmasî werin dagirtin. Ji bo xebatek germ, bi hêz, ji bo armancên neteweyî îmkân bêne amadekirin. Di Bakûr de 2-3 hezar kes bîr tesbîtîkirin û ji bo xebata wan kesan budçeyek bê danîn. Zarokên ku ji ber şerê PKK û dewletê, gundên wan hatine valakirin û şewitandin perîşan bûne, bi deh hezaran e. Di binê mercên gelek xerab de, tîkçûne. Ew zarokên kurda yê bê xwedî, yê ku di metropolên tirkî de di binê piran de jîyanek bê rûmet dijîn, ku cîhan jî, YA jî pê agahdar e, bi dehan tîk kuştin, tecawuzkirin. Divê xwedîtî li wan bête kirin. Divê ew bêne civandin, îslahkirin û li gor jîyanek normal bêne xwedîkirin. Di astek herî bilind de bi hunera îstîxbarî, leşkerî û teknîkî bêne perwerdekirin. Bi vî hawayî, dîsa dikarin ji bo gel û doza Kurdistanê bêne qezenckirin.

Ji bo raya giştî ya Kurdistanê: ji bo ku bandorên tehrîbkar yê kolonyalîzmê kêmbibin, nemînin, di warê mediyayê de, tedbîrên bingeşî bêne girtin. Ew tedbîr wê di demeke kurt de berhemên xwe bidin. Wek tî zanîn, di vî warî de hejmara tv, radio, rojname û kovaran kêmbin; bersîvê nadin da- xwazên gel. Her gaveke nûn

ya xurt a li Kurdistanê Bakûr, ji bo Kurdistanê Başûr dibin palpişt û wê diparêzin. Her destkevtî û gaweke nûh, ji bo tevî kurdan dibin hebûnek xurt û bi rûmet, ji bo Kurdistanê Başûr jî dibin destek

Ji bo vê yekê, divê ji hêla madî û manewî de, ji bakûr re hevkarî bête kirin, rewşa Kurdistanê Başûr jî wê re museîd e. Barekî ku ranegire nîne.

Bersiv 36:

-Şerekî pîsikolojîk ku ji terefê dewleta tirkî de tê meşandin, di wî warî de, daxwaza wan ew e ku kurdan şaş bikin, avê li ber wan şêlû bikin û rêçê li ber wan wenda bikin. Paşê, wan hêdî bi hêdî kedî bikin û bando-
ra îdolojîya Kemalîzmê di nav wan de xurt bikin. Kurdan bê şîûr bihêlin û wan bikin heyranên nasyonîzma xwe.

Mesela kurd, mesela neteweyekê sih-çil milyonî ye. Neteweyek ji hemû mafên xwe yên rewa û çarenûsî bê par, heta hebûna wî jî hatîye înkarkirin. Di bin nîrê zorê de, li hem-ber çavên hemû cîhanê, li meydana ye. Kurd dixwazin wek her neteweyek azad û serbixwe bijîn. Kurd dixwazin wan sînorên ku ji der-veyê îrada wan e, hersal qurbanî didin, di nav her çar perçeyên Kurdistanê de henin, rabin û Kurdistan bibe welatekî yekgirtî. Di wî warî de gerek mirov serî li lêpîrsîna gel xîne, wek netewe biryara xwe bi xwe bide.

Bersiv 37:

-Berê her tiştî dîroka PKKê tevlihev e, di vê derbarê de beyanatên serokê PKKê hene, ew nîşan dide ku PKK ji aliyê dewletê ve hatîye çêkirin. Li gor gotinên wî, çend salan bi pere, mirov û çekên dewletê xwe organîze kirîye û şerê rêxistinên din kirîye. Heger serokê PKKê li xwe bêbextîyan nake, PKK di binê tometek gelek giran da ye. Gelek tiştên din jî gotine, her kesê jî xwen- dîye, hewce nake em li ser dirêj bikin.

Wek tê zanîn kesên ku bi MÎTa tirkî re têkilî danîne, ji wan pere û îmkanan wergirtine, nikarin stûyê xwe ji destên wan derxin û xilas bin. Ya ew ê bi gorî daxwazên wan, bi wan re xebatê berdewam bike, yan jî ew ê mafê jîyanê jê re nemîne. Ev tiştêkî dîyar e, di mêjû û rabirdû de mînakên wê gelek in; yên xwestine ji wan biqetin, yan jî emir û îtata wan nekirine, bi dilê wan tiştêk bi serê xwe kirine, rastê cezayên giran hatine. Li orta meydana ya suyîqast li wan hatîye kirin û yan jî bi hawayekî meçhul wenda bûne. Di van deman de, bi wan tiştan gelek hatine xebir-
dan. Qasê em dibînin tiştêk weha bi serê serokê PKKê de nehatîye. Lê daxwazîyên wî yên ne zelal, şîrînkirî-
na kemalîzmê, dijminatîya Kurdistanê Federal û dîrketina ji bîngehên neteweyî nîşanên baş nîn in.

Bersiv 38:

-Ji bo mirov bersîva vê pîrsê bide, divê mirov rewşa Surîyeyê û helwes-
ta wê ya wê demê zanibe. Surîye berîya salên 1980an di halek xerab de

bû. Tevera "Birayên Musilman" di nav Surîyeyê de texrîbat dikirin; nîvê rojê, di orta çarşîya Şamê de, kamyonên tije dînamîtbarkirî dîteqandin. Herweha li bajarên din jî, bi wî rengî û tewirên curbicur teror dikirin. Wan bûyeran gelek xesar didan Surîyeyê. Gel bê perwa dikirin. Hebûn û tunebûna desthilata Surîyeyê ketibû tehlûkê, man û nemanê. Surîye ji bo ku vê belayê daf bike, amade bû ku xwe bide ber her barî.

Bi bawerîya Surîyeyê, piranîya mîlîtanên wê tevgerê, li Tirkîyeyê perwerde dibûn. Bingeha wan ya leşkerî li der û dora Hatayê bû. Bawerîya Surîyeyê ew bû ku, ev komploya NATOyê û sermaye yahûdîyan a navnetewî bû. Ji bo karibe wê metirsîyê berteraf bike û pêşîyê li wan faalîyetan bigre, divê bû ku Surîye qulpek bi hêz li hember Tirkîyê bi destê xwe bixe. Bi fikra Surîyeyê, çeka herî bi hêz bikaranîna tevgera kurd bû. Ji wî qasî, ji 1979an û pêve, Surîye bi kurdên bakur re ket nav têkilîyan. Bi hêvîya destpêkirina şerek çekdar teklîfên hevalbendî û alîkarîyê ji rêxistinên Kurdistanê Bakur re anîn.

Tevgerên Bakûr ji ber du sedeman bi şik xwe nêzîkî wan pêşniyarên Surîyeyê kirin:

1- Îxaneta Îranê û ya DYAê bi hawakî taze di bîra berpirsiyarên tevgerên Kurdistanê Bakûr de bûn. Serpêhatîyên têkçûna Şoreşa Îlonê li ber çavan bûn. Van tevgeran zû bi zû cesaret nedikirin ku bi dewletek dagir-ker a Kurdistanê re têkilîyan deynin.

2- Rewşa kurdan li Surîyeyê gelek xerab bû. Tu mafek wan yê însanî û demokratîk tunebûn. Bi navê kemera erebî erdên kurdan ji wan wergirtibûn û dabûn ereban. Qismek mezin ji kurdan wek koçber nîşan dabûn û tu mafek jîyanê ji wan re nehîştibûn. Welatperwerên kurdan bi salan di zîندان de bûn û tûşê gelek neheqîyan bûbûn. Li gor rêxistinên kurdan, eger Surîye qencîya kurdan bixwestana, wan neheqîyan bi kurdên di bin destên xwe de nedikirin û ewqas êş û nexweşî bi wan nedidan kişandin. Bi qeneeta min, qismek tevgerên kurdan wan pirsan ji berpirsiyarên Surîyeyê re jî dikirin. Ji bo ku bawerî bê avakirin, hinek gavên pozîtîv ji Surîyeyê daxwaz kirin. Eger çareserîyek din nedîtana, bi ihtîmaleke mezin Surîyeyê dê xwe bi- dana ber şertên kurdan. Lê PKKê xwe bi ser û çav li teklîfên Surîyeyê qeli- bandin. Di ser de jî, ev dîtina Surîyeyê, ku li Surîyeyê xaka Kurdistanê tune ye û kurdên li Surîyeyê koçberên bakûr bûn, peji- randin. Wekî din hemû daxwazên dewleta Surîyeyê jî qebûl kirin.

Ji bo ku sergêjî ji Tirkîyê re derkeve, Surîye çî pêwîst bûn dikirin. Gelek derfetên mezin dan PKKê û PKK bi ûsliba Baasê ji nû ve hate honandin. Mirov dikare bibêje ku PKK bû çêjika dewleta Surîyeyê. Desteka madî, leşkerî û îstixbarî ji Surîyeyê wergirtin.

Di vî warî de, ihtîmalek heye ku Tirkîye bi nîyetên Surîyeyê bihîstibe û ji bo pêşî li partîyên kurdan ên din bigre, Ocalan rêkirîye Surîyeyê.

Ji ber nexweşîyên me bi PKKê re, PDKI û YNKê jî alîkarî dan PKKê. Wek

tê zanîn, PDKÎ li cem xwe cîh dan wan û li herêma Behdînan ji wan re meqer vekir. Rê nîşanê wan da û peywendîyên wan bi gel re danî. Naxwe, piştî şerê me û PKKê, ew gelek zeîf bûbûn. Qabîlîyeta wan a here- ketkirinê daketibû sewîya herî nizam.

Qasî ez dibînim, di gengeşîyan de faktora Surîyeyê tê jibîrkirin, lê di eslê xwe de faktora herî girîng e. Rewşa heyî, ne ji bêkêrîya rêxistinên din e, û ne jî ji zîrekîya PKKê ye. Her kes zîrekîya serokê PKKê li ber çavên xwe dît. Bi tevî sedhezaran alîgirên xwe û bi sempatîyên piranîya kurdên her çar perçeyên Kurdistanê, serokê PKKê du mehan li derveyê Surîyeyê di ber xwe neda. Çi hate serê wî, her kesî li ber çavên xwe dît. Ket rewşek weha ku her kesî gunehê xwe pê hanî. Dawîya wî di Îmralîyê de derket. Ma kesek ku helwesta wî li hember dadgeh û berpirsîyarên dijmin ewqas jar be, wî çawa karibûye bi vî rengî rêxistin ava bike.

Di şerê çekdarî de, ji her beşê civata kurd qurbanî hene. Gelek malbatan ji yekê pirtir kuştîyê wan hene. Dîsa piranîya gelê kurd îşkence, zilm û zordarîya dewleta tirk dîtine. Bi ser de, xisara madî û manewî gihastîye wan. Xanîyê wan hatine sotin. Mecbûrê koçberîyê û tûşê jîyanek jar û bê rûmet bûne. Vê kategorîyê naxwaze bêje ku hemû qurbanî, fedekarî, êş û elemên wê, wendayîyên wê, bê feyde bûn û bi avê de çûn. Ji bo vê yekê, ev grub zû bi zû êşên xwe jibîr nake û dev ji PKKê ber nade.

PKK vekirî dixebitîya. Endam û alîgirên wê li her deverê aşkere bûn. Li kîjan gund kî mîlîsê wan e, kî

destek dide wan, ji teref berpirsîyarên tirkên ve dihate zanîn. Piştî sala 1992-93an, dewletê zordarîkî nedît li herêmê kir. Wek tê zanîn, bi hezaran kuştinên "faîl-meçhul" pêk anîn. Yên mayî jî tirsandin û kirin ajanên xwe. Lê wan di nav PKKê de hîştin. Ji bo îstixbarat û bihêzkirina siyaseta Kemalîzmê, wan di nav kurdan de bi cîh kirin û ji wan îstîfade dikin. Dihêlin ku bêtir "bijî Apo" bê gotin û tesîra Apo di nav gel de bê dewamkirin.

Wekî ku tê zanîn, PKKê gelek kiryarên nebaş li Awrûpayê jî pêk anîn. Ew kiryarên wan bûn sedem ku raya giştî ya cîhanê PKKê terorîst îlan bike. Evê bi serê xwe firsetek zêrîn xiste destê Tirkîyeyê. Heta ji destê Tirkîyeyê tê, naxwaze rêxistinek din cihê PKKê bigre. Tevî humînî û gumênîya wan jî, bi hawayekî dîsa PKKê li ser pîyan dihêlin. Dewlet bi her îmkanên xwe nahêle ku PKK qels bibe. Heta ji wan tê nahêlin ji dervayê PKKê rêxistinek din çêbe, ku rûmeta hêjayîyên gelê kurd biparêze û mafên neteweya kurd di ser her tiştî re bigre, xewa desthelatdarên tirkên birevîne.

Ji alîyê din ve jî, PKK ji alîyê aborî de bû hêzek gewre. Ev jî bo sedem ku gelek kes ji bo berjewendîyên xwe di wê rêxistinê de bimînin. Destkeftina şaredarîyan, gelek derfet derxistine holê. Ev jî dibe alîkar ku gelek kes ber bi wan de bazdidin.

Bêguman, kêmasîyên rêxistinên din jî hene. Bi awayekî rast mudaxaleyê pêvajoyê nekirin û firset revandin. Dema ku firset carek bireve, careka din zû bi zû çê nabe û nakevê

dest Kêmasîyên tevan çê bûn. Ji bêa-hengîya nava kadroyan bigre, heta nexweşîyên şexsî, bûn sebeba têkçû-na struktura partîyan û wan ji taqet xist. Ji ber kêmasîya faalîyetên prak-tîkî, dubendîyên nava endaman kûr bûn. Di dewsa têkilîyên rêxistinî û heval-tîyê, şubhe û bêbawerîyê cîh girt. Lê divê mirov ji bîr neke ku gelek faktor li dijî wan bûn.

Di dema nûh de, rêxistinên ji der-vayê PKKê ji hev ketine. Bawerîya piranîya endaman bihev nemaye. Piranîya endaman, bi temenê xwe di ser pêncî de ne. Mecbûr in ku ji bo debara xwe karbikin. Gelek ji wan bi pirsgirêkên xwe yên tendirustî ve mijûl in. Ji bo xebatek aktîf û rojane taqeta wan nemaye. Ji bo xebatek cidî û bi berhem nişên nûh û xûna taze pêwîst e. Demek dirêj e ku rêxistin ji vê îştiraqê bêpar in. Ji alîyê madî de miflîsên. Kadroyên ku vê derbederîyê ji meydane rakin û ji xebatek bi hêz re rê vekin, kêmin in.

Bersîv 39:

-YNK alîkarî ji Surîyeyê werdigirt. Serkirdayetîya YNK li Surîyeyê rûniş-tibû û tevî xebatên xwe ji Şamê dimeşandin. Sîleh û techîzatên xwe di hidûdê Surîyeyê re derbasî Kurdistanê Bakûr dikirin. Ji wir jî, bi wasîteya hinek alîgirên xwe derbasî herêma Soran dikirin. Ev karekî gelek bi zehmet û bi rîsk bû.

Hidûdê Sîlopî, Qlaba, mintîqa Qeşûran, Jîrkîyan û ji der û dora çelê bigre heta Şemzînan di bin kontrola PDKI-Qîyada Muwaqet- de bûn. YNKê qismek ji herêma Geverê ji xwe re bi

kar dihanî. Di nîvê sala 1977an de Qîyada Muwaqet Geverê jî xist bin kontrola xwe û ji alîyê madî û manewî ve gelek zerar gihand YNKê. YNKê jî di mintîqa Soran de mafê jîyanê nedida Qîyada Muwaqet. Wan jî gelek zerar dabûn KDPIê.

Wê demê li Îranê, Şah desthelatdar bû. YNKê nedikarî hidûdê Îranê bi kar bîne. YNK di mintîqa Soran de asê ma û ket halek nexweş. Ji bo ku ji vê rewşê derkeve, du alternatîfên YNKê hebûn:

1- Divê bi PDKê re li hev bihatana. Ev yek li hesabê YNKê nedihat, ji ber ku ew li ser dijayetîya PDKê ava bûbû, nedikarîbû vêya ji endam û pêgirtîyên xwe re îzah bike.

2- Yan jî divê bû ku bi şer PDKê ji meydane rabike. Herêmen nêzîkî hidûdê Surîyeyê, bi gotina wan herê-ma Behdînanê, divîya bi zora sîleh bidest xwe bixistana. YNKê ya didu-yan tercîh kir. Bi hazîrî kî mezin berê çekdarên xwe da herêma Behdînan. Lê PDK ji wan hazîrîyên YNK xeber-dar bû û bi gor wê tedbîrên xwe standin. Wek tê zanîn, bûyerên nexweş encam dan.

Qasî ku ez pê agahdarim, tu rêx-istinek Kurdistanê Bakûr di vê bûyerê de mesûl nîne. Tiştên ji bo rêxistinên Kurdistanê Bakûr tên gotin, îdîayên ne rastin û bê bingeş in. Dibe ku hinek şexsan ji nava hinek hereketan bi teşebusên xwe yên şexsî tevî wan bûyeran bûne.

Bûyerên gelek mezintir û dijiwartir di nav YNK û PDKê de rûdane. Ji sala 1964an heta van salên nêzîk, gelek pevçûn di nav wan de çê bû. Ji bo rûdanên Hekarî bû mijara

gengeşîyên hinek tevgerên Kurdistanê Bakûr, di beşê me de zêde tê zanîn.

Bûyerên nava herdû partîyan zera rek mezin daye pêvajoya tevgera azadîxwaz. Hêştîye ku dijmîn destên xwe bixin nava rêxistinên kurdan û ji bûyeran îstîfade bikin. Şerê nav herdû partîyan bûye sebebê dirêjbûna bin-destîya Kurdistanê.

Bersiv 40:

-Bêguman, ev yek makxerabûnek kurdan e. Tu dezgeh û sazîyên ku rê bide ber kurdan û wan bi şiklek azad û şexsîyetek bi rûmet perwerde bike, tune. Nîfşên kurdan bê parastin, di binê makîna propaganda dagirkerên xwe de, mezin dibin. Dibistan, rojname û wd. hemû dezgehên ragihandinê yên netewa serdest in. Tu bikî nekî, ev yek tesîr li ser bîr û remanên kurdan jî dike.

Bersiv 41:

-Ew kesên ku tiştên ji bo xwe dixwazin û mafên wan ê ku hene, ne kêr ne zêde, ji bo kurdan jî nexwazin, ew ne mûtefîkên kurdan in, lê hevalbendên dewletên xwe ne. Di vî warî de, kêmasîyên çepgir û îslamîyên kurdan jî pir in. Xwe kêr dibînin û mafên ku ji bo xelkên din hene, ji bo xelkê xwe rewa nabînin. Bi çavek rexnegir helwestên wan naşopînin.

Bi tevgerên navnetewî yên cîhanê re, divê mirov peywendîyên xurt daye. Di vî derbarê de, kêmasîyên kadroyên gihîştî dagire û berteraf bike.

Di vî warî de, divê mirov yahûdîyan mînak bigre û lobîyên xurt yên navnetewî ava bike. Îtîfaqên bi DYÂê û YA re geş û xurt bike.

Îtîfaqên herî mezin di nav kurdan de pêk bîne. Divê mirov ji her alîyan ve xwe bihêz bike û li ser berjewendîyên muşterek karibe bi her kes û bi her dewletan re îtîfaqan çê bike. Herweha, divê mirov her dem amade be ku ji qirîz û nakokîyên navnetewî û herêmî karibe sûd wergire û firsetan nêrevîne. Ji bo min çarçova îtîfaqan li ser van dîtinan tên avakirin.

Bersiv 42:

-Dewletên Rojhilata Navîn, di bin nîrên dîktatorîyê de hatine avakirin û hîn jî tîrîyê îdarekirin. Îdeolojîya van dewletan dijî demokrasî û rûmetên mirovahîyê nin. Kesên xwe bi dîtinên nîjadperestî perwerde dikin. Ji teref dibistan, rojname, radyo û televîzyonê de, ji alîyê ramanên "resmî" ve mejî- yên wan tîrîyê şûstin. Kesên ku xwe bi tîgehên çepgirî, demokratî û îslamîst binav dikin jî, dîsa xwe ji bandora "îdeolojîya resmî" rizgar nakin.

Di derbarê pîrsgerîyên ku bi wan ve pêwendî heye, dirust tev nagerin. Wek tî gotin. "Ji kîsê xelkê merdîtî hêsan e", merdîtîya rasteqîn ya ku mirov ji kîsê xwe dike. Ji bo filîstînîyan dewlet daxwazkirin ne ji kîsê kesên ereb, faris û tirk e. Dijîtîya cihutîyê ji bo wan gelek rehet e û tu bedelekî wî tune. Lê gava dor tî ser dewleta wan, prensîpên mirovatî- yê, normên navneteweyî û heta mafên ku di misilmantîyê de jî rewa ne ji bîr

dikin. Wê hingê bi şexsîyetên xwe yên rastî, sexte û dirûtî derdikevin meydanê. Nexwe têgehên çepgirî, demokratî û îslamîst înternasîyonal in. Ji bo her kesî û li hember her pirsgrêkê, divê helwestên mirov yek bin.

Bersiv 43:

-Mixabin, meseleyên navxweyî yên kurdan rê nêdan ku kurd derfetan ji bûyerên rûdayî wergirin. Destkev-tîyên piştî şerê Kendavê, baş bikar nehanîn. Dûr, dirêj û berfireh nefikirîn; hesabên mezin nekirin. Bi pey tiştên piçûk û rojane ketin. Di dewsa bidestxistinên neteweyî, li dû faydeyên şexsî bazdan. Serê her tiştî bi şerê navxweyî jî, pêşeroja gelê kurd kirin xeterê. Ve yekê, destên dijmin di nav wan de xurtir kir.

Dema DYAê dest bi dagirkirina Iraqê kir, PDKI û YNK bê hazirî hatin girtin. Ji dêlva ku hêzên xwe bikin yek, bi hev re ketin reqabetê. Ji destkev-tîyên hev çavnebarî kirin. Yek bû asteng ji bo pêşketinên yên dinê. Ji bo vê jî, ji şerê DYAê li dijî Iraqê baş nehate îstîfadekirin. Hacet bi astengîyên dijmin nema. Wan xwe bi xwe hev û dû kontrol kirin. Eger îtifaqek neteweyî berîya şer di nav kurdan de pêk bihatana, pirsgrêka Kerkûkê û herêmên din, yên ne di bin desthilatdariya herêma Kurdistanê de ne, wê bi hêsanî bihatana çareser kirin.

Hêzên başûr bi tevgerên parçeyên din ên Kurdistanê re elaqedar nebûn û wan bihêz nekirin. Bi vê hawayî jî, ji mutefîkên xwe yên xwezayî, bê destek û alîkarî man. Vê yekê rê da ku

dew-letên wek Tirkîye, Îran û Surîyeyê karibin bêtir destên xwe têkin nava pirsgrêkên Kurdistanê Başûr. Dewlet-ên wek Siûdî, Misir, Êrdun û Emaratên Erebi, tev li cem erebên Iraqê cîh digrin. Bandora wan dewlet-ên ku min jimartin, di nav NYê de xurt in. Gelek dewletên ku ji hêla aborîyê de qels in, li destên wan mêze dikin û li gorî wan dewletan helwesta xwe dîyar dikin.

Wek dixuyê; pêşeroja Kerkûkê û herêmên din, ne dîyar in. Îhtimalek mezin heye ku kurd mecbûr bimînin ku ji mafên xwe yên rewa tawîzan bidin.

Bersiv 44:

-Daxwazîya netewetîya kurdan ew e ku li ser axa xwe bi azadî bijîn, ziman û kultûra xwe, di her warî de karibin serbest bikar bînin. Netewetîya kurdan li hember zilmê, zorê, mêtin-kerîyê, bê edaletîyê û her hawayê neheheqîyê derketîye. Li tevî hêjayîyên xwe xwedî derketin û li Kurdistanê demokratîk û azad de, bêtirs û bi rûmet jîyane. Mafê îngilîzek, almanek, siwêdîyek, erebek tirkek û farisek çi be, divê yê kurdan ji eynî be, ne zêdetir û ne jî kêmtir be. Daxwaza netewetîya neteweyên serdest ew e, ku zilm û nîrê zordestîyê li ser neteweyên din bidin dewamkirin.

Di nav herdû netewetîyan de bi qasê deşt û cîya ferq heye.

Neteweya ereb, faris û tirk, wan tiştên ku kurd dixwazin ji zû de bidest xistine. Neteweperestîya wan dewam- kirin û berfirehkirina serdestîya wan li ser neteweyên din

e. Îdîyên wan ew e, ku neteweya wan bi her hawayî, di ser neteweyên din re ye û serdestîya neteweya xwe rewa dibînin. Dîtin û daxwazên wan ne bi tenê neteweperestî ye, her weha nijadperestî ye jî.

Bersiv 45:

-Belê, çima mimkun nebe? Em nîvê tehamul û rêzgirtina ku em ji bîyanîyan re nîşan didin, ji hev re nîşan bidin, ew ê mimkun be. Bi her hawayî, avakirina dezgeh û sazîyên neteweyî ne. Di vê derbarê de, mirov dikare ji pêkanînen Kurdistanê Başûr derfet wergire û wê mînak bigre. Destkevtîyên herêma Kurdistanê Başûr dikarin bibin bingeş ji kêmdaxwazîyên me yên hevbeş re.

Bersiv 46:

-Jeopolîtîka Kurdistanê di vî babetî de rolek xerab leyîstîye. Kurdistan li ser rêyan e. Xêr û bereketa wê pir e. Welatek dewlemend e û çavên her kesî têde ye. Ji bo vê, ji her çar alîyan ve bûye hedefa dagirkeran. Êrîşan rê nedane ku strukturên ku pêk hatine li cîh bimînin û xurtir bibin. Gelek car- an texrîbatên mezin çêbûne; encamên wan bûne sedem ku kurd xwe bikşînin çîyan û ji sîvilîzasyonê dûr bikevin.

Ji hêla din, dûrbûna Kurdistanê ji deryayê rê nedaye ku kurd ji pêşveçûnên nû derfet wergirin.

Tunebûnî yan jî bêhêzîya arîstokratîya kurd û burjuvazîya netewî faktorek di ye.

Nelihevîya kurdan û tehamulneki-

rîna wan a ji hev re û bi eksê wê toleransa wan a ji xelkên bîyanî re faktorek din e.

Qelsîya raman û kêmasîya sîyasetek xurt a neteweyî, bûne sedemên negatîf.

Bersiv 47:

-Kurdistan di sala 1639an de, di navbera dewleta Osmanî û Îranê de hatibû dabeşkirin. Ji destpêka sed-sala 19an (1800) û vir de, otonomîya mîrekên kurdan, ji aliyê osmanîyan de, hêdî hêdî ji destên wan dihatin stendin. Hemû hewildanên kurdan ji bo Kurdistanê azad biser neketin. Piştî Şerê Cîhan ê Yekem, rewşa Kurdistanê xerabtir bû û Kurdistan bû çar parçe. Wek em dizanin, serhildanên dema Komara Tirkîyeyê di xunê de hatin fetisandin. Gotina kolonîyalîzma navnetewî jî rewşa Kurdistanê bi tevayî îfade nake.

Tevî ku Kurdistan bi gelek hawayan dewlemend e jî, ji ber ku di bin destê dagirkeran de ye, aborîya wê qels e. Ji bilî Kurdistanê Başûr, kurd kultura xwe bi azadî najîn. Gelek qedexa li ser kultura kurdan hene. Temsîla sîyasî jî tevlihev e. Bi taybetî li Kurdistanê Bakûr, daxwazên PKKê gelek zêf in. Rewşa rêxistinên mayî aloz e. Bi qasî ku rewşê bi hawakî erînî pêş ve bibin, taqeta wan tune. Rewş li Kurdistanê Îranê û ya Surîyeyê xerabtir e.

Bi tevî hemû tiştan, rûdanên baş jî hene. Avabûna Kurdistanê Başûr gavek dîrokî ye. Ji aliyê din ve, pirs-girêka kurdî û çareserîyên wê, ji terefê raya giştî ya navnetewî de bi

hawayek germ tê gengeşîkirin. Kurd karibin xwe baş bidin ser hev û ji derfetên ku piştî avabûna Kurdistanê başûr derketine sûd wergirin û konjukturê baş bi kar bînin, wê destkevtîyên wan mezin bin. Di vî warî de, divê proje bi hawakî rêxistinî werin amadekirin.

Bersiv 48:

-Di halê hazir de, lingê "Projeya Gewre ya Rojhilata Navîn" şikîyaye û berdewamîya wê ne dîyar e. Bi ya min, dîktatorîyên Rojhilata Navîn bi muda- xelewên derve bîne xirakirin û li şûna wan desthilatên demokratîk bîne avakirin, gelek baş dibe. Tu xerabîya rakirina îşkence, zilm, zordarî, kuştin û ji holê rakirinê tune. Eger pişîya pirpartîtîyê û fikrên cûda vebe, hem ji alîyê madî û hem jî manewî ve standarda jîyana xelkê, bilind bibe. Eger di dewsa kirîna çekan de, standarda perwerdê û tendurustîyê bilind bibe, xerabîya van pêkanînan li kû ye?

Ji alîyê din ve, bila DYA û welatên cîhanê yên peşketî (yên ku di alîyê teknîkî û aborîyê de xurt in) produktên xwe bifroşin bazarên Rojhilata Navîn û welatên din. Ji xwe wan peran, ji bo sîlehan dihatin xerckirin û di gendelîyê de wunda dibûn. Eger van îmkanan di berjewendîyên gelan de bîne bikaranîn baştir e.

Dîktator ji ber xwe ve narûxin. Kîjan hêza navîn bi xwe dikaribûn Saddam ji desthelatê bixîne? Kêmtirîn ber-rabûn bi hovîtîkî herî giran dihatin cezakirin. Alîyek projeyê jî ji bo başkirin û pêşdebirina mafên

mînorîteyan e. Mafên mirovayî û kulturî divê ji bo wan bîne dayîn. Rakirina dîktatoran bi tenê, kare sûd bida kurdan. Tu zerara kurdan di vî warî de çê nabe. Ev ji bo kurdan têr neke jî, lê rê li ber wan vedike. Ez bi tevahî PGRN bi vî rengî dibînim.

Bila dîktator, kûjer û êşkencecî li "çepgir û îslamîst"ên ku dibêjin bîmre emperyalîzm, pîroz bin.

Bersiv 59:

-Demek dirêj, di navbera Sovyet û welatên Avrûpa yên rojava û DYA de, Şerê Sar hate kirin. Wek tê zanîn, Rûsya wek dewamîya mîrasê Sovyetê tê dîtîn. Ew xudanê gelek derfetên madî ye. Lê hîn jî, li cihê xwe rûneniştî ye. Carna xûyên xwe yên berê nîşan dide. Helwestên wê yên ne-demokratîk gelek in. Ew jî welatên YA û DYAê dixwe nava fikaran û wan dide tirsandin.

Di nav Rûsya û Sirbistanê de, girêdanên dîrokî, olî û ramanî gelek in. Dema ku li sirban teng dibe, hewara xwe bi Rûsan ve dibin. Sirbistan wek baskekî, şûrkêşekî rusan, di binê gohê Avrûpayê de tê dîtîn. Alobûn û piçûkbûna wê, rê li ber texrîbatên ku wê di pêşerojê de karibe bike digre. Piçûkbûn û zêîfbûna Sirbistanê, hêza Rûsyayê kêmtir dike û baskek wê dijirpîne.

Dema ku bûyerên nexweş li Bosnîya qewimîn, YA li wir çavdêr bû. Di wê demê de, li ber çavên hemû cîhanê hat dîtîn ku, herêma ku di binê berpirsîyarîya YA û DYA de bû, ji terefê sirban ve qetlîam, tecawuz,

êşkence û rûdanên gelek ne însanî pêk hatin. Ev yek bû sedem ku YA û DYAê bi pasiftî û dirûtî hatin îthamkirin. Hindek der û doran, kesan îdîa kirin ku ji bo ku bosnayî misilman bûn çav ji qetlîyama wan re hate girtin.

Bi fikra min, wan herdû sedeman rê dan û îmkan çêkirin ku dewleta Kosovo karibe bê avakirin. Îhtîmala konseptek nûh û tetbîqkirina wê li ser pirsgirêka kurd dûr dixuyê.

Bersîv 72:

-Di salên dawî de, gelek caran min xeberên nexweş dibihîstin. Kesên ku diçûn Kurdistanê Bakûr û vedigerîyan, di derbarê mijarek de hem-fikir bûn: asimlasîyonê serî hildabû û dibezîya. Li gor wan nîfşên taze, tevayî bi tirkî diaxifin. Ev rewş heta gundan jî dabûn ber xwe. Dîtina wan ew bû ku, eger mirov 20-30 sal paşê li Kurdistanê bi çiran jî bigerîyana, yekê ku bi kurdî zanibana wê nehatibana dîtin.

Tirkan gelek neteweyên din asîmîlê kiribûn. Bi mînak laz, çerkez û guncî bi tevayî ji meydana hatibûn rakirin. Dor hatibû ser kurdan. Ji kêmasî û şaşîyên me, wek dihate xuyakirin, tirk di vê derbarê de jî dikaribûn biserkevin. Di vî warî de, carcarna ez bê hêvî bûm.

Bersîv 73:

-Ez ji herkesî re serkevtinê dixwazim.

20. yy. Başlarındaki Gelişmeleri Bir Kürt Milli Hareketinin Başlangıcı Kabul Etmek Olanaksız

M. Naci KUTLAY

Sayın Bay/Bayan, okuyucu arkadaşların soruları okumalarını ve numaralanan yanıtları değerlendirmelerini rica ediyorum. (NK.)

BÎR dergisini başından beri izledim ve ilgi duydum. Birçok yazılarından yararlandım ve yeni şeyler öğrendim. Ancak dergi ve çevresindeki arkadaşlardan modern, sorgulayıcı ve çağdaş algılı bir süreç bekliyorken, beklediklerimin ancak bir kısmını bulabildim. Tarih ve sosyolojiye kazanımlı yenilikler getirmediler. Haksızlık etmek istemiyorum, geri kalmış Kürt toplumunun bu donanımlarının gecikmiş olması doğal. Gönülüm **BÎR**'in böyle olmasını istedi. Sevgili Sait kardeşin bu kısa paragrafımı da

makaleye eklemesini rica ediyorum. Verdiğim yanıtlarda bunların bir bölümü açıklığa kavuşacaktır. Kürtçe yazmak üzere bilgisayarın başına geçtiğimde, Başkaya, Beşikçi ve diğer Kürtçe bilmeyen arkadaşların da yazacaklarımı paylaşma gereği, beni Türkçe yazmaya zorladı. Bağışlayın.

Cevap 1:

-1931 yılında o zaman Kars ve Ağrı illerinin sınır köyü olan Tendürek'de doğdum. Köyümüzde okul yoktu, Türkçe bilmiyorduk. Küçük bir memur olan babamın yanında Doğubeyazıt ve Karaköse'ye taşındık. İlkokulu ve ortaokulun iki sınıfını Ağrı'da okudum. Liseyi Erzurum'da parasız yatılıda okuduktan sonra

Ankara Tıp Fakültesini bitirdim. Değişik yerlerde çalıştıktan sonra, **49'lar Olayı** davası nedeniyle İstanbul Harbiye'de tutuklu kaldım. Genel Cerrahi ihtisasından sonra Ağrı, Diyarbakır, Bitlis, Mardin illerinde resmi ve serbest doktorluk yaptım. 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 Askeri Cuntaları dönemlerinde tutuklandım. 1981 yılında İsveç'te siyasi sığınmacı olarak yaşamaya başladım. Tarihini net olarak hatırlamıyorum, 1996'da Türkiye'ye döndüm. HADEP, DEHAP ve DTP'de görev aldım.

Cevap 2:

-İkinci sorunun genelinde, paylaşamadığım bir husus var. 11. Yüzyılda Anadolu'ya gelen Oğuzların ve Türkmenlerin sayısı soruluyor önce. Tahmin edeceğiniz gibi ve değişik kaynaklarda yer aldığı gibi, bu sayı yaklaşık da olsa, bilinmiyor. Nitekim derginize yanıt veren arkadaşlar da değişik rakamlar veriyorlar. Elli bin ya da iki yüz bin diyenler var. Bunu bilemiyoruz, ancak bu sayı önemli değil. Gelenlerin sosyal yapıları, ekonomik yaşam tarzları, inanç ve uygarlık düzeyleri iyi tetkik edilmeli. Yerleşik düzende olmayan, daha çok talan eden ve geniş otlaklarda hayvancılık yapan topluluklardı. Gelen Türkmen topluluklar da homojen olmayıp karışıklara sahiptiler. Göçleri peyderpey oldu, kısa bir zaman biriminde olmadı. Soruda 11. yüzyıl verilse de tarihler 10. yüzyıldan söz ediyorlar. En önemlisi, sorudaki tarih anlayışını paylaşamadım. Devlet kurmak her zaman o topluluğun nüfusunun kalabalık olmasıyla orantılı

olmuyor. İlk anda insanın aklına bu faktör geliyorsa da, tarih de gösteriyor, her zaman böyle olmamış. 'Devlet'in bizatihi kendisi birçok faktörlere bağlıdır. Devletten ne anladığımız da önemli. O dönem devletleri daha çok 'Hanedan' devletleridir. Devlet olabilme yetisi iyi anlaşılmalı. Kürtler niye devlet olmadı diyenlerin bu hususun üzerinde yeterince durmadıklarını düşünüyorum. Bu faktörler manzumesini bugün de yeterince ele alıp irdeleyenler çok değil. Tarihe göre o dönemde Bizans egemenliği var, bu coğrafyada Ermeni ve Kürt feodalizmi hüküm sürüyor. Ayrıca Asuri, Yezidi toplulukları var. Aşiret örgütleridir bunlar. Bizans hakimiyeti ise baskıcı. Aşiret parçalanmışlığının yanında aşiret konfederasyonları henüz güçlü değiller. "Kürtlerin devlet ve imparatorluk kuramamalarını" ve nedenlerini sorarken, onların sosyal yapılarını ve organize olma gereksinimlerini hesap etmiyoruz. Aşiretlerin 'kendilerine yeten' bu yapıları her şeyi ortaya koyuyor. Aşiretlerin kendi aralarındaki, Ermeni feodalleriyle ve egemen Bizanslılarla olan konumları ortada. 'Devlet' olmayı gerektiren sosyal, düşünsel nosyon yok. Ezici Türkmen ve Arap akınlarından sonra bazı direnmeler oluyor. Bu sorunun yanıtını, Kürtlerin o dönemlerdeki sosyal ve siyasal yapılarını irdelemekle elde edebiliriz.

Cevap 3:

-Bu sorunun yanıtı da öyle, mekanik bir tarih anlayışına yanıt aranıyor. Sosyal süreç ve tarih öyle

değil. Osmanlı İmparatorluğu üzerine sayısız incelemeler var. Bugün bile açıklama ve irdeleme bekleyen noktaları çok. Bir uç beyliği olarak kuruldu, zaman içinde hanedan devlet daha sonra birkaç yüzyıl içinde imparatorluk oldu. O da ne ölçüde oldu? Altıyüz yıllık devletin geçirdiği evreleri değerlendirmeliyiz. Zaman içinde değişimler oldu... Kurulurken bir imparatorluk olacağı hesap edilmedi. Etnik, dinsel değişimler; benzer beyliklerin işgali ve daha bir nice faktörler Osmanlıları devlet ve sonra imparatorluk yaptı. Kuruluş dönemindeki anlayışlar ile yıkılış günlerindeki konjonktür farklıdır. Bu nedenle soru- nuzu yanıtlarken zorluk çekiyorum. Kürtler, tarihin eskimiş ve yanıtsız noktalarını aşmalıdırlar diyorum.

Yöntem olarak gazetecilerin soruları şeklinde değil de, bir makalede verilmesi gerekenler sunulabilseydi daha uygun olurdu. Ben yine de size göre yanıtlayayım.

Cevap 4:

-Milliyetçilik ve Osmanlılarda Türk olmayan Balkan halklarının ayrılıkçı hareketleri ele alındığında, ister istemez milliyetçilik, millet, yurtseverlik, milliyet gibi anlayışları tarihi ve sosyolojik olarak yerli yerine oturtmalıyız. Özellikle son kırk-elli yılda bu konuda çok araştırmalar oldu ve yazıldı. Ben de yaptılarında bunlara oldukça yer verdim. Bir anlayışa göre toplumlarda en ilkel tarzda da olsa milliyetçilik vardır ve giderek gelişir. Bir diğer anlayışa göre toplumda burjuva ağırlık ortaya çıktıkça, yönetimi belirleyici

hale geldikçe milliyetçilik oluşur ve gelişir. Sanayileşme ve eğitimle paralellik gösteren bir gelişimdir. Köylerden kentlere akın bunu olgunlaştırır. Fransız Devrimi'nden sonra burjuvazinin tarih sahnesine çıkardığı bir sosyal kategoridir milliyetçilik. Bu uyanışı ilk duyanlar din hocaları (molla, keşiş vd.), öğretmen, okumuş ve meslek sahipleridirler. Incil'in Latincenin dışında diğer dillerle yazılması, matbaanın bulunuşu, Katolikliğe karşı Protestanlığın öne çıkması, sanayi devrimi milliyetçiliği hızlandırdı. Bu nedenle milliyetçiliğe bir bütünlük içinde bakmak gerekir. 1648 Westfalya Anlaşması Avrupa'da buna yeni bir ivme kazandırdı. Konu çok geniş, müsaade ederseniz kısa keseyim. Dikkat etmemiz gereken bir nokta var; milliyetçilikle yurtseverlik farklı şeylerdir, yanlışlıkla birbirinin yerine kullanılıyor bazen. Bu konular Kürtler arasında da yazıldı ve inceleme konusu oldu. Abbas Veli, İzady ve daha başkaları. Modernleşme ve kentleşme milliyetçilikle birlikte incelendi. Bu bir süreçtir. Son dönemlerde Kürt milliyetçiliği giderek daha çok ele alındı. Demirci Kawa'yı referans verenler var, sayıları azdır bunların. Okumuşlar tanıdı Kawa'yı önce, halk ve köylüler daha sonra bilgilendiler. Mem û Zîn de biraz öyle. Yazarı Ahmedê Xanî yurtsever duyguları ele aldı ve Kürtlere bunun önemini ve değişimi sundu. Buna karşın modern anlamda bunlar milliyetçilik miydi diyenler var. Örneğin Bruinessen. Ancak Kürt toplumunu çok etkilediği bir gerçek. Hacı Qadirê Koyî ve diğerleri bunu dile getirdiler.

Günümüzde- ki Kürt milliyetçiliğinde Xanî ve *Mem û Zîn*'in özel bir yeri vardır. Bu bir süreçtir, çok eskilerden başladı ve günümüze geldi; bunun da evreleri vardır.

Cevap 5:

-Bu sorunuza yanıt verirken o dönemde bu coğrafyada yaşananları kısaca dile getirmem gerekiyor. 1905 Rusya'daki burjuva devrimi hareketi yaşandı ve bu hareket bölgeyi etkiledi. Burjuva değişimler yaşandı, Çarlık Rusya'da Kerenski'nin yönetime gelişinin önünü açtı. Rusya'daki donanmanın isyanı ve bunun da Osmanlı Devleti'nde yansımaları oldu, despotizme karşı istemlerden dolayı Rus deniz subayı Shmid idam edilince, Osmanlı donanmasından bazı kişiler idam edilen subayın kız kardeşine telgraf çektiler ve bunların arasında Kürt kökenli üç kişi de telgrafi imzaladılar. Bölgede hızlı uyanışlar oldu. İran'da ise 1906 Meşrutiyet hareketi oldu, Kürt feodalleri bu hareketin karşısında yer alırken bazı köylü Kürtler de Şahın karşısında yer aldılar. 1908'de Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ilan edildi, İstanbul ve Kürt illerinde bunun derin etkileri oldu. Ardı ardına yaşanan bu olay ve değişimler Kürt milliyetçi istemlerini harekete geçirdi. İran'da Simko, Abdürrezak Bedirhan ve Rusya'da Kamil Bedirhan, Revanduz'da Seyit Taha ve daha birçokları arayış ve aktivas yonların içinde oldular. Abdürrezak Bey, Osmanlı Kürt feodallerine onları ayaklanmaya teşvik eden mektuplar yazdı. Dinsel ve aşiret rekabetlerinin etkisi Kürt feodallerini Osmanlı yandaşlığında tuttu.

Cigerxwin'in anıla- rında bunlar anlatılıyor, bu feodaller Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra Suriye'ye sığındıklarında orada Cigerxwin'e bizzat anlatıyorlar. Xoy'da Simko ve Abdürrezak Bedirhan *Gihandin* adında bir örgüt, atölye ve okul açıyorlar 1913 yılında. Bu karmaşık ve zorlu yıllardan sonra Seyit Taha, Simko ve Şeyh Abdüselam Barzani'nin Tiflis'te Rusya ile görüş- meleri oluyor. Başlı başına inceleme gereği olan dönemi hatırlattıktan sonra aynı dönemin Musul yöresinde yaşanan Şeyh Abdüselam ve eylemlerini bu çerçevede ele almak gerekir. Musul'un Kürtlerle meskun beş yerleşim birimindeki yerel (mevzi) bir hareket olduğu anlaşıyor. İstemler Şafii Kürt istemleri, Şafii Kürt müftüler, Kürt yerel memurlar, Kürtçe okul ve öğretmenler, vergilerin yerinde kullanılmaları, Kürtçenin bu beş yerleşim yerlerinde resmen kabul edilmeleri isteniyor. Bu istemlerde Kürtlük olduğu açıktır. Temas kurulan yerel önderler bu kazaların önde gelenleri, küçük ve dar bir çevre. Genelde Kürt toplumunun istemlerinin tümünü içermiyor. Bitişik yörede yaşayan Yezidileri dışlayan, genel ve kapsayıcı talepler ve siyasi bir organizasyon yok ortada. Bunlar ve daha birçok nedenlerle, "20. yy. başlarındaki bir Kürt milli hareketinin başlangıcı" kabul etmek olanaksız. Soruyu hazırlayanların iyimser ve subjektif arzuları olması aklıma geldi.

Cevap 6:

-Birinci Dünya Savaşı öncesini bir nebze dile getirdim, soruyu hazır-

layan arkadaş ya da arkadaşlar, hep Kürtler neden devlet kuramadılar sorusuna yoğunlaştıkları için Kürtlerin o dönemlerdeki sosyal, siyasal ve kültürel konumlarını irdeleniyorlar. Parçalı aşiret yapılı Kürtler katı Müslüman, Balkanların ve Avrupa'nın Hristiyan toplumlarının karşısında ve Halifeye bağlılık içindedirler. En önemlisi arkadaşlar Kürtlerin henüz milliyetçi olmadıklarını hiç hesaba katmıyorlar. Kürt olmak, Kürtlüğünü hissetmek; Kürt milliyetçiliğinden ve kendini yönetmek isteminden çok farklıdır. 1878 Berlin Anlaşması ile tüm Avrupalı Osmanlılar bağımsız oldular ve Bulgarlar da otonomi kazandılar. Grek (Yunan) bağımsızlık hareketi daha önce başlamıştı, Girit de öyle. Tüm bu hareketlere kilise öncülük etti, sorudaki gibi "etnik dernekler" değil. Kürtler Sultan ve Halifeye bağlı ve ilk Kürtçe yayın olan *Kürdistan* gazetesini ise 21 Nisan 1898'de Kahire'de çıkıyor, ilk kültürel dernek ise Meşrutiyet'le birlikte 1908'de kuruluyor. Bir de soruluyor, Kürtler niye etnik dernekler ve devlet kuramadılar? Tarihi ve sosyolojik araştırmalar gereklidir diyorum.

Cevap 7:

-*Kürdistan* gazetesi'nden başlayan ve soruda isimleri verilen dernek, yayın organları, gençlik ve öğrenci örgütleri ve de genelde geniş halk kitlelerine açık ve onların "cemiyet"leri kabul edilen oluşumları karakter ve işlevleri göz önüne alınarak kategorize etmek istersek; 1908 Kürt Teavvün ve Terakki Cemiyeti ve ardıl-

ları "Kültürel Kürtçü" oluşumları ve Osmanlı Devleti'nin yıkılışı günlerinde kurulan "Kürdistan Teâli Cemiyeti" ise "Siyasi Kürtçü" bir örgüttü. "Cemiyet" artık "siyasi parti" işlevi görmeye başladı. Geciken bir kültürel uyanış söz konusu- suydü. İstanbul'daki aristokrat, feodal ve üst Kürt bürokratlar ile Kürt illerindeki aşiret reisleri ve aydınlar bu görevi omuzladılar. Diğer halklardan, 1917 Sovyet Devrimi'nden ve dünya konjonktüründen etkilendiler.

Cevap 8:

-Bu soru da maalesef aynı mantıkla hazırlandığı için yanıtlamakta güçlük çekiyorum. Ulusların kendi kaderlerini belirleme hakkı bilindiği gibi hem burjuva ve hem de sosyalistlerin kabul ettikleri görüştü. Kürtler organize olmadıkları için bu olanaktan yararlanamadılar. Ayrıca Kürtlerin milliyetçi istemleri güçlü değildi. Wilson prensiplerine ilişkin ancak "*Jin*" de bir- kaç yazı çıktı. Miting, gösteri, el ilanları, gazete makaleleri ve söyleşiler yapılmadı. İstanbul'daki Kürtlerin bu cılız istemleri Kürt illerinde yankı bulmadı. Konjonktür uygun olmamalı ki; Wilson Ermenilere de sahip çıkmadı. Ancak soruyu bir kez daha okuyunca Kürtlerin kendilerini sorgulamadıkları ve irdelenmediklerini söylemem gerekiyor.

Cevap 9:

-Paris Barış Görüşmeleri çalışmalarında Kürtleri Şerif Paşa temsil etti. Doğrudur, ilk kez uluslar arası bir konferansta Kürtler kendi kimlikleriyle yer aldılar. 1918 Brest-Litovsk

görüşmelerinde, Kürt şehirleri ve halkı söz konusu oldu, ama, "Kürt kökenli" bir memur bile Osmanlı delegasyonunda yer almadı. Rahmetli Dr. Kâmuran Bedirhan, delegasyon başka- nı Talat Paşa'nın dolaylı olarak kendisine hatırlatılan konuya reaksiyonunu bir makalede dile getirdi. Kürdistan Teâli Cemiyeti Şerif Paşa'yı Kürt temsilcisi olarak görevlendirdi. Bu doğru. Şerif Paşa, İttihat Terakki Pangaltı Şubesi üyesidir, 1908'den önce İttihatçıların Paris ve Cenevre örgütlerine düzenli maddi yardımda bulundu. Örgütte aradığını bulamadı. Mahmut Şevket Paşa'nın öldürölmesi nedeniyle suçlandı, gıyabında ölölme mahkum edildi. Ardından af edildi. Osmanlı Devleti yıkılınca Sadrazam, yani baş- vekil olmak istedi. Ülke dışına kaçmış olan Talat Paşa "Sai" adıyla Almanya'da gizli bir şekilde yaşıyordu. Şerif Paşa, Talat Paşa ile İsviçre'de gizlice buluştular. Şerif Paşa, sadrazamlık konu- sunda Talat Paşa'nın yardımlarını elde edemedi. Şerif Paşa, Osmanlı delegasyonu başkanlığı önerisini aldı, ancak Kürt delegasyonu başkanlığını kabul etti. Ermenilerin aleyhinde bir memorandum Barış Konferansı Başkanlığı'na sundu. Ermeniler de Kürt illerini kapsayan geniş istemler kapsayan memorandum sununca, iki delegasyonun da konumları zayıfladı. Ancak, her iki taraf da işlerin iyi gitmediğini anladıklarında artık geç kalmışlardı ve bu kez müşterek memorandum verdiler Barış Konferansı'na. Bunlar hep açıkça yapıldı. Dönemin yazışmalarına ve basına yansdı. Memorandumların fotokopileri kitaplarda yer alıyor.

"Mustafa Kemal bunları duyunca" harekete geçti belirlemesi doğru değil, bunlar başından beri biliniyordu ve Mustafa Kemal böyle bir yol izleneceğini biliyordu, buna karşı önlem de alıyordu. Kürt illerinde askeri ve mülki yöneticilerin hazırladıkları telgraflar aşiret reislerine ve dinsel önderlere imzalatılıyordu. Böylesi telgraflar Şerif Paşa'yı demoralize edince, Kürt delegeliğı başkanlığından ayrıldı. Bu doğru, ancak ayrılırken "Halife'ye" bağılığı nedeniyle ayrıldığını da söyledi. O günün gazetelerinde bu beyanatlar var. Kürtlükleri bugün de zaman zaman öne çıkarılan çok kimse de karşıt telgraflar çektiler konferans başkanlığına. Bediüzzaman Saidi Kürdi (Nursi), Haydaran'lı Mehmet Sıdık örneğın. Kürdistan Teâli Cemiyeti Başkanı Seyit Abdülkadir, karşı çıkmadı ama savunmadı da. Şerif Paşa'nın yerine kimseyi atamadı Cemiyet ve başkanı S. Abdülkadir. Kürtlerin bu konudaki yetersizlikleri ortada. Kaç kişi Şerif Paşa lehinde telgraf çekti ya da mektup yazdı Konferansa? *Jîn*'de yayınlanan birkaç makale ve Abdürrahim Zapsu'nun şiirinden başka var mı bir eylem? Şerif Paşa Kürtçe bilmiyordu ve kendisini Kürt kökenli bir "Osmanlı" görüyordu. Kürtler de "Sevr" Anlaşması'ndaki 62., 63. ve 64. maddeleri savunmadılar. Miting, bildiri ve makale eylemleri olmadı. Paris Barış Görüşmeleri'ndeki belgelerde Kürtlerin istemlerini içerenler birkaç tanedir. O belgelerin fotokopileri şimdi bende ve çok kişide var.

Üstelik şunu ekliyeğim; 1943 yılın- da Almanya Fransa'yı işgal ettiğinde,

Şerif Paşa Mussolini vasıtasıyla Hitler'le ilişki kurdu. Bu mektupları yazmakta olduğum kitapta bulacaksınız. Tarihte Kürtler ilk kez uluslar arası bir alanda statü ve zemin kazandılar. Soru, yine Kürtlerin dışında neden arayan bir mantığa sahip. Dışınızdakilerin böyle davranacakları doğal değil mi? Niye Kürtlerin örgüt-süzlüğünü, parçahlığını ve yetersizliklerini ele alıp irdeleniyorsunuz ve sormuyorsunuz?

Cevap 10:

-Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti yıkıldı ve ardından Kürdistan Teâli Cemiyeti kuruldu. Bu kadrolar Osmanlı Devleti'ndeki üst düzey Kürt bürokratları, aristokrat ve feodal kökenli okumuşlardı. Modernizmi iyi tanıyorlardı ve biliyorlardı. Çağ ve dönem de modern çağdı. Sömürge sisteminin gerekleri egemendi. Gençler ve Kürt okumuşlar organize oluyorlardı. Dönem de Osmanlı Devleti'nin yıkılış dönemi, tüm halklar başlarının çaresine bakıyorlardı ve Kürtler de öyle. Bu nedenle kurdukları örgüt rahatlıkla dönemin modern bir Kürt örgütü kabul edilebilir. Siyasi bir örgüttür, hem Kürt bağımsızlığını ve hem de Kürt otonomisini düşündüler. Nitekim daha sonra bu iki düşünceyi paylaşanlar ayrılığa düştüler. Cemiyetin Kürt illerinde şubeleri açıldıysa da olaylar çok hızlı gelişti ve başarılı olmadılar.

Cevap 11:

-Bu sorunun hem Kürtçesini ve hem de Türkçesini okudum. Yanıtlarken özünü iyi anlamaya çalıştım.

Mütareke yapılırken her devlet elinde bulundurdukları topraklardan ileriye geçemeyecekleri karara bağlandı. Soruda anlattığınız gibi Kerkük ve Süleymaniye Nisan 1917'de İngiltere güçlerince işgal edildi. Musul'a 19 kilometre mesafedeyken İngiltere bu kararı zorlayıp Musul'a girdi. Osmanlı Kumandanı Ali İhsan Paşa zaafiyet gösterdiği için suçlandı. Yakın tarihin bilinen ve tartışılan konularıdır bunlar. Bu dönem Kürt tarihi objektif ve iyi irdelenmeye muhtaçtır. Yazacaklarım doğal olarak kısa ve çok yanlış olmak zorunda, bu nedenle dikkatinizi rica ediyorum. Bu dönemde Kürt, Osmanlı ve Batılı tarihçilerin birleştikleri bir nokta var; Irak Kürtleri arasında kurtuluşçu ve milliyetçi hareket ve örgütlülük zayıf, henüz yeterli uyanma yok; yine de en güçlü arayış Süleymaniye'dedir. Özellikle İngiltere ve bir ölçüde Fransa Kürtlere siyasi bir statüyü de düşünmektedirler. İngiltere Harbiye, Dışişleri ve Kraliyet Koloni ve Denizaşırı Müstemlekeler Bakanlığı Kahire'de Çörçil'in başkanlığında, altı günlük bir konferansta bu konular tartışıldı. Ortadoğu'da Sovyet tehlikesi karşısında küçük Kürt devletçikleri ya da tüm Kürtlerin kabul edebilecekleri bir yapı da tartışıldı. Kürtlerin örgütlülük konuları söz konusu oldu. Anadolu milliyetçi hareketinin geleceği ve İngiltere ile geleceği de. Olası Kürt liderlerin üzerinde duruldu. Bedirhaniler, Millili İbrahim Paşanın oğlu Mahmut Bey, Şeyh Mahmut Berzenci ve Şerif Paşa tartışıldı. Çok derin olmasa da yapılan araştırmalarda bunlar arasında ittifak olmadığı kabul ediliyordu. İngiltere,

mahalli siyasi karar vericiler bu konuda Kürtlerden yana tavır almadılar. Binbaşı Noel istekli, ancak Soane kuşkuluydu. Şeyh Mahmut Kürtlerin birliğini sağlayacak bir konumda olmadı, entelektüelleri yanına alamadı ya da aldıkları sınırlıydı, daha çok dindarlar vardı çevresinde, Simko ve Seyit Taha Süleymaniye'ye ziyarette bulundular ama liderlikte kuşkuları vardı. Uzatmak istemiyorum, Refik Hilmi Bey'in *Anıları* çok öğreticidir. Ayrıca tartışılmıyor, Şeyh Mahmut'un dayanacağı bir örgütü yoktu ve yöneticiliğini, 80 kilometre yakınında bulunan Kerkük Kürtleri bile kabullenmediler. Ancak satır aralarında görebileceğimiz bir husus, Kadiri tarikatı şeyhi, çoğunluğu Nakşi olanlar benimsemediler. Lozan'da çözüme bağlanamayan Musul Meselesi nedeniyle kurulan komisyonda Macar, İsveç ve Belçika'lı üyeler vardı. Komisyonun yazdığı raporda alternatifler sıralandı ve Musul'un çoğunluğunun Kürtlerden oluştuğu ve Kürt kökenli Yezidiler de hesaba katıldığında 5/8 gibi bir orana kavuştuğu belirtildi. Yönetimin Kürtlerde olması gerektiğine işaret edildi. Eğer Irak Devleti içinde olacaklarsa okullar, mahkemeler ve idari sistemde muhtar olmaları gereği vurgulandı.

Yalnız o dönemi de irdelerken objektif ve sorgulayıcı olmak gerekir. Şeyh Mahmut M. Kemal ve o yöredeki Türk temsilcisi Özdemir Bey'le flört halinde oldu. Hatta Lozan'a Romanya üzerinden gizli telgraflar gönderen Başvekil Rauf Orbay, İsmet Paşa'ya Ş. Mahmut'un bazı istemlerini de bildirdi. Gençliğinde Sultan Abdülhamit'i

babası Ş. Said'le birlikte ziyaret ettiklerinde, özel şifre ile haberleştiler ve bu nedenle Osmanlı Devleti yandaşlığını hep duydu. Lenin'e yazdığı mektuplar ayrıca ele alınabilir. Lenin'in Türkiye ile antlaşması biliniyor, SSCB'nin kuşatılmışlığı da öyle, Sovyet ve İngiltere karşıtlığı ortada. Çok ince ve politik hesaplar gerekirken Kürt önderleri ve özellikle Ş. Mahmut bu dengelere göre hareket etti mi acaba? Kürt örgütlülüğü ve milliyetçiliği zayıf, aşiret parçalı önderlerin rekabeti yaşanıyor, Osmanlı Devleti yıkılmakta ve bunun doğuracağı gelecek değerlendirilmiyor. Süleymaniye diğer yörelerden farklı, ancak Kürt devleti ve otonomisi yaratmaya yetmiyor. Soruyu soran/lar iyi biliyorlar ki, Milletler Cemiyeti'nin tek egemeni İngiltere'dir o yıllarda. İngiltere Arap Irak Devleti'ni ve mandasını istiyor, Şeyh Mahmut da İngiltere ile kavgalı. Şerif Hüseyin'i İngiltere hazırladı, bunu bilmeyen var mı? Ancak bu da gerçek, Araplar Şerif'te ittifak ettiler ve İttihat Terakki döneminde organize bir Arap Milliyetçiliği hareketi vardı. Kürtlerin konumu böyle değildi. Şeyh kendi çizgisinde de tutarlı olamadı. Kendini sorgulama, özeleştirme ve objektif analizler yapma gereği söz konusu. Ben o tarihlerdeki Cemiyeti Akvam dosyalarını tek tek elden geçirdim, kaç Kürt önderi hangi istemlerde bulunmuş? Fotokopileri de var.

Cevap 12:

-Koçgiri, Şeyh Sait, Ağrı ve Dersim isyanlarının başarısızlık nedenleri soruluyor. Çok kapsamlı ve bugün

yaşanan Kürt Sorunu'nun irdelenmesini kapsıyor soru. İnsafsız bir soru. Ciltlerle kitap tutar. Son iki cümleye yanıt vermek zor, Kürtlere konum ve statü tayini; koşulların, nedeniyet ve diyalektiğin ve sürecin sonucunda oluşur. Herkesin kendince açıklamaya ve içerik kazandırmaya çalıştığı nedenleri birkaç cümleyle açayım.

* Isyanların zaman ve sahaları,

* Katılımcıların haklılık düzeyleri ve inançları gibi faktörler önemli rol oynadı.

* Koçgiri, Anadolu'nun ortasında, izole, daha çok Alevi aşiret yapılarının örgütsüz bir isyanı. Sünni Kürtlerin yandaş olmadıkları bir hareket.

Diğer Kürt isyanlarını toptan değerlendirmek doğru değil, ancak şu ortak yanlarını öne çıkarabilirim. Öncelikle güçlü bir Kürt milliyetçiliği söz konusu değil henüz. Örgütsüz köylü kitleleridir büyük çoğunluk. Mezhep farklılıkları belirleyici role sahip. Feodal karşıtlıkların yanında bu asli nedenlerle birlikte ikincil nedenler de çok.

Cevap 13:

-Azadi ve Şeyh Mahmut Berzenci, her iki oluşum, Sovyetler Birliği'ne başvurdular. Şeyh Mahmut üç kez ve de Lenin'in kendisine yazdı müracaatlarını. Realist olmalı. Yalnız hakları yenmiş ve başarısız bir toplumun insanları olarak düşünmek yetmiyor. Her ikisinde de, o yıllar, Sovyetlerin en zorlu yılları. İç savaş, devrim-karşı devrim süreci ve getirdiği yıkımlar, İngiltere ve Fransa'nın yeni devleti güneyden kuşatmış olması. Birinci

Dünya Savaşı ve Devrim'in neden olduğu maddi ve manevi yıkımlar.

Kürt toplumu ve hareketleri, parçalı aşiret yapılı, katı İslamcı ve Halife'ye bağlı, geri ve eğitimsiz bir toplum. Rusya'ya ya da Sovyetler Birliği'ne düşman değil, ama dost da değil. Bölgede yaşanan sosyal değişimleri Kürtler yeterince tanımıyor ve yakınlık duymuyorlar. Kürt feodal ve dinsel ileri gelenler daha çok İngiltere tarafından manipüle edilebilir konumlara sahipler. Modern anlamda örgütleri yok Kürtlerin. Söyleyeceklerimizi daha da zenginleştirebiliriz, ancak yaşananlar ve gerçekler böyle.

1920 Eylül'ünde toplanan Bakü Doğu Halkları Kongresi'ne 1891 kişi katıldı ve resmi belgelerde bunların 8 tanesi Kürt kimlikli. Kimdir bunlar? Nereden ve hangi örgüt adına katıldılar? Bilmiyoruz. Kongre tutanaklarından konuşmadıkları anlaşılıyor. Kürtlerin istemleri dile getirilmemiş. Ve birkaç yıl sonra Kürtlerin dramatik durumları üzerine Sovyetler Birliği'ne müracaatlar oluyor. Azadi adına yazılan mektup, soruya eksik ve bir ölçüde yanlış aktarılmış. Cıbranlı Halit Bey'in kişisel ve Azadi adına yapılan başvuruda, sorunun Kürtçesi şöyle; "Em amade ne ku qedera gelê Kurd bi qedera gelê Sovyetê ve girê bidin", "yani Kürt halkının kaderini Sovyet halklarının kaderine bağlamak istiyoruz". Tercümesi bu. Bu doğru değil, Halit Bey haklı olarak böyle demiyor. Çok yanlış olurdu. Sovyetlerin yakınlığı ve yardımı isteniyor. Kürtlerin Sovyet rejimine düşmanlık yapmayacağı, "himaye" olarak Kürtlerin karayolu, demiryolu, yer altı ve yerüstü servet-

lerinin elde edilmesinde ve geliştirilmesinde yardımcı olmaları bekleniyordu. Bunların dışında içişlerine karışılmamasına dikkat çekiliyordu.

Kürt toplumunun yöneticileri ve ileri gelenleri Sovyetler'e sempati duymadılar. Dindar ve üstelik Osmanlı ve Türkiye ile anlaşıkıtlar. Rusya ve Sovyetler'le yakınlık ve ilişkiler yoktu. Bazı kişisel tutumları bunun dışında tutmak gerekir. Bir dönem sosyalistler ezilen halklara yardım ettiler, ancak bu anlayış kalıcılık kazanmadı. Türkiye ve Sovyetler Birliği Kürtlerin feodal yapısına ve dinsel tutuculuğuna karşı oldular. Türkiye modernizm ve burjuva evrim tarzıyla dünyaya yaklaşırken Kürtleri dışlamada başarılı oldu. Sosyalist ve liberal dünyaya kendini anlatamadı Kürtler. Dünya sahnesine çıkamadılar. Sosyalist Rusya ve Türkiye'deki sosyalistler tarihsel yanlış yaptılar. Kürtlerin ezilmesine, baskı görmesine duyarsız kaldılar.

Sovyetler Birliği'nin dünyadaki prestiji ve Türkiye'de ise sosyalistlerin Kemalistlerin peşine takılmalarına neden oldu bu davranışlar. Bugün de Türkiye'de bunun acıları çekiliyor ve demokratikleşme gerçekleşmiyor, zira; toplumsal değişimin bir ayağı aksak kalıyor.

Cevap 14:

-Paris Barış Konferansı ve 10 Ağustos 1920 Sevr Anlaşması iyi biliniyor. Soruda belirtildiği gibi Kürt ve Ermenilere ilişkin kararlar kabul edildi. 62. ,63. ve 64. maddeler Kürtlerle ilgilidir. Kürt otonomisi, bir yıl sonra istemde bulunur ve gelişme gösterirse, bağımsız devletleri olacak-

tı Kürtlerin. Soruluyor, bu kararlar niye yerine getirilmedi? M. Kemal önderliğindeki milliyetçi Anadolu hareketi giderek güçlendi ve Sevr'in kararlarını kabul etmedi. Kürt milliyetçileri ve hareketleri Sevr'i savunamadılar ve yer yer karşı çıkanlar oldu. Müslüman Osmanlılığı Kürt otonomisine ve bağımsızlığına tercih etmiş oldular. Kürt feodalizmi Osmanlı Devleti'nden ayrılmayı kabul etmedi. Ermeni tehlikesini iyi kullanan Anadolu Hareketi ve M. Kemal Kürtleri hoş tuttu, başarıdan sonra Kürtlerin demokratik, sosyal ve kültürel haklarının sözünü sık sık tekrar etti. Yasalarda ve anayasada yer almayan sözler verdi. Kürtleri sözlü ikna etti. Wilson Prensipleri ve Sevr kararları için mücadele etmedi Kürtler. Fransa Ankara ile anlaşmıştı, Kurtuluş Savaşı içinde İtalya Anadolu Hareketi'ne yardım ediyordu o yıllarda. Yalnız bırakılan Yunanistan yenildi ve sorun Türkiye'nin istediği şekilde sonuçlandı. Başarıdan sonra Kürtlere verilen sözler unutuldu. Örgütsüz ve yetersizdi Kürtler. Şimdi bunlar bir kenara itiliyor, Sevr niye uygulanmadı diye soruluyor. Çok neden var; İngiltere, Fransa ve ABD'ye ait nedenler var. En başta da Kürtlere ait olanlar. Kürtlerin alışkanlıkları var, nedenleri kendi dışında arama hastalığı. Ortadoğu'da bulunan petrol de unutulmamalı.

Cevap 15:

-Bu soruda da, sağ olsunlar, o dönemin siyasilerinden ve gazetelelerinden, ırkçı, baskıcı ve katliamları öne çıkaran beyanları çokça yinele-

mişler arkadaşlar. Bunlar o dönemin devlet yapısı, ve de iyi biliniyor. En ırkçı ve faşizan dönem. Bilimsel analizler ve geleceğe ilişkin sosyal yorumlar bunlarla olmaz. Bu dönemi çok kimse yazdılar. Benim de kitaplarımda bunlar var. Bu nedenle, son cümlede amaçlanan yanıtın Kürtçesinde uluslar arası örgütlerin Kürtlerin istemlerini neden karşılamadıkları soruluyor. Oysa dönem ve uluslar arası örgütlerin konumları da iyi biliniyor. Neden böyle bir soruya muhatap olduğumu bilemedim. Ağrı İsyanı'nda Kürtler göreceli örgütlüydüler, o da çok yetersiz bir şekilde, ancak buna bir ulusal başkaldırı örgütü demek zor. İsyanı kadınlar da vardı. Ermeni kişi ve örgütleri sınırlı da olsa ilgi duydular. Türkiye ile iyi ilişkileri olan SSCB, Ağrı isyancılarına, güçlü olmasa da karşıt konum aldı. Ağrı İsyanı'nın oluşumunda Batı Anadolu'ya sürgün edilme korkusu da rol oynadı, bu korku ile katılan Kürtler vardı. Dersim'de örgüt yoktu ve çok parçalıydılar. Aşiret karşıtlıklarından da söz edilebilir. Ağrı İsyanı'nda bir de gazete çıkarıldı, kendi koşulları içinde disiplin ve düzeyliliğe çalışıldı. İsyan önderi İhsan Nuri Bey'in makaleleri "Ağırî" gazetesinde yayınlandı. Yenilgi- den sonra isyancıların yargılanmaları Adana'da görüldü.

Şeyh Sait İsyanı da büyük ölçüde örgütsüzdü. Daha çok mürit ve dinsel yakınlık duyanlar aktif rol aldılar. Milliyetçi Kürt okumuşları ve uyanık bireyler de vardı, ancak sayıları azdı. Yenilgiden sonra Şeyh Sait İsyanı'nda yer alanlar ve karşıtlar Suriye'ye kaçtılar. Tümü öldürülme, Batı'ya sürülme

ve cezalandırılma korkusunu yaşadılar. Yenilgide Sünni-Alevi ayrılığı da bir etkeni. Yenilmiş Kürt feodal- lerinin sığındığı bir yerdi Suriye.

Cevap 16:

-Yanıt sorunun içindedir diyorum. Toplum örgütsüz, parçalı ve yetersizlikleri varsa yaşananlar kaçınılmaz olur.

Cevap 17:

-1945 ve 46.'lı yıllarda İkinci Dünya Savaşı sonlarında, Kürt toplumunda, güçlü olmasa da "orta sınıf" oluşuyordu. Milliyetçiliğin gelişiminde orta sınıfın varlığı önemlidir. Köylerden kentlere göçler ve sınıf ayrışması güç kazanır. Ticaret burjuvazisi belirdi, tütün, yün ve hayvancılıktan elde edilen ürünler. İran'ın ABD, İngiltere ve SSCB tarafından kontrol altına alınması, demokrasi, insan hakları ve ulusal uyanışların boy vermesi Kürtler arasında da etkisini gösterdi. Sol fikirlerle tanıştı toplum. Gençler arasında ulusal uyanış ve arayışlar belirdikten sonra örgütlenme hareketleri başladı. Şah rejiminin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi bunalımlar Şah yandaşı Kürt feodal- lerini karşıt olma durumuna daha doğrusu Kürdî istemlerden etkilenmeye zorladı. Demok- rasi cephesinin zaferi SSCB'ne prestij kazandırdı ve SSCB de Kürtlerle ilgilenmek ve yakın ilişkiler kurma gereğini duydu ve buna uygun hareket etti. Böylece, yurtsever dini aileler, feodaller, Kürt ticaret burjuvazisi, orta sınıf ve aydınlar Mahabad Cumhuriyeti'ni kurdular. Tarihi bir olay olarak tüm

Kürdistan bölgelerini etkiledi. Kürt kültürünü geliştirme eylemleri önem kazandı. Komşu Irak Kürtleri, partileri ve önderleri de Mahabad'ı etkilediler. SSCB'nin etki ve katkısı önemliydi. Kadı Muhammed ve Cumhuriyet yönetiminin İngiltere ve ABD ile sıcak ilişkiler kurmaması yanlış oldu. Yalnız Sovyetlere güvenmesi de öyle. Aşiret başkanları devletin önemli bakanlıklarında yer alıp yönetimi paylaştılar, oysa bu aşiret önderlerinin bir ayakları Tahran yönetiminin içindeydi. Özgüven oluşturulamadı. İkinci Dünya Savaşı'nın milliyetçiliği besleyen orta sınıfı henüz ayakları üstünde durabilecek konumda değildi. Sovyetler Birliği Mahabad'ın yıkılmaması için gerekli çalışmaları ve önlemleri almamıştı.

Cumhuriyeti savunacak mekanizmalar oluşturulamadı. Mustafa Barzani'nin önerisi olan "savunma" stratejisi uygulanmadı. II. Dünya Savaşı sonunda tüm toplumlar bir ölçüde kendi dertleriyle başa çıkanın çabası içindeydiler. Eskiye oranla daha örgütlü oldukları ileri sürülse de Irak, İran, Suriye ve Türkiye'de Kürt örgütleri oldukça yetersizlerdi. Hele Türkiye ve Suriye'de varlıklarından söz edilemezdi. Dünya konjonktürü Kürtlerin lehine değildi.

Cevap 18:

-Dersim İsyanı'ndan sonra sürgünler ve baskılar devam etti. Tüm önde gelen Kürtler susturuldu. Korkunç baskılar, otoriter ve militer yönetimler suskun bir Türkiye ve Türk toplumu yarattı. Örgütsüz ve

cılız bir Kürt orta sınıfı ve küçük burjuvazisi söz konusu- suydur. Asimilasyon yöntemleri, Tek Parti idaresi, artık suskun Kürtler ülkesi yarattı. Ancak yaşam durmuyordu, orta sınıf çocukları da yüksek tahsil yapabildiler, 1950'den sonra gelen yeni evrede kısıntı halinde de olsa demokratik istemler öne çıktı. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa Halk Cumhuriyetleri insan hakları ve demokrasi konusunda giderek etkili oldular, böylece Kürt küçük burjuvazisi de böyle bir uyanışın içine girdi. Dünya konjonktürü ve Asya-Afrika toplumlarının uyanışları da bunu teşvik etti.

Cevap 19:

-14 Temmuz 1958 tarihinde General Abdülkerim Kasım, Irak'ta darbe yaptı ve buna da "devrim" dediler. O dönem Ortadoğu ve özellikle Arap dünyası özgün bir konuma sahipti. Albay Abdünassır Mısır'da, askeri bir darbe ile iktidara gelen General Necip'in yerini almıştı, Arap milliyetçiliği slogan ve istemlerini yükseltiyordu. Emperyalist Batı'ya kafa tutarken, Arap dünyasını çok etkiledi. Döneme göre "ileri" istemlerdi bunlar. Ezilen Araplara "milliyetçi" ve "modern İslami" sloganlarla sesleniyordu. Subaylar ve yandaşları aydınlarla yönetimler kurmak istiyorlardı Arap ülkelerinde. Dünyanın Nehru, Tito, Sukarno gibi önderlerindendi Nasır. Arap olmayan Ortadoğu halkları ve bu arada Kürtlere, göreceli yumuşama içeriyordu gelişmeler. Kürtlere ilgi duydu, Sovyet'lerden geri dönen Mustafa Barzani'yi Kahire'de konuk etti, görüşlerini paylaştı.

Irak'ta Baascılık, Arap milliyetçiliği, subay önderlikli cunta hareketleri ve henüz bütünlük gösteren bir Kürt hareketi vardı. Kürt milliyetçiliği giderek öz ve canlılık kazanıyordu. İşte bu karmaşık ortamda demokratik açılım ve görüşlere açık A. Kerim Kasım darbesi oldu. Arap halkının ve Kürtlerin destekleri büyük önem taşıyordu. Bu nedenle, devrilen monarşinin yerine getirilen rejimin yeni anayasasında Kürt demokratik haklarının sınırları geniş tutuldu. Resmen varlıkları, dilleri ve partileri kabul gördü. Ancak Arap ve Kürt toplumlarından çok askerler ve Arap faşizmi örgütlüydü. Güçlü bir Arap milliyetçiliğinin varyasyonları egemendi. Bu güçler A. Kasım'ı devirdiler, Kasım da buna çanak tuttu. Kürtlerin demokratik kazanımlarını kısıtladı ve baskılara başvurdu. Kürtlerin ve komünistlerin desteğini yitirdi. A. Kasım'dan sonra yaşananları bu çerçevede ele almak gerekir. Mustafa Barzani'nin başkanlığındaki KDP'nin Kasım'ı karşıya alan tutumlarını sonradan irdeleyen ve ele alan Barzani, bu kararlarda sabırlı, to-lersanlı olmaya gereken özeni göster-mediklerini kabul etti. Mesut Barzani, babasının yaşamını ve KDP'yi ele alan iki ciltlik eserde, bu anlayışa yer verdi. Bu dönem ve yaşananlar Kürt tarihini, sosyal yapısını ve milliyetçiliğini özellikle etkiledi. Bu, yeni bir evredir. Çok konuşuldu ve yazıldı. Arap milliyetçiliği için de öyle. Daha sonra yaşananlarda, Kürt milliyetçiliğinde ayrışmalar oldu. Mustafa Barzani, Talabani-Ibrahim Ahmet ayrışmasından günümüze gelindi. Soran ve Behdinan yörelerinin farklılıkları söz

konusu oldu.

Kürt hareketi ve de özellikle Behdinan'da, çoğunlukla "köylü" karakterli olarak gelişti. Kentlilik anlayışı göreceli etkinlik kazandı. Sosyal gelişimin Kürt partilerine yansması istenen düzeyde olmadı ilk başlarda. Yeni Kürt partileri kuruldu ve ayrışmalar oldu. Yeni partiler ise gelişeme- diler. Gelişmeleri zaman aldı.

11 Mart 1970 Anlaşması, Kerkük sorunu yüzünden başarısız kaldı. Kürt hareketi bunda da aceleci davrandığını sonradan kabul etti. Daha uygun bir zamana ertelenebilirdi. Mesut Barzani babasının bu görüşünü de yazdı.

Cevap 20:

-Bu soruda da, 27 Mayıs 1960 Hareketi'ni yaratan koşullar ve amaç soruluyor. Takdir edersiniz, burada yanıt vermem zor. Ciltlerle kitap, makale ve söyleşi yapıldı. DP ile CHP ayrışmasının topluma yansıyan bir dönemi neden oldu bu olaya. Geniş bir konu. Askeri anlayışın Türkiye'de daha sonraki yıllarda neden olduğu "askeri darbeler"den biridir bu olay. Militer ve otoriter anlayışın, Kemalist, milliyetçi bir yansımasıdır bu. Askeri güçlerin gelenekselleştirdiği bir anlayış. Sivil değil de asker vesayetçi görüşün neden olduğu bir darbedir 27 Mayıs 1960. DP'nin otoriter yönetimine karşı bir değişim istendi. Ne denli haklılık var bu değişim isteminde, tartışmaya değer. Türkiye'nin dinsel gericiliğe gittiği iddia edildi. Ticaret burjuvazisinin ve sanayileşmenin geliştiği yeni bir döneme giril-

di. Türkiye'ye neler getirdikleri iyi biliniyor. Bu soru çerçevesinde yanıt vermek zor. Her askeri darbeden en çok Kürtler zarar gördüler. Bunda da öyle. Bağışlayın, soru-yanıt içinde yanıtlamanın güçlüğüne takdir edersiniz.

Cevap 21:

-Üzücüdür, diğer sorular gibi geniş konular ve kapsayıcı bir konumda karşıma geldi. Türkiye'de ve bu arada Kürtlerde 1965-70 yılları arasında "solcu" bir atmosfer egemen oldu. Kürt milliyetçiliğine ve demokratik haklarına yansıdı bu konum. İçerisinde anti-emperyalizm, feodalizm karşıtlığı, anti-kapitalizm ve feodal aşiretlerin çözülmesi vardı. Dünyada da bu görüşlerin mücadelesini veren kişilikler, örgütler ve siyasi yapılar öne çıkıyordu. Afrika'da Nasır, Seku Ture, Nkrumah, Tom Em Boye ve Lumumba Afrika'yı etkilediler. Asya ve Afrika'nın önderleri milliyetçi önderlerdi. Batı'lı zengin ve sömürgeci ülkelere karşıtlıklar Kürtlere de yansıdı. Bu objektif bir saptama.

Cevap 22:

-Uzun ve sessiz yıllardan sonra 1965 yılında kurulan Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi(KDP), Kürt toplumunda ve aydınlarında yarattığı etki soruluyor. Önemli bir oluşum ve olay olarak etkili oldu. Ancak büyük ve derin bir etki değildi bu. Örgütlü olmanın gereğinin yerine getirilmesi bakımından önemli. Lice'li Fehmiye Bilal'ın ısrarlı teşvikleri etkili oldu partinin kuruluşuna. Değişen dünyada, sol görüşlerin ve milliyetçi-

likteki yükselen ivme önemli bir konumdu. Asya ve Afrika'daki uyanışların da rolü oldu. Kürt esnaf, uyanık köylülerin, din hocalarının (molla) ve bir bölüm okumuşların örgütü KDP, bu etkilerle oluştu.

Cevaplar 23:

-KDP kurulduktan sonra varlığını kabul ettiren çaba ve çalışmalarda bulundu. Ayrıca Türkiye İşçi Partisi'nde bir kısım Kürt aydınları, din hocaları ve uyanık köylüler vardı. Büyük ses ve etkiyle Kürtler arasında örgütlendi. Ancak her iki örgüt de Kürtleri kapsayamadı. Kürtlerin yurtsever istem ve duyguları sağda olan KDP ve solda olan TIP mensuplarının dayanışmaları konumuna neden oldu. Bu içerikte yaklaşım ve eylemler oldu. Doğu Mitingleri, gazete çıkarma ve matbaa kurma çabaları bu yaklaşımın sonucudur. Kısa süre sonra 1971 Mart Askeri Darbesi oldu. Yeni bir evre yaşandı. Müşterek çabalardan Kürt halkının daha geniş katmanları memnun oldular ve etkilendiler.

Cevap 24:

-Kürt aydınlarından, uyanık ve milliyetçi kesimlerinden köylü, esnaf ve din hocaları TIP'e ilgi duydular. Sosyal, kültürel ve siyasi gereksinimlere bu modern ve solcu örgütte Kürt olmayan diğer insanlarla birlikte çözüm aramanın gereğine inandılar. Böylece milliyetçiliğin ileri ve gerçekçi içerik kazanacağını düşündüler. Bu yöntemlerin daha yararlı olduğunu kabul ettiler. O dönemde değişen ve gelişen görüşlerle TIP içinde Kürt sorununu tartışılar ve nitekim TIP Kürt sorunu

ve halkıyla ilgili 4. Kongrede aldığı önemli kararlar nede- niyle kapatıldı. Sağcı Kürt milliyetçiliği o yıllarda bir darlık içindeydi. Kürt sorununu kitlelere bile taşı- yamıyordu. TIP, prestijli önderleriyle ve Kürt yerel arkadaşlarıyla Kürt sorununu Türkiye'de legalize ve meşru- iyetle taşımaya çalıştı. Ne ölçüde tartışılabil- di? Ancak yaşananlar buydu.

Cevap 25:

-DDKO'lular, büyük çoğunluğu solcu Kürt yurtsever gençlerdi. Üni- versiteler daha çok sosyalist örgütlen- me ve fikirlerin etkisini taşıdılar. Dün- yadaki "sol" dalganın ve arayışların da etkisi oldu. TIP, gençlerin önemli kıs- mını bünyesinde barındırabildi önce- leri. Giderek radikalleşen Türk, Kürt gençleri TIP'e mesafeli konum aldılar. Örgütleri FKF (Fikir Klüpleri Federasyonu) ve TIP, Kürt sorununun beklediği gelişmelere yanıt veremey- ince, ayrışmalar oldu. FKF, TIP'in dışı- na düştü. Kürt üniversite gençliği de FKF dışında özgün Kürt gençlik örgütlenmesi gereğini duydu. Kürt halkındaki uyanış da böyle örgütlenm- eye yeşil ışık yaktı. DDKO'ların içinde, İstanbul ve Ankara'da üniversite gençliği egemendi. Kürt il ve ilçelerinde kurulan DDKO'larda oku- muşlar, esnaf ve küçük burjuvalar vardı. Kürt yurtsever örgütlerdi bun- lar. Kürt demokratik, kültürel istem- leri vardı. Özgürlüklerin sınırlarını dar buluyorlardı. Eşitlikçi sol bir dünya görüşünü savunuyorlardı. Kürtlere öncülük yapacak kuşaklar bunlardan çıkabilir ümidindeydiler.

Cevap 27:

-Soruyu yanlış anlamadıysam 1970'li yıllarda "ayrı örgütlenme" tartışmalarının neden yeniden başladığı soruluyor. Oysa bu tartışma sosyalistler arasında yürütülen bir tartışmaydı. Bir ülkede ya da bir toplumda "tek" komünist parti oluşturu- lmasının tartışıldığı dönemlerden kalma bir sorundu. Ki o da sonradan değişti, bir ülkede birden fazla komünist parti kurulabileceğini savu- nanlar oldu.

Cevap 28:

-Soru sorulurken uzun bir örnek- leme ve girişte, 1971 Askeri Hareketi'nde değişik örgütlere ait tutukluların mahkemelerde "siyasi savunma yapı- lım mı?" tartışmaları yürüttüklerinin neden ve etkileri soruluyor. Eskiden beri ve tüm toplumlarda yaşanan bir gerçek var. Yöneticiler karşıtlarını, devrimcileri ve yurtseverleri ve iddiası olanları susturmak ve sindirmek için, mahkemelerde suskun ve iddiasız olmalarını istediler tutukluların. Bunun için de tutuklular, devleti ve yöneticileri eleştirip kendilerinin haklı olduklarını savundular. İnkâr edilen Kürtlerin buna karşı çıkıp var- lıklarını, hukuksal, sosyal ve siyasal haklarını savunmaları doğaldı. Askeri ve sivil mahkemeler ise bunlara en acımasız cezalar uyguladılar. Daha fazla ceza ile düşük ceza alma tartış- maları önem kazanıyordu. Böylece siyasi savunmalar sayesinde kültürel, siyasi ve yetkin çalışmalar ortaya çıktı. Bu çaba için değişik gruplar ve kişiler vardı cezaevinde. Direnen ve moralsiz- zik yaşamayan kimselerdi bunlar.

1971'deki bu arayışlarda Kürtlük vardı.

Cevap 29:

-İttihat Terakki-Kemalizm, Baasçılık ve Hümeyni hareketlerinin benzer yanları ve Kürt hareketine etkileri soruluyor. Benzer ve farklı yanları çok. Dinsel ve milliyetçilik yanları ile farklıdır. Hümeynizm ile İttihatçılık ve Kemalizm bilimsel olarak değerlendirilince farklı şeyler söylenebilir. Baasçılıkla İttihatçılık ve Kemalizmin ortak yanları oldukça fazla. Keşke armutlarla elmalar ayrı ele alınsaydı. Soruda yan yana sergilenmiş. İrkçi, milliyetçi, otoriter, antidemokratik ve Kürtlere değişik kategoride karşıdır. Bazen aynı anlayışın yakınlaşan ve uzaklaşan özerini taşıyorlar. Türk, Fars ve Arap toplumlarının kültürel, tarihi ve sosyal şekillenmelerinin farklılıkları var bunlarda.

Cevap 30:

-1980 öncesi Kürt hareketlerinin oluşum, ayrışma ve ortadan kalkış süreçlerine baktığımızda, yaşananlar doğaldır. Tarihte başka topluluklarda da böyle olmuş. Sovyet'lerde, Avrupa'da, Çin'de, Araplarda ve diğerlerinde. Bizdekiler, daha çok öğrenci gençliğin ağırlıkta olduğu, solcu, küçük burjuva, dar görüşlü ve halktan kopuk hareketlerdi. Yaşam onları seleksiyona uğrattı. Geri, geç kalmış, aşiret yapılı, tarım toplumu karakterini taşıyan Kürt coğrafyasında bunlar yaşanacaktı. Doğaldır.

Cevaplar 35:

-Bu soru diğer sorular gibi, Kürt

sorununun can damarlarından biri. Ne yazık ki, içinde Kürt anlayışının tahlil ve sorgulanması yok. Türk sosyal yapısı, milliyetçiliği ve de Kürtlerinki bütünlüklü ele alınırsa çok şey açıklığa kavuşur. Birer cümle ile değineyim; Türkiye geri ve yarı sömürge Osmanlı toplumunun ardılı. Son dönemi ve Kurtuluş Savaşı İttihatçı asker ve sivillerle yürütülmüş ve kotarılmış. Türk milliyetçiliğinin ırkçılığa varan anlayışı egemen olmuş. Kala kala elde Kürtler kalmış, onların da ayrılacağı korkusu paranoaya neden oldu. Kürtleri inkar ve asimile ederek homojen Anadolu Türklüğü yaratılmak istendi ve yayılmacı istemler de terk edilmedi.

Kürtlere gelince; her soruda anımsattım, güçlü milliyetçi istemleri ve örgütleri yok. Hayvancılık ve geri tarım toplumu. Aşiret parçalı Kürtlerde, soruyu soran arkadaşın sıraladığı tüm özellikler değişik oranda mevcut. Feodal, modern olamamış, dini tutuculuk ve diğer görüşler en açık görünenler. Sanayisi yok, eğitim düzeyi düşük Kürtler. Bunları daha da artırabiliriz. Geri ve muhafazakar Kürt toplumu, en önemlisi de örgütlü değil. Rejimin şekil verdiği Türk okumuşlar ve yöneticiler ırkçı, milliyetçi ve Kürt karşıtı görüşlerle beslendiler. Resmi ideoloji Kürt inkarı, asimilasyonu ve Türkleştirmeye yönelik. Sonucun böyle olacağı normal değil mi?

Cevap 33:

-27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 darbeleri ile Ergenekon darbe girişimini karşılaştırdığımızda;

askersel aynı anlayışın, aynı ideolojik yapılanmanın ürünleri olduğu görülür. Daha fazla şey söylemeyi gereksiz görüyorum. Demokrasiye karşı, askeri yönetim arzusu var yapılarda.

Cevap 36:

-Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti'nin Kürtlere karşı tutum ve yönetim tarzlarının farkı soruluyor. Beni bağışlasın soruyu soranlar; tarihi, sosyolojik, sosyal, kültürel ve ideolojik olarak çok farklılıklar var. Ciltlerle kitap yazılabilir ve nitekim yazıldı da. Bilimsel yaklaşımı gerektiriyor.

Cevap 38:

-Ortadoğu'da Kürtler Fars, Türk ve Araplardan sonra en kalabalık toplum. Devleti olmayan toplum. Soruyu sorarken yapılan analiz biraz subjektif. Birleşmiş Milletler 191 devletten oluşuyor, ancak toplum olarak sayı bu rakamın üstündedir. Henüz süreç de değişiyor ve eksiklikler yerine göre tamamlanıyor. Soru- daki analize göre yanıt vermek güç. Ortadoğu'nun ilk dört toplumları Kürtlerin herhangi bir şekilde temsiline karşıdılar, henüz bunu aşan bir konum yaratılamadı. Konumun haklılık ve haksızlıklarını tartışma dışı tutuyorum. Kürtler niye temsil edilemiyor? Idealist bir görüşle ve toplumsal nedeniyetler hesap edilmeden görüş belirtmek zor. Dünya böyle kabul etti. Değiştirmek için koşul ve olanaklar yetmiyor. Nüfusun kalabalıklığı önemli bir kriter, ancak yetmediği de ortada. Yalnız, BM'de üye olmadan temsilci bulundurma tartışıldı ve istisnai olarak

Filistinliler düşünüldü bir zaman.

BM. Tarafsız mı? Herkes memnun mu? Bu ayrı bir konu.

Cevap 39:

-Görebildiğim ve izlediğim kadarıyla Federal Kürt oluşumu uluslar arası ilişkilerinde oldukça düzgün ve düzeyli bir süreç içindedir.

Cevap 40:

-Bu soru da öyle, teorik ve pratik yanları açıklık istiyor. Karmaşık ve Kürtler bakımından zorlu bir süreç. Sorunları çok. Süreç henüz devam ediyor. Federal Kürdistan Hükümeti ve oluşumu henüz oluşum halinde. Dünyada, Irak'ta ve Ortadoğu'da, bu olayın içinde bulunduğu sürecin bir şekil alması gerekiyor. Önceden tayin edici tespitlerde bulunulamaz. Karşılıklı etmenler belirleyici olacak. Kürdistan federe yapısı ya da hükümeti, Kürtlerin yaşadıkları tüm parçalarda olumlu etkiler yarattı. Erken konuşma ve hüküm vermeden önce, tüm yönleriyle durum ve geleceği bilimsel ve objektif olarak değerlendirmek gerekiyor.

Cevap 41:

-Bu soruda da geniş bir dizi konu başlıklarından sonra, "Kürt Meselesi nedir ve Kürtler ne istiyorlar?" diye sonuçlanıyor soru. Kabul edilmeli, bu cümleyi yanıtlamak öyle kolay mı? Yüzyıllardır yaşanan; dünyanın, Türkiye'nin, Kürtlerin ve bu baş sorunu ve Kürtlerin ne istediklerini niçin arkadaşlar bu soruya sıkıştırıyorlar? Üniter devlet, ekolojik toplum, anayasal vatandaşlık, demokratik kon-

federalizm ve demokratik devlet soru-
da dile getiriliyor. Bunlar önemli
anlayış ve kavramlar. Kürt sorununda
da önemli anlamları var.

Kürtler de diğer toplumlar gibi sos-
yolojik ve siyasi konumlarına uygun
bir statü alacaklar. Kürt Meselesi,
bunun tespiti için eylem dizisidir.
Yoksa herkesin kendi anlayışına ve
görüşüne göre bir "Kürt Meselesi"nin
oluşması doğaldır.

Cevap 42:

-Kürt aydın ve siyasetçilerinin
düşünce, din ve ideolojik olarak,
dolaylı ya da dolaysız, egemen devlet-
lerin etki ve yol göstericiliğinde
olduğunun söylenip söylenemeyeceği
soruluyor. Doğrudur bu etkileri algı-
layanlar oldu, ancak karşı anlayışta
olanlar da var. Kürt kültür ve siya-
setinde çaba gösterdiler. Genelleme
ve suçlamayı doğru bulmuyorum.

Cevap 44:

-Toplumların kurtuluş ve özgürlük
hareketlerinde uluslar arası örgütler-
den ve dinsel (İslami) hareketlerden
yardım görmeleri doğaldır. Soru bu
niyetle Türkiye'de solcuların ve
İslamcılarının Kürt demokratik hareke-
tine ilgi duymadıklarını belirtip, "itti-
fak" sorununu nasıl yorumlamak
gerektiğini soruyor. Türkiye solcu-
luğu İttihat Terakki ve Kemalizmden
çok etkilendi. Kürt demokratik
hareketini anlayamadı. Milliyetçi ve
devletçi anlayışlarla büyük hatalar
işlendi, Kürtler ötelendi. Müslümanlar
ise İslamiyetin evrensel ilkelerine
karşı bir şekilde, "milliyetçi" bir dinci-
lik anlayışıyla Kürtlere gereken ilgiyi

duymadı. Türk milliyetçisi ve Türk
devlet savunucu- su olarak onlar da
Kürtleri ötelediler.

Bu nedenle Kürtler, solcular ve
İslamcılar ittifakı kurulamadı. Bu
konuda acaba Kürtler hata işlemeler-
mi? Soruda Kürtlere ilişkin yanlara
değinilmiyor. Kendi hatalarımızdan
çok hep dışımızdakilerin hatalarını
görme alışkanlığımız var. Kürtlerin
bir bölümü egoist olmayan anlayışlar-
la, geniş görüşlü oldular. İki anlayışın
egemenliklerini de kabul etmediler.
Ama bir gerçek var; sol ve dinciler
görevlerini yapmadılar. Az da olsa
yapanlar oldu. "İttifaklar" gerçekçi,
objektif kendilerini sorgulayıcı, tole-
ranslı ve büyük düşünmekle gerçek-
leşir. Bu gereği duyanların tümü bunu
yeniden düşünmelidirler.

Cevap 45:

-Solcu, demokrat, liberal ve İslamcı
Türk, Arap ve Farslar Filistin halkının
devlet kurmasından yanadırlar.
Soruda Kürtler için aynı istemin
sahibi olma- dıkları vurgulanıyor. Bu
iki yüzlülüğün izahı isteniyor.

Öncelikle Afrika ve Asya'da 22
Arap devleti var. Uzun süredir acı
çeken Filistin halkının sorununda
duyarlı olmaları doğal. Müslüman İran,
Türkiye ve diğer toplumların da
Filistin'den yana olmaları doğru.
Kürtlerin ise Fars, Türk ve Araplarla
sorunları var ve bu her üç toplumun
Müslüman ve milliyetçi oldukları iyi
biliniyor. Ayrıca Araplar İttihat
Terakki döneminde örgütlendiler ve
özgürlükleri için Osmanlı Devleti'ne
Kürtlerden daha önce karşı çıktılar.
Kürt uyanışı daha sonradır. Kuran-ı

Kerim'in Arapça oluşu da önemli bir faktör. Antiemperyalist mücadeleleri oldu Arapların.

Böylesi konuları tarafsız şekilde irdelemek gerekir. İkiyüzlülükle suçlamak ne ölçüde doğru? Bilmiyorum, ama Kürtlerin kendilerini sorgulayıp olaya bir de böyle bakmalarını bekliyordum.

Cevap 46:

-Bu soruda tartışılmak istenen şeyler yakın tarihte açıklığa kavuştu. Kerkük'ün Kürdistan Federe Hükümeti topraklarına katılımını engelleyen seçim yasası onaylandı. Burada Kürtler çoğunlukta, Kerkük tarihi olarak da bir Kürt şehridir. Bu konu karmaşık ve güçlükleri olan bir sorundur. Tartışmalı ve irdelenmesi gereken bir konu. Kerkük diğer Kürt kentlerinden farklıdır. Türkmenler tartışmalı bir sayıya sahipler ve Saddam Hüseyin Araplaştırma gayesiyle geniş Arap kitlelerini Kerkük'e yerleştirdi. Bunlar sorunu daha da içinden çıkılmaz kıldı. Irak, Ortadoğu ve ABD'nin, Arap, Türkmen ve Kürtlerin birlikte çözecekleri bir Kerkük sorunu var ortada. Bazı alternatifleri olan bir çözüm düşünülmektedir. Kerkük benzeri popülasyon sorunları olan yerler var dünyada. Uluslar arası yöntemlerle yaklaşımlar söz konusu olabilir, süreç içinde Kürtlerin yönetecekleri bir kent olacaktır. Erkenden bazı koşulları mutlaklaştırmamak akla geliyor.

Cevap 47:

-Diğer sorulardaki benzer konulara burada da rastlıyoruz. Yöneten

ulusların aydın ve bilim adamlarının Kürtleri ötekileştirdiklerinden şikayet edilir. Bu uluslarla Kürtlerin eşit olamamaları ve ötekileştirilen Kürtlerin diğerleri ile eşit olamadıkları dile getirilir. Doğrudur. İstenmeyen ve ancak yaşanan bir konum. Dünyadaki diğer uluslar gibi eşitlik, kültürel, siyasi tüm haklara sahip olmak gerekiyor. Egemen ulusların kendilerini haklı bulmaya ilişkin Türkiye'ye yansıyan anlayışlar söz konusu. Lenin ezen ve ezilen ulusları dile getirdi ve ele aldı. İçeriğin eşitlik isteyen özde olması gerekir. İnsan hakları, hak ve hukuk bunu gerektiriyor.

Cevap 48:

-Bu soru da PKK ve dışındaki örgütleri, Kürt halkının yerel önderlerini, halkın bizatihi kendisini ve "şiddet" yöntemini konu alıyor. Doğrusu soruyu sorarken yapılan açıklamalar sorunun objektif bir şekilde sorulmadığını gösteriyor. 1980'li yılların başlarında tüm Kürt örgütleri karşılıklı şiddet girişimlerinde bulundular. Kent orijinli olmayan Kürt örgütlerinde bunlar yaşandı. Sonunda parçalanma ve ayrışmalar oldu. Objektif olunamayınca, soru ya da açıklamalara az ya da çok, önyargılar karışıyor. Örgütler birbirlerini suçladılar ve tümünde göreceli "şiddet" yaşandı. Soruda itham var. Bu sorulu-yanıtlı röportajlarda bunu aşan şeyleri söylemek ne kadar gerekli? Çok kapsamlı ve gerçekçi incelemeler sunmak röportajın doğasına ne ölçüde uyar bilmiyorum. Yapanlar olursa ben de yararlanmış olurum. Objektif olmaya ne ölçüde uyulur? Sorun burada.

Cevap 49:

-Benim önemli bir konudaki görüşüm soruluyor bu soruda. Kürtçe soruyu Türkçeleştireyim; "PKK dışındaki siyasi örgütler, neden siyasi bir özne olarak görevlerini yerine getiremediler? Bunların örgütsel eksiklikleri ve kusurları ne idi?"

Kürt hareketinin objektif, gerçekçi ve bilimsel incelenmesi bu soruda yer alıyor. Bilim ve argümanları birkaç cümle ile açıklamak zor. PKK ve dışındaki Kürt örgütlerinin kendilerini bu gözle açıklamaları işi kolaylaştırıcaktır. Sübjektif ve objektif nedenleri pek çok. Kürt sorunu bir anlamda buna verilecek yanıtta yatıyor. Bunun, dediğim gibi böylesi nedenleri var. Tarihi süreçteki koşullara ve gelinen düzeye bağlıdır.

Cevap 50:

-Herkesin kabulleneceği eşitlik ve özgürlük içeren yeni demokratik bir konsept gereği dayatıyor kendini.

Cevap 52:

-Bu sorunun benzerini tartıştık. Kürtlerin yaratamadığı ve beceremediği bir konum söz konusu. Daha yetkin düzeyler için çaba gerekiyor.

Cevap 51:

-Bölgede ve dünyada yaşananları hatırlatan soru hazırlayıcı arkadaşlar "Büyük Ortadoğu Projesi, Körfez Savaşı, Irak ve Afganistan müdahalelerine değinerek, kolonyalist ve istilacı anlayışın Kürtleri ilgilendiren kısmında, "Kürtçe soruyu Türkçeye çevirerek" aktarıyorum; "Kürtler yönünden egemen olan sistemin dört

ayaklarından biri Güney Kürdistan'da kısmen kırıldı" deniyor. Kuzey Kürdistan siyasi, toplumsal ilerilik, nüfus ve dinamikleri, coğrafyası bakımından diğer parçalardan ileri olduğu biliniyor. Açık olmayan bir konum var, Kürtler bu dönemde bölgesel ve dünyada nasıl hareket etmeliler? Konunun geniş kapsamı ve tüm dünyada ne kadar tartışıldığı, yazıldığı iyi biliniyor. ABD'nin bir projesi olarak geliştirilmek istendi. Ortadoğu'da Kuzey Afrika da eklendi. Detaylarına girmeden söyleyeyim; ABD'nin başaramadığı ve ancak vaz geçmediği bir proje. "BİR" dergisi de dahil Kürtler bu konuyu az konu edindiler. Derginizde böyle bir konu ele alınmadı, Kürtleri nasıl etkileyeceği de.

"Güney Kürdistan" oluşumu ve çevresindeki olaylar bu projenin bir ayağı mı? Kuşkuluyum. Kürtlerden bazıları hep kendilerini merkezde görmek isterler, böyle bir anlayış etkili oldu mu? Bilemiyorum. Süreci karmaşık ve sorunlu "Güney Kürdistan" federe yapısını, Irak'ı, bölgeyi ve Büyük Ortadoğu Projesi'ni yeniden irdelersek, acaba bu belirlemeleri yapar mıyız? Onu da bilmiyorum. Genelde sorunda böylesi handikaplar var.

Çok şey söylenebilir, sorunun kapsamı ve fiktisel dayanakları beni engelliyor. Beni bağışlayın.

Cevap 53:

-Kosova sorununun çözümünde "kısmi" yeni anlayışlar söz konusu oldu. Ancak kendi kaderlerini belirleme prensiplerinde çok da yeni ve

iyileştirici konumlar olmadı. Avrupa'nın istikrarı, ABD ve Batı'lı devletlerin istemleri, Türkiye'nin aktif tarafgirliği etkili oldu. Ama yeni ve uluslar arası prensipler öne sürülmedi. Kürtlere gelince, haklı ya da haksız, Kürt örgüt ve bireyleri ABD'yi karşıya aldılar. Batı'ya mesafeli olup olmamak önemli bir faktördür. Batı dünyası Kosova'ya sahip çıktı. Sovyet'lerin yıkılışı, proSovyet olan Kürtler, İran, Irak ve Türkiye'nin gelecekleri bütünlüklü ele alınmalı. Dünya henüz halkların kendi kaderlerini belirleme ilkesinde 1960'ları aşan ileri aşamalara varmadı. Yeni bir konsept göremiyorum dünyanın yaşanan sorunlarında. Ancak böyle de devam edemez. Örgütlü ve haklı bulunduğu ölçüde, mevcut prensiplerle bazı noktalara gelinebilir.

Cevap 110:

-Aynı sorunun başka türlü ifade edilişlidir. Eğitim, sanat ve kültüre önem veren çalışmaları önermekle yetiniyorum. Uyanış dönemini özgürlükçü anlayışla ileri taşımali. Kültürel, siyasal ve sanatsal örgütlenmelere gereksinim, dayatıcı konum aldı.

Cevap 112:

-Dünyayı ve tarihi tanıdıkça, öğren- dikçe, Kürtlerin tarih ve sosyolojisini yeni argümanlarla bilebildikçe umutsuzluğa düşmedim. Geçici karamsarlıklarım uzun süreli olmadı. Bilim buna izin vermedi. 1950'lerden önce Kürtlerin eğitimsizlikleri, asimilasyonun etkili oluşu, otoriter ve baskıcı devlet yönetimi zaman zaman karamsarlık yarattı.

Toplumsal bilimleri, tarihi, diğer toplumların gelişim süreçlerini okudukça; inişli çıkışlı ve de geçici böylesi evrelerin olabileceğini öğrendim. Karanlıkları dağıtmak için öğrenmek, gelişmek, kapsamlı ve bütünlüklü düşünmeye çalışıyorum.

Cevap 113:

-Ben teşekkür ederim. "BÎR"i daha gelişkin ve çağdaş bir düşünce dergisi olarak sürdürmede başarı dileklerimi sunarım.

Kurdên Yekîtiya Sovyetê: Berê û Niha

Tosinê REŞÎD

Salên dirêj, civakên kurdan li Yekîtiya Sovyetê ji bo parastin û bi pêş ve birina ziman û çanda kurdî roleke hêja lîstin. Piştî hevberdana Yekîtiya Sovyetê di wan civakan de guhastinên mezin çêbûn, bi giranîya xwe ve nêgativ. Çawan nav xelkê me de tê gotin: "Yekîtiya Sovyetê li ser kurdan de hilweşîya". Ez ê di vê gotarê de lêkolîna rewşa kurdan li Yekîtiya Sovyeta berê û tesîra hevberdana Yekîtiya Sovyetê li ser wan, bikim.

Çend Malûmatên Dîrokî

Li gor kurdnasê rûsî Vladîmîr Mînorskî kurd, di demên kevnare de li pişt Kafkaziye bi cîh bûne. Dîroknûs-ên ereb şênîyên kurdan li vê deverê ji sedsalîya VIIan da bîr tînin. Hinek çavkanî di derheqê berxwedana kurdên Balasîkan (Balasakan), ku devê çemê

Kurê yê rastê diman, himberî artêşa xelîfe di sedsalîya VIIan de didin.¹

Malbeta Şedadîya (li gor Dr. Xelîlê Cindî Reşow kurdên êzdî bûn²) salên 951-1088an ji bajarê Anî, salên 971-1174an ji bajarê Gencê hukumdarîya deverên fire dikirin, ku îro ew dever dikevin nav Ermenistan û Azerbaycanê. Mîrgehên wan ji alîyê siltanê selçûqî-yan Alparslan de hatibûn naskirin. Şedadîyan bi karê avadanî û şênkirinê bi nav û deng bûn. Balkêş e, wekî baştirîn kinîseyê ermenîya yê bajarê Anî (di dema xwe de serbajarê Ermenîstanê bûye), di dewra Şedadîyan de hatine avakirin. Şahên Şedadîyan wusan jî li ser çemê Erezê pira Xudaferînê çê dikin, ku heta îro jî heye.³ Dergehê Gencê, ku nimûnekî hêja yê hunerê sedsalên navîn e û îro li mûzexaneyê bajarê Tilbîsê tê parastin, di dewra desthilatdarîya wan de li Gencê hatiye

çêkirin.⁴

Wusan jî dîyar e, wekî eşîrên Oxûz sedsalîya XIan li devera Şîrvan (Azerbaycana îroyîn) êrîşê kurdan kirine. Sedsalîya XIIan kurd li bajarê Beilagan (Azerbaycana îroyîn) hebûn.⁵ Li gor zanîyar û nivîskarê kurd Şamîl Eskerov sedsalîya XIVan ji çemê Têrtêr re ku ji çîyayên Kelbecarê (Kurdîstana Sor) dest pê dibe, digotin "Ava Kurda."⁶

Dîroka pêwendiyên kurda û gurcan ji sedsalîya VII-IXan dest pê dike.⁷ Sedsalîyên XII-XIIIan du birayên kurdên êzdî, yên bi nav û deng, Îvanê û Zakarê Çepildirêj di dîwana şahbanîya Gurcistanê Tamarê de xwedîyê hêzeke sîyasî û serbazî ya mezin bûn û navê wan li seranserê Rojhilata Navîn belav bibû.⁸ Li ser mêranî û comerdîya wan şîr, stran û destan hatine sêwirandin û hê jî tên sêwirandin.⁹ Hela wê dewrê gelek kurdan xwe bi wan girtin û koçî Gurcistanê kirin. Ew kurd, piştî demêke dirêj di nav xelkê binecîh de bişkivîn û asîmîle bûn.

Yekemîn pêla koçberên kurda ber bi pişt Kafkazê, ku heta îro jî nivşên wan mane, ew 24 eşîrên kurdan bûn, ku sedsalîya XVan şahê Îranê Ebbasê I, ji bo parastina tixûbê împêratorîya xwe, yê bakûrê rojava, ji rojhilata Kurdistanê anîn û li deverekê cîh kirin, ku beşê mezin ê wê deverê îro dikeve nav Azerbaycanê (Kurdîstana Sor), beşek jî dikeve nav Ermenîstanê (Derelegeza berê).¹⁰

Çend eşîrên kurdên musulman di dawîya sedsala XVIIan de ji deverên Rihayê û Meraşê koçî başûra Gurcistanê dikin û li deverên Mêsxê û Acar bi cîh dibin.

Kurdên êzdî li Împêratorîya Osmanî û Îranê di bin zordarîya duqat de bûn;

hin ya netewî, hin jî ya olî. Bi sedsalan tu mafê wan ne dihat naskirin û dewletên hikumdar ew ji zordarîya musulmanan ne diparastin. Ji ber vê jî, her dem çavên wan li welatên wusan bû, ku zordarî li wan nehata kirin, li dewletên xaçparêz bû. Di sedsala XVIII de nêzîktirîn dewleta xaçparêz ku serbixwe bû, Gurcistan bû. Sala 1770yî, şahê gurca yê Kartilî û Kaxêtê Îraklî yê II, bi rêya metranê asûrîyan Isay pêwendîya bi êzdîyên bakûrê Kurdistanê re girêdide, ji bo ku êzdî piştgiya serbazî bidine wî, ew jî rê bide êzdîyan di deverên xwe de hikumdar bin. Şahê gurcan gilî dide serokê êzdîyan Çoban axa, wekî eger plana wan ser bikeve, wê kela Xoşabê bide wî.¹¹ Ev hevkarî heta dawî pêk nayê, lê dîsan jî 4.000 malbetên êzdîyan koçî Gurcistanê dikin û li bajarê Tilbîsê bi cîh dibin.

Lê koçberîya kurda ya bi girseyî ber bi pişt Kafkazê ji sedsala XIXan dest pê dike, gava ew dever dikeve nav Împêratorîya Rûsîya. Piştî cengên Rûsîya-Persîya (1804-1813 û 1826-1828) û bi taybetî piştî peymanê Tûrkmençayê (1828), mafên taybetî ji bo kurdan û ermenîyan, wekî bikaribin koçî deverên Împêratorîya Rûsîya bikin, hatin mîsoger kirin. Êdî sala 1807an 600 malbetên kurd li Qerebaxê bi cîh dibin.¹²

Gava serleşkerê artêşa Rûsîya Graf Paskêvîc, sala 1828an parêzgeha Yêrîvanê ji farisan digre, êdî li wir, li devê çemê Erez, êzdî hebûn. Ew ji êla Şerqîya bûn û nivşên wan heta niha jî li wê deverê dijîn. Wê demê du gundên êzdîya jî li berpala çîyayê Elegezê, ya rojava, hebûn. Lê divêt şênîyên kurdên êzdî li Ermenîstana îroyîn kevntir bin.

Li gundê Rîya Teze (Qundaxsaza berê) ku yek ji 11 gundên kurdên êzdî, yên navçeya Elegezê ye û dikeve bakûra çiyayê Elegezê, goristaneke kurdên êzdî heye, ku li gor dîroknanan ji sed-salên XVI-XVIIan tê.¹³

Lê piraniya kurdên êzdî piştî cenga Qirimê (1853-1855) û cenga Rûsiya-Osmanîya (1877-1878) koçî Ermenîstana îroyîn kirine. Di wê navberê de, sala 1874an du eşîrên êzdîya 'Rojkî' û 'Sîpkî' koçî parêzgeha Qersê dikin, ku wê demê di bin destê rûsan de bû.¹⁴

Sala 1908an nûnerê mala mîrên êzdîya, Îsmail Beg Çol ji bo ku pişt-girîya êzdîya bikin, namekê ji cîgirê Qeyser li Tîblîsê, Graf Vorosov-Daşkov re dinivîse. Li gor wê nameyê wê demê li Împeratorîya Rûsiya 72 gundên êzdîyan hebûn, ku 3500 malbet li wan gundan diman.¹⁵

Salên Cenga Cîhanî yê Yekemîn, hema bêje êzdîyên Serhedê gişk (ji wan êzdîyan re Zozanî jî dibêjin) revîne Ermenîstana îroyîn û parek jî ji wir derbasî Gurcistanê bûn. (Êzdîyên ne revîn dûwarojê bi zorê kirin musulman).

Gava artêşa Rûsiya dawîya sala 1917an, (piştî Şorişa Oktobê) ji pişt Kafkazê vekişîya, artêşa tîrka kete wê deverê û bi hezaran êzdî qir kirin. Sed mixabin di wê qirkirinê de destê begên kurdên musulman jî hebûn.

Kurd wusan jî li Asîya Navîn bi cîh bûne. Dîyar e, wekî hela sedsalîya XVIIIan li navça Tûrkmenîstanê Abîvêrda, kurd hebûn¹⁶, lê dawîya sedsalîya XIXan çend eşîrên kurdan ji Xorasanê derbasî Tûrkmenîstana îroyîn bûne. Sebebên koçberîya wan aborî bûn.

Piştî damezirandina Yekîtiya Sovyetê di çar komarên wê de kurd diman; Azerbaycan, Tûrkmenistan, Ermenistan û Gurcistan.

Kurdên Yekîtiya Sovyeta berê, dema rêjîma Stalîn sê pêlên nefîkirinê (sirgûnkirinê) dîtine. Ev nefîkirin beşekî plana Stalîn bûn, wekî deverên ser tixûbê der ji wan gelan vala bikin, ku mîla wan dikare ser dewleta cînar, seva kurdan Turkiye, hebe. Nefîya yekemîn payîza sala 1937an pêk hat, gava kurdên musulman ji Ermenîstan û Azerbaycanê (ji 12 gundên devê çemê Erez ku ser tixûbê Tirkîyê bûn) nefîyê Qazaxistan û komarên Asîyaya Navîn kirin.¹⁷

Gor dokûmentên fermî yên sala 1937an ji Ermenîstanê nêzikê 800 kurdên musulman nefîyê Qazaxistan û Qirgizistanê kirine.

Sala 1944an kurdên musulman gişk (li gor belgeyên fermî dora 9.000) ji başûra Gurcistanê, navçeyên Mêsxet û Acar nefîyê Qazaxistan, Qirgizistan û Ûzbekîstanê kirin.¹⁸ Hovîtiya nebînayî ew bû, wekî dema nefîkirina malbatên kurd, piraniya mîrên ji wan malbatan dijî Almanîya Nazî şer diki-rin, Yekîtiya Sovyetê diparastin. Gelek ji wan, piştî ku ji şer vegeşîyan demeke dirêj malbatên xwe digerîyan, heta ku şopa wan bibînin. Sala 1947an beşek ji kurdên êzdî jî ji Gurcistanê nefîyê Qazaxistanê û Asîyaya Navîn dikin, lê ew êzdî gişk piştî mirina Stalîn veg-erîyan Ermenîstanê û Gurcistanê.

Kurdên Li Azerbaycanê

Dema hukumdariya Sovyetê li Azerbaycanê hate damezirandin

(Nîsana 1920) kurd li wê Komarê li van deveran diman; Kurdistana Sor (devera başûr û rojava Qerebaxa Çîyayî (Nagornî Karabaxê), devera Zardaba ku dikeve navenda Azerbaycanê û dor Sederek û Teyvazê li Nexçivanê. Gor hinek çavkanîyên serbixwe, wê demê jimara kurdan tenê li Kurdistana Sor, kurdên Nexçivanê û deverên Azerbaycanê yê mayîn ne nav de, li dor 60.000an bû.¹⁹

Bi birîyara seroketîya Sovyetê 7 Temûza sala 1923an Kurdistana Sor dibe devereke otonom (navê rûsî; Kûrdîstanskî Ūyêzd). Lê jîyana vê devera otonom kêmtî şeş salan dom dike; bi birîyara Kongireya Sovyetên Azerbaycanê ya şeşemîn, di yekîtîyên admînîstratîv de guhastin tên kirin û otonomîya Kurdistana Sor namîne. Tişteki balkêş e, wekî piştî wê biryarê jî otonomîya ermenîya li Qerebaxa Çîyayî ma. Li Moskova û Bakû xweyîyê ermenîya hebûn, lê yê kurda tune bûn.

30ê Gulana sala 1930 Kurdistana Sor dîsan dibe devereke otonom, lê jîyana vê otonomîyê jî tenê du meh û nîvan dom dike.

Gerek bê gotin, wekî otonomîya Kurdistana Sor ne bi dilê ermenîya, ne jî yê azarîya bû. Ermenî dij bûn, ji ber ku ne dixwestin navbera Ermenistan û Qerabaxê de otonomîya kurdan hebe, azarî jî di wê bawarîyê de bûn, ku wekî beşekî axa wan dane kurdan.

Her çiqas Kurdistana Sor wek devereke otonom hetanî sala 1930î nema jî, lê dîsan jî hetanî sala 1938an li wê deverê çalakîyên çandî û perwerdeyî berdewam bûn. Navbera salên 1930-1938an li dor 30 pirtûkên kurdî bi alfabe ya ser bingeha tîpên latînî çap

dibin, li dibistanan zimanê kurdî dihat xwendin, ji sala 1931ê rojnama 'Kurdistana Şorevî' çap dibû. Sala 1932an ji bo amadekirina mamostayên zimanê kurdî, beşa kurdî li Kolêcja Perwerde ya bajarê Şûşî tê vekirin.

Lê ev xweşî dirêj dom nekir, rêpri-sîyayên rêjîma Stalîn, yên salên 1937-1938an bi hovîtîyeke nemirovane ji alîyê serokê Azerbaycana Sovyetê, Mîrcafer Baqirov de dijî kurdan hatin bi kar anîn. Dibistanên kurdî, beşa kurdî ya kolêja Perwerdeyê hatin girtin, çap kirina pirtûkên kurdî hatin rawestandî, bi hezaran kurd di nav wan de gelek ronakbir, welatperwer û kesên navdar, bi tawanên bê bingeh hatin zîndanîkirin, neffîkirin û kuştin. Bi gilîkî, civaka kurdî li Azerbaycanê bêserî kirin û çî xwestin, anîn serê kurdan.

Eger piştî mirina Stalîn li seranserê Yekîtîya Sovyetê zilm û zor hinekî sivik bû, ji bo kurdên Azerbaycanê tişt nehat guhartin. Sala 1938an karbidestên Azerbaycanê bi hovîtîke nebînayî dijî kurdan sîyaseta bişkavtinê, asîmîlekirinê bi rê ve birin. Heta peyva 'kurd' hat qedexekirin. Armanca vê sîyasetê bi temamî asîmîlekirina kurdan bû. Em dikarin bêjin, wekî serokatîya Azerbaycanê di vê sîyaseta xwe de ser ket; jimara kurdên Azerbaycanê sala 1926an 41.193 bû û sala 1959an dakete 1482.

Di gelek çavkanîyên azarîyan de tê gotin, wekî kurdên Azerbaycanê ne ku asîmîle, lê entegre bûne, heta prêzîdêntê Azerbaycana îroyîn jî kurd e. Awa, Farid Shafee dinvîse: "Kurd yek ji wan kêmanîyê etnîkî ne, wekî li Azerbaycanê baş entegre bûne. Gelek kurd di hikumata Azerbaycanê de

gihîştine radeya bilind."²⁰ Bi bawarîya me çavkanîyên azarîyan mene, wata peyvên entegrebûn û asîmîlebûnê tevlihev dikin. Entegrebûn ew e, gava komeke etnîkî ya kêmane, bi parastina nasname, ziman, çand û kevneşopîyên xwe di civaka mezintir de cihê xwe digre. Lê gava koma etnîkî ya kêmane bi wundakirina ziman, çand û kevneşopîyên xwe di nav civaka hikumdar de dibîşkive, wunda dibe, ew asîmî- lasîyon e. Û kurdên Azerbaycanê ne ku entegre bûne, lê bi zor hatine asîmîlekirin.

Gerek bê gotin, wekî ji kurdên Azerbaycanê, kurdên Nexçivanê kurdîtiya xwe hê baş parastin ji ber ku pêwendîyên wan bi kurdên Ermenîstanê re xurt bûn.

Dawîya salên 1980î û destpêka salên 1990î malwêranîyeke mayîn benda kurdên Azerbaycanê bû. Di şerê navbera Ermenîstan û Azerbaycanê de ji bo Qerebaxa Çîyayî, zirara lape mezin gihîşte kurdên Kurdistana Sor. Salên 1992-93an hêzên ermenîyan, bêtî ku rastî berxwedaneke rêk û pêk bîn, deverên kurdan gişk dagir kirin. Kurdên deverê gişk bûne peneber û seranserê Azerbaycanê belav bûn. Vê rewşê herçî mayî bişkavtina kurdan bi lez kir.

Piştî serxwebûna Azerbaycanê seroketîya wê komarê rê da kurdan navendeke çandî vekin (Ronahî), rojê nîv sihetî programên radîyoyê bi kurdî belav bikin. Salê 2-3 pirtûk û mehanameyeke bi navê (Dîplomat), tê çapkirin. Lê ev îmkân gelek kêman in û rewşa kurdên komarê naguhêzin, bişkavtin, asîmîlasîyon berdeyam e.

Salên 1989-90î li dor 12.000 kurdên musulman ji Ermenîstanê revîne Azerbaycanê. Bi hatina wan, jîyana

çandî di nav kurdên Azerbaycanê de hinekî geş bû.

Pêwendîyên dostane navbera Turkîyê û Azerbaycanê de jî bandûr û tesîreke ne baş li ser civaka kurdî dihêlin. Sala 2001ê 32 kurd wek alîgirên PKKê hatin binçavkirin. Gelek kurdên ji dervayî Azerbaycanê hatî, ji welêt hatin derkirin.²¹

Sala 1990î jimara kurdan fermî li Azerbaycanê 13.100 bû, lêbelê li gor çavkanîyên kurdan bi xwe îro li Azerbaycanê ne kêman 500.000 kurd hene.²²

Kurd Li Tûrkmenîstanê

Dîroka kurdên Tûrkmenîstanê, komareke Yekîtiya Sovyetê ya tirknîjîda mayîn, wek ya kurdên Azerbaycanê ye. Li gor serjimara sala 1926an li Tûrkmenîstanê 22.000 kurd hebûn û ya sala 1959an jimara wan daket 2.263²³, sala 1970yî jimara wan 2.933 bû. Li gor malûmatên ne fermî ku kurdan dane, jimara kurdan li Tûrkmenîstanê sala 1970yî li dor 50.000²⁴ bû, lê niha dibê nêzîkê 200.000 be. Piştî serxwebûna Tûrkmenîstanê di jîyana kurdên wê komarê de tu guhastinan çê nebûne.

Kurdnas Ç. Bakayêv ku salên 1954, 1957 û 1959 ji bo lêkolîna zaravê kurdên Xorasanê ku kurdên Turkmenîstanê beşek ji wan in, diçe Turkmenîstanê, dinvîse ku kurdên wê komarê hê jî ziman û çanda xwe diparastin.

Dawîya salên 20emîn û bi taybetî salên 30emîn ên sedsalîya XX, çawan li komarên pişt Kavkazê, wusan jî li Turkmenîstanê, ji bo parastin û bi pêş ve birina ziman û çanda kurdî gavên

hêja hatin avêtin. Li dibistanên gundên kurda bi zimanê kurdî dihat xwendin, ji bo wan dibistanan pirtûk-ên dersa bi zaravê kurdên Xorasanê, bi alfabeya Latînî (ya Erebê Şemo û Îshak Moragûlov çê kiribûn) tên çapkirin. Tişteki balkêş e, wekî kurdnas Îshak Sûkêrman ser bingehê wan pirtûkan lêkolîna zaravê kurdên Xorasanê kirîye.

Rêprêsiyayên rêjîma Stalîn salên 1937-38an li wê komarê jî dawî bi çalakîyên kurdan anîn. Eger li komar-ên Ermenistan û Gurcistan piştî mirina Stalîn hinek mafên kurdan dîsan vegeandin, lê li Tûrkmenîstanê jî mîna Azerbaycanê hew tişt dane kurdan, hemberî kurdan siyaseta bişkafîtin û asîmîlekirinê bi rê ve birin.

Piştî serxwebûna Tûrkmenistanê jî tu mafekî civaka kurdan nehate naskirin û prosa bişkafîtin û asîmîlekîrîna kurdan berdewam e.

Kurdên Li Gurcîstanê

Piştî Cengê Cihanî yê Yekemîn, kurdên êzdî bi giranîya xwe ve li Gurcîstana îroyîn, li bajarê Tîblîsê diman. Civakên ne mezin wusan jî li bajarên Têlavî û Batûmî hebûn. Tê gotin, wekî li çend gundên Kaxête jî êzdî diman. Lê kurdên musulman li gundê deverên Mêsxê û Acar diman.

Salên Cengê Cihanî yê Duyemîn û salên nangiranîyê dû re hatin, ji ber rewşa aborî gelek malbatên kurdên êzdî ji Ermenîstanê koçî Gurcîstanê dikin.

Piştî ku Komara Gurcîstan a Sovyetê hat damezirandin, sala 1921ê li Tîblîsê klûb û dibistanên kurdan hatin vekirin, komên folklorî yên govend û stran

çanda kurdî geş dikirin.

Di salên 1922 de Ahmedê Mirazî û Lazo (Hakob Xazaryan) li bajarê Tîblîsê dibistana êvarê ji bo zarokên kurdan vedikin. Di wê dibistanê de ji bo zimanê kurdî alfabeya ser bingeha tîpên ermenî dihat bikaranîn, ku Lazo sala 1921an çê kiribû. Ew dibistan heta sala 1929an hebû û ji kesên li wir xwendî çendek dûwarojê bûne mirov-ên bi nav û deng: zimanzan Qanadê Kurdo û Çerkez Bakayêv, berpîrsîyarê rojname *Rîya Teze* Cerdoyê Gêncî, mîrxasê Yekîtîya Sovyetê Semendê Elî Sîyabandov, kurdnas Xalid Çetoyêv û çendekên mayîn.

Lê ji dawîya salên 1930an (salên rêprêsiya rêjîma Stalîn), heta salên 1960an hikumata Gurcîstana Sovyetê alîkarîya ji bo parastin û bi pêş ve birina ziman û çanda kurdî rawestand. Ji nîveka salên 1960an hikumata komarê ji nû ve guhê xwe da kurdan û daxwezên wan. Salên 1960-80an, Tîblîs bû navendeke çanda kurdî. Li neh dibistanên wî bajarî, ku zarokên kurd lê pir bûn, zimanê kurdî dihat xwendin, şanoya kurdî ya Tîblîsê, çawan li Gurcîstan û Ermenîstanê, wusan jî li Qazaxîstanê, Sûrîya û Fransîya berhemên xwe pêşkêşî bîneran dikir. Bi komên govend û stranên folklorî re, komên sazbandîya kurdî, yên hemdem derketin meydana çanda kurdî. Nûnerê kurdan li parlamênta Komarê hebû. Di demeke kurt de gelek hunermend, bi taybetî şêwekar bi pêş de hatin. Li radîyoya dewletê programên zimanê kurdî hebûn û li Yekîtîya Nivîskarên Gurcîstana Sêksîya Nivîskarê Kurd kar dikir.

Gerek em bîr bînin, piştî ku kurdên musulman sala 1944an ji

Gurcîstanê hatin nefîkirin, em dikarin bêjin kurdên mayî gişk êzdî bûn.

Kurdên êzdî ku dor sêsid salî li vê Komarê dijîn, çiwas çû jimara wan zêde bû û sala 1989an gihîşte 33.000an. Hikumata Gurcîstana Sovyetê îmkân dan kurdên êzdî, ku ziman, çand û nasname xwe biparêzin. Lê piştî têkçûna Yekîtiya Sovyetê rewş bi carekê ve têkçû.

Îro kurdên êzdî li Gurcîstanê bi dijarîyeke mezin dixwazin ziman û kevneşopîyên xwe, dezgehên çandî û yekîtiya xwe biparêzin, ji berjewendîyên xwe, yên sîyasî û çandî re xwedî derkevin. Gor bawerîya nûnerên rêxistinên navnetewî, ev civaka kêmane ku dikaribû bi parastina nasname, ziman û çanda xwe bi civaka Gurcîstanê ve întêgre bibûya, niha rû bi rûyî wunda kirina ziman, nasname û kevneşopîyên netewî bûye. Prosa asîmîlasîyonê wek penceşêrê çenckên xwe di bedena wê de bi cîh dike.²⁵

Yek ji xeterên mezin ku civaka kurdên êzdî li Gurcîstanê rû bi rû bûye, ew derketina êzdîya li dervayî welat e. Ev yek berî gişkî bi sebebên aborî pêk tê. Koçberîya êzdîyan ji Gurcîstanê bi radeyeke mezin îmkânên wê civaka êzdîya ye ku mirovî û darayî kêmtir dike.

Eger em rewşa Gurcîstanê ya piştî serxwebûnê bînin ber çavan, em ê bibînin, wekî tenê malbetên ku dikaribûn xercê rê yê giran bidin, ji welêt derketin. Her wusa kesên derketin, dewlemend û serkêşên civaka kurdên êzdî bûn. Derketina van kesên dewlemend îmkânê civakê kêmtir kirin, ew jî gava hikumata Gurcîstana serbixwe arîkarîya civaka kurda daye rawestandin. Dikarî bêjî, wekî civaka kurdên êzdî di demeke kurt de destkevtîyên

salên Sovyetê gişk wunda kirin; şanoya kurdî sala 1992 hat girtin, komên govend û stranên kurdî hêdî-hêdî bêtave bûn, şûnên berevbûn û organîzekirina çalakîyên civakî û çandî neman.

Ji alîkî mayin ve piranîya dunavên êzdîyan (şêx û pîr) ji Gurcîstanê derketin, çi ku pêkanîna pêwîstîyên olî dijar kir. Vê bûyarê jî ji alîyê xwe de rê da tekîyên xaçparêz ên radîkal ku di nav êzdîyan de bi êginayî kar bikin.

Kêmbûna jimara kurdên êzdî, tunebûna cîhên hevdiştinê, bandûra nêgativ li ser zimanê kurdî jî dihele.

Daxwaza kurdên êzdî ku bi yekîtiya radeyeke bilind berjewendîyên xwe yên sîyasî û çandî biparêzin, eger bi temamî têk neçûye, hêvî jî nemaye.

Gerek bê gotin, wekî kêmanîyên êtnîkî yê mayîn, gişk jî ji der ve alîkarîyê distînin; ermenî, azerî, rûs, ûkrayînî dewletên wan piştî wan in. Heta asûrî jî, ku dewleta wan a serbixwe tune, balyozxana Vatîkanê ji wan re xwedî derdikeve.²⁶ Tenê kurdên êzdî mane bexwedî.

Gava kurdên êzdî behsa mafên xwe yên sîyasî dikin, medîya gurcan wan bi cûdaxwezîyê (sêparatîzmê) tawanbar dike. Nûnerên hikumatê heta mafê çandî jî ji bo êzdîya zêde dibînin. Awa serokê Palata zimanê gurcî Lêvan Gvîncîlîya dibêje: "Li welatê dêmokratîyê hikumat xema civakê bi giştî dixwe, lê ne ya dîasporayên neteweyên cihê."²⁷

Faktoreke mayîn jî ku bandûr û tesîreke nêgativ li ser civaka kurdên êzdî li Gurcîstanê dihele, sîyaseta derwayî ya wî welatî ye. Serokatîya Gurcîstanê berjewendîyên civaka kurdî ji pêwendîyên bi Tûrkîya re dike

cangorî. Bo nimûne, dema serjimara sala 2002an di stûna neteweyan a forma serjimarê de navê kurda tune bû, lê navê tirka hebû, ew jî gava jimara kurdan wê demê bêtirî 20.000 bû, lê jimara tirka tenê digihîje çend kesan.

Bi bawariya Davîd Szakonyî, ku lêkolîna rewşa kurdên êzdî li Gurcistanê kirîye, faktorên nêgatîv ku bandûra xwe li ser rewşa kurdên êzdî hiştin, ev in²⁸;

1. Cêrge guhastinên sîyasî û aborî li Gurcistanê piştî sala 1991ê ku bûn sebebê koçberîya gelek êzdîyan;

2. Tunebûna yekîtiyê, pir bûna rêxistinên biçûk û pirsas nasnameyê (êzdî yan kurd) hêza civakê sist kirin;

3. Di prosa damezirandina dewletê de nasnameya gurbûnê kirin bingeh û ewqas jî rê nedan kêmtewên Gurcistanê.

Piştî têkçûna Yekîtiya Sovyetê civaka kurdan li Gurcistanê ji aliyê sîyasî, aborî û civakî mehrûm bû. Eger civaka kurdî nikaribe ji vê rewşê derkeve û alîkarî ji der tune be, ew civak dikare bi tam dest xwe here. Wusan jî sal bi sal jimara kurdan li Gurcistanê kêmtir dibe, eger sala 1989an jimara wan li wê komarê 33.331 bû, sala 2002an ew jimar daket 20.843, lêbelê li gor bawerîya kurdên Gurcistanê bi xwe, jimara kurdên mayî niha ne zêdeyî 6.000an e.²⁹

Kurd Li Ermenistanê

Rewşa kurdên Ermenistanê timê jî ji rewşa kurdên komarên Yekîtiya Sovyetê yê mayîn cihê bûye; nasîyon-alîzma kurdan her tim jî li vê komarê xurtir bûye. Ji alîkî mayîn ve serokatîya Komara Ermenistana Sovyetê pir caran destê alîkarîyê dirêjî civaka kurdan

kirîye. Ev yek dikare bi wê yekê bê şirovekirin, wekî piraniya kurdên Ermenistanê êzdî bûn û navbera êzdîya û ermenîyan de dostaniyeke dîrokî hebû.

Hema ji destpêka damezirandina Komara Ermenistana Sovyetê (29.11. 1920), serokatîya komarê biryar da ku li dibistanên gundên kurdan zimanê kurdî bê xwendin. Ji bo vî karî pêwîstî û pêdivîya alfabeke zimanê kurdan hebû. Sala 1921ê Lazo (Hakob Xazaryan) li ser bingeha tîpên ermenî alfabeya zimanê kurdî çê dike û havîna wê salê yekemîn pirtûka bi zimanê kurdî *Şems* çap dibe. Berê li sêwîxanan (berî gişkî ya Aştarakê), dû re jî di gundên kurdan de zaro bi vê pirtûkê fêrî xwendin û nivîsara zimanê kurdî dibin. Êdî sala 1921ê di 5 gundên kurdan de dibistanên kurdî tên vekirin.

Sala 1921ê kongira êzdîyên dor çîyayê Elegezê tê bidarxistin, dawîya wê salê kongira ermenî û êzdîyên peneber tê bidarxistin. Êdî sala 1922an nûnerên kurdên êzdî li parlamênta (Sovjeta Tewrebilind) Komara Ermenîstanê tên hilbijartin.³⁰

Ji bo başkirina rewşa kurdan ji aliyê serokatîya partî û hikumeta Ermenîstanê de gelek biryar tên girtin. Kurdên êzdî yê peneber, ku li bakûrê Kurdistanê gund û şênîyên xwe hiştibûn û revîbûn Ermenîstanê, neçar bûn koçerîyê bikin. Piştî demeke ne dirêj hikumatê ew di gundan de bi cîh kirin û hinek cîhan jî ji wan re gundên nû ava kirin. Ji sala 1925an heta 1928an, 20 gund dane kurdên penaber. Wan salan wusan jî ji bo hildana nexwendîtîyê karekî berbiçav tê kirin.

Sala 1922an jimara kurdan li Ermenîstanê li dor 8.500 bûn ku

piranîya wan kurdên êzdî bûn.

Piştî şorişa Şêx Seîd, beşek kurdên musulman ku salên Cenga Cihanî yê Yekemîn ji Rûsîya revî bûn û devera Wanê bi cîh bibûn (dor 4 hezar malbet, ku ji eşîrên Brûkî, Banokî, Misirkî û Celalî bûn) dîsan vegerîyan û jimara kurdan li komara Ermenîstanê gihîşte 15.500 hezaran.

Sala 1925an yekemîn kongireya kurdên ne partî ji hikumata Ermenîstanê dixwaze, wekî alfabeya kurdî li ser bingeha tîpên latînî bê damezirandin. Ew kar ji aliyê Îsahak Moragûlov û Erebe Şemo ve sala 1928an pêk hat û sala 1930î ew alfabe di dibistanên kurdî de dihat bikaranîn. Ji 31/03/1930 rojname *Rîya Teze* bi wê alfabeyê tê weşandin. Sala 1931ê kolêca Pişkavkazê ya Perwerdeyê, ya kurdî tê vekirin, ku ji bo dibistanên kurdî mamosta amade dikirin.

Sala 1931/32 ya xwendinê li Ermenîstanê, 27 dibistanên kurdî hebûn, sala 1937an jimara wan dibistanan digihîje 48an. Ji sala 1929an heta 1932an 21 pirtûkên dersan tene çap kirin.

Sala 1925an Ermenîstan dibe mazûvanê Kongira Kurdên Pişkavkazê.

Wan salan di alfyê çandeyî de jî gavên hêja hatin avêtin. Sala 1926an filma *Zerê* tê kişandin, ku mijara wê jîyana kurdan bû û çend kurdan wek aktor di wê filmê de dilîstin. Ew film bi bingeha xwe ve êtnografî bû, jîyana kurdên wê deverê dianî ber çavan. Wê salê wusan jî filmeke dokûmêntal bi navê *Kurd û Êzdî* tê kişandin.

Sala 1934an konfêransa kurdên Yekîtîya Sovyetê li Yêrêvanê tê bidarxistin. Kurd û kurdnasên ji her sê komarên Pişkavkazê û Turkmênîstanê,

her wusan jî ji bajarên Moskova û Lênîngiradê beşdarî wê konfêransê dibûn. Konfêrans bi taybetî li ser van mijaran radiweste; standartkirina zimanê kurdî, guhêrînen civakî-aborî û bandora wan li ser zimanê kurdî, rêforma alfabeya bi tîpên latînî, rêziman û têrmînologîya kurdî. Konfêrans wusan jî cihê hêja dide pirsê bi pêş ve birina çanda kurdî, parastina kelepura netewî; bi taybetî folklor, sazbandî û tiştên bi dest tî çêkirin.

Gerek bê gotin, wekî ji bo parastin û bi pêş ve birina çanda kurdî hikumatê alîkarîyeke berbiçav dida. Sala 1937an, li gundê Elegezê, şanoya kurdî, ya dewletê ku şanoyeke profesîyonal bû, tê damezirandin. Ew şano li her sê komarên Pişkavkazê derdiket pêş bîneran. Komên govend û stranên kurdî çawan li komarên Pişkavkazê, her wusan jî li Moskovayê konsêrt didan.

Yekemîn nimûna wêjeyî bi zimanê kurdî sala 1931an çap dibe, lê sala 1932an yekemîn almanaxa nivîskarên kurd çap dibe. Gerek bê gotin, wekî piranîya nivîskarên wê nivîsê li sêwîxaneyan mezin bibûn, li wir fêrî xwendin û nivîsarê bibûn.

Ji sala 1929an heta 1937an bêtirî 70ê pirtûk bi zimanê kurdî çap dibin.

Li Ermenîstanê jî, çawan li komarên Yekîtîya Sovyetê mayîn, salên rêprêsiya rêjîma Stalîn (1937-38) pêşvaçûna ziman û çanda kurdî rawestîya. Dibistanên kurdî, kolêca Perwerdeyê, rojname *Rîya Teze*, Sêksiya Nivîskarên Kurd li nav Yekîtîya Nivîskarên Ermenîstanê, programên kurdî yê radîyoyê, hema bêjî her tiştê kurdî bilî şanoya kurdî ya Elegezê, hatin girtin. Şanoya Kurdî jî sala 1947an hat girtin. Gelek ronakbir û navdarên kurd bi

tawanên bê bingeş, hatin girtin û neffikirin; Erebe Şemo, Hecîyê Cindî, Cerdoyê Gêncî, Ahmedê Mîrazî, Cangîr Axa, Şamil Têmurow...

Piştî mirina Stalîn, bi taybetî ji sala 1955an, di jîyana kurdên Ermenîstanê de guhartinên mezin çêbûn. Wê salê Sêkretarê Yekemîn, yê Partîya Kominîsta Ermenîstanê, Sûrên Tovmasîyan, ku nû hatibû hilbijartin, komek ronakbîr û sîyasethedariyan kurd vexwandin bal xwe û bi wan re li ser pîrsa ji nû ve geşkirina ziman û çanda kurdî gotûbêj kir. Piştî wê rasthatinê, ji nû ve dest bi weşana rojnama *Rîya Teze*, programên li ser radyoyê kirin. Beşa Nivîskarên Kurd di Yekîtîya Nivîskarên Ermenîstanê de dişan dest bi karê xwe kir, jimara pirtûkên bi zimanê kurdî dihatin çapkirin zêde bû. Rast e dibistanên kurdî êdî nehatin vekirin, lê di dibistanên gundên kurdan û gundên kurd lê pir bûn, di hefteyêk de du sihetan ziman û wêjeya kurdî dihat xwendin. Dişan wê salê ji bo amadekirina mamostayan zimanê kurdî li Kolêca Perwerdeyî ya ermenîyan, beşê kurdî hat vekirin. Sala 1959an li Enstîtûta Rojhilatnasîyê beşa kurdnasîyê hat vekirin, lê sala 1970î ji bo amadekirina pisporên kurdnas, li Zanîngeha Yêrevanê beşa kurdnasîyê hat vekirin.

Salên 1970an li gundê Elegezê, ku navenda 11 gundên kurdên êzdî ye, şanoya kurdî ji nû ve hat vekirin, lê vê carê êdî ne şanoya profesîyonel bû. Lê dişan jî wê şanoyê gelek pîyesên nivîskarên kurd û yên ji zimanên mayîn wergerandî derxistin ser sehnê û raberî bînerên Ermenîstanê û Gurcistanê kirin.

Li dawîya salên 1950an jimara

xwendkarên kurd li zanîngeş û Enstîtûtên Ermenîstanê zêde bûn, ji nav kurdan gelek kesên navdar derketin, çendek ji wan li seranserê Ermenîstanê û ji dervayê tixûbê wê hatin naskirin

Sala 1959an bi sênaryoya Erebe Şemo filma documental a "Kurdên Ermenîstana Sovyetê" tê kişandin. Wê filmê jîyana rojane ya kurdên Ermenîstanê û destkevtinên wan ên salên Sovyetê dianî ber çavan.

Ji destpêka salên 1930an heta dawîya salên 1980an li Ermenîstanê gelek pirtûk bi zimanê kurdî hatin çapkirin. Îro li pirtûkxana Komara Ermenîstanê yê Neteweyî 686 pirtûkên bi zimanê kurdî hene. Pirtûkên bi zimanê kurdî wusan jî li pirtûkxana Akadêmîya Zanyarî ya Komara Ermenîstan û li pirtûkxaneyên gundên kurdan hene.

Eger piştî hevberdana Yekîtîya Sovyetê bi pêş ve çûna ziman û çanda kurdî li Ermenîstanê bi tam ranewestîya be jî, gelek sist bûye. Rojnama *Rîya Teze*, salê tenê çend hejmar çap dibin, programên kurdî bi radyoyê ji rojê seat û nîvekê daketine nîv seat û ji bo wî nîv seat jî îmkân kêmtir in. Beşa kurdnasîyê li Enstîtûta Rojhilatnasîyê nemaye, şanoya kurdî nemaye, komên folklorê nemane. Hinek îdarên mayî jî, tenê bi nav hene.

Ev rewşa nêgativî berhema sîyaseta seroketîya Ermenîstana serbixwe ye. Ev sîyaset bi du rêya hate bi rê ve birin; cihêkirina êzdîya ji kurdan û derkirina kurdên musulman ji Ermenîstanê.

Dema konflikta navbera Ermenîstan û Azerbaycanê musulmanên Ermenîstanê gişk, kurd jî di nav de, bûne hedefa êrîşên komên çekdar û

hikumatê ji bo rawestandina wan êrîşan tu tişt nekir. Ev jî bû sebeb, wekî kurdên musulman ji Ermenîstanê derkevin.

Kurdên êzdî û ermenî bi dîrokî dostên hev bûne. Dema Cengê Cihanî yê Yekemîn ji bo piştgirtina ermenîya, tirkên li dor milîyonek kurdên êzdî li devera Tur Abdînê qir kirin. Zivistana sala 1915/16 êzdîyên Şengalê gelek malbetên ermenî di malên xwe de xwedî kirin. Dîsan jî sala 1918 êzdîya, bi taybetî desteya Cangîr Axa ku ji 750 siwarî pêk dihat, bi ermenîyan re tevayî Ermenîstana îroyîn ji tirkên parastin. Vê dostaniya dîrokî rê neda serokatiya Ermenîstanê êzdîyan jî derxin.

Sala 1988an ji bo Qerebaxa Çiyayî ji Azerbaycanê biqetînin û bigihînin Ermenîstanê, li Ermenîstanê û Qerebaxê tevrabûneke mezin dest pê kir ku piştî demekê gîhande şerê vekirî di navbera herdu komaran de. Pêwendîyên ermenîya û kurdan ku çend dehsalên dawî nerm bibûn, têk çûn, bi 211.000 azarîyan re li dor 15.000 kurdên musulman ji Ermenîstanê der çûn.³¹

Bi serhildana ermenîyan re (1988) di nav êzdîyan de jî tevrabûnekê dest pê kir, ku daxwez dikir êzdîya çawan wekî netewekî ji kurdan cihê nas bikin. Gerek bê gotin, wekî ev tevrabûna êzdîya ji alîyê karbidestên ermenîyan de hatibû amadekirin û ji alîyê wan ve jî dihat bi rê ve birin. Awa, kongira ku rêxistina êzdîya damezirand, ji alîyê du rojhilatnasên ermenî ve dihat bi rê ve birin; Garnik Asatryan û Arşak Poladyan. Lê ronakbîrên kurdên êzdî, wek nivîskar, Dr. Eskerê Boyîk qet nehîştin bikeve xaniyê kongre lê dikirin.

Êzdî beşekî gelê kurd in û ji alîyê

seranser cîhanê de wusan têne naskirin. Lê çend zanîyarên ermenî, bi serokatiya Garnik Asatryan, piştgirîya daxwaza cihêkirina êzdîya ji kurdan dikin. Ew bi lêkolînên awa gotî 'zanîyarî' dixwezî mak bikin, wekî êzdî ne kurd in, êzdî komeke êtnîkî ye û ji kurdan cihê ne. Ev yek bi xwe re xetereke mezin tîne, bi vê cihêkirinê êzdîyên Ermenîstanê ji civakên êzdîya yên mayîn diqetin, dûr dikevin, ew wusan jî ji koka xwe ya dîrokî û çandî tên birîn, çî ku bişkafîtin, asîmîlekirina wan hêsan dike.³²

Bawerîya wekî êzdî ne kurdin, berê jî di nav pareke êzdîyan de hebû û ew bawerî bi taybetî piştî kesên wek Bayazîd Îsmâil Beg û birayên wî salên 1970-80an ji Îraqê hatin nav êzdîyên Ermenîstanê, bêtir belav bû. Wan digotin 'êzdî ne kurd in' û xwe wek nûnerê mala mîrên êzdîya dida nasandin. Ji ber vê jî gelek êzdîyan bawerîya xwe bi wan anî.

Ji alîkî mayîn ve, piştî derkirina kurdên musulman jî medîya ermenîyan propoganda diji kurdan ranewestand û kurdên êzdî tirsîyan, wekî rojekî dikarin wan jî der bikin.

Gerek bê gotin, wekî heta destpêka sedsalîya XX êzdîya nasnama 'kurd' dipejirandin. Lê ev yek piştî Cenga Cîhanî ya Yekemîn hat guhartin. Dema qira ermenîya bi deh hezaran êzdîyên Serhedê jî hatin qirkirin û hinek kurdên musulman jî tevî qirkirina wan bûn. Wê demê gelek êzdîyên Kavkazê xwe bi nasnameya êzdî didan nasandin. Lê dîsan jî Şorişa Başûrê Kurdistanê nav kurdên êzdî de hesînên neteweyî geş kirin û kêma kes mabûn, wekî digotin em ne kurd in.

Faktoreke mayîn jî heye, ku divêt

neyê ji bîrakirin. Li Ermenîstanê heta sala 1965an di nav xelkê de, lê ji sala 1965an bi teherekî vekirî û fermî propaganda dijî kurdan diçû, di komkujîya ermenîya, ya salên Cenga Cîhanî yê Yekemîn de, berî gişkî kurd tawanbar dikirin. Ji alîkî mayîn ve ji alîyê karbidestên Ermenîstanê gef li êzdîyan dixwarin, zor li wan dihat kirin, wekî bêjin em ne kurd in. Van faktora gişkan rola xwe list, beşekî mezin ê êzdîyayî nexwestin ji wan re bêjin kurd.

Sala 2001ê parlamênta Ermenîstanê zimanê êzdîyan wek zimanekî ji kurdî cihê pejirand, Îlona sala 2006an pirtûkên zimanê 'êzdîkî' (ku kurmancî bûn bi tîpên Krîlî) ji alîyê hikumata Ermenîstanê de hatin çapkirin û li gundên êzdîyan hatin belavkirin. Serokên piranîya dibistanên gundên êzdîya ev pirtûk ne pejirandin. Van bûyera dutîretîya civaka êzdîya hê mezin kir.

Tiştêkî balkêş e, wekî êzdîyên di gundên cihê de dijîn, dibêjin 'em kurd in', lê êzdîyên di gundên ermenîya de dijîn dibêjin 'em êzdî ne, ne kurd in'. Awa êzdîyên marza (navça) Aragatsotn, ku 11 gundên êzdîyan li wir in, dibêjin 'em kurdin, lê kurdên êzdî ne' û tu kesî li wê deverê pirtûkên 'êzdîkî' nepejirandin. Ev jî mak kirineke wê bawariyê ye, wekî gelek êzdî ji tîrsa dibêjin em ne kurd in.

Ji bo ronakbîrên kurdên êzdî (ku xwe kurd nas dikirin û dijî cihêkirina êzdîya bûn ji kurdan) ber çavên xelkê reş bikin, nasîyonalîstên ermenîya ew bi piştgirtina Azerbaycanê tawanbar dikirin.³³ Ne dijwar e tê bigihîjin, gava şerê giran navbera Ermenîstan û Azerbaycanê de diçû, tawana weha dikaribû bigihanda çî. Bi her teherî

dixwestin çavên ronakbîrên kurdên êzdî bitirsînin û ne tenê ditirsandin. Sala 1991ê profêsozê bi nav û deng, nivîskar Seîdê Îbo, ro nava rojê li cihê kar kuştin û heta îro jî kujerê wî nehatîye dîyarkirin. Ji alîkî mayîn ve serokatîya Ermenîstanê êzdîyên ku digotin em ne kurd in, derxistin dijî ronakbîrên kurdên êzdî. Van bûyaran bi rewşa aborîye gran ve, gelek ronakbîrên kurdên êzdî neçar kirin ji Ermenîstanê derkevin.

Rêxistinên êzdîyan ku xwe wek netewekî cihê dibînin, du mehname çap dikin: '*Lalish*' û '*Êzdîxane*'. Herdu jî bi zimanê ermenî çap dibin û nivîskarên ku gotarên giring dinvîsin, ermenî ne.

Bi bawerîya me ev sîyaseta serokatîya ermenîyan ji wê yekê tê, wekî ew ditirsin rojekê kurd bixwazin beşekî Ermenîstana îroyîn wek axa Kurdistanê nas bikin. Ev sîyaset di van gotinên mamostayê zanîngeha Yerêvanê profêsoz Vîktorîya Arakêlova de dîyar dibe: "*Berê di berhemên rojhatnasan de ermenîyên êzdî wek grûpeke êtnîkî ya cihê hatin pejirandin. Ev ji bo asayîşa neteweyî faktoreke gelek giring e, wê xetera ku li Ermenîstanê 'faktora kurdî' heye, ji me dûr xist.*"³⁴

Gor nêrînên rêxistinên navnetewî, li Ermenîstanê kêmenetewe ji alîyê sîstema mafnasîyê de nayên parastin û nûnertîya wan di mêkanîzma hikumatê de li gor jimara wan nîne.³⁵

Îro êzdî mezintirîn kêmetawa Ermenîstanê ne, jimara wan li dora 40.000ê de ye. Lê serokatîya Ermenîstana serbixwe, pêwîstîyên civak êzdîyan, ku ji hêza dewlemendî û tesîrê hatîye dûrxistin, hesav hilnedan.

Di van şertan de êzdîya nikaribû xwedî ji mafên xwe yên aborî, civakî û çandeyî derkevin. Gelek caran ji alîyê polîs û dadmendan de jî zordarî li êzdîyan tê kirin.

Li gor bawerîya serokê Yekîtiya Neteweyî ya êzdîyên Ermenîstanê Ezîz Tamoyan, êzdî bêtî ku bête parastin dijin. Mal û hebûna êzdîya talan dikin, agir berî malên wan didin. Kesên van kara dikin zanin ji ber ku qurbanî êzdî ne, ew bêt girtin jî wê tenê hinek cirm bidin. Êzdî ji alîyê yasayê ve nayên parastin, yasa divêt ji bo gel gişkî weka hev be. Ew berdewam dike: *"150 malbetên êzdîya ji xaniyên wan derkirine, niha li kolanan dijin, ermenî ketine xaniyên wan. Hikumat vê yekê zane."*³⁶

Di hevpeyvîneke mayîn de ew dibêje, wekî hinek êzdîyên li perrê bajêr diman, axa wan, xaniyê wan hebûn, niha hatine derkirin, neçar mane ji welêt herin. Êzdîya pez û dewarê xwe li zozanan diçêrandin, zozan jî ji dest wan girtin, ew jî neçar man ji Ermenîstanê koç bikin. Dibe ku 50% êzdîyan êdî ji Ermenîstanê koç kirîye.³⁷

Berî hevberdana Yekîtiya Sovyetê li parlamênta Ermenîstana Sovyetê (Sovyetî Tewre Bilind, ya Komara Ermenîstana Sovyetê) nûnerên kurdan hebûn, lê piştî têkçûna Yekîtiya Sovyetê tu nûnerê kurdan (êzdîyan) li parlamênta Ermenîstanê tune. Cihê bîranînê ye, wekî li parlamênta Herêma Kurdistanê ji bo ermenîyên Kurdistanê, ku jimara wan gelekî ji ya êzdîyên Ermenîstanê kêmtir e, kursîyek hatîye cihê kirin.

Çiqas jî êzdîyan wek civak karibûn li Ermenîstana serbixwe xwe biparêzin, lê dîsan jî ew di pirsên xwedîtiya

axê, avê û zozanan de rastî dijarîyên mezin tên, nûnerê wan ên sîyasî di serokatîyê de tune ne.

Li Ermenîstana îroyîn, çawan civakeke êtnîkî bêtî piştgirtina dewleta der, êzdî rû bi rûyî binpêkirina mafê xwe yên sîyasî û sîvîl dibin. Tunebûna yekîtiyê di civakê de, alozîkirina pîrsa nasnameyê (êzdî, kurd), tunebûna nûnertîya sîyasî, çî li parlamêntê, çî li hikumatê, civaka êzdîya li Ermenîstanê bêhêz dikin û ew civak roj bi roj destkevtinên dewrana hebûna Yekîtiya Sovyetê wunda dike.

Çawan em rewşa kurdên Yekîtiya Sovyetê berê dibînin, kurdên Azerbaycanê û Tûrkmenîstanê bişki-vîn, asîmîle bûn, lê kurdên Ermenîstanê û Gurcîstanê, ku ew jî heman sîstêma sosîyalîzmê de diman, xwe parastin, asîmîle nebûn. Vê fenomênê em bi du faktoran dikarin şirove bikin. Ya yekemîn; kurdên Ermenîstanê bi piraniya xwe ve, kurdên Gurcîstanê jî gişk, êzdî bûn. Ola êzdîya rê li ber bişkavtin û asîmîlebûna wan girt.

Li gor ayîna ola êzdîyan zimanê kurdî pîroz e. Sala 1932an Şêx Heyderê êzdî di kovara *Hewar* de dinivîse: "Zimanê me kurmançî ye. Şîrîntirîn zimanê di dinyayê ye. Ji lewra Xwedê jî pê axivîye. Pelê kitêba me dibêje: "Xwedê bi zimanê kurmançî ê şîrîn axivîye." Ji ber wê yekê *"Mesheva Reş"* bi zimanê kurmançî hatîye."³⁸ Êzdîyên Kavkazê wusan jî bawer dikin, ku bi spartina Xwedê, Melekê Tawîs Adem fêrî axavtinê kirîye û ew bi Adem re bi zimanê kurdî (ew dibêjin kurmançî) axivîye. Ew bawer dikin, wekî zimanê kurdî yekemîn ziman e li rûbarê dinê û

pîroz e. Hin jî li gor ola êzdîyan, mafê êzdîya tune bi kesên ji ol û neteweyên mayîn re bizewicin. Ev jî astengek bû pêşîya bişkavtinê. Faktora duyemîn jî, wekî kurdên Ermenîstanê û Gurcîstanê ji bişkavtinê parastin ew bû, wekî dema Sovyetê di siyaseta komarên Ermenîstanê û Gurcîstanê de plana bişkavtina kurdan tune bû.

Li Azerbaycanê û Turkmenîstanê kurd jî wek neteweyên desthilatdar, azarî û turkman, musulman û bi piranîya xwe ve şîya bûn. Ew bi hêsanî ji hev dizewicîn û nav hev de dibişkivîn. Kurdên wan komaran girîngîya mezin ne didan parastina zimanê kurdî, ji xwe rabûn-rûniştandin, kevneşopîyên wan jî gelekî nêzikî yên azerîya û turkmenan bibûn. Ji alîkî mayîn ve serokatîyên wan komarên tirknîjad, wek hikumata Turkîyê, siyaseta bişkavtin, asîmîlekirina kurdan bi rê ve dibirin. Ev siyaseta bi taybetî, bi hovîtiyeke mezin ji alîyê serokatîya Azerbaycanê ve dihat bi rê ve birin.

Hikumatên dewletên Pişkavkazê; Azerbaycan, Ermenîstan û Gurcîstan hê jî ji naskirina mafên kêmanîya, yên piralî ku dikaribû rê bida kurda û kêmanîyên mayîn mafên xwe biparêzin, ji xwe dûr digrin. Eger kêmanîyên mayîn xwe spartine piranîya demografiya cîh (li hinek deveran ew piranî ne), yan alîkarîya dewletên der, kurd bêpişt mane. Piştî têkçûna Yekîtiya Sovyetê, ku bi xwe re dijarîyên aborî û bilindbûna pêla nasîyonalîzmê û konfliktên etnîkî anî, bi dehan hezaran kurd ji komarên Pişkavkazê (Azerbaycan, Ermenîstan û Gurcîstan) wusan jî ji komarên Asîya

Navîn (Qirgîzîstan û Ozbêkîstan) neçar man koçber bibin. Piranîya wan li Rûsîya Fêderal û Qazaxistanê, parek li komarên Yekîtiya Sovyetê mayîn û pareke biçûk jî li welatên Awropa Rojava, bi taybetî li Almanîya, Bêlçîka û Holanda bi cîh bûn.

Piranîya kurdên musulman ji Ermenîstanê, Azerbaycanê, Qirgîzîstanê û Ozbêkîstanê ji ber dijarîyên aborî û konfliktên etnîkî koçî Qazaxistanê kirin. Gerek bê gotin berî hevberdana Yekîtiya Sovyetê kurdên Qazaxistanê êdî baş întêgre bibûn, di nav wan de kesên navdar û dewlemend hebûn û kurdên ji komarên mayîn xwe li wan girtin. Li gor çavkanîyên kurdan jimara kurdan li Qazaxistanê niha deve-devî 150.000 e. Li Qazaxistanê rêxistinên kurdan yên civakî karekî hêja dikin; kovar û rojnameyên kurdî tên çap kirin, pirtûkên kurdî, di nav wan de yên ji bo dibistanan, tên çapkirin. Li deverên kurd lê pir in, di dibistanan de zimanê kurdî tê xwendin.

Li Rûsîya Fêderal jî li dor 130.000-150.000 kurd hene. Civakên kurda yê mezin li Moskva, Yaroslav, Novosîbîrsk, Karasnodar, St. Pêtêrsbûrg û deverên mayîn hene. Komele û navendên kurda kovar û rojnameyan çap dikin, radyoya "Dengê Rûsîya" rojê seatekê programên bi zimanê kurdî (kurmancî û dimilî) belav dike.

Divêt em ji bîra nekin, wekî ew çalakîyên ku li dewletên Qazaxistanê, Azerbaycanê, Rûsîya Fêderal û komarên mayîn pêk tên, bi giranîya xwe ve ji alîyê kurdên ji Ermenîstanê derketî tên bi rê ve birin. Ezmûna kurdên Ermenîstanê dema Sovyetê bi dest anî, hê jî kêrî parastina ziman û çanda kurdî tê.

Dema Sovyetê sê navendên kurd-nasîyê li Moskva, Lênîngad û Yerêvanê lêkolînên dîrok, ziman û çanda kurdî dikirin. Ji talebextan re niha tenê çend kurdnas wî karî didomînin. Li Înstîtûta Rojhilatnasîyê ya St. Pêtêrbûrgê (Lênîngada berê) tenê sê kurdnas mane, ku temenê her-sêkan jî li ser 70ê salan re ye. Li Moskva û Yerêvanê jî rewş baştir nîne.

Yekîtiya Sovyetê li ser kurdên wî welatî de hilweşîya, bi deha (dibe ku sedan) hezaran bûne penaber. Îro civakên kurdan hêdî-hêdî ser xwe de tên, lê hê jî li pêşîya wan gelek asteng hene. Kurdên Yekîtiya Sovyeta berê ji bo parastina nasname, ziman û çanda neteweyî, hê jî pêwîstîya wan bi alîkarîya hikumata Kurdistana Fêderal û rêxistinên dîaspora kurdan heye.

Jêrenot:

¹ Sours of the History of Azerbaijan, Baku , 1989, rû.68. Ev malûmatî min ji gotara Shamil Askerov, KurdishMedia.com, 18.09.2006 hildaye.

² Dr. Khalil J. Rashow, Mîrgeha Şêxan û Şengal û Kilîs, Roj, 2003. Hanower, <http://www.yezidi.net/mirgeh.htm>, 21/Feb/2003.

³ History of Azerbaijan, Baku , 1994, rû. 283. Ev malûmatî min ji gotara Shamil Askerov, KurdishMedia.com, 18.09.2006 hildaye.

⁴ Dîsan li wir. Ev malûmatî min ji gotara Shamil Askerov, KurdishMedia.com, 18.09.2006 hildaye.

⁵ G. Akhmedov, Srednevekovyi gorod Beligan, Baku , 1972, rû.82 Ev malûmatî min ji gotara Shamil Askerov, KurdishMedia.com, 18.09.2006 hildaye.

⁶ Shamil Askerov, KurdishMedia.com, 18.09.2006.

⁷ www.ecmi.de/jemie/download/2-2007-Szakonyi.pdf, rû.4

⁸ Tosinê Reşîd, Êzdîyatî, oleke hê jî ne naskirî, Stockholm, 'Roja Nû', rû. 224.

⁹ Poêma 'Sîranamê' ya yek ji mezintîrîn şayîrê ermenîya yê sedsalîya XX, Hovanês Şîraz ser mêraniya wan hatîye sêwirandin.

¹⁰ Sharaf xan Bidlisi, Sharafname, Moskva, 1967, t I, rû. 370.

¹¹ V. Macharadze, 'Gruzinskiye dokumenti po istorigruzino-kurdsko-asiriysko-ruskix vzayimootnosheni, 60-70 godax XVIII veka. Sabchota Sakartvelo, Tbilisi, 1989, rû.33.

¹²

<http://www.armeniapedia.org/index.php?title=Kurds#column-one#column-one>

¹³ Second report submitted by Armenia pursuant to article 25, paragraph 1 of the framwork convention for the protection of national minorities. 24,11.2006, rû.55.

¹⁴ www.eki.ee/books/redbook/kurds.shtm

¹⁵ Tosinê Reşîd, rû. 183.

¹⁶ 'Sovetskaya Etnografiya', Moskva, 1964, N5, rû. 17-30.

¹⁷ Müller, D., The Kurds of Soviet Azerbaijan, 1920-91, Central Asian Survey, Vol. 19, No 1, 2000, p.62

¹⁸ Dîsan li wir.

¹⁹ N. Rzayev, www.kurdishmedia.com, 05, 06, 2006.

²⁰ Farid Shafee, Inspired from abroad: The external Sources of Separatism in Azerbaijan. In the "Caucasian review of the International Affairs. Vol. 2(4)-Autumn 2008, p. 200-211.

²¹ <http://www.unhcr.org/refworld/country,MRGL,AZE,4562cf2,49749bc,o.html>

²² N.Rzayev, www.kurdishmedia.com, 05, 06, 2006.

²³ Sovetskaya Etnografia, 1964, N5, rû.17-30.

²⁴ Chaliand Gerard (ed.) *A People Without Country: The Kurds and Kurdistan*. New York: Olive Branch Press (1993-revised first American edition) pg.203.

²⁵ Giga Chikhladze, Irakliy Chikhladze, "Grûzîya: kûrdskeyê mênşêstvo mojêto prosto îzçêznût" Tbilisi (IWPR) 16.09.2005.

²⁶ Irakli Chikhladze and Giya Chikhladze, "The Yezidi Kurds and Assiriyans of Georgîya: The problem of Diasporas and integration into Contemproary Society: 21 Central Asia and Caucasus" (2003)

²⁷ www.ecmi.de/jemie/download/2-2007-Skazoniyi.pdf.

²⁸ Dîsan li wir.

²⁹ www.caucaz.com, 20.12.2006.

³⁰ Li parlamênta Komara Ermenistana serbixwe (18.05.1918-29.11.1920) nonerê êzdîya, Ûsiv begê Hesên axa hebû.

³¹ Gor malûmatîyên Dêpartamenta kêmenetewa û karên olî, ya hukumata Komara Ermenistan, îro li Ermenistanê dor 20 kurdên musulman mane.

³² <http://oneworld.blogsome.com/2006/05/07/kurdish-nationalizm-in-armenia/>

³³ *Kurdish Life*, N 10, Spring, 1994.

³⁴ 'Golos Armeni' newspaper (online edition) N139, 26.12.2005.

³⁵ Yezidi/Kurds in Armenia, www.minel-res@mailbox.riga.lv, 16.05.1999.

³⁶ <http://groong.usc.edu/orig/ok-19980611.html>

³⁷ <http://groong.usc.edu/orig/ok-20040916.html>

³⁸ Hewar, sal 2, hejmar 21, 5 Hezîranê, sala 1933.

Di Pêkanîna Nasnameya Neteweyî de Bandora Ziman û Edebîyatê

Lokman POLAT

Di pêkanîna nasnameya neteweyî ya Kurd de, girîngî û ciyê ziman û wêjeyê çîye? Yan jî ku em bi gotineka dî bêjin, ji ber çî ziman û wêje di pêkhatina nasnameya neteweyî de navgînên (amraz- ên) bitesîr (bibandor) in? Çavkanîya hêza wan çîye?

- Kurd di pêkanîna nasnameya neteweyî de ziman û edebiyatê datînin kur, ez nizanim. Lê, bi qasê ku ez zanim hinek sîyasetmedarên kurd qîmet û girîngî nadine edebiyat û zimanê kurdî. Loma jî ew ne bi kurdî, bi tirkî sîyasetê dikin. Dema mirov tirkî bifikire, birame û bi tirkî sîyaset bike dê siyaseta mirov jî biþibe ya tirkan û dê siyaseta mirov li gor mentalîteya tirkîbûnê þikil bigre.

Di nav civaka kurd de hinek sîya-

setmedar, rewþenbîr û nivîskarên ku bi kurdî dinivîsin qîmet û rûmet didine edebiyat û zimanê kurdî. Fikir û ramanên wan, nêrîna wan a sîyasî û helwesta wan kurdî ye, kurdayetî ye.

Dem a min pirtûka xwe ya bi navê *Bandora Edebîyatê* dinivîsand, di encama lêkolînê de min dît bê di pêkanîna nasnameya neteweyî de çiqas bandora edebîyatê heye û ziman çawa roleke sereke dileyîze. Di pêkanîna nasnameya neteweyî de haceta herî girîng û bingehîn ziman û edebiyata wî zimanî ye. Edebîyat û ziman þikil û reng dide nasnameya neteweyî. Ew hêza xwe ji hebûna netewe, ji çand, folklor, dastan, çîrokên gelêrî û edebiyata devkî digrin û li ser civakê bandora xwe datînin. Netewebûn li ser bingeha çend tiþtan tê pêkanîn û bin- geha wan tiþtan jî ziman e.

Ziman, çand, edebîyat û tradisyonên dîrokî nebin ferqa neteweya kurd û neteweyeke din namîne. Heger ev tiptên cûda yên kurdan nebin, tu yê çawa ferqa kurdan ji neteweyên serdest ku welatê kurdan ji alî wan ve hatîye dagirkirin cûda bidî nîşandan?

Dewleta dagirker a kemalist 80ê sal in ku kurd înkâr dike. Hê jî li gor zagonên fermî yên dewletê û li gor yasaya wan a bingehîn kurd tunin. Heger kurdan bi tevahî zimanê xwe wenda bikirana, asîmîle bibana, li çand, edebîyat, tore û hemû hêjayîyên xwe yên netewî xwedî derneketana û herweha doza neteweyî û demokratîk neparêstana û ji bo vê dozê tenekepiyana, dê eqîbeta kurdan biþibiyana ya lazan. Lê, þikir ku kurd nebûn wek laz û çerkez û boþnaq û arnawidan.

Dema ku em li rewþa giþtî ya îro binêrin, em dikarin bêjin ku netewetîya kurd, di peydakirina nasnameya sîyasî-hîquqî ya kurd de serkevtî nebûye. Vê rewþê tesîreke çawa li ser wêjeya(edeba) kurd kirîye? Yanî pêknehatina nasnameyeke neteweyî ya hevgirtî, çi cûre astengîyan bi awayekî vekirî û dîyar derdixe pêþberê cihêtîya (cûdahîya) wêjeya kurdî?

- Pêkanîna nasnameya yekgirtî ya hîqûqî û siyasî wisa hêsan nîne. Þert û zirûfên Kurdistanê, rewþa gelê kurd û pêvajoya ku kurd têde derbas bûn û konjuktura rojhilata navîn nehêþt ku heta niha yekîtiya kurdan ya her çar parçeyan pêk bê.

Welatê kurdan Kurdistan bê îradeya kurdan hate perçekirin û sînoren sunî yên di nav çar parçeyan

de bû realîteya jiyanê û pêþî li têkiliyên sosyal/civakî yên navbera herçar parçeyan girt. Her parçe li gor þert û mercên xwe yên taybetî di nav pêvajoyek de derbas bû.

Parçebûna welêt û þertên taybet ên her çar parçeyan helbet tesîra xwe di warê edebîyatê de bi þêweyeke negatîv kir. Edebîyata kurdî ya her çar parçeyan ji hevûdu hate qutkirin. Alfabeyên cûda bûn sedem ku kurdên bi latînî/kurdî dinivîsin û dixwînin, kurdên ku bi alfabeya arebî û bi tîpên Mihemedî dixwînin ji hevûdu fêm nekin û nikaribin berhemên hevûdu bixwînin.

Binêrin ez dikarim soranî bi tîpên Latînî-kurdî bê nivîsîn bixwînim û jê fêm bikim, lê bi tîpên arebî ez nikarim bixwînim. Gelek pirtûkên hêja yên edebî bi soranî hene lê kurdên bakur jê feyde nabînin. Min û dostekî min ê kurdê baþûr li ser edebîyatê û bi taybetî li ser romana kurdî sohbet kir, wî pesnê romannivîserê kurd Bextîyar Alî, Xisro Caf û Pêrzad Hesen da. Gelek pirtûkên wan hene lê bi tîpên arebî ne. Ez li ber ketim ku ji ber cûdahîna alfabeyê, min heta niha yek pirtûkek van her sê nivîskarên hêja nexwendîye.

Bi min divê kurd yek alfabeyeke bikar bînin. Ew jî alfabeya Latînî-kurdî ye. Divê dewleta federe ya baþûrê Kurdistanê gav bavêje û biryara pêkanîna alfabeya Latînî-kurdî bigre û di perwerdeyê de, masmediayê de û di hemû qada jiyanê de vê alfabeyê bikar bînin.

Ji dervayê Kurdistanê Baþûr, pêknehatina yekîtiya sîyasî û cografî, hîn jî bi awayekî azadane pêknehatina

mafê perwerdeyîya bi zimanê dayikê, çi astengîyan derdixe pêpberê zimanê kurdî û standartîzebûna wê? Ji bo bihûrandina ev astengan, divê em rêyekî çawa biþopînin?

- Min li jor bal kişand ser sedemên nebûna yekîtiya siyasî û cografîk a kurdan, lewre jî ez vê mijarê dubare nekim. Lê, ez vê jî bibêjim; li cîhanê hinek dewlet pêþiyê parçe bûne û papê bûne yek. Almanya, Vîetnam û niha hewldanên ji bo yekîtiya Koreyê wek mînak in. Ez hêvîdarim ku dê di pêþerojê de parçeyên Kurdistanê jî azad bibin û Kurdistaneke yekbûyî çêbibe. Yekîtiya Kurdistanê daxwaza her kurdê welatparêz û neteweperwer e. Lê, daxwaz tiptek e û realîte jî tiptekê din e. Divê mirov li gor realîteya heyî tevbigerê û realîteyê li gor daxwazên xwe biguherîne. Ji bo guhertinê jî kar û xebata siyasî û rêxistinî divê.

Ji bo ku ji bilî baþûrê Kurdistanê, li her sê parçeyên Kurdistanê di dibistanan de perwerdeya bi kurdî nabe, di têkiliyên fermî, di masmedia rojane û di bazarê de kurdî nayê karanîn, pêþveçûna zimanê kurdî hêdî hêdî dimeþe. Heger berevajê vê bibana û kurdî li van her sê parçeyan zimanê perwerdeyî û fermî bana, dê hîn pirtir dewlemend bibana û hîn pirtir pêþve biketana.

Standartbûna zimanê minaqeþepeyê din e. Heger ez li ser vê mijarê dîtî û ramanên xwe pêþkêþ bikim dê gelek dirêj bibe. Mesela standartbûna zimanê kurdî girîng e, lê pîrhêlî ye jî. Ji standartbûna ziman mebest çiye? Kurdî ji çar zaravayan

pêk tê. Gelo ji standartbûna kurdî qest ji her çar zaravayan avakirina zimanekî yekgirtî û standart e, yan her zarava di nav xwe de standarteke ava bike?

Çawa ku ez naxwazim li baþûrê Kurdistanê kurmançî di nav soranî de bê helandin û li wir her tipt bi soranî be, herweha ez naxwazim li bakurê Kurdistanê jî zazakî di nav kurmançî de bê helandin û hertipt bi kurmançî be. Na, zaravayên kurdî dewlemendîya kurdî ye û divê bêne parastin, neyêne wendakirin.

Em dibînin ku di sedsala 19an de li Awrupayê digel pêþkevîna fikra neteweyî, bi taybetî jî cûreyê romanê di pêkahanîn nasnameya neteweyî de rolekî girîng wergirtiye. Em dikarin bêjin ku bi vê rola romanê, jîyan û hêjayîyên ciyawaz, di bin îmajekî kulturî ya neteweyî de homojen kirine. Gelo em dikarin ji bo civaka(komela) kurd jî behsa rolekî wesa bikin, bi giþtî li ser wêje û bi taybetî jî romanê?

- Belê, li Awropayê di sedsala 19an de hest û ramanên neteweyî geþ bûn, bilind bûn û bi saya berhemên edebî nasnameya neteweyî pêk hat. Di pêkanîna nasnameya neteweyî de edebîyat haceteke girîng e û ji bo pêkanîna nasnameyê roleke girîng dilîze.

Hinek berhemên edebî û kitêbên olî ji bo pêkanîna nasnameyê bûne kanon. *Quran* ji bo areban, *Tewrat* ji bo cihuyan, *Încîl* ji bo neteweyên Xaçperest ên Awropayê bûn kanona pêkanîna nasnameya neteweyî. Li

Awropayê digel *Încîlê, Komediya Îlahî* ya Dante û gelek roman û cûr bi cûr berhemên edebî ji bo pêkanîna nasnameya netewî ya gelên Awropayê roleke girîng leyistin û bandor danîn. Nasnameyên neteweyî di bin tesîra wan berhemên de pîkil girtin.

Di nav civaka kurd de jî edebîyata devkî di serî de roleke girîng leyist. Papê bi afirandina berhema nemir *Mem û Zîna* Ehmedê Xanî, bi afirandinên dîwanên edebî yên helbestvan Melayê Cizîrî, Feqiyê Teyran, Elîyê Herîrî û hwd, di hêla nivîskî de edebîyata kurdî li ser pêkanîna nasnameya neteweyî û geqbûna hest û ruhê neteweyî tesîr kir, bandor danî.

Ola Îslamê kurdan ji nasnameya wan û ji çavkaniyên wan ê qedîm dûr xist û wan ber bi ûmetbûnê ve bir. Bi bandora misilmantî û þûn ve kurd ducarî þîzofrenîyeke kulturî bûn. Lê, edebîyata devkî ya kurdan û herweha berhemên edebî yên ku ji dema Ehmedê Xanî heta îro hatine nivîsîn, kurdan ber bi netewebûnê ve anî. Bavê neteweperwerî û welatparêzîya kurd Mistefa Barzanî ye, bapîrê neteweperwerî û welatparêzîya kurd Ahmedê Xanî ye.

Ji ber kuengeþîyeke kevnare ya navbera kurda ye, ez dixwazim pirs bikim: ew tiptê ku wêjeya neteweyî ya kurdan dîyar dike, aîdiyet e an jî ziman e? Bi gotineka hîn aþkera bêjim, çî cîyawazî di navbera vegotina bi ziman-ên serdest(arebî, farisî, turkî) û vegotina (derbirîna) bi dîyalektek kurdî heye?

-Edebiyat aîdbûna xwe di ziman de dibîne. Berhemeke edebî bi kîjan

zimanî bê nivîsîn ew berhem aîde edebiyata wî zimanî ye. Yaþar Kemal û Selîm Berekat kurd in, lê bi tirkî û arebî dinivîsin. Berhemên wan aîde edebîyata kurdî nîne, aîde edebîyata tirkî û arebî nin. Ez mînamek ji romaneke kurdî bidim.

Romana Mele Seîdê Xelatî *Evîna Bêtuxûb* Romaneke bi kurdî hatiye nivîsîn, lê ji bo ku mentalîteya nivîskar îslamî û ûmetwarî ye, tê de tradîsyon û çanda kurdî yan jî tiþteke ku aîde kurdan be, tiptê ku bal bikiþîne ser kurdayetiyê tune. Nav, naverok, cih, war, bajar, her tipt arebî ye, aîde areban e. Evîna Þefîq û Fetwa, têkilîyên wan û civatê, tiptên ku li derûdora wan diqewimin, bûyerên ku di romanê de têne ravekirin hemû jî arebî ne, aîde civaka areban in.

Ez dixwazim bidim zanîn ku, naveroka romanê çî dibe bila be, a girîng zimanê wê yê nivîsînê ye û ziman wê dike aîde edebîyata wî zimanî. Romannivîserên kokkurd Metîn Aktaþ, Mehmet Sebatlî, Hesên Bildîrîcî û hwd, gelek romanên baþ û hêja nin. Naveroka romanên wan kurdayetî ye, kurd û Kurdistan e, lê çî heyf ku zimanê wan tirkî ye û lewre romanên wan aîde edebîyata kurdî nînin. Aîdbûn, bi naverokê nabe bi zimên dibe. Romannivîserê Alman Karl May romaneke derbarê kurdan de nivîsiye û qada bûyerên romanê, cih û her tipt li Kurdistanê ye, lê wî romana xwe bi almanî nivîsiye. Nivîskarê Îngilîz Walter Scot li ser Selahaddînê Eyûbî yê kokkurd roman nivîsiye, lê bi îngilîzî nivîsiye û lewre jî romanên Karl May û Walter Scot aîde edebîyata kurdî nînin.

Kurdek çîroka evîna *Leyl û Mecnûn*

bi kurdî nivîsîye û arebek bi arebî nivîsiye. Naveroka wan yek e, lê zimanê wan cûda ye. Û loma jî yek aîdê edebiyata arebî ye ya din aîdê edebîyata kurdî ye. Bi min, êdî divê ev minaqeþeya nivîskarên kurd kî ne û berhemên kurdî kîjan in û herweha nivîskarên kokkurd ku bi zimanekî din dinivîsin û berhemên wan yên zimanên din aîdê edebiyata kurdî ne yan na, dawî bibe. Êdî ev minaqeþe neyê kirin. Pirtûk bi kîjan zimanî hati-be nivîsîn aîdê edebiyata wî zimanî ye û nivîskar jî bi kîjan zimanî binivîse - koka wî çi dibe bila be- ew nivîskarê wî zimanî ye. Herwekê ku Yaþar Kemal dibêje "Ez kurd im lê nivîskarê zimanê tirkî me."

Netewetî û zîman ... Bi gotineka din, rola erbabê qelem û wêjeyê di avakirina netewe de... Di çêbûna netewetîya kurd de, di nav tesewirên vê netewetîyê de, tesîra(bandora) ziman û wêje di çi derecê de ye û çi cîyawazî di navbera wê û yê neteweyên din de heye?

- Ziman zimanê gel e, netewe ye. Zimanê koçer û feqîra ye jî û zimanê dewlemend û arîstokrata ye jî. Her fer-dên wî gelî/neteweyî bi wî zimanî xeber bidin ev tiptekte xwezayî ye. Lê li ziman xwedî derketin, wî parastin û ji bo pêpveçûna wî xizmet kirin, kar û xebat meþandin tiptekte din e.

Yekî ne welatparêz û neteweper-est, yan jî yekî sîxur, xaîn û heval-bendê dijmin jî dikare bi kurdî xeber bide, lê ew li kurdî xwedî dernakeve, wî naparêze. Yên ku ziman diparêzin, lê xwedî derdikevin, wî pêpve dibin,

dewlemend dikin kesên welatparêz, neteweperest, rewþenbîr, nivîskar û sîyasetmedarên welatparêz û netewe-perest in. Lewre jî di pêkanîna nasnameya neteweyî de ew roleke girîng dileyizin û pêdiviyên hêja pêktînin û bi saya wan nasnameya neteweyî þikil digre, geþ dibe, pêþ dikeve û tê pêkanîn.

Ji xwe yê ku li çand, edebîyat, ziman û hêjayîyên xwe yên dîrokî xwedî dernekeve nikare ji bo pêkanî-na nasnameya neteweyî ti tiptek bike. Ji bo ku ew tiptên baþ bike, kirinên pozîtîv pêk bîne divê li zimanê xwe, çand û edebîyata xwe xwedî derkeve.

Ew ên ku netewetîya kurd û daxwazên wê yên dîrokî wek anakronîzmekî dibînin jî hene, yên ku wekî reaksiyonekî li dijî nas-nameya serdest û dagirkerên sed-sala 20an dibînin jî ... Li gorî dîtina we þîîra klasîk a kurdî ya ku taybetî bi dîyalektên(zaravayên) kurmancî, hewramî û soranî hatine nivîsîn - dema ku ev hatin nivîsandin, wekî îro li ser vê cografyayê arebî, turkî û farisî zimanê îdarî bûn- nikarin bibin nîþanekî esasî û daxwazekî bihêz a netewetî û nasnameya kurd?

- Ne ji niha ve, ji dema qedîm ve nivîskarên kurd bi kurdî nivîsîne. Helbestên Baba Tahîrê Uryan û yên din li holê ne. Dema ku arebî û farisî di rewacê de bûn û nivîskarên rojhilata navîn û nivîskarên tirk bi arebî û farisî dinivîsandin, nivîskarên kurd, Melayê Cizîrî, Elî Herîrî, Feqiyê Teyran û Ehmedê Xanî bi kurdî dinivîsandin.

Kurdî nivîsandina wan ji bo ede-

bîyata kurdî ya nivîskî bû bingeh û wan bi berhemên xwe yê edebî, edebiyata klasîk a kurdî pêk anîn. Li cîhanê gelek xelk, netewe hene ku yekemîn numûneyên edebiyata wan a klasîk ne beriya sed salekê ne. Zimanê îngilîzî ku îro jî li temamê dinyayê ewqas pêpêketîye û berfireh bûye, numûneyên wê yê ewil beriya çarsed sal wan e. Heger em li edebiyata klasîk a tirkî binêrin, di dema Selçûkiyan û Osmaniyan de, nivîskarên wan bi piranî diwanên xwe bi farisî û arebî nivîsîne.

Helbet kurdî nivîsîna nivîskarên kurd ên ku edebiyata klasîk a kurdî pêk anîne bi hest û ruhê neteweyî ji pêkanîna nasnameya neteweyî re xizmet kirine, loma berhemên xwe bi zimanê xwe -bi kurdî- nivîsîne. Ji xwe daxwaz û arzûya wan ev bûye ku ji doza neteweya xwe re xizmet bikin û ji bo pêkanîna hestên neteweyî gav bavêjin û bibîne pêngava yekem. Lewre jî divê kurd qîmet û rûmet bidine edebiyatvanên xwe yê klasîk û herweha qîmetê bidine edebiyatvanên xwe yê nûjen ku di dema niha de bi zimanê xwe yê zikmakî, anku bi kurdî dinivîsin û berhemên edebî diafirînin.

Wek gotinên dawîn, ez dixwazim bal bikişînim ser vê rastiyê û bibêjim ku; Ziman, çand û edebiyata neteweyekî hebûna wê neteweyê ne. Nete- weyek ku zimanê xwe, çanda xwe, edebiyata xwe wenda bike, ew bi xwe jî wenda dibe, di nav neteweyên din de dihele, asîmîle dibe. Yê ku neteweyan li ser lingan dihêle ziman, çand û edebiyata wê neteweyê ye. Sedemên ku çima romannivîsiya kurdî ewqas qels maye? gelek in. Lê, sedemê bingehîn sîyaseta nîjadperestî û

þovenîya dewletên dagirker e. Ev sîyaseta wan a þoven, bi zagonên paþverû hebûna netewa kurd û zimanê kurdî qedexa kiribû. Zimanekî ku 80 sal qedexa be, helbet pêþketina wî zimanî wekî ku tê xwestin pêk nayê, edebiyata wî zimanî beyar dimîne, edebiyata ku bi hezar zor û zehmetan bê afirandin jî qels dimîne. Civak paþve dimîne û kar û xebata rewþenbirî bi berhem nabe. Heger li Kurdistanê bakur di dibistanan de bi zimanê kurdî perwerdeyî bihatana kirin, bi kurdî pirtûk, kovar û roj- nameyên rojane bihata weþandin, dê romana kurdî jî bikemiliyana û gelek xurt bibana, pêþve biçûna.

Kültür Bir Ulusu, Halkı Oluşturan, Onu Diğer Uluslardan, Halklardan Farklı Kılan Temel Niteliklerden Biridir

Metin AKTAŞ

Kürtler, ulusal kimliğin inşasında dil ve edebiyatı nereye yerleştiriyorlar? Daha doğrusu ulusal kimliğin oluşmasında dil ve edebiyat neden etkili araçlardandır? Bunların gücü nereden kaynaklanıyor?

- Kültür bir ulusu, halkı oluşturan, onu diğer uluslardan, halklardan farklı kılan temel niteliklerden biridir. Sorunuza yanıt vermek için Kültürün ne olduğunu anlamamız lazım. Birçok insan kültür deyince okumuş, aydın, bilgili, görgülü insan anlar ülkemizde. Oysa kültür çok daha geniş çok daha derin bir kavramdır. Kültür insan toplumuna özgü bilgi, inanç ve davranışlarının bütünü ile bütünün parçası olan maddi nesnelere, toplumsal yaşamın dil, düşünce, gelenek, işaret sistemleri, semboller, kurumlar, yasalar,

aletler, teknikler gibi her türlü maddi ve tinsel öğeyi kapsar. Görül- düğü gibi kültür bir ulusun, halkın sosyal yaşamının bütün alanlarını kapsar. Yani kısacası kültür bir halkın sosyal yaşam ve düşünce tarzıdır. Halkımızın arasında yaygın olan inanca göre kültür ya da bazı kültürel öğeler (Örneğin din, gelenek görenekler) insanın sonradan sosyal hayat ve üretim faaliyeti içerisinde edindiği edimler değil, biyolojik (yaradılıştan var olan) öğelerdir. Bu noktayı önemli bulduğum için biraz açmakta yarar var. Eğer kültürü veya bazı kültürel öğeleri insanın sosyal, üretim faaliyetleri içerisinde edindiği alışkanlıklar olarak görmez, onların yaradılıştan insana verilmiş nitelikler olarak görürsek kültürün, yada bazı kültürel öğelerin değışmezliğine inanırız ki

işte bizim toplum olarak en önemli hatalarımızdan biri bu noktada başlar. Kültür yaradılıştan var olan bir şey değil, insanın üretim ve sosyal hayat içerisinde edindiği ortak özellik olduğuna göre toplumun üretim tarzının, sosyal yaşamının değişmesiyle birlikte değişen bir şeydir. Bir toplumun üretim tarzı, sosyal hayatı değişmeye başlayınca yeni üretim tarzı, sosyal hayat yeni bir kültür yaratır. Yaşadıkları kültürü biyolojik bir varlık olarak özümsemiş bizim gibi toplumlar yeni üretim tarzının ve yeni sosyal yaşamın yarattığı yeni kültürü kabul etmekte zorlanırlar, yeni kültürü hayatlarına sokmakta direnç gösterirler. Ve bugün yaşadığımız da tam olarak budur. Ülkemizde aşiretsel yapı dağılıp yerini kapitalist üretim tarzına bırakmaya başladığında, kapitalist kültür insanlarımızın hayatlarına girmeye başladı. Bekli de hayatlarına giren bu yeni kültüre en şiddetli tepki veren, red etmeye çalışan halklardan biriyiz biz. Yeni bir üretim ve sosyal yaşam içerisinde eski üretim tarzı ve sosyal yaşamın kültürünü sürdürmeye çalışırız. Böyle olunca da hayatımızda karşıtlıklar, çelişkiler, uyumsuzluklar başlar. Bu durum sadece bizim toplumumuza has bir olay değil. Bugün en gelişmiş toplumların hayatlarında bile binlerce yıl önce tarih sahnesinden çekilmiş üretim tarzının yarattığı kültürün öğeleri vardır. Bu durum da bize gösteriyor ki bir kültürü yaratan üretim tarzının yok olmasıyla o kültür yok olmuyor bir alışkanlık halini alarak uzun yıllar insan ve toplum yaşamından nesilden nesile geçerek

varlığını sürdürüyor. Bu gün kapitalist üretim tarzının egemen olduğu bir üretim faaliyeti içerisinde yaşayan bir halk olarak sosyal yaşamımızda egemen olan kültürün binlerce yıl öncesine ait üretim tarzının yarattığı kültür olduğunu söyleyebilirim. Bunun nedeni kültürün direncinden çok bizim toplum olarak kültürü biyolojik bir varlık olarak özümsemiş olmamızdır. Kültürü böyle gördüğümüz için böyle inandığımız için bizde değişimler, yenilenmeler birçok topluma göre daha ağır ve daha sancılı yaşanır. Burada kısaca açıklamakta yarar gördüğüm bir nokta var. Sanılmasın ki geçmişten günümüze gelen her kültüre karşıyım. İnsan yaşamını kolaylaştıran insanların farklılıklarıyla barış içerisinde bir arada özgürce yaşamını sağlayan kültürü gelecek kuşaklara taşımak gerekli ama bu gün yeni üretim tarzıyla çelişen günlük yaşamımızı kolaylaştıran değil zorlaştıran kültürü de hayatımızdan çıkarmak lazım. Mesela; kan davaları, kadın infazları, başlık parası ve aşiret örgütlenmeleri. Örnekler çoğaltılabilir. Kültürü biyolojik bir varlık olarak gören bizim gibi toplumlarda kültürler içe kapanıktır. Dışarıdan gelen her türlü kültürü kabul etmez, direnç gösterir. Oysa dışımızda başka halkların, ulusların kültürlerine kendimizi kapatmamız ne doğru ne de mümkün olan bir şeydir. Tarihin her döneminde halklar biri birinin kültürlerinden bir şeyler alıp vermiş, biri birlerinden etkilenmişlerdir. Bu etkileşim iki şekilde olmuştur. Zor, şiddet ve asimilasyonlarla sağlanan etkileşim ve entegrasyonla sağlanan etk-

ileşim. Zor, şiddet ve asimilasyonla sağlanan etkileşim hep halklara, insanlara acı çektirmiş, sosyal barışı sağlamadığı gibi halklar arasındaki dayanışma ve bir arada yaşama kültürünü de öldürmüştür. İnsanlık tarihi boyunca yaşanmış asimilasyon olayları incelendiğinde asimilasyonun halklara acı, gözyaşı, ölümden başka bir şey vermediği görülmüştür. Dolayısıyla kültürlerin etkileşiminde, asimilasyon tercih edilecek bir yol değil. Ret edilmesi, insan yaşamında silinmesi, yok edilmesi gereken bir yoldur. Ne yazık ki bugün ülkemizde gerek devlet, gerek siyasal partiler ve gerekse halkın önemli bir kesimi hala ülkemizde yaşayan farklı etnik kimliklerde, inançlarda, kültürlerde yurttaşlarımızın asimilasyonla yok edilmesini savunmaktadır. Ülkemizde tek ırktan, tek mezhepten bir ulus yaratmak için yüz elli yıldır bu topraklarda yaşayan farklı etnik kimlikler ve inançlarda, mezheplerde yurttaşlarımıza uygulanan asimilasyon politikasının ülkemizde yaşayan insanlara yaşattığı acıların tanığıyız. Bütün yaşanmış bu korkunç trajedilere rağmen hala ülkemizdeki farklı etnik kimliklerde, kültürlerde, inançlarda yurttaşlarımızı asimilasyonla yok etmeyi savunmak, gerçekten ülkemiz için acı ve acı olduğu kadar utanç verici bir durumdur.

Kültürlerin asimilasyonla etkileşimine, yok edilmesine karşıyız ama aynı şekilde kültürlerin entegrasyonuna tarafız. Çünkü entegrasyon farklı kültürleri zorla, baskıyla temel yaşam haklarını gasp ederek yok etmeyi amaçlamaz, farklı kültürlerin

farklılıklarıyla barış içerisinde bir arada özgürce yaşayarak kaynaşmasını, bir arada yaşama kültürünü kazanmasını sağlar. Ülkemizde yüzelli yıldır süren asimilasyon baskısı altında ezilen bazı kültürler asimilasyona olan tepkilerinden dolayı entegrasyona karşı çıktıkları olur ama bu doğru bir davranış değil.

Ekonominin bölgesel olmaktan çıkarak ulusal bir karakter almasıyla ulusal kültürler doğdu, ekonominin ulusal karakterden global bir karaktere dönüşmesiyle birlikte uluslar üstü insanlık camiasına hitap eden bir kültür doğdu. Bugün bütün ülkelerde yerel ulusal kültürlerle evrensel kültür arasında kavga sürmekte. Birçok ulus, birçok halk evrensel kültürden korkarak dışında, dışarıdan gelen her türlü kültüre karşı durmaktadır. Bu, hem mümkün olmayan hem de zararlı olan bir davranıştır. Global dünya ve global ekonomi önüne geçilmez bir şekilde global bir kültür yaratacaktır. Burada bizim yapabileceğimiz şey global kültüre ve global ekonomiye karşı çıkmak, sınırları global kültüre ve global ekonomiye kapatmak değil. Global kültürle yerel ulusal kültürün bir arada yaşayacağı bir sentez yaratmaktır. Bunun yolu da entegrasyondur. Şüphesiz entegrasyonla farklı kültürler birbirlerinden bir şeyler alıp verecek zamanla ortak bir kültüre doğru evrileceklerdir. Bu süreç iradi olmadığı ve zorla yapılmadığı için desteklememiz gereken bir süreçtir. Çünkü son tahlilde hiçbir kültür sonsuz değildir, her yeni doğan kültür eski kültürlerin enkazı üzerinde doğar ve onun külleri içerisinde büyür. Kültür

konusundaki düşüncelerimi böyle özetledikten sonra şimdi soru- nuza yanıt vereyim. Eğer kültür konusun- daki bu düşüncelerimi açıklamamış olsaydım birçok okuyucu söyledikleri- mi anlamamış olabilirdi.

Dil ve edebiyat bir ulusun bir halkın en önemli öğelerinden biridir. Edebiyat bir dilin kullanılmasının zenginleştirilmesinin önemli araçla- rından biridir. Dolayısıyla bir dille zengin bir edebiyat yaratılmamışsa o dil yeterince zenginleşmemiş, yeter- ince yetkinleşmemiştir demektir. Edebiyat ve dilin ulusal kimliğin inşasındaki rolü çok büyüktür. Edebiyat bir dili, kültürü toplumun bütün kesimlerine ulaştırma tanışır- ma araçlarından biridir ve beklide en önemlisidir. Kürtlere gelince, Kürtlerin henüz edebiyatın gücünü anladıklarını ve edebiyatı yeterince önemsediklerini söyleyemem. Kürtler başka alanlara harcadıkları emek- lerinin yüzde biri kadarını edebiyata harcamış olsalardı, bugün çok daha ileri bir noktada olurlardı. Edebiyat yalnızca bir ulusun, halkın bireylerini kaynaştıran ortak noktalarda bütün- leştiren bir araç değil, aynı zamanda da o ulusun, halkın sosyal yaşamını, kültürünü diğer halklara ulaştıran bir araçtır. Kürtler, yüzlerce yıldır baskı altında yaşayan, kültürleri asimilasy- onlarla yok edilmeye çalışılan mazlum bir halktır, ama Kürtler bu güne kadar bu durumlarını insanlık camiasına edebiyatla anlatmayı başaramadılar. Bu yüzdendir ki bugün bu kötü durumdadırlar. Şüphesiz ki Kürtlerin yüzler- ce yıldır baskı altında olmaları onların edebiyatta yetkinleşmesini

engelle- miştir ama Kürtlerin edebiy- atta yet- kinleşmemesinin tek nedeni budur diyemeyiz; Kürtlerin kendi sosyal yaşamlarından, kültürlerinden üretim tarzlarından, doğal yaşam alan- larından da kaynaklanan sebepler vardır. Bu yazının konusu olmadığı için bu sebepleri burada açıklama gereğini duymuyorum; bu ayrı bir çalışmanın ve yazının konusu olabilir.

Bugünkü genel duruma bakıldığında Kürt milliyetçiliğinin birleşik bir Kürt hukuki-siyasal kimlik yaratmakta başa- rısız olduğu söylenebilir. Bu durumun Kürt edebiyatı üzerindeki etkisi nedir? Yani birleşik bir ulusal kimliğin yaratılamaması açık ve belir- li bir Kürt edebiyatı ayrımı yapmayı zorlaştırıyor mu?

-Sorunuzu tam olarak anlayama- dım. Birleşik bir Kürt ulusundan kastınız İran Türkiye, Suriye ve Irak'ta yaşayan Kürtlerin birliğiye bu uzun bir araştırma tartışma konusu olmasın- na rağmen yine de bu konuda birkaç söz söylemek isterim.(Ben bir siyasetçi değilim. Bu yüzden lütfen sözlerimi bir siyasetçinin sözleriymiş gibi değerlendirmeyin.) Bilindiği gibi uluslar kapitalizmin ürünüdür. Yani uluslar kapitalizmin doğuşuyla doğ- muşlardır ve kapitalizmin gelişme- siyle birlikte gelişip büyümüşlerdir. Bir ulusu oluşturan dört önemli öğe- den ikisi olan ekonomik ve ruhi şekil- lenme birliği kapitalizmin doğmasıyla birlikte gelişir. Ortak bir kapitalist pazar içerisinde birleşmeyen, kaynaş- mayan aynı etnik kimlikte insanların bir tek ortak ulus oluşturma süreçleri

tamamlanmaz. Ortak bir kapitalist Pazar, insanları bir araya getirerek onlara ortak bir ruh kazandırır. Bu açıdan da ortak bir kapitalist pazar ulusların oluşmasında serpilip büyümesin- de olmazsa olmaz bir şarttır. İran, Suriye, Türkiye, Irak Kürtleri farklı kapitalist pazarlar içerisinde bulundukları için ortak ulusal ruhi şekillenme ve ortak ulusal öğelerin gelişmesi engellenmiştir. Milliyetçi duygularla uluslar oluşmaz. Belki milliyetçi duygular uluslaşmanın faktörlerinin oluşmasında etkili olur ama asıl olan ulusu oluşturan ortak bir kapitalist pazardır. Aynı etnik kökenden olan İran, Irak, Türkiye, Suriye Kürtleri ortak bir kapitalist Pazar içerisinde yaşamadıkça ortak bir ulus oluşturma sürecini tamamlayamazlar.

Edebiyat bu farklı ülkelerde yaşayan Kürtlerin biri birini tanıma şartlarını yaratır ama bu yalnız başına yeterli olamaz. Bu açıdan Kürtler hayallerin peşinden koşmaktansa daha gerçekçi projeler üretip hayata geçirme çabalarında olurlarsa çok daha iyi yaparlar. Şüphesiz kapitalizmde uluslaşma sürecinin başlamasıyla her halkın, ulusun bir "milli iddiası" oluşur. Ama ulusların tarihi incelendiğinde milli iddiaların mutluluk getirdiği tek bir ulus görmediğimiz gibi "milli iddiaların" ulusları ve insanlığı nasıl korkunç felaketlere sürüklediğini iki dünya savaşıyla yaşayıp gördük. Bütün Arap kökenli devletleri bir ulus çatısı altında toplamaya çalışan Nasır ve Saddam'ın sonunu biliyoruz. Söylediklerimi şöyle toparlayabilirim. Irak, İran, Türkiye ve Suriye'de yaşayan Kürtleri bir çatı altında toplama

düşüncesi (bu günkü koşullarda) gerçekleşme olasılığı olmayan bir ütopyadır. Gerçekçi ve gerçekleşme olasılığı bulunan politikaysa, bu dört ülkede yaşayan Kürtlerin yaşadıkları ülkelerin halklarıyla birlikte özgür, eşit ve ortak bir yaşam kurmasıdır. Bu yaşamın nasıl olacağına bu ülkelerde yaşayan halklar karar vermelidir. Bir ülkede yaşayan Kürtler başka bir ülkede yaşayan Kürtlerin kaderlerini belirleme talepleri olmamalı. Dört ayrı devletin siyasi sınırları içerisinde yaşayan bütün Kürtlerin partisi olmak, ütöpik bir düşüncedir. Şüphesiz global dünya, global ekonomi, global kültür zaman içerisinde ulusları birbirinden ayıran sınırları yok edecek, bütün uluslardan, halklardan insanlar bir tek dünya pazarı içerisinde yaşamaya başlayacaktır. O zaman belki de bugün birçok ulustan "milli iddiayı" savunan insanların idealleri gerçekleşecektir. "Milli idealler" için ulusların biri birlerini boğazlamasında hiçbir ulusun kazancı yoktur. Bu, bütün uluslar için bir felakettir.

Toparlarsak farklı devletlerin içerisinde yaşayan Kürtler için tek ortak bir hukuk yaratmak mümkün olmadığı gibi uygulama alanı olmayan bir ütopya olur. Dört devletin sınırları içerisinde yaşayan Kürtler için ortak bir yaşam alanı yaratılabilmelidir ama Kürt diliyle ortak bir edebiyat yaratılabilmelidir. Çünkü edebiyat sınır tanımaz.

Siyasi ve coğrafi birlikten yoksunluk, öte yandan Güney Kürdistan hariç, hala Kürtlerin kendi anadillerinde eğitim yapma ve bunu özgürce kullan-

ma hakkının tanınmamış olması, Kürt dilini ve bu dilin Kürtler arasında standartlaşması önüne ne gibi engeller koyuyor? Bu engelleri aşmanın bir yolu var mıdır?

- İkinci soruya verdiğim yanıtta anlattığım gibi Kürtlerin farklı iktisadi ve siyasal iktidarlarla yönetilen ülkelerin sınırları içerisinde yaşıyor olmaları, uluslaşma sürecine tek bir ortak kapitalist pazar içerisinde girmemiş olmaları farklı lehçelerden oluşmuş Kürt dilini bütün Kürtlerin anlayabileceği ortak bir karakter kazanmasını engellemiş, Kürtçenin lehçeleri arasındaki farklılıkları derinleştirmiştir. Eğer Kürt edebiyatı gelişmiş olsaydı bu boşluk, eksiklik kısmen telafi edilirdi ama edebiyat da yeterince gelişmediği için bu boşluk doldurulamadı. Bu yazıda birçok kez vurguladığım gibi Kürt dilinin, edebiyatının gelişmemesinin asıl nedeni yüz yıllarca üzerinde uygulanan ağır asimilasyoncu politikalar olmuştur. Kürt dili üzerindeki bu asimilasyoncu politikalar son bulduğunda, Kürt dili ve edebiyatı daha da gelişecek zenginleşecek, Kürtçenin farklı lehçeleri arasındaki yakınlaşma artacaktır. Edebiyatın bunda rolü büyük olacaktır ama altını çizerek söylüyorum Kürt dili lehçeleri arasındaki yakınlaşmayı sağlayacak temel faktör tek bir ortak ekonomik Pazar ve ortak hayattır. Bir dilinin kullanım değeri olmadıkça yaşam olanağı kalmaz. Bir dili yaşatmak geliştirmek istiyorsak ona kullanım değeri kazandırmalıyız. Yani dil bir ihtiyaç halini almalı. Bunun yolu da dilin bir ihtiyaç olduğu kurumsal

yapıların oluşturulması ve yaratılmasıdır. Birçok kimsenin anlattığı gibi feodalite ve feodal kurumlar Kürt kültürünün yaşamasının kaynağı değil, Kürt kültürünün gelişmesinin önündeki en büyük engeldir. Çünkü uluslar ortak bir kapitalist pazarın ürünüdür. Kapitalizm geliştikçe ulusal duygular ulusal kültür zenginleşir. Yeri gelmişken tekrar vurgulamakta yarar var. Feodal kültürü koruyup yaşatmak ulusal gelişimi sağlamaz, engeller. Bu böyle biline. Bu nedenle son yıllarda ulusal kültür diye feodal kültüre sahip çıkıp, onu yaşatmaya kalkan politikacıların büyük bir politik hata yaptıklarını söylemeliyim. Devletin yüz yıldan fazla bir zamandır ısrarla bölgede feodal ekonomiyi ve feodal kültürü koruyup yaşatmaya çalışmasının arkasındaki politik neden bu. Bu politikaya dikkat edilmeli feodal ekonomi ve feodal kültürün korunup kollarından vazgeçilmelidir.

Kürt dili lehçeleri arasında tercih sorununa gelince; bana göre bir lehçeyi diğer lehçeleri yok edecek kadar önemsemek ya da tercih etmek doğru değil. Kürt dili lehçelerinin özgürce yaşama kanallarını açıp Kürt dili lehçelerinin entegrasyonla eriyip birleşmelerini sağlayacak ortamı sağlamak gereklidir. Karşı olduğumuz asimilasyon politikalarını Kürt dili lehçelerinden biri veya bir kaç için istemeye, uygulamaya kalkmak çok yanlış ve af edilmez bir hata. Böyle bir politika farklı lehçeleri konuşan Kürtleri birleştirmeyeceği gibi ayırıştırır. Son yıllarda Kürtler bir lehçeyi diğer lehçeleri yok sayacakları

kadar önemseyip öne çıkarmaya başladılar. Bu durum diğer lehçeleri konuşan Kürtler arasında rahatsızlık yaratmaya başladı. Bu duruma dikkat edilmezse ileride bu rahatsızlık daha da büyüyebilir.

Avrupa'da 19.yüzyılda milliyetçi düşün- cenin yükselmesiyle beraber özellikle roman türünün ulusal kimliğin inşasında önemli bir rol üstlendiğini görüyoruz. Bu rolde romanın farklı yaşamları ve değer yargıları nı, ulusa ait bir kültürel imaj altında homojenleştirdiği söylenebilir. Bizim gibi toplumlarda genelde edebiyatın, özelde de romanın böyle bir rolünden bahsedilebilir mi?

- Batı toplumlarında uluslaşma süreciyle edebiyatın özellikle de romanın çok geliştiği, toplumların değişimi ve gelişimi üzerinde etki yarattığını biliyoruz. Aynı şeyi uluslaşma süreciyle birlikte Türklerin de yaşadığını söyleyebiliriz. Uluslaşma süreciyle birlikte gelişen Türk edebiyatı ve romanı tamamen bir ulus yaratma politikasının aracı olmuştur. Ve roman milliyetçilerin politik silahına dönüşmüştür. Kürtler için bunu söylemek mümkün değil. Türkiye'de yaşanmış bu deneyime baktığımızda Kürtler için milliyetçi bir edebiyat, milliyetçi bir roman istemekte doğru değil. Edebiyat Kürt dili kültürünü kullanabilir ama bence milliyetçi olmamalı. Düşünebilen, sorgulayabilen, farklı uluslardan, halklardan insanlarla bir arada yaşama hoşgörü- süne sahip olabilen aydın bir Kürt yetiştirmeli. Milliyetçilik hiçbir halka mutluluk

getirmemiştir ki Kürtlere getirsin. Kürt dilini ve edebiyatını kullanan yazarlar Türklerin geçtikleri yollardan geçmek zorunda değiller. Çağımızda kültürel, ulusal sorunlar sadece dilini konuşma, kültürünü yaşama sorunu değildir. Aynı zamanda bir sınıf sorunu, bir sosyal adaletsizlik ve eşitsizlik sorunudur da. Bir insanın mutlu olabilmesi, özgürce yaşayabilmesinin tek koşulu dilini özgürce konuşması, kültürünü yaşaması olsaydı bu gün Kürt halkıyla birlikte iç içe yaşayan Türk halkının çok mutlu olması gerekirdi. Dilini özgürce kullanmasına rağmen, kültürünü özgürce yaşamasına rağmen bugün Türk halkı hiç mutlu değildir. Türk halkıyla aynı şartlarda yaşamış olmasa da bugün dilini konuşabilin, kültürünü yaşayabilen Güney Kürdistan'da yaşayan Kürtlerin çok mutlu olduklarını söylemek doğru değil. Bu durum bize gösteriyor ki bir halkın, bir ulusun tek talebi dilini özgürce konuşmak, kültürünü özgürce yaşama talebiyle sınırlı olmamalı. Milliyetçi edebiyat halkın diğer taleplerini dikkate almadığı, hatta inkâr ettiği için tercih edilecek bir yol değil. Yararlarından çok zararları olacaktır halka. Dolayısıyla artık ulusal edebiyat deyince milliyetçi edebiyatı anlamaktan vazgeçilmeli. Bir ulusun edebiyatı milliyetçi edebiyatla sınırlı olmamalı.

Kürtler arasında eski bir tartışma olduğu için sormak istiyorum. Acaba Kürt ulusal edebiyatını belirleyen şey aidiyet mi yoksa dil mi? Daha açık bir deyişle egemen diller (Arapça, Farsça, Türkçe) içinde kendini ifade etme ile

Kürtçenin bir lehçesiyle kendini ifade etme arasında ne gibi ayrımlar vardır? Kendine ait bir edebiyatı belirleyen şey nedir?

- Bütün halkların, ulusların edebiyatlarında olduğu gibi Kürt edebiyatını yekpare bir bütün olarak görmek düşünmek doğru değil. Çünkü Kürtler yekpare bir tek, bütün değil- ler: farklı sosyal sınıflardan, katmanlardan farklı inanç guruplarından oluşmuşlardır Kürtler. Durum böyle olduğu için Kürtler içerisinde yaşayan bu farklı sosyal sınıflar ve katmanlar, inanç gurupları edebiyatta kendilerini ifade ediyorlar. Sorunuza gelince bence Kürt kökenli yazarları hem aidiyet hem de dil etkilemekte. Asimilasyon sonucu anadillerini unutmuş Kürt kökenli birçok yazar romanlarını Türkçe, Farsça, Arapça diliyle de yazsa Kürt kökenli oluşuna duyduğu aidiyeti dikkate almaktadır. Birçok insan bu yazarları Kürt edebiyatı içerisinde görmez. Bence bu doğru değil. Farklı dillerle de yazsalar kürt kökenli bu yazarlar Kürtleri anlattıkları için bunların yaptığı edebiyat Kürt edebiyatı içerisinde sayılır. Dünyada bunun örnekleri çok: mesele Kırgız asıllı Cengiz Aytmatov romanlarını Rus diliyle yazdığı hâlde Kırgız kökenli olduğu için, Kırgız halkının yaşamını anlattığı için Kırgızlar onu Kırgız edebiyatının bir parçası olarak görürler. Kürtler uzun yıllardır baskı altında yaşayan bir halk oldukları için Kürt kökenli yazarlar ya dillerini kullanma özgürlüğüne sahip olamadıkları için ya da asimilasyon sonucu ana dillerini unuttukları için Kürtçeyle yazamadılar. Son yıllarda bu alanda gözle

görüldü bir çaba var ama Kürt dilinin asimilasyon süreci çok ileri noktalara ulaştığı için eserleri okunmuyor satılmıyor. Kürtçe yazan yazar Mehmed Uzun'un romanlarının Kürtçe baskısıyla Türkçe tercüme baskısı bu gerçeği gösteriyor. Güney Kürdistan'da Kürtçe dilin Federal Kürdistan'ın resmi dili olmasından dolayı bundan sonra Güney Kürdistan'da Kürtçe yazılmış edebi eserlerin satışı artacaktır.

Türkçe, Farsça ve Arapçanın Kürt dili üzerindeki etkilerine gelince; Kürtler, farslar, Araplar uzun yıllardır aynı coğrafyada içiçe ve yan yana yaşamaktadırlar. Hayatın her alanında olduğu gibi edebiyat alanında da biri birinden etkilenmemeleri mümkün değildir. Ancak Kürtçenin başına gelen ortak yaşamın yarattığı bir etkileşimden çok, egemen kültürün zorla asimile etme ilişkisidir. Durum böyle olduğu için yüz yıllardır Kürtleri asimilasyonlarla yok etmeyi amaçlayan Arap, Fars ve Türkler kültürlerini, dillerini zorla Kürtlere dayatmışlardır.

Milliyetçilik ve dil... Başka bir deyişle ulus inşasında edebiyat ve kalem erbabının rolü... Kürt milliyetçiliğinin oluşmasında, bu milliyetçiliğin tasavvurları içinde, dil ve edebiyatın etkisi ne derecededir ve bu etki diğer uluslarınkinden farklılıklar göstermekte midir?

- Bugün Kürtleri derinden etkileyen bir milliyetçi Kürt edebiyatından söz etmek mümkün değil. Yukarıda da açıkladığım gibi milliyetçilik belki de mili duyguları güçlendirmede etkili

olur ama yararlarından çok zararları olur. Son yıllarda Kürtlerde de güçlü bir milliyetçi dalganın gelişmeye başladığını görüyorum. Örneğin hangi Kürt politikacıya sorsan size şöyle der "Bu ülkede bütün sorunların temeli Kürt sorunudur. Kürt sorunu çözüldüğünde bütün sorunlar çözülür." Görünüşte çok masumane bir söz değil mi? Şüphesiz Kürt sorununun acil çözülmesi gereken bir sorundur. Bu konuda hiç birimizin söyleyeceği sözü olamaz. Burada doğru bulmadığım nokta Kürt sorunun öneminden aciliyetinden yola çıkarak diğer sorunları yok sayacak noktaya varmaktır. Bugün toplumsal adaletsizlik, sınıflar arasındaki farklılıklar, işsizlik. Çevre ve eğitim sorunu bölgesel savaşlar gibi sorunlar üzerinde kafa yorup acil çözüm üretmemiz gereken sorunlardır. Bir sorunu diğer bütün sorunları yok sayacak kadar önemsemek doğru bir davranış değildir. Kürtler bir an önce bu gerçeği anlamalı yeni politikalar üretmelidir. Dillerini konuşmak, kültürlerini yaşamakla insanoğlunun sorunları çözülmüş olsaydı bugün yeryüzünde yaşayan ulusların, halkların büyük çoğunluğu mutlu bir hayat sürmüş olmaları gerekirdi. Ama gerçek hiçte öyle değil.

Kürt milliyetçiliğini ve onun kimlik taleplerini tarihsel bir anakronizm olarak görenler de var, onu 20. yüzyılda özellikle kendini ezen kimliklere karşı bir tepki olarak görenler de... Size göre Kürt dilinin yazılı kaynakları, özellikle Kurmanci, Hewrami ve Sorani lehçelerinde yazılmış Kürt klasik şiiri -

ki bunlar yazıldığında bu coğrafyada Türkçe, Arapça ve Farsça bugünkü gibi "idari diller" idiler- Kürt kimliğini ve milliyetçiliğin köklü bir işareti ve güçlü bir arzusu olamaz mı?

- Kürtlerin bütün halklar gibi dillerini özgürce konuşma, kültürlerini yaşama hakkı vardır. Ergeç Kürtler bu haklarını elde edeceklerdir. Kürtlerin dilini, kültürlerini asimilasyonla, baskıyla, jenositte yok etme çabaları beyhude çabalarlardır. Kürtlerin varlığının inkâr edilmesi Kürtlerde şiddetli bir karşı tepkinin doğuşuna neden oluyor. Bu tepki edebiyatta dâhil hayatın her alanında his edilmeye başladı.

İSLAMİYET VE ALEVİLİK

Dr. Ömer Uluçay

Din ve inanç hürriyeti ve bunun sorunları ve çözümleri önemli ve biraz da netameli bir konudur. Bilgi, özen, iyi niyet, empati şart olmakla birlikte; tanım, sınıflandırma ve yorumlarda hatalara düşmek, yerinde olmayan sözcükler kullanmak ve böylece maksadı aşan ifadelere varmak, bu nedenle de grupları incitmek ihtimali vardır. Ben, olursa eğer, böylesi bir durum için peşinen özrümü ve fakat konunun cesaretle ve açıklıkla tartışılacağını belirtmek istiyorum.

Emevi Devleti, islamın ‘nebevi’ yaşıma tarzını değiştirmeye yönelik kelam çalışmalarını başlattı. Mutlak bir “kaderiye” inancı ile hayrın ve şerrin Allahtan geldiğini söyledi. Nitekim namazda okunan “amentü”

duasında “hayrihi ve şerrihi minal-lahi” ibaresi bulunmaktadır. Oysaki Alevi inancında hayır Allahtan ve şer de nefisten gelmektedir, böylece şahıs yaptıklarından sorumlu tutulup hesabını vermek durumundadır.

Emevi devleti hilafeti, hükümdarlık ve saltanata dönüştürdü, zulmü arttıkça arttı. Ancak bu devlette nadir bir çiçek olan Ömer bin Abdulaziz de hükümdarlık yaptı, adalet ve barış getirdi, ama ömrü yetmedi. Emevi Devletine (Şam’a) karşı İmam Zeynel Abidin’in oğlu Zeyd ve onun oğlu Yahya isyan ettiler (740,743) ve kırıldılar, bedenleri uzun süre asılı kaldı. Bu durum halkta infiale neden oldu, Eba Müslüm komutasında birleşerek Şam üstüne yürüdüler ve Emevi dev-

letini yıktılar (750), yerine Abbasi Devleti'ni kurdular, bir süre sonra Eba Müslüm katledildi.

'Emevi İslamiyet' inancında, bu dünya işlerinin de ahirete havale edilmesi ve idarenin dünya hesabını sadece Allaha vermesi gerektiği telkin edilmektedir. Böylece birey, buyruklara uyan ve hesabını sadece ahirette verecek kişi olarak algılanmaktadır. Mutlak devlet itaatini zorunlu gören bu görüş, Abbasi devleti ve ardıllarınca da benimsendi, bugün de geçerlidir.

Ehl-i Beyt'in hakkını savunmak üzere yola çıkan Abbasiler, devletleşince, Emevi yönetim usullerini aynen uyguladılar ve böylece Ehl-i Beytin 12 İmam'ını katlettiler (661-869) ve taraftarlarına eziyetler ettiriler.

Abbasiler, resmi İslamiyet yorumu dışındaki inanışları, Gayrı Müslüm ve Bâtını inanç olarak iki grupta değerlendirdiler. Bâtını inançta olanlar İmam Gazali ve İbn-i Teymiye'nin fetvaları ile "tekfir" ve "ferman" ile de katledildiler.

Son Abbasi Halifesi tarafından, Sultan Sencer'e biri "riyaset" ve diğeri de "hilafet" kılıcı olmak üzere çifte kılıç kuşandı. Selçuklular ve Osmanlılar da, devlet uygulamasında Abbasi yönetim tarzını (Sünni İslam) benimsediler.

Osmanlı ve Safevi devletleri önce "fetva" ile savaştılar. Karşılıklı olarak birbirlerini "tekfir" ederek kanlarını ve mallarını helal kıldılar.

Osmanlı yönetimince, Şeyhülislam Ebu Suud Efendi ve İbni Kemal'in Bâ-

tını inancı "tekfir" eden fetvaları üzerine, Anadolu'da Bâtınilerin "defter" edildiği ve Çaldıran savaşı öncesinde 30-40 bin kişinin katledildiği bilinmektedir.

Osmanlı ve Safevi Devletleri bir dönemi belirleyen Çaldıran'da savaştılar (1514). Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim, Safevi Hükümdarı Şah İsmail'i yenerek karısını, tahtını ve hazinesini alarak Şam'a geldi. Şam'da, daha önce verilmiş fetvalar doğrultusunda Bâtını inançta olanlara karşı bir kırım yapıldı. Yavuz Selim, Şam'dan Mısır'a yürüdü ve Kahire'yi zapt ederek (1517) "Hilafet" makamını üzerine aldı ve İstanbul'a döndü. Böylece Osmanlı Padişahları, bundan böyle hem "hükümdar" ve hem da "İslam Halifesi" unvanını kullandılar. Cumhuriyetin ilanıyla TBMM'nin manevi kişiliğinde kalmak üzere İslam Halifeliği kaldırıldı (1924).

Bu kısa tarihi anımsatma bile, "resmi İslam anlayışı"nın köklerinin derinde olduğunu göstermektedir. Aradaki zaman diliminde, hızlı değişim ortamında, insan haklarının ön planda bulunduğu günümüzde, gelecekte resmi İslamiyet; bir zamanlar tekfir ettiği Bâtını inanç ile barışmak, onu resmileştirmek, eşit hak sahibi kılarak inancın yaşanmasına ortam ve yasal güvence/düzenleme sağlamak durumundadır.

Ali Şiası İran'da, Ayetullah Humeyni'ye gelinceye kadar farklı görünümde olmuştur. Ancak Humeyni ile Şii İslam Cumhuriyeti kurulmuş ve Şii şeriatı esas alınmıştır. Osmanlıda 1800'lerden sonra modern hukuk uy-

gulamalarına başlanmış ve nihayet Cumhuriyet döneminde devlet “laik” olmuştur. Bu laik dönem içinde de devlet, Osmanlıdaki İslam devleti (Sünni inanç) alışkanlığını korumaktadır.

Tarihte din ve inançların arasında ve içinde mücadele vardır. Savaşlar, din ve inanç sistemlerinde kutsanarak, gerekli görülerek yapılmıştır.

Totemik inançların kutsalları (inek, kaz, vb.) vardır. Bunlara hakaret, savaş nedeni olmuştur. Haçlı seferleri, kutsal toprakları geri almak, islamda ise “İlayi Kelimullah” yani Allah kelamını hâkim kılmak için yalın kılıç fetihler, savaşlar yapılmıştır. Hindu/Müslüman çatışmasından Pakistan doğmuştur. Ve çatışmalar bugün de görülmektedir.

Toplumsal yaşamdaki farklılıklar, aynı din ve inanç sistemleri içinde de sözcülerini, dini yorum ve kurallarını bulmuş/oluşturmuş ve böylece ayrışma başlamış ve devam etmiştir. Vedizm, Budizm, Zerdüştilik içinde kanlı ayrışmalar yaşanmıştır. Hristiyanlıkta da, Katolik/Protestan çatışması kanlı olmuş ve dinde farklı iki sistem olarak örgütlenmiştir.

Shizm ve Caynizim, Hindu ve Müslüman karışımı bir din olarak yaşamaktadır. Bahailik ve Yahova Şahitliği diğer dinlerden unsurlar içeren ve fakat farklı dinler olarak resmen vardılar.

İslamiyette ise tarihi süreç göz önüne alınca, “Nebevî” ve “Emevî” İslamiyet ayrışmasının ve çatışmasının kanlı olduğu ve devam ettiği görülmektedir. İslamiyette Ali Şiası ile

Muaviye taraftarları “Sunna” arasında facialar yaşanmıştır. Bu kamplaşmanın uzantıları günümüzde de vardır.

İslamiyet genel olarak, Şia ve Sünni şeklinde ayrılmış; her birinin içinde mezhep, tarikat ve cemaatler oluşmuştur.

Böylece, islamiyette belirgin olan ve devletleşen Şia ile Sunna’yı “zahiri/resmi inanç” ve bunların dışında olanları da “Bâtîni inanç” olarak isimlendirmek mümkündür. Her grup içinde; farklı mezhep, tarikat, cemaat ve meşrepler vardır.

Bâtîni inanın, devlet dininden (Şia, Sünni) müsamaha görmek şöyle dursun, takibata ve “kırım”lara uğramıştır. Osmanlı arşivinde bunların takip ve imha edilmelerine dair fetva ve fermanlar vardır, bunlar yayınlanmıştır. Türkiye Cumhuriyetinde ise yakın dönemde Sivas, Çorum, Malatya, Maraş, Gaziosmanpaşa katliamları yaşanmıştır.

Her dinde, bir önceki dinlerin bazı unsurları ve geleneksel inancın kalıntıları vardır. Kitabi din ile halk dini arasında bazı farklılıkların bulunduğu bilinmektedir. Alevi gruplar arasında da, toplumların yaşama biçimleri, yerleşimleri, gelenekleri, eski inanışları nedeniyle farklar görüldüğü gibi, bunların devletle ilişkilerine göre de bir davranış farkı oluşmaktadır.

Alevilik, ‘Emevi İslamiyeti’ karşısında ‘Nebevî İslamiyet’in adı olarak anıla gelmektedir. İslami grupların islamdan önceki inanışları, islamı kabul ediş zamanı ve süreci, kavmiyeti,

gruplar arasında bir farklılığa neden olmaktadır. Safevi'de Kızılbaş vurgusu öndedir. Devlet "Kızılbaş Devleti", ordu "Kızılbaş Ordusu"dur.

Tarihte "resmi İslamiyet" dışındaki İslami gruplar, "Alevilik" adı altında bir bütünlük oluşturdular. Devletin baskısı, zulmü, kırımını karşısında çeliğe su verildi, giderek sertleşti ve sır inanç şekline dönüştü. Savunma refleksi içinde, yeni ve farklı düzenlemelere gidildi. Böylece Alevilik içinde, özde aynı ve fakat şekilde farklı gruplar/meşrepler oluştu.

Şi'anın ve Sunna'nın kadı ve fakihleri, birbirlerini dinden çıkmakla (tekfir) suçlamış, böylece siyasal mücadeleye, din içinde şekillenmiştir. Savaş öncesinde, Yavuz Selim ile Şah İsmail arasındaki 'fetva teatisi' ünlüdür. "Fetva savaşı", Sultan Yavuz Selim ile hükümdar Şah İsmail Safevi'nin savaşmalarına gerekçe olmuştur. "Hâkimiyet savaşı" din unsurunu kullanmış, iki taraf da, bu uğurda ölenleri "şehit", kalanları "gazi" ve dökülecek ümmet içi Müslüman kanını "helal" saymışlardır.

Yakın zamanda Irak hükümdarı Saddam Hüseyin de, Irak Kürtleriyle olan iç savaşında kimyasal silahla Halpeçe'de öldürdüğü (1988) beşbin insanın katline Kur'an'ın "Anfal Suresi"ni gerekçe yapmış ve katliamını "El-Anfal Hareketi" olarak isimlendirmiştir.

İslamiyetin özünde din hürriyeti vardır. Ama bu hürriyet, gereğince geçerli olmamıştır. İran'da Bahaî, Osmanlı'da Yezidi katliamları yapılmıştır.

Sünni şeriat, Selçuklu ve Osmanlıda, Şii şeriat ise İran'da/Safevi'de geçerli olmuş ve böylece "devlet dini" oluşmuştur. Resmi inanç dışında olanlar "tehdit unsuru" olarak algılanmış ve "gereği"(!) yapılmıştır.

Şia ve Sunna içinde, devlet dininden olmayan inançlar "sır" perdesine bürünmüş, varlıklarını korumuş, sürdürmüş ve koşullara uyum göstererek "Bâtini inancı"nı oluşturmushlardır.

Alevilik tanımlaması şimdiye kadar yapılmadığından ve bu yöndeki teşebbüsler de akim kaldığından, konuyu salt din veya dünya boyutuyla değerlendirmek isabetsiz olacaktır. Çünkü Alevilik, din ve dünya işini birlikte ve bir denge içinde, şahsın mutluluğunu, toplumun güvenliğini ve refahını düşünerek, salıklerince hayatı kararlarla varlığını sürdürmekte, korumakta, öğretmekte ve yaşamaktadır. Bu özellikleriyle "Alevilik Hareketi", bir "İnanç ve Özgürlük Hareketi" olmaktadır.

Ehl-i Beyt taraftarı olan Ali Şiası içinde farklı gruplar vardır (Zeydiye, İsmailiye, Kalenderiye, Melamiye, Hurufiye, Şemsi Mevlevi'ye, Bektaşîye, Fatîmiye vb.). Anadolu Aleviliği gibi inanıp yaşayan Ehl-i Hak (Kakai), Şembekiler (Şabakiler); Irak, İran, Azerbaycan topraklarında yaşamaktadırlar. Ehl-i Beyt taraftarları, inançta İmam sayısına göre gruplara ayrılmaktadır: Beş İmamcı(Zeydiye), Yedi İmamcı (İsmailiye),Oniki İmamcı (İsna Aşeriye).

Anadolu'daki Ehl-i Beyt taraftarları; 12 İmama tabi olup, mezhepte

Caferi'dirler. Kitap Kur'an, peygamber Hz. Muhammed'dir. Anadolu'daki Ehl-i Beyt taraftarları, "Alevilik" adıyla dünya Alevileriyle bütünleşmekte ve "Anadolu Aleviliği" adıyla da özgeleşip yerelleşmektedirler.

Anadolu'daki Alevilerin bir grubu; mezhepte, inanışta, İslamı yaşamada, İran'daki İslami yaşayışla aynılık içindedirler ve bunlar Caferi olarak bilinmektedir. Bunlar, inanç ve inancın ritüeli dolayısıyla, Anadolu Alevilerinden kısmen ayırırlar.

Anadolu Aleviliği; Kızılbaşlık, Bektaşılık ve Nusayrilikten oluşmaktadır. İnancın ritüelinde, kısmen farklılık olmakla birlikte İslam'ı yorumlamakta, yaşamakta, grupların eğitiminde, grup içi ilişkilerde büyük oranda bir aynılık vardır.

Ancak aşağıda belirteceğimiz inanç unsurları üzerinde, gruplar arasında tam bir mutabakat yoktur. Bilakis bazı konular üzerinde, tartışma ve hatta ret ediş vardır. Buna rağmen, Bâtını grubu, bir bütün olarak algılamak ve Sünni resmi inançla arasındaki farkı vurgulamak için bunlar zikredilecektir. Ancak inanç grupları arasında, unsurların büyük çoğunluğu ortaktır. Bu unsurlar, bir grup hedeflenerek sıralanmamıştır.

Anadolu Aleviliği; "din içinde din ararsan din Muhammed Ali'nindir. Allah, Muhammed, Ya Ali! Mezhebim Caferi'dir, Caferi" demektedir. Anadolu Alevileri, Ehl-i Beyte ve Kuran'a tabidirler. Burda Ehl-i Beyt, Hz. Muhammedin hane halkı değildir. Ehl-i Beyt; Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den

ibarettir (penc-i Al-i Aba). Alevilikte 'Hz. Ali kültü'nün özgün bir yeri vardır ve inancın omurgasıdır. Kur'an üzerinde eksik ayet ve tahrifat tartışması olmuştur. Tefsir ve tevilde fark vardır, tasavvufi/irfani yorum önceliklidir. Sure başlarındaki sır harfleri (harf-ı mukataa) özel olarak yorumlanmaktadır. Velayet, Tevella, teberra, tecella, hülul, tenasüh, Enel-Hak, vahdeti vücud inancı esastır. Hak sendedir sen nerdesin, mürşide varmadan olmaz. Devriye, namaz, oruç, hac, zekât, niyaz, semah, zakir ve tembur ile 'yedi ulu ozan' vardır. Muharrem orucu haktır, bu ay yas/matem ayıdır. Cenaze defni İslami esaslara göredir. Ezan Caferi mezhebine göredir. Sır/şifre söz; ayn, mim, sin; mana, isim, bap; beş eytam, yedi kubbe, yedi tavaf vardır. Bazı gruplarda, kadın erkek birlikte cem ayinine katılmakta ve kadın aktif rol almaktadır. Yol'un kurallarını belirleyen İmam Cafer Buyruğu, Hacı Bektaş Velinin Makalatı, evliyaların Velâyetnameleri, Muhammed b. Nusayr el-Nemiri, Es-Seyyid Hüseyin b. Hamdan, Hasan es-Sincari, Abdullah el-Revaha, Erkannameler ve Cemevleri vardır.

Dini görev üstlenen ocaklar arasında iş bölümü vardır. Ocaklar arasında 'talip ayart'mak yoktur. Yolda sorgu sual, yolun düşününü ve onu kaldıranı vardır. Kurban üzerine yürür erkân, talibin gruba katılması bir törene tabidir. Dede, Baba Şeyh, soy sürdüğü gibi, seçimle gelmeleri de mümkündür. Musahipliği şart gören/görmeyen gruplar vardır.

Cemde secde ve okunan Kur'an ayetleri vardır. Namazın kıblesi haktır, cemin kıblesi insandır, insana secde vardır. Gönül kalsın, yol kalmasın. Herkes eline, beline, diline, eşine, işine, aşına sahip olsun. Talip, muhip Hakkın talibidir. Pir, mürşit haktır. Ölmeden evvel ölmek ve nefsini bilmek ve hak bildiğini savunmak esastır. Şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapıları ile kırk makam haktır. Yola girene, diriye telkin vardır. Gel kerem eyle! Bu yol hak yoludur, rıza yoludur, demirden leblebidir; gelme gelme, dönme dönme, gelenin malı dönenin canı. Yol'un âşıkları, meydanın oniki hizmeti, helal lokması, hırisi vardır. "Biismi Şah! Hep birlikte diyelim Allah Allah".

Anadolu'da Aleviler, Türkçe, Arapça ve Kürtçe konuşmaktadırlar. İbadet dili Türkçe ve Arapçadır. Alevilikte, yüksek bir edebiyat, özel ayin söylemi ve musikisi, özgün mitolojisi (kırklar cemi vb) ve ziyaretgâhları vardır. Ruhban sınıfının varlığı tartışmalıdır. Saygı, sevgi, eşitlik ve barış temelinde birlik, dayanışma esastır. Toplum yararı, birey yararından öncedir. Kişi yaptığıının hesabını yaşadığı toplum içinde vermelidir, onun için senede bir kurban talibin borcudur ve onunla görgüsü yapılabaktır.

Anadolu'da Alevilik, özetlenen bu özellikleriyle kendisine benzetmektedir. Belirtilen unsurların bir kısmı; iman/itikad ve bir kısmı da Alevi diyanetine (inancı, yaşama ilkelerine) ilişkindir. Ancak, tanım unsurlarının bir kısmını önceleyip, onu farklı şe-

killerde isimlendirmek, kategorize edip bir gruba dâhil etmek mümkündür. Nitekim bu yöntem ile Alevilik tanımları yapılmaktadır: Gerçek Müslümanlık, Tasavvufi İslam, Alevi İslam, Türk İslamiyeti, farklı bir kültür/inanç, bir din, Felsefi bir din, bir mezhep, Heterodoksik inanç, gibi.

Görüldüğü üzere öyle bir yöntem ile zıt tanımlara varılmaktadır, bu da yaralar, ve yetersizdir. Öyle ise Aleviliğin mitosunu ve kapsamını, farklılıkları içeren ve özümseyen bütünlüğünü, inancın kutsiyetini, onu koruma ve yaşamanın azim ve kararını, tarihi süreç içindeki mücadelesini korumak/vurgulamak için, yine onu, kendisi ile tanımlamak, isabetli olacaktır. Öyle ise diyelim ki: 'Alevilik, Aleviliktir'.

Anadolu'nun dağları; nehirlerini ve onlar da ovalarını beslemektedir. Anadolu'da din ve inançlar; Seyhan, Ceyhan, Kızılırmak, Yeşilırmak, Fırat ve Dicle nehirleri gibidir. Her birinin ayrı ve farklı havzası, yatağı, debisi, rengi ve tadı vardır, döküldüğü derya kendisine göredir. Bütünlük içinde kendi mecrasında akan ırmak ne güzeldir.

Her inanç, kendi havzasından beslenir, yatağını, akarını bulur ve Anadolu'ya zenginlik katar. Çokça ova, vadi, sahil nasıl ki Anadolu'nun güzelliği, özelliği ve zenginliği ise ve her çiçek nasıl ki kendi ortamında yeşerip gelişir de rengini alırsa; bırakalım her inanç da kendi güzelliği ile Anadolu'muzu bezesin.

Anadolu'daki tüm nehirleri tek havzada toplamak, tek yatakta akıt-

mak, tek deryaya ulaştırmak ne kadar imkânsız ve nafile bir çaba olacaksa; Anadolu'daki din, inanç ve etnisiteyi teke indirgemek de bir o kadar isabetsiz ve boşuna bir gayrettir.

Anadolu'da inanç çiçekleri, öz-gürce açsın, onları zorlamayalım, koparmayalım. Bilindiği gibi baskı, yasaklama ve kırımlar nedeniyle bu çiçekler açamadılar, kırıldılar; sırlandı özünü, tohumunu koruya geldiler. Dünyadaki özgürlük iklimine uygun olarak, bizde de bir dönemin yasaklı ve fakat özde güzel ve keremli bu inançları, kendilerini rahatça ifade etmelidirler. İstihbarat yöntemleriyle bu kapalı, sırlı inanç gruplarının içine girerek yapılan yayınlar, bilim yöntemi bakımından geçersiz olduğu gibi ahlaki bakımdan da tartışmalıdır. Ne yazık ki bu çeşit çalışmalara, yakın dönemde akademik unvanlar da verilmektedir, kınanmalıdır. Gerçeğe aykırı, fitne ve fesat aşılayan yayınlar ve kitaplar için gerekli önlemler alınmalıdır.

Aklın ve bilimin doğrularına göre yaşamak esastır. Bu nedenle Alevilik dinamiktir, özünü korur, yongası değişir. Tarihte Bâtını inançlar için sistematik bir eğitim ortamı oluşmadı, yaşanmadı. Bu nedenle çağın gereklerine uygun olarak onlar da, artık sır perdesinden çıkmış, özünü dara çekmiştir.

Sır inançları; açık ve demokratik bir ortamda kendilerini ifade edeceklerdir. Bir bakıma artık "sır" perdesinin arkasına saklanmak dönemi kapanmaktadır. İnanç rehberleri, inanları, bilgili ve mutlu kılmak, soru-

ları cevaplamak durumundadırlar. Umuyorum ki yakında "Ali'm sırrın açar bir gün".

Meydan erenleri, uygun olanı seçmek ve tatbik etmek durumundadır. Ne var ki yol erenleri; cem meydanında, erkân meydanında istekli olacakları yerde, miting meydanlarında sorgu/sual yapmakta, kemerbest olmayanı şahit ve destek tutmaktadırlar. Erkan meydanında halledilmesi gerekli sorunlar, siyaset meydanına taşınmakta ve bundan tüm Aleviler zarar görmektedirler. Umuyorum ki, aklı selim galip gelecek ve talipler arasında yarışa fırsat vermeden, sorun, kendi iç sistematigi içinde çözüm bulacaktır. Herkes, kendisine şu kadim soruyu yöneltmek durumundadır: "seni senden soruyorum, kendinle nicesin?"

Türkiye Cumhuriyeti Devletinde, Osmanlı geleneği korunarak din, inanç ve felsefi görüş hürriyeti "resmi inanç" şeklinde algılanmış ve uygulanmıştır. Osmanlıda olduğu gibi "gayri müslimler"ın özel statüleri vardır, sınırlıdır. Bâtını inançlar ise, resmi dinden kabul edilmekte veya "yok" sayılmaktadır. Oysaki resmi din anlayışının dışında olanlar, hukuki ve insani haklarını, Anayasamızın din, vicdan ve felsefi kanaat haklarını düzenleyen maddelerinin uygulanmasını istemektedirler.

Bâtını/sır inanç gurupları; kendilerini, tanımlama, devletle ilişkilerini düzenleme, devlet ile din ve inanç ilişkisi hakkında görüşlerini netleştirme sürecini yaşamaktadırlar ve bu sancılı olmaktadır. Aleviler arasında,

devletin dini örgütlenmesinde yer alanlar ve almayanlar, şeklinde bir ayrışma tehlikesi bulunmaktadır.

Demokratik bir devlette; herkes kendi dini inanç ve kanaatine göre yaşamak, onu öğrenmek ve öğretmek hakkına sahiptir. Bu hak, sadece kamu düzenini ve insan sağlığını bozmak, genel ahlaka ve insan haklarına aykırı olmak gibi hiçbir din ve inançta öngörülme-yen nedenlerle kısıtlana-bilir. Öyle ise her inanç, kanun önünde eşittir. Devlet, din ve inançlar karşısında tarafsız olmalı, barış ortamını oluşturmak, düzenlemek ve korumakla görevlidir. Devletin dini örgütü, bir din ve inancın uygulama hukukunu düzenleyen “Diyanet Teşkilatı” değildir. O, din ve inanç hürriyetinin ortamını yaratan, koruyan ve inançlar ile devlet arasındaki sorunları çözümleyen bir “Din İşleri Kurumu” olmalıdır. Bu düzenleme de, devlet ile din ve inanç önderlerinin ortak çaba ve kararlarıyla oluşturulmalıdır.

Devlet bütün etnik ve toplumsal gruplara, eşit mesafede olmalıdır. Modernleşmede, demokratikleşmede, İttihat ve Terakki döneminden intikal eden sorunlarımız vardır. Bunların üstesinden gelmek zorundayız.

Hep birlikte, konuşarak, katılarak, anlaşılarak, sorunlarımızı çözmek ve böylece çağdaş uygarlık düzeyini yaşamak durumundayız.

Hepinize saygılar sunarım.

12.2008

KurteÇÎROK:

Pîrê KAL

Kal û Kî

Kî, lawekî sêwî ye, bê nav û bê xweyî ye, dê tune, bav mirî ye. Li tu cîyek nahewe, her li rê ye, rêwî ye. Ew gund ê te ye, ew gund ê min, serê wî her tijî ye, ji xwe her dipirse, gelo ew jîyan çî ye? Bi xwe karekî nake, pîrê roja birçî ye, ew jîyan jan e? An jî tîrsa mirinê ye, berxudan e. Kî bi wan pîrs û bawerîya gund û bajar gerîya. Kî ciwan bû, ne xwendî bû, nezan bû, xezan bû. Bersiva wan pîrsa ji bona kî giran bû. Kî rojekî di rê da rastî kalekî hat, kal kalê zemana bû, kal ketî bû, hal di kalê nema bû. Sindoq li milê wî bû, kal westî bû, pişt li kalê tewî bû. Kî fam kir kû barê kalê giran e, sindoq jî dagirtî ye kalê ji bo bêhndanê, sindoqa ji milê xwe danê. Kalo hinek bêhna xwe da, paşê ketin xeberdanê;

Kî go kalo barê te giran e, tu jî pir westî yê, bide min ez hilgirim li gorî te ciwan im. Kalo go; ew barê jîyana min e, divê kû ez hilgirim tu kes ji ber tu kesî hilnagire vî barî, tê jî rojek wekî min têkevî bin vî barî, kesek ji te napirse tu karî an nikarî? Rojê te yê geş û xweş dê bibin şeva tarî. Kî, di dil xwe da go, kalê sirrê xwe û serweta xwe veşartî ye, sindoqa xwe nade kesî. Demek direj bi hev ra peyivî û meşîyan, ji betlînê diweşîyan. Kî, ji kalê pîrsî, mirov çima bar li xwe giran dîkin, ma kî xweyîyê çî ye?

Lê Kalê pir westî bû, nikarî bimeşîya. Ji jan û betlana xwe Kalê her dinaliya, dilê kî pê diêşîya, Kî go Kalo hinek bêhna xwe bide. Kalê rûnişt û li halê xwe girîya, fam kir êdî taqeta wî qedîya. Li Kî bakir go kurê min were nik min, hînke veşartîyên min, fam ke

mirov çima bar li xwe giran dikan. Jînê li xwe dikan jan, emrê xwe talan dikan, yê min jî wekî her kesî hez û kîn û hirs û tirs û bawerîyên min hebûn. Min diva kû ez bigihîjim miraz û daxwaza xwe, bigihîjim jîyanekî xweş û geş. Ez xweyî yar û war bim, bextîyar bim. Çi heyfe kû doz û daxwazîyê min, xwestin û xeyalê min, roj û meh û salê min bûne kendir û zincir, li dest û lingê min lefîya, li min bû bargiranî. Xweşî tev bûn nexweşî û rûreşî û ketin û kêmanî û poşmanî. Di rê ya jîyanê da min rêça xwe venekir, tiştek li hev dananî, tîrên ku min avêtin bayê wan paşt a hanî. Giraniya jîyanê pişt li min tewand, taqet ji çokê min deranî, wekî kû tu dibînî ez nikarim vî barê ji pişt a xwe bavêjim, ne li pîrî ne ciwanî. Hata kû nedim ganî, bêhna xwe girt û hew deranî, kal kete xewa paşî. Kî, lez kir sindoq li pişt a Kalê danî, sindoq vekir, dî ku sindoq vala ye. Kî fam kir ku barê Kalê ne sindoqe, serî ye. Ku mirov xwestin û xeyalê xwe, hatî û bi-hûrîyê xwe li xwe dikan bar û giranî.

Her Kes Çem e

Rojek ji rojê biharê Mele û Suxtê xwe çûbûne gerê li rexê çem xwe dabûn bin sîya darê. Mele ders dida suxtê xwe, suxte bûbûn guh, guhdarî dikirin. Suxte dî kû mirovekî gîrgewde çû ber Seyda sekinî, tif kire rûyê Seydayê wan. Seyda weca xu xira nekir, rûyê xwe paqij kir û go de bêje, mirov şaş bû wê çi bêje. Ewî bawer dikir kû ewê pêra li hev xe, an jî bitirse li ber bigere. Ev tewr û tevger, li suxta giran hat. Gotin Seydayê

me divê em dersa vî kesî bidin, kû carekî dinê bêdebbîyê bi kesî neke. Mele go, zînhar hûn têkilê wî nebin, ez wî nas nakim, hin kesan wî dagirtîye, bi ser min da şandîye. Aqlê wî ne ê wî ye, ewî tiştî ji nezanî ya xwe kir. Kesê kû nizane bersiva xwe bi gotinê bide, bi tewr û tevger dide wekî hezkirin, ramûsan û hemêzkirinê, her wekî li dan û tam dan û tîfkirinê. Mirov kû wan gotina bihîst serê wî lihev ket, lez kir ji wir çû malê, wê şevê heta sibehê xew lê herimî, sibehê zû rabû çû ba Mele, xwe avêt dest û lingê wî, go min bibexşîne, min li te xirabî kir, min kir tu neke. Mele go ezê te çawa bibexşînim? Ya do bi do ra çû, ne ez ê do me, ne tu ê do yî, ne çem çemê do ye, ne dem dema do ye. Te do tîfî min kir, tu îro tê destê min. Were em do jibîr kin, ji bo sibê tiştê baş bibêjin.

Xwestîya Seyda

Meleyekî navdar û naskirî li Amedê, li gundekî Farqînê meletî dikir, dersê dida Feqîyan. Li pêşîya gundîya limêj dikir, bi zekata gundîya xuweyî dibû, ji halê xwe razî bû, kêfa wî li cî bû. Qîz û lawê wî hebûn, jina wî bi dilê wî bû. Jin û Seyda ham sal bûn, li der û dorê şestî bûn.

Rojek ji rojan, jina Seyda nexweş ket û mir. Seyda ji jina xwe pir hez dikir, li ber jina xwe diket, bi şev û ro digîrîya, ji ser tirba wê nedihat, bûbû hevalê mirîya. Nedikenîya, bi xwe ra dipeyivî, nedihat nav gundîya, bê hal ketî bû. Fêrika çavê wî dîtefîya, şaş dixwend, şaş fam dikir, zû dixeyidî û diqîrîya. Perîşanîya halê wî êş dida

gundîya, gundî li mizgeftê civîyan, şewr û gotinê xwe kirin yek, emê Seyda bizewicînin. Sê kes ji xwe bi-jartin şandin mala Seyda, silav û dil xuweşî dane Seyda. Seyda jî xweşhatinî da wan. Gundîya go Seyda em ji halê te pir biêş in, bes tiştek ji destê me nayê, qedera Xudê ye. Seyda destûra me bide emê gotinek bêjin. Seyda go kerem kin, guhê min li we ye. Gundîya go; me divê ku, yeka şîr-helal û hemsalê Seyda bizewicînin, gelo Seydayê bêje çi? Seyda go baş e, ez rica wan naşikînim, lê hinek şertê min hene. Gundîya go Seyda, em bi her hewayî di emrê te da ne, ji te ra hazirin û can feda ne. Seyda go, jina ku ez dixuwazim li vî kaxizê nivîsandîye, ezê ji we ra bixûnim:

Divê ku ji mala mîreka be. Bi nan û dîwan û mêhvan û xanedan be. Xuwendî û zana û fedakar be, salê wê li dor hijdeh û bîstan be.

Divê sê cîyê wê reş bin;
çavê wê, bûrûyê wê, porê wê.

Divê sê cîyê wê sipî bin;
çemrê wê, diranê wê, sipîka çavê wê.

Divê sê cîyê wê sor bin;
lêvê wê, neynokê wê, sêvokê wê.

Divê sê cîyê wê dirêj bin;
bejna wê, gerdena wê, tilîyê wê.

Divê sê cîyê wê piçûk bin;
devê wê, guhê wê, destê wê.

Divê sê cîyê wê fire bin;
enîya wê, singê wê, qorika wê.

Divê sê cîyê wê zirav bin;
pozê wê, nava wê, lingê wê.

Divê sê cîyê wê qelew bin;
lêvê wê, pêsîrê wê, çaqa wê, we fam kir?

Gundîyê reben lihev şaş bûn, dest û lingê wan, dev û zimanê wan lal bû, çokê wan şikîya. Demek dirêj bê deng man, paşî yek bi xwe hesîya û gote gundîya, rabin em herin ji van cîya. Ya kû Seyda dixwaze li dunyayê tune ye, dibê ku li cennetê heye, ew jî ji me zêde ye, bi Xudê ye, ne bi me ye.

Waaza Mele Emîn

Quran dibêje ku; mizgeft mala Xudê ye, lê bicivin, li vî cî yî derd û derew, par û pere, kin û evîn, şahî û şîn, rû û rûmet, qedir û qîmet, şan û şuhret, şer û şehwet tune. Herkes li ba Xudê yek e, divê ku herkes, mêr û jin, piçûk mezin, mîr û wezîr, dewlemend û feqîr, zana û jîr, ciwan û pîr, nezan û xezan, şêx û mela, li mizgeftê bicivin. Hev bibînin, hev naskin, aşîna bin, ji hev hez kin, şîn û şahîyê xwe, ken û girîyê xwe par kin.

Xwenda û zanayê wan, huner-mend û famayê wan, rêzan û hişyarê wan berê wan bidin jîyanê, wan dûr kin ji tirsê mirinê. Bêkesîyê, bindestîyê, wan hînê rastîyê, biratîyê, hezkinê, çêkirinê, pûrkinê û parkirinê bikin. Wê reş û qirêj û nexweşîya nezaniyê, durûtîyê, çillekîyê, fitlekîyê, neyarîyê, marîtîyê ji dilê xwe bavêjin. Da ku xwe nas kin, xwe ji nezaniyê, kêmanîyê, bindestîyê xelas kin. Çi heyf e kû şêx û mela û xwenda û zanayê wan bi wan in, lê ne ji wan in. Hêja bi navê dîn û dîndarîyê, ji wan ra xewn û xevroşk û çîrokê sê hezar sal berê dibêjin kû dewra kûştin û talan û koç û koletî û xap û xirabîyê ye. Serê

wan bi xewn û xeyala dadigirin, kû çirûska ronahîyê di serê wan da pê nekeve, nebînin, pirs nekin, hîn nebin, fam nekin, xwe nas nekin. Heta ku hebin ker û kor û kole bin, li pê wan bin. Nebêjin çima? Ew çi hal e? Çima em bindest û birçî ne.

Bi hezaran sal e kû di naskirina Xudê da yek bostekî pêşta neçûne. Ji bo xweşî û başîya jîyanek pêşta bi wan ba, dê jîyana mirova hêja wekî sê hezar sal berê ba, naxwazin kû mirov zana û fama bin, divên kû her ker û kor bin, ji bo kû li wan suwar bin. Dibêjin kû kerê te fam ke, te li xwe nake. Kes ji wan bi dînê Xudê bawer nake û jê ra xizmetê jî nake. Lewra dînê xudê rastî ye. Ku rastîyê bêjin, ewê bi çi xweyî bin, ne ji alî belengaz û kêr û ketîya ne. Ji alî dewlet û dewlemend û serdest û zordesta ne. Waazê wan, şêwrê wan, şîretê wan tev ji bo par û parîya ne. Kî ne ji wan e şeytan e. Xezanî, belengazî ji gelê xwe ra kirine par û puwanê cennetê. Nebe kû hûn bêjin ew çi halê me ye? Eqilê we pê nagihîje.

Ev keder qedera we ye, qey hûn nizanin ku jîyan îmtîhan e. Yekî heqê te neda zûlmê li te kir, tu jê ra dua bike. Xezanîya te, kêmanîya te, nexweşîya te, mirina te, xêr û îmtihanê ji bona te. Dê Xudê heqê te bistîne û te jî bişîne cennetê. Li wir jin hene, xwarin hene.

Çend sed sal e her vî tiştî dibêje,
Birayê min, alem ne kor û gêje,
Ger tû zanî, tişteki nû bibêje,
Bi derewa êdî savar napêjê.

